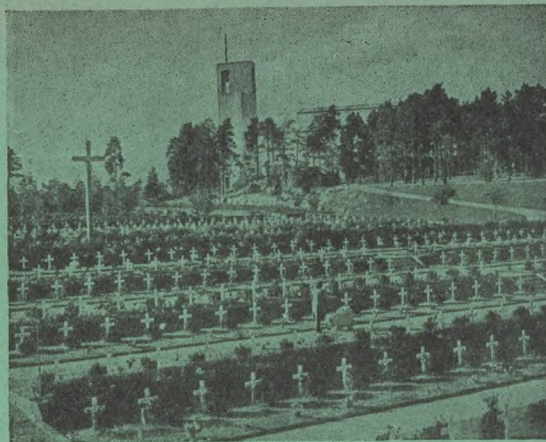

1

APRIL 1944

BIND 15

VORE KIRKE GAARDE

VORE KIRKEGAARDE ✚ BIND 15 Nr. 1 ✚ SIDE 1-16 OG TILLÆGSSIDE 1-4 ✚ KØBENHAVN ✚ APRIL 1944
UDGIVET AF FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR ✚ REDIGERET AF HAVEARKITEKT JOHANNES THOLLE
NÆSTE HEFTE UDKOMMER I JULI MAANED

LIGBRÆNDINGSKISTEN UDEN SØM

Godkendt af Direktoratet for Københavns Begravelsesvæsen

DANSK LIGKISTEFABRIK

Forlang Tilbud

EMANUEL NIELSEN

Tlf. Søborg 1330

Søborg Hovedgade 94

Søborg v. København

Tlf. Søborg 1838

Gravmonumenter

i største Udvalg til
de billigste Priser!

F. Jensen, Sten- og
Billedhugger,
Frederiksgade 6, Hillerød.
Telefon 52.

Købke's Reproduktionsanstalt

v. B. JOHANSEN

*Klicheér for alle Formaal
i fineste Udførelse — —*

Vestervoldgade 91, K. — Telf. Byen 7538

S. Jessens BUREAU

for Maskinskrivning
og Duplikering

Linnésgade 18^a, København K.
Telefon Byen 602

A/s Stenhuggeriet „Norden“

Havefliser

Omøgade 26 — Telefon Ryvang 238 og 3638

H. P. Hansen Glem & Søn

Stenhuggermestre

Jernbanegade, Roskilde

Tørvemuld og Tørvestrøelse

er **uundværlig** ved Anlæg og Vedligeholdelse af Haven. — Svær Jord opnaar den for Bakterielivet nødvendige Porøsitet og endvidere hænges Udtørring, hvilket er af særlig Betydning paa let Jord. — Anvend **STORE VILDMOSES** lyse og lette Kvalitet, der er garanteret fri for skadeligt Svovl.

Den med
»Vildgaasen«

A/s **STORE VILDMOSES TØRVEINDUSTRI**
SULSTED ST.

Tlf.: Nørhalne 15 — Kontor i København: Tlf.: Central 8300.
Lokal 217. Forhandlere anvises.

Fyns Granithuggeri

Telefon 1953

Kirkegaardsalléen 17, Odense

Telefon 1953

Udfører alt Stenhuggerarbejde

KEMISK GRAVEREDE ZINKSKILTE
PAA GALVANISEREDE JERNSTÆNGER

**VEDLIGEHOULDELSSES
OG NUMMERSKILTE
TIL KIRKEGAARDE**

**DANSK METALÆTSEERI
H. BAADE**

Raadmandsg. 58 — København N.
Tlf. Central 11881 — Taga 2495

DANSK PARAMENTHANDEL

Gothersgade 115

KØBENHAVN

Telf. Byen 4558

Altersærkalke

Alterstager og Lys

Alterbeklædning

Grundtvigstager

Lysekroner

Messehageler

Præstekjoler

Præstekraver

Titusstager

m. m.

VORE KIRKEGAARDE

UDGIVET AF FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

15. BIND * 1944—1947

160 SIDER I 12 HEFTER MED 63 ARTIKLER O. L.
OG 296 ILLUSTRATIONER

REDAKTØR:
HAVEARKITEKT *JOHANNES THOLLE*
REDAKTIONSUDVALG:
ARKITEKT *C. E. BAUDITZ*
KIRKEGAARDSINSPEKTØR *J. GRAVESEN*
INSPEKTØR *CHR. BECH SKRYDSTRUP*
TRÄDGÅRDSARKITEKT *G. V. WALBERG*

UDGIVET MED TILSKUD FRA
KIRKEMINISTERIET, LANDBRUGSLOTTERIET,
DEN RABEN-LEWETZAUSKE FOND,
DEN DANSKE PRÆSTEFØRENING m. fl.

NR. 1-5 TRYKT I THOMSENS BOGTRYKKERI, HOLSTEBRO
NR. 6-12 TRYKT I NIELSENS & MØLLERS BOGTRYKKERI, ROSKILDE

CLICHEER FRA
KØBKES REPRODUKTIONSANSTALT, KØBENHAVN
PAPIR FRA
DE FORENEDE PAPIRFABRIKKER

★

TITELVIGNET:
FIG. 296: MINDESMERKE PAA GRAVEN I TØNDER FOR TYSKERNES FØRSTE TERROR-OFFER
UNDER DANMARKS BESÆTTELSE 1940-45
GRAVMÆLET ER TEGNET AF KONSERVATOR P. K. ANDERSEN (HORNBÆK)

INDHOLDSFORTEGNELSE

* foran en Linie betyder, at den paag. Artikel er illustreret.

FORTEGNELSE OVER ARTIKLERNE

* Bjørn, O., Kirkegaardsinspektør: Soldatergravene paa Bispebjerg Kirkegaard i København	S. 124—26
* Brorson, H. A., †: Her vil ties, her vil bies	S. 41
* Claesson, Hilding, Kirkegaardsforstander, Krigsgravsinspektør: Krigsgravar i Sverige	S. 99—101
* Dahle, Ingebrigt, Feltprovst: Norske krigsgraver	S. 156—58
* Den store Jellingesten	S. 17
* Drachmann, Holger, †: De vog dem	S. 105
* Falmer-Nielsen, Arne, Overgartner: En Urnehave paa Københavns Vestre Kirkegaard	S. 83—85
* — — — — — Patriotbegravelsen i Ryvangen d. 29. August 1945	S. 90—95
* — — — — — Kvibergskyrkogården i Göteborg	S. 147—53
Fich, Aage: Gravsted og Bruger i deres Forhold til Kirkegaarden	S. 114—15
* Foreningen for Kirkegaardskultur	S. 77
* Garboe, A., Præst, Dr. phil: Kirkegaards-Fund	S. 24—26
— — — — — Kirkegaardsuglen	S. 58—59
— — — — — Fortidsminder, som man handlede ilde med	S. 85—86
* Grundtvig, N. F. S., †: ... hvor Danmarks Juli Helte fik deres Lejested	S. 121
* Hellum, A., Graver, Kirkegaardsgartner: Danmarks største Soldatergrav fra den 2. Verdenskrig	S. 96—98
* Hemmer, Jarl, †: Mor Finland	S. 1
* Holst, H. P., †: Slumrer sødt i Slesvigs Jord	S. 29
* Iversen, E. Wibroe, Havebrugskand.: Sommerens sangfugleliv paa vore kirkegaarde	S. 26—28
* — — — — — Vinterens sangfugleliv	S. 50—52
* Jacobsen, Gudlik, konst. Provst: Om Færøernes Kirkegaarde	S. 110—14
* Jegsen, H. F., Stiftfuldm., senere Landsretssagf.: Vedtægt for Landsbykirkegaarde	S. 18—20
— — — — — Om Ferieforhold for Landsbygravere m. fl.	S. 75—76
* Karlsson, Gunnar, Trädgrdsm.: Hur och var placera fyllningen vid gravöppning	S. 4—6
* Krabbe, Th., fhv. Fyrdirektør, Civiling.: Indtryk fra islandske Kirkegaarde	S. 44—47
* Lauesen, Marcus: Ved Ryparken	S. 65
* Lawaeltz, W. E. O., Tilsynsf. v. Kriegergravene, Oberstløjtn.: Danske Kriegergrave	S. 138—44
Lund, Harald H.: Efteraar paa Vestre Kirkegaard	S. 133
Magle, Hans, Præst: Nazistiske Mindesmærker	S. 67—68
* Nielsen, H. Breinholt, Konsulent, senere Formand: Opmaaling og Kortlægning af Kirkegaarde	S. 101—03, 116—20, 131—32
* Nielsen, Volmer Rud, Inspektør: Vestre Kirkegaard i Horsens	S. 33—35
* Nissen, Alice, Havearkitekt: Mindesmærke for de i Theresienstadt omkomne Jøder	S. 156
* Nørlund, Poul, Direktør for Nationalmuseet, Dr. phil.: Kravet om Fredning af Kirkerkernes Omgivelser	S. 54—58
* Olrik, Ingeborg: Gravskik i Polen	S. 38—39
* Paludan, H. K., Professor: Kirkegaarde i Nordamerika	S. 69—72
* Ploug, Carl, †: Isted-Løven	S. 89
* Qvist, E., Stiftsgartner: Indfatningsbuxbom	S. 13—15
* Raahauge-Askegaard, O., Inspektør: Et Arrangement paa Odense Assistens-Kirkegaard	S. 6—8
* — — — — — En Konkurrence om Gravmæler af Træ i 1944	S. 42—43
* — — — — — En Konkurrence om Familiecolumnbarier	S. 60—62
* — — — — — Fredens Kirkegaard i Odense	S. 79—83
Redaktionen: Kirkegaardslederen	S. 2—4
— Beskæftigelseslove og Beredskabsarbejder	S. 15—16
— Til Provstesynet	S. 16
— Asken og Jorden	S. 23—24
— Hvil i Fred	S. 40
* — Grave fra den 2. Verdenskrig	S. 47—50
— Under Censur — og uden	S. 66—67
— Flygtningebegravelserne	S. 73—75, 95—96
— Beskæftigelsesarbejder	S. 104
* — De britiske Soldatergrave i Danmark og andetsteds	S. 106—10
— Om Kirkegaards-Kursus og Faginteresser	S. 122—23
* — Korset i Ryvangen	S. 146—47
* — Hvor længe er der Gravfred?	S. 158—60
Scharting, C. J., Biskop, Dr. phil.: Stenhuggermester H. P. Hansen Glem, død den 15. Januar 1945	S. 60
* — — — — — Foreningen for Kirkegaardskultur 1920—1945	S. 78—79
* — — — — — Kirkegaardsinspektøernes 25-Aars Forenings-Jubilæum	S. 127
* Sick, Ingeborg Maria: I Urtegaarden	S. 145

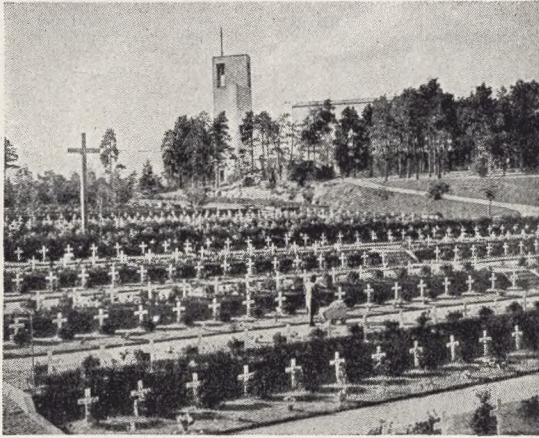
- * *Terkelsen, E. D. F.*: Mindelunden for forulykkede Jernbanemænd paa Holsteins Bastion i Fredericia..... S. 53
- * *Tholle, Johannes*, Havearkitekt: Planer til Anlæggelse af Gravsteder..... S. 9—13, 14
- * — — — Om Indvinding af Gravplads..... S. 36—37
- * — — — Om Træer og Buske paa vore Kirkeg. S. 62—64, 86—88, 127—30, 154—55
- * *Tønnesen, Jens*, Købmand: Skagens gamle Kirkegaard bliver Mindelund..... S. 20—22, 23
- * *Walberg, G. V.*, Kirkegaardsforst.: Nogra ord om östra kyrkogården i Malmö..... S. 134—38
- * *Ørsted-Hansen, H. D.*, Undergartner, Havebrugsk.: Den danske Soldatergrav paa Bispebjerg Kirkegaard..... S. 30—32

FORTEGNELSE OVER ILLUSTRATIONERNE

1. *Planer*: Fig. 6, 13—16, 19, 32, 41, 53, 59, 68—72, 120—21, 123, 155—56, 167, 184, 199—204, 226, 227—30, 281, 283.
2. *Prospekter*, a. Indland:
Aalborg..... 90, 91	Odense Ass. 7—12, 163	<i>Prospekter</i> , b. Udland:
Allsund 40	Paarup 110, 114	Afrika..... 187
Bispebjerg..... 42—45, 87	Rise 224	Belgien..... 93, 190, 194
Brønshøj 220	Roskilde 123	Canada..... 137, 188
Christiansfeld..... 160	Ryvangen (Ryparken) ... 165—66, 169—71, 263—64	England..... 193—94
Flemløse 115	Sebber 20	Finland..... 1, 85
Fredericia..... 99, 205	Seem 109	Frankrig..... 94, 189, 194, 195
Frederikshavn..... 175—76	Skagen 26—33	Grækenland..... 92
Fredens, Odense... 142—52	Skamby 125	Island..... 73—74, 77—79, 85
Frær 101	Skærbæk..... 221	Norge..... 89
Færøerne 196, 198	Sommersted..... 225	Polen..... 62—66
Harreslev, Fyn..... 286	Store Heddinge..... 288	Rusland..... 95—96
Horsens Vestre 47—52, 54—57	Tamdrup 100	Sverige..... 2—4, 58, 60, 61
Jebjerg 262	Tikøb 118	178—79, 231—46, 265—80, 282, 284
Jomfruens Egede..... 105	Tinglev 191	Tyskland..... 164, 186
Jordløse 103	Ulkebøl 162	U. S. A. 127—35, 138—39
Kimmerslev 104	Ullerup 161	
Majbølle 107	Vestre, Kbh. 157—58, 192	
Marstal 289	Viskinge..... 117	
Mesinge 106	Nørre-Asminderup..... 102	
Nørre-Asminderup..... 112	Værsløv..... 113	
Nørre-Nebel..... 108	Ærøskøbing..... 287	
Nørre-Nisum..... 116		
3. *Gravstedsanlæg, derunder Soldatergrave*: Fig. 1, 12—19, 27, 40, 42—45, 54—57, 58, 60, 61, 84, 86, 87, 90, 91, 128, 130—39, 151, 154, 175—81, 185—93, 214—18, 242—3, 254—61, 264, 270—74, 276, 277, 280.
4. *Gravmæler, Mausolæer*: Fig. 13—15, 17, 18, 25, 33, 34, 54, 55, 58, 61, 68—72, 75—76, 77, 82, 83, 84, 85, 88—96, 99, 126, 128, 130, 131, 133—39, 151, 154, 159, 160, 164, 165, 175—81, 185—93, 195, 205, 216—18, 220, 223, 236, 247—63, 263, 270—74, 276, 277, 280, 290, 296.
5. *Ligkister, Ligfærd, Gravkastning*: Fig. 2—5, 42, 43, 46, 64, 73, 74, 167—74, 206—13, 291—95.
6. *Urner, Urnehaver, Kolumbarier*: Fig. 120—21, 157—8, 235.
7. *Indgange, Laager, Hegn*: Fig. 28, 40, 65, 66, 78, 80, 81, 108, 111, 114, 116, 117, 118, 265, 269.
8. *Planter, Blomsierdekorationer, Plantning*: 14—24, 31, 46, 67, 125, 128, 142, 160—63, 222—25, 274, 280, 282, 284—89.
9. *Kirker, Kapeller, Krematorier, Folkehuse o. a. Bygninger*: Fig. 26, 46, 48, 51, 62, 63, 74, 78, 79, 102, 104—15, 117, 143, 152, 196, 241, 266, 267, 278.
10. *Vandkummer, Vandindlæg*: ingen.
11. *Opvarmning, Varmeindlæg, Forbrænding m. v.*: ingen.
12. *Klokker, Klokketapler, Taarne, Ringning*: Fig. 265.
13. *Bænke, Taburetter etc.*: Fig. 44, 45.
14. *Gange, Veje, Fliser, Alléer*: Fig. 7—11, 21, 44, 45, 60, 61, 128, 142, 144—47, 149, 239, 240, 246.
15. *Affald, Kompost, kasserede Gravmæler*: ingen.
16. *Diverse*: 35—38, 67, 96—98, 119, 140, 141, 153, 182—83, 199—204, 219, 249, 291—92.

TILFØJELSER OG RETTTELSE

- S. 2., Sp. 2, L. 24 f. o. staar paa, skal staa de.
- S. 6., Sp. 2, L. 3 f. o. staar 7, skal staa 6.
- S. 21., Sp. 1, L. 2 f. n. staar Gravlægger, skal staa Gravligger.
- S. 29., Billedtekst staar Allsund, skal staa Allsund.
- S. 37., Sp. 1, L. 20 f. n. staar 59, skal staa 60.
- S. 42., Forfatterbetegnelse staar Raahauge Askegaard, skal staa Raahauge-Askegaard.
- S. 49., Billedtekst, Fig. 89 staar Altmark, skal staa Jøssing
- S. 83., Billedteksts sidste L. staar 156—156, skal staa 157—58. s. S. Forfatterbetegn. staar Falmer Nielsen, skal staa Falmer-Nielsen.
- S. 106., Billedteksterne til Fig. 187 og 188 er byttet om.
- S. 108., L. 4 og 18 f. n. staar 187, skal staa 188.
- S. 121., Billedtekst: Datoen er Begravelsesdagen.
- S. 123., Sp. 1, L. 18 f. n., staar dengang, skal staa engang.
- S. 128., Sp. 2, L. 9 f. o., staar Hængeaksen, skal staa Hængeasken.

MOR FINLAND

*Mor Finland, du bär ej för ögat ditt
ett sorgflor av svart och tårdränkt snitt,
du smyckar ditt bröst, det friska,
med tallösa, enkla små träkors i vitt.
Och djupt i ditt inre de viska
med tystnadens starka och trosvissa röst:
»Var tröst, vår moder, var tröst!
Vi pryda dig ej som en vanlig blomst
som lyser en stund och försvinner,
vi vittna om evig återkomst
för allt i ditt hjärta brinner.*

*Så sant som döden är livets mor,
vi viska dig till, vi svära:
hur natten omkring dig är tung och stor,
vår stumma armé skall dig bära
mot soluppgång och mot ära!
Så hög emot ljuset ditt huvud, mor!«*

*Det hörde jag korsen tala,
där ensam och sorgsen till döds jag stod
bland spillror av allt, som gjort dagen god
och nätterna stjärnlyst svala.*

*Mitt land, du har helnat i tusen år
från tusen bittra och brännande sår,
dem vidriga skickelser slagit.
Och nu, när i blod du dig tvagit
och sargats som aldrig i tiden – nu står
på branten kring blodiga forsen
en nysprungnen skog, som varslar om vår:
de tallösa, vita korsen.*

Jarl Hemmer.

Fig. 1. Finske Soldatergrave paa Åbo Kirkegaard.

Versene er laant fra »Nordisk Nytaarshilsen« (Det berlingske Bogtrykkeri), København 1943.

Kirkegaardslederen

Naar vi over disse Linjer sætter Titlen »Kirkegaardslederen«, er det især, fordi denne Titel er noget nær den eneste af de Betegnelser, som anvendes om Kirkegaardens Folk, der ikke har *mere end een* Betydning. Thi som det er gaaet med »Graveren«s Arbejde, at det er viklet ud fra det helt primære at begrave vore Døde, saadan er det ogsaa gaaet med Betegnelsen for »Graveren«, at den har udviklet sig bort fra det primære og egentlige og over i noget andet, — og derfor ogsaa dækker noget helt andet.

Med »Graver« betegnes jo ganske vist især paa Landet ham, der forestaar Arbejdet paa Kirkegaarden, og under meget smaa Forhold er han som Regel ogsaa den, der kaster og tilkaster Gravene; taler man om en »Landsbygraver«, er der ingen Tvivl om, hvem dette er; men der *kan* dog undertiden være Tvivl om, hvorvidt det er ham, der kaster Graven, — thi det er det i mange Tilfælde slet ikke; dertil er engageret Daglejere eller (som de kaldes i Byerne) Graverkarle. Og taler man om Graveren ved Absalons Kirke eller en hvilkensomhelst anden Kirke i Hovedstaden, saa har han ikke nogetsomhelst at gøre med at begrave Folk, og han har ingensomhelst Tilknytning til en Kirkegaard. Her er Titlen altsaa direkte misvisende. Hvor lang Tradition der end er for den, bør den derfor ændres, — med mindre man kan faa Autoriteterne til at ændre Betegnelsen for Kirkegaardens Graver til det ovenstaaende »Kirkegaardslederen«, thi i saa Fald er jo Tvetydigheden borte.

Men en »Graver« kan ogsaa hedde saa meget andet; i Sønderjylland hedder han »Kirketjener« og i det øvrige Land kan man høre Betegnelsen »Kirkebetjent« anvendt, mens han som Graver desuagtet ikke lønnes af »Kirkebetjeningskassen«. Og i nogle Byer hedder han maaske »Overgraver«, netop fordi han har Folk under sig, som

kaster Gravene. Eller han hedder »Kirkegaardsgartner«, en Betegnelse, der bliver mere og mere almindelig og naturligvis er opstaaet af den Ændring i Kirkegaardsarbejdet, som de senere Aar har gjort mere og mere tydelig, nemlig at Kirkegaardslederen ikke mindst maa tage sig af den gartneriske Udsmykning af Kirkegaard og Gravsteder, mens Graverne (Daglejerne) tager sig af Gravkastningen, under Lederens Ansvar.

I Byerne er Titlen »Kirkegaardsinspektør« blevet mere og mere almindelig; man kan diskutere, om det er en god eller daarlig Betegnelse, men den har i hvert Fald vundet Hævd, og den kunde næppe erstattes og afløses af noget bedre end Titlen »Kirkegaardsleder«, hvilken da ogsaa af »Foreningen for Kirkegaardskultur« er anvendt i dennes Forslag til Vedtægt for Kirkegaarde i Byer og bymæssige Bebyggelser. Det skulde glæde os, om denne Titel vilde slaa an ogsaa paa andre Omraader, og vi er i den Retning ganske paa Linie med den Organisation, som varetager paa paagældende Fagfolks Interesser.

Kirkegaardslederens *Opgaver* er mange-sidede, og naar vi her har anført, at han kun under de helt smaa Forhold (saasom i smaa Landsogne og ved smaa Specialkirkegaarde i Byerne) personligt foretager *Gravkastningen*, vil dette ikke sige, at han de andre Steder ikke skal kunne forstaa Kravene til dette; tværtimod maa Kirkegaardslederen være fortrolig dermed, og han maa f. Eks. kunne paatale, hvis en Graverkarl ikke foretager »Opklapningen« af Graven paa eksemplarisk Maade, og han maa eventuelt kunne vise ham, hvordan det skal være. Endvidere maa Kirkegaardslederen *føre Bøger* over Begravelserne, — om han eller en anden fører Kirkegaardsprotokollen skal ikke kunne siges; det afhænger af stedlige Forhold, — men han maa i hvert Fald i en Journal indføre, hvor de enkelte er sat ned, baade Stedet paa Kirkegaarden og i Gravstedet samt Dato o. s. v. Under større Forhold kræves der langt større Bogføring af

Kirkegaardslederen, bl. a. fordi en stor Kirkegaard ogsaa foraarsager store Omsættninger i Penge, og baade hvor Kirkegaardslederen er Entreprenør eller er fastlønnet, har han da en betydelig Bogføringsopgave.

Den tredje Opgave er den *gartneriske*, — krævet af Tiden. I stedse større og større Grad er Kirkegaardene i Norden blevet en Modsætning til Sydens Kirkegaarde; hos disse er det Sten paa Sten, der præger dem, — i Norden er det i stigende Grad Planter og Blomster, — i Syden er det Mausolæer, Kolumbarier (ofte i flere Etager) og »Udstillinger« af Sarkofager eller Mumier, — hos os i Hovedsagen en stilfærdig Bringes Støvet tilbage til den Jord, hvoraf det er kommet, med Frøkimets Haab i sig. At dette staar i Pagt med en stedse større Grad af Pietet overfor Mindet om de Afdøde, er utvivlsomt, og foruden at en større Pietet almindeligt opfattes som et Tegn paa en betydelig Kultur hos et Folk, afføder dette gartnerisk naturligvis store Erhvervsinteresser, og som saadan stiller det sine Krav og byder sine Fordele til den dygtige Kirkegaardsleder.

Den fjerde, men ikke mindst vigtige Del af Kirkegaardslederens Funktion er den *psykiske*; det er ikke Kirkegaardslederens Sag at tale, trøste og forkynde ved Baaren; men det er ham, der paa Kirkegaarden skal vise Slægten, hvor deres Afdøde skal jordes, og det er ham, hvem det ydre Ceremoniel ved en Jordefærd er ovedraget. I dette Ærinde kommer de oprevne Sind til ham med deres Ønsker eller Krav, — og i hans Haand ligger det med ydre Midler at mildne noget af Sorgen eller Fortvivlelsen hos de ramte, — og har han det rette Sind, er det ham ogsaa muligt at mildne med andet end ydre Midler. Den Kirkegaardsleder, som gennem et langt Livs Arbejde med Jordfæstelser og Betjening af sørgende Efterladte, har faaet Sindet opladt for Livets Mening og Dødens Krav, og som ikke blot er hærdet i denne Gerning, men har faaet udviklet sin psykologiske Sans, han formaar at yde det

enestaaende, og han har Mulighed for overfor de oprevne Sind at kunne være en større Sjælelæge end nogen anden.

Kirkegaardslederne er ganske naturligt organiseret, og foruden en lokal Forening samt en Arbejdsgiver- og en Arbejder-Organisation, eksisterer der de 2 landsomfattende »Landsbygraverforeningen for Danmark«, der er en halv Snes Aar gammel, samt »Foreningen af Kirkegaardsinspektører, Gravere og Gartnere ved Kirkegaarde i Danmark«, der snart fylder sine 25 Aar. Den sidste omfatter ikke alene Kirkegaardsledere i Byerne, men ogsaa nogle udenfor disse; den første hovedsagelig kun Landsbyernes Kirkegaardsledere. Begge disse Organisationer har »Foreningen for Kirkegaardskultur« stedse haft et udmærket Samarbejde med, og vi har kunnet assistere dem begge med Raad og Daad, ligesom vi naturligvis ved Samarbejdet med disse Organisationer har kunnet faa gode Impulser. De nævnte Organisationer arbejder ikke mindst for Dygtiggørelse af deres Folk, — og vi hilser disse Bestræbelser med Glæde. Ligesaa er »Foreningen for Kirkegaardskultur« helt paa Linje med Landsbygraverne, naar disse i deres Bestræbelser for at højne Medlemmernes økonomiske Stilling søger at faa knyttet flere af de kirkelige Funktioner til Stillingen som Graver, saa at Landsbygraveren mere end ellers kan helige sig sin Kirkegaard; om at skabe en fuld og hel Levevej til enhver Kirkegaardsleder, selv i de mindste Sogne i Landet kan der selvsagt ikke blive Tale. Hvor Kirkegaardene er saa smaa, at de kun har 3—8 Begravelser om Aaret, kan dette selvsagt ikke give nogen Eksistens for en Mand, end sige for en Familie.

I Folketingsmand *Johs. Hansens* Tid som Kirkeminister kom et længe ønsket Cirkulære, der fastslog Kirkegaardslederens *Ferierettigheder*, for hvilket man skylder Ministeren Tak; nogen Ordning af Kirkegaardsledernes *Pensionering* er der desværre endnu ikke truffet, men der er dog Praksis

for, at selvom der i Vedtægter eller Regulative for de enkelte Kirkegaarde ikke maa staa noget om Pensionering, og ved Ansættelsen af en Person ej heller maa anføres noget herom, er der bevilget Pension til baade den ene og den anden veltjente Kirkegaardsleder.

Kirkegaardslederne kommer *fra mange Slags Fag*, — og især paa Landet er det naturligt, at der ikke kan vælges imellem ret mange, som paa Forhaand er fortrolige med det særlige Kirkegaardsarbejde, og at man i saadanne Tilfælde ved Nybesættelse af en Stilling maa vælge en Person ud fra andre Forhold. At man saa stiller Krav om, at Vedkommende i hvert Fald maa være kirkeligt interesseret, er kun naturligt; men hvad der er bedst, nemlig om Manden kun kan røgte sin Gerning middelmadigt, og at Kirkegaardens Udseende og Orden derfor i Løbet af faa Aar viser sig at være af en saadan Art, at der gaar uhyggelige Frasagn om den til Nabosognene, mens Mandens kirkelige Optræden og Interesser er i fin Stand, — eller det modsatte er Tilfældet, derom *kan* der vel diskuteres.

At en, der antages som Kirkegaardsleder, ogsaa maa have et ikke altfor ringe Kendskab til Plante- og Anlægsarbejde, turde være en vigtig Ting, og ligesaa maa det være en Forudsætning, at han kan bogstave ordentligt samt skrive en læselig Haandskrift. Og saa maa han være omgængelig og have en pæn Optræden. Disse Krav maa selvsagt være Minimumskrav, og jo større Fordringer man kan faa opfyldt, des bedre er det naturligvis. Er en ledig Stilling af en saadan Art, at den relativ hurtigt (eller straks) kan give en Familie ordentlige Ind-

tægter, er det klart, at den kan kalde mange Ansøgere frem; en ret stor Reservestab til Besættelse af de ordentlige Kirkegaardslederstillinger har man i de Undergartnere, som Københavns Begravelsesvæsen har været saa forudseende at faa uddannet, og hvoraf allerede adskillige er blevet placeret paa Provinsens Kirkegaarde; man har al Grund til at tro, at disse vil være udmærkede Formidlere af god Tradition og dygtigt Kirkegaardsarbejde, og at de vil kunne bringe Kirkegaardskulturen et godt Stykke opad. Men hvor der ikke kan ansættes Folk, der paa Forhaand er kirkegaardsuddannet (og dette bliver naturligvis Tilfældet for Størstedelen af Landsbyernes Vedkommende), er en Dygtiggørelse — en fortsat Dygtiggørelse — en Nødvendighed; hertil bidrager Foredrag, Kursus, Læsning og Studiebesøg m. m. væsentligt, og ethvert Arrangement af saadanne bør hilses med Glæde og Tilfredshed.

Fra April 1944 har vi den Glæde at have *samtlig*e Medlemmer af »Foreningen af Kirkegaardsinspektører, Gravere og Gartnere ved Kirkegaarde i Danmark« som *Medlemmer af vor Forening*; og skønt de allerfleste af nævnte Forenings Medlemmer har været Medlemmer af vor Forening ogsaa før denne Tid, vil det dog sige, at vor Forening baade har faaet en ikke uvæsentlig Tilvækst ved det kollektive Medlemsskab, der nu er indført, samt at vort Blad vil finde endnu flere Læsere, — og dermed forhaabentlig ogsaa endnu større Indflydelse.

Vi hilser derfor de nye Medlemmer og Læsere velkommen, og vi haaber, at begge Foreninger maa faa Glæde af denne snævre Forbindelse.

Fig. 2-4.
Kastning af Grav mellem gamle Grave (Malmø).
Fra venstre: Jorden opkastes i Kassen, — derefter den gran-klædte Grav, og sidst: Graven fyldes med Jord fra Kassen.
[Se Teksten paa næste Side.

Hur och var placera fyllningen vid gravöppning

Af Trädgårdsm. Gunnar Karlsson

Öppna en Grav, som ligger inne emellan andra gravplatser bjuder alltid på en del svårigheter, om man inte skall förstöra för mycket av den på gravplatsen befintliga planteringen, som inte nödvändigt måste borttagas för öppnandet av graven, och om man inte heller skall skada de intilliggande gravplatsernas planteringar.

Jorden, som gräves upp, är mycket skrymmande och tager stor plats i anspråk. Den tillgängliga platsen att lägga jorden på är däremot mycken liten och inskränker sig ofta till inte mer än ett par kvadratmeter, som den kvarvarande delen av en normal tvåplatsers gravplats utgör. Att lägga jorden eller fyllningen ute i gången låter sig inte heller alltid göra med fördel, emedan det måhända avstänger vägen till ett stort antal gravplatser.

Det i Danmark använda tillvägagångssättet, att lägga fyllningen i gången intill gravplatsen och begränsa dess omfång genom att, mot vinkelstöd av järn, lägga upp plank tillräckligt högt, och sedan lägga upp »landgångar« på ömse sidor av den uppkastade fyllningen, är ett mycket lämpligt och bra sätt (se Fig. 5). Härigenom är det även möjligt att utan större svårighet komma över den uppkastade fyllningen och in till gravplatser, som ligga på andra sidan, om så skulle behövas.

Genom detta förfaringsätt utsätter man inte den del av gravens plantering, som inte varit nödvändigt att taga upp för att kunna öppna graven, för någon skada, emedan dessa bockar äro så höga, att växterna obehindrat kunna stå kvar.

Detta tillvägagångssätt är inte så vanligt i Sverige, och kan det kanske inte tillämpas var som helst.

Äro gångarna mycket smala, så ställer det sig lite svårt att kasta upp fyllningen i gången intill, emedan det antingen skulle bli för högt eller ock för långt ut mot gången,

som fyllningen kom att ligga, så att det sedan blev för långt at kasta, när graven skal fyllas igen.

På Östra kyrkogården, Malmö, använder man sig av en av kraftiga plank konstruerad »låda«, som visat sig vara mycket lämplig, även på platser där det är tämligen trångt om utrymmet.

»Lådan« är delbar i mindre delar, varvid gavlarna, sidan och botten kunna skiljas från varandra. Denna möjlighet, att kunna skilja de olika delarna åt, är nödvändigt för att kunna transportera den in mellan gångerna och på grund av dess stora tyngd.

Denna »låda« placeras över graven och vid sidan om där öppningen skall göras.

För att inte häckarna, som omgiva gravplatsen, och växtmaterialet, som kan stå kvar, skall taga skada, när lådan placeras över dessamma, så måste det först sättas ut små bockar eller plankstumpar, som kan tjäna som underlag och lyfta lådan tillräckligt högt för att undvika skada på det planterade.

Härvid bör man taga i betraktande att underlaget kommer tillräckligt högt, emedan lådan utsättes för en väldig tyngd, när jorden kommer i den, och som följaktligen kom att sjunka om marken är för lucker under bockarna eller plankstumparna, varvid de växter, som äro inunder, lätt utsättes för risk att bli skadade.

Efter att ha mätt upp hur stor gravöppningen skall vara och upptagit och jordslagit de växter, som komma at stå i vägen vid gravningen, och kastat upp matjorden,

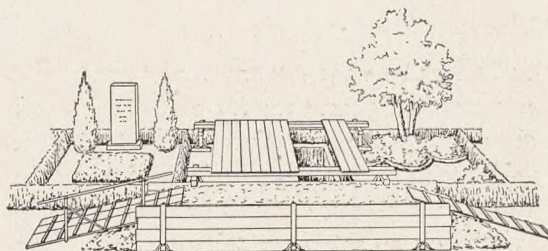

Fig. 5.
Den i Danmark
almindeligt brugte
Maade at skaffe Plads
til Jorden m. m. ved
Gravkastning.

så at den lätt kan skiljas från fyllningen, kastas därefter fyllningen eller leran upp i lådan, så mycket det går och som beräknas räcka till, när graven skall igenfyllas.

All fyllning, som måste kastas upp ur graven, rymmes inte i lådan, varför man sedan måste köra bort återstoden. Denna fyllning, som skal borttransporteras och som vanligen sker med häst, kastas av grävaren i en skottkärra och köres ut i en mindre låg »låda«, som är åtkomlig för hästakdon.

Fördelen med att lägga all fyllning i »lådor« är, att man blandar inte jord och lera bland gruset på gångarna, vilket är rätt störande att se och tråkigt att gå i.

I en grav, som öppnas strax intill en tidigare öppnad sådan, finnes alltid den risken at ras skal uppstå. Nedsättning av lämmar, som skydd, är här nödvändigt. Fig. siden 4 visar lämmarna nedsatta och hängande i järntappar på tvärstockarna. För att jorden inte skall pressa ut lämmarna har man, som synes å bilden, slagit ned långa järnspett i botten av graven och äro spetten uppe vid fästade vid de längsgående plankorna med en järnkrok. Är marken mycket lucker måste stöttor sättas vid ändarna av lämmarna, varvid de inbördes giva varandra stöd. För att lätt kunna taga upp eller sänka ned lämmarna finnes handtag fästade uppe vid kanten, vilka dock inte få vara för höga, så de hindra, när man skall gå på plankan.

För att dölja alla nödvändiga men kanske inte så trevliga arrangemang, bör granris läggas ut och fästas fast där så visar sig nödvändigt. Som synes av fig. 3 så ser denna gravöppning mycket mera varm och klädd ut än den, som allt är blottat på.

Detta granris användes sedan till att täcka den över gravöppningen uppkastade fyllningen, varpå sedan kransarna och blomorna läggas.

Betydelsen av väl ordnad gravöppning får inte förringas, emedan de sörjande känna sig ännu mer nedstämda vid en slarvigt ordnad gravöppning.

Et Arrangement paa Odense Assistens-Kirkegaard

Af Inspektør O. Raahauge-Askegaard

I 1936 blev der foretaget en lille Udvidelse af Assistens-Kirkegaarden i Odense efter omstaaende Plan (se Fig. 7).

Dels Arealets Form, dels Hensynet til de Linier, der fra den gamle Del af Kirkegaarden skulde føres ud paa det nye Gravstedsareal, gjorde det naturligt at lægge Hovedlinjerne med et Brøndparti for Enden af en af de gamle Lindealléer (Stammehække) som samlende Midtpunkt (se Planen Standpunkt A midt for forneden).

Da der paa et tilgrænsende Gravareal var stærke Angreb af Skjoldlus paa Thuja- og Taxhækkene, vilde vi saa vidt muligt undgaa at plante disse Hække paa det nye Stykke, og der blev derfor i Stedet for Baghække plantet *Spiræa van Houtti* som Mellemplantning. Paa Gravstykkerne nordvest for Brønden blev der desuden bygget 50 cm høje Gærder af Granitskaller mellem Gravstedsrækkerne, saaledes at Spiræerne altsaa er kommet til at vokse ovenpaa Gærderne. Samtidig blev der i disse Stykker imellem Gravene lavet 30 cm høje Gærder, som er blevet tilplantet med Stenhøjsplanter, og endelig blev der langs Forkanterne plantet Lavendelhække (Standpunkt B).

I de øvrige Stykker plantedes dels Buxsbomhække, dels Hække af *Thuja Elwangeriana*, der tilsyneladende ikke virker saa indbydende paa Skjoldlus som de øvrige Thujaarter (Standpunkt C).

Desuden er der forsøgsvis udlagt nogle Linjer af Gravpladser helt uden Hække, og her vil der som Gravstedsadskillelse blive plantet *Berberis Thunbergii*.

Bortset fra en lille Birkeallé (Standpunkt D) er der som Allétræ overalt anvendt *Prunus ser. Hisakura* i en Underplantning enten af *Spiræa bumalda* *Anthony Waterer* eller af *Berberis Thunbergii* (Standpunkt E).

Det har vist sig, efterhaanden som Plant-

ODENSE ASSISTENS-KIRKEGAARD.

FORSIK TIL UDVIDELSE MED FÆLLEDVEJE

MAAL 1:200

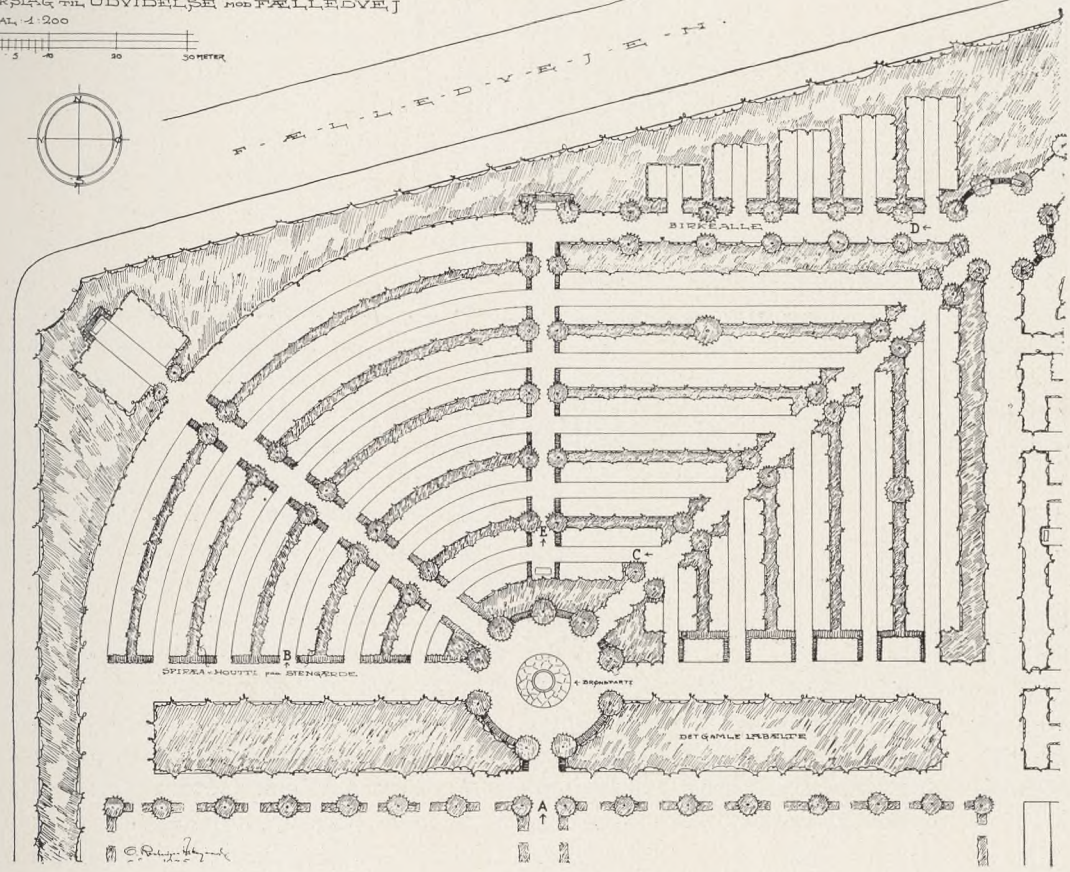
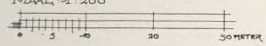

Fig. 6.
Plan til Del af
Odense Assistens-
Kirkegaard.

Fig. 7 tv.
Allé af
Prunus Hisakura,
Standpunkt E.

Fig. 8 th.
Birkeallé,
Standpunkt D.

Fig. 9.
Lindeallé.
Standpunkt A.

Fig. 10.
Hækparti.
Standpunkt C.

Fig. 11.
Mellemlantning
af Spiræa.
Standpunkt B.

Fig. 12.
Samme Sted som
Fig. 11, mens Buskene
blomstrer.
Foto: J. Th.

ningerne gror til, at denne Form for Beplantning af et Gravareal mere og mere vækker Publikums Interesse, og der er hos de allerfleste, der faar Gravsted paa disse Stykker, et stærkt Ønske om at faa Gravstederne anlagt i saa god Harmoni med Omgivelserne som muligt. Desværre gælder dette i knap saa høj Grad Valget af Monumenter til Gravstederne. Vi har ingen Monumentcensur — blot en Bestemmelse om, at Gravstenene ikke maa være over 125 cm høje. De saakaldte »Indgangspartier« (Piller, Laager o. l.) er helt forbudt i disse Stykker, hvad der selvfølgelig rent skønhedsmæssigt set er en stor Fordel.

Spiræa van Houttii har vist sig at være overordentlig velegnet til Plantning mellem Gravstederne; den er køn paa alle Aars-tider, let at holde i Form, haardfør og nøjsom. Den kaster desværre Løvet lidt for sent, saa dens Løvfald kolliderer med Grandækningerne; men dette maa vi altsaa tage med. *Spiræa arguta* vil muligvis ogsaa egne sig, men ellers er det egentlig forbavsende faa Buske, der er velegnede; det vil saa nærmest blive nogle af *Cotoneaster*arterne, der kan blive Tale om, og af disse optager jo *C. Simonsii* mindst Plads. *Cornus alba sibirica* vilde være en smuk og ejendommelig Mellemlantning, men det vilde jo nok være vanskeligt at holde den indenfor rimelige Grænser uden kraftig Brug af Saksen, og saa er den ikke god paa Kirkegaarde.

Det var af Kirkegaardsudvalget paa Forhaand bestemt, at Udgiften til Stengærderne skulde fordeles paa Gravstederne, saaledes at der ud over den ordinære Gravpris (Kr. 80 pr. Gravplads for en tyveaarig Periode) betales 30 Kr. pr. Gravplads for Gærdet, der erlægges een Gang for alle. Udgiften ved Vedligeholdelsen af Gærdet med Planter etc. paahviler Gravstedsejerne; men Arbejdet skal udføres ved Kirkegaardens Foranstaltning.

Med de nuværende Hækpriser maa det siges, at Ordningen ogsaa rent økonomisk er en Fordel for Gravstedsejerne.

1. Thujahek
2. Picea Omorica
3. Hesperis matronalis
4. Cypripedium
5. Populus nigra
6. Stenolobos
7. Mirabalis
8. Armeria maritima
9. Juniperus pyramidalis
10. Anemone pulsatilla
11. Hebe Helix Siberica

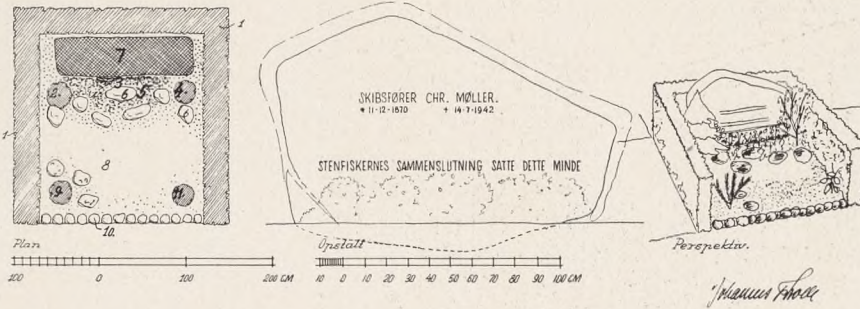

Fig. 13. Gravstedsanlæg og Gravmøle paa Hellerup Kirkegaard.

Planer til Anlæggelse af Gravsteder

Af Havearkitekt Johannes Tholle

Et af de hyppigste Spørgsmaal, som Kirkegaardslederen stiller en Havearkitekt, er vistnok Spørgsmaalet om nye Idéer til Gravstedsanlæg, — og dette er meget forklarligt; thi naar man hvert Aar skal anlægge et betydeligt Antal Gravsteder, er det forstaaeligt, om der kommer en vis Monotonitet over dem. Gravstederne kommer let til at ligne hinanden, og Kirkegaardslederen ser det udmærket godt. Thi selvom vedkommende Kirkegaardsleder og hans Medhjælper forsøger at finde noget nyt frem, saa er de dog som oftest Mennesker, der ikke uden Vanskelighed fostrer vidt forskellige Løsninger til de samme Arealer. Og dette er jo en af de store Vanskeligheder ved Arbejdet, at Størsteparten af Gravstederne har ganske de samme Maal, — enten er de til een Kisteplads, eller de er til to eller tre o. s. v., men Proportionerne er og bliver dog nogenlunde de samme. Hertil kommer, at af det Plantemateriale, der i saa rigt Maal er til Raadighed i vore Planteskoler, er det kun et forholdsvis ringe Antal, der egner sig til Plantning paa Gravsteder. Dels bliver de fleste hurtigt for store, dels yder de ikke den intense og langvarige Virkning, som man gerne ønsker sig paa et Gravsted, og dels kan de vel være for livlige i deres Habitus eller trives vanskeligt i den noget stillestaaende Luft, som Gravstederne gerne giver dem o. s. v.

Og dog er der jo næsten ingen Grænser for, hvor meget et Gravstedsanlæg kan variere. Jeg har nogle Gange sagt, at der nok skulde være 1000 Maader, hvorpaa man kan anlægge et Gravsted paa 3 eller 6 m², og jeg er villig til at staa ved dette. Thi tager vi for Eksempel blot en bestemt Anlægsplan med nogle faa klare Linjer, som gerne skal trækkes op til et Mønster (saadan som det saa ofte er brugt), saa kan der jo til Optrækning af disse Kanter anvendes en Række forskellige Kantplanter, og alene dette giver en Variation. Der kan bruges Buksbom, Teucrium, Dianthus og Berberis for blot at nævne fire varige, eller der kan anvendes Lobelia, Ageratum, Begonia eller Myosotis, der er fire til Sommerbrug alene, — eller der kan anvendes Murstensklinker, bornholmske Klinker, skaarne Lister af Faxe-Marmor, Beton m. m., der giver en hel Del døde Materialer til at trække saadanne Kanter op, — allerede disse ret tilfældigt valgte Muligheder giver straks 12 eller flere Variationer i det samme Mønster, — og ændrer man saa Mønstret eller Idéen i Gravstedet, saa kan man med de samme eller andre Planter eller af døde Materialer igen udfinde en Mængde Muligheder, — og saadan videre.

Jo, der er mangfoldige. Man finder dem ikke realiseret paa en enkelt Kirkegaard, og dette er forstaaeligt af de forannævnte Aarsager, og dette gør jo ogsaa, at netop den

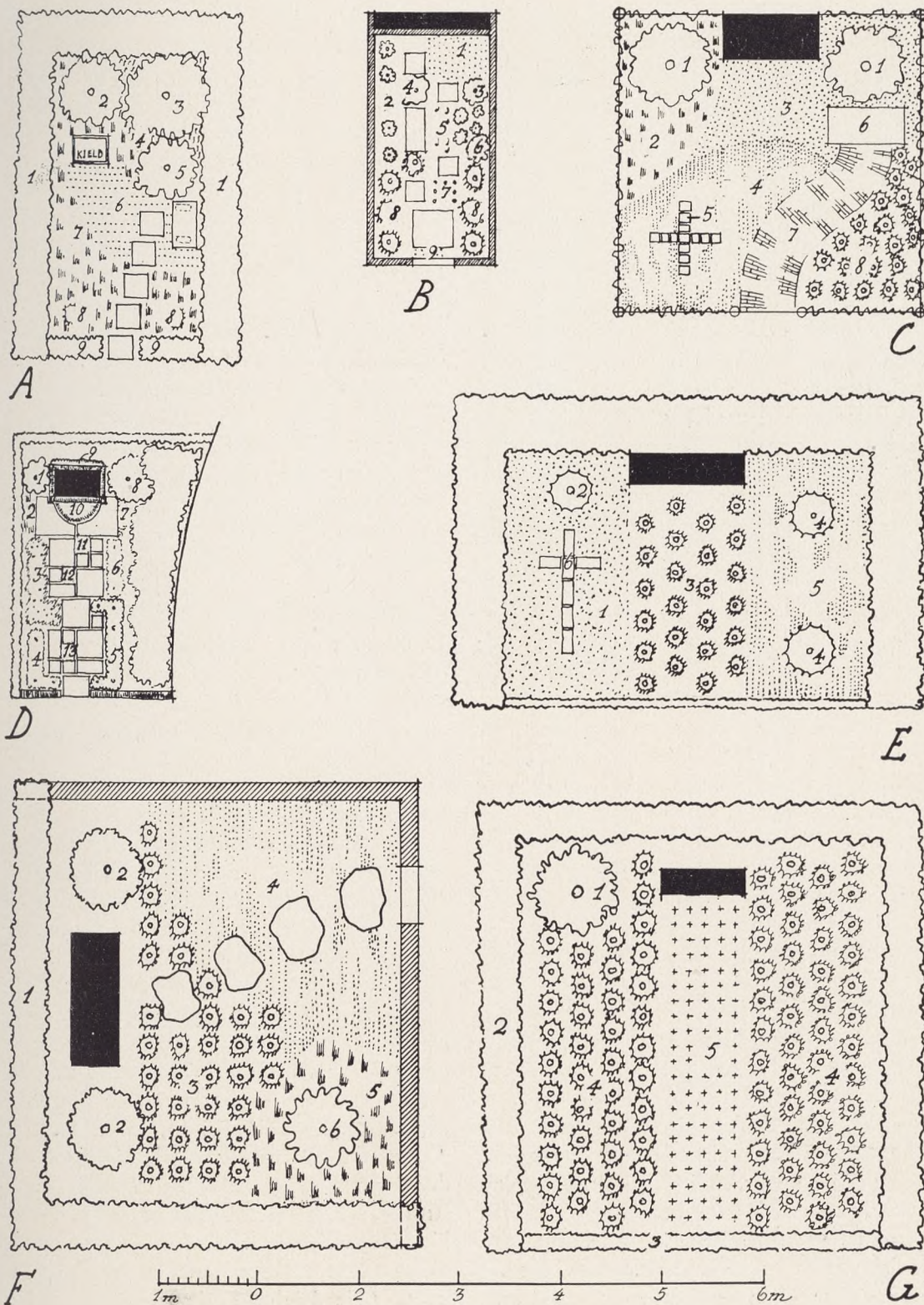
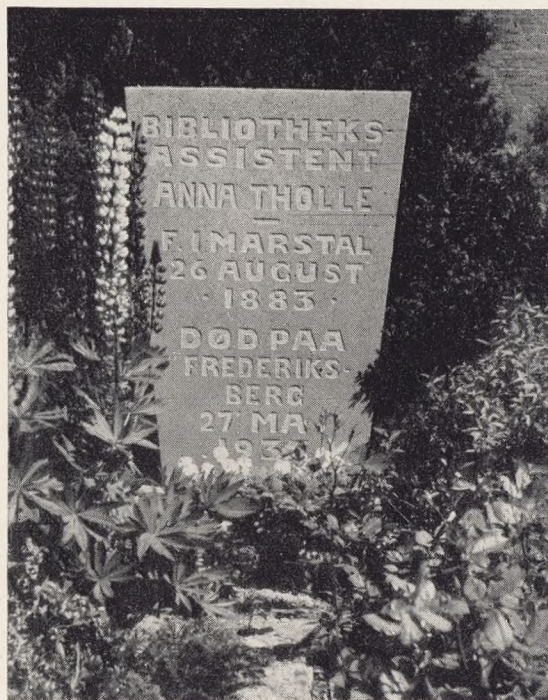

Fig. 16.
 Johannes Tholle:
 Syv Planer til Grav-
 stedsanlæg.
 Se Billedteksten
 nederst paa fore-
 gaende Side.

Fig. 17.
Gravstedsanlæg paa
Søndermark Kirke-
gaard, Frederiksberg.
(Jevf. Fig. 16 D).
Gravmæle:
Gunnar Hammerich.

enkelte Kirkegaardsleder ønsker gode Raad; men kommer man fra en Kirkegaard til en anden, saa vil man kunne se de forskellige Maader, hvorpaa den samme Opgave bliver løst. Da ser man, at et Sted har man navnlig forelsket sig i Smaahække af Gran, et andet Sted dominerer om Sommeren Begonier, og et tredie Sted er det Fliserne eller Roserne, eller det er maaske Bjørnegræsset, der præger et betydeligt Antal Gravsteder, for slet ikke at tale om Buksbommen, der præger flere end maaske ønskeligt. Og nogle Steder er det Hække af Thuja, andre Steder Betonkanter og atter andre Steder maaske Jerngitrene, der dominerer Indhegningerne.

Dette at enhver Kirkegaard præges af sin Plante eller sit Materiale er slet ikke kedeligt; det giver den enkelte et vist individuelt Præg, og forsaavidt dette er forbundet med en vis Kultur, skal man kun være glad derfor. Noget af dette var ogsaa Aarsagen til, at da jeg for nogle Aar siden blev opfordret til at tegne en Serie enkle og let anvendelige Gravstedsplaner til en bornholmsk Kirkegaard, lod jeg efter Aftale med

de stedlige Repræsentanter det bornholmske Produkt: Klinkerne, sammen med Roser være et bærende Motiv i Anlægsformen (se Fig. 19). Og udfra den Forudsætning, at Kirkegaardslederne gerne vil se noget fra andre Kirkegaarde, er der her bragt enkelte Planer til Gravsteder, som jeg gennem en Aarrække har haft Lejlighed til at udarbejde (Fig. 13–16), ligesom der er bragt fotografiske Gengivelser fra enkelte af dem, hvor jeg har haft Lejlighed til at faa saadanne frem (Fig. 17 og 18). En kort Forklaring ledsager de enkelte Planer.

At Gravmæle og Gravstedsanlæg gerne skal klæde hinanden, regnes for et rimeligt Krav; deraf følger ogsaa, at Planlæggerne af de 2 Elementer for Gravstedet skal vide, hvad de gensidigt tænker sig, – eller at det overdrages til den samme at foreslaa begge Dele. Dette er da Aarsagen til, at Havearkitekten ogsaa i nogle Tilfælde kommer til at tegne et Gravmæle (se f. Eks. Fig. 14, 15 og 18); men naturligt vil det være, om dette kun sker, hvis der ikke ønskes en skulpturel Udformning af Gravmælet, idet man i saa Fald selvfølgelig vil overlade til Kunstnere med dette som Speciale (Billedhuggerne) at forestaa dette. En Assistance fra en Havearkitekts Side vil derfor normalt indskrænke sig til Raad eller Plan med Hensyn til Valg af Sten samt Stenens Materiale, Form eller Formning; dertil Valg af Skrift, Skriftstørrelse, Skriftplacering m. v., muligvis ogsaa Indskriftens Indhold. Og det vil derfor forekomme rimeligt, at man i Plan, Snit eller Perspektiv viser ikke blot, hvorledes Gravstedet skal anlægges, men ogsaa hvordan Gravmælet bør se ud paa sin Plads i Gravstedsanlægget, saaledes som det f. Eks. ses paa Fig. 13, 14 og 15.

Ogsaa Havearkitekten vil afgive Raad, der er præget noget af hans personlige Indstilling, Interesser og Erfaringer; i Planerne Side 14 vil man f. Eks. finde Rødhætte-roserne rigt repræsenteret og overhovedet ingen høje Forhække; men mens en vis Gjentagelse af samme Gravstedsmotiv fra en

Kirkegaardsleders Side altsaa fører til en vis Monotonitet paa den bestemte Kirkegaard, vil Havearkitektens mere eller mindre ensbetonede Gravstedsanlæg øve den modsatte Virkning i alle de Tilfælde, hvor han ikke har netop den samme Indstilling som Kirkegaardslederen, — og dette vil vel være Undtagelsestilfældene. Iøvrigt maa saavel Kirkegaardslederens som Havearkitektens Gravstedsplaner i mere eller mindre Grad præges af Familiens Ønsker.

At faa Familiens Særønsker og den projekterendes Raad og Anvisninger til at forenes med stedlige Krav, ikke blot paa den enkelte Kirkegaard, men ogsaa paa det bestemte Sted paa den enkelte Kirkegaard, er ingen let Sag; men skal Kirkegaardene stedse gaa frem i Henseende til kultiveret Præg (og der er heldigvis gode Tegn paa, at dette kan ske), da maa der en saadan Disciplin til, og det gode gamle Ord om, at *Fællesnytte gaar for Egennytte*, maa ogsaa her vise sin Kraft.

Indfatningsbuxbom

Af Stiftsgartner, Havebrugskandidat E. Qwist

Der vil forhaabentlig om nogle Aar komme den Tid, da en Grav, hvis indre Opdeling grænses af Buxbom, vil blive ligesaa ualmindelig, som den nu i Dag er almindelig. Det maa nemlig slaas fast, at *Buxus sempervierens var. suffruticosa* (som er Indfatningsbuxboms botaniske Navn) er en aldeles fortrinlig Plante til mange Ting, men inde paa en Grav trænger man nu alligevel tit til at se noget andet. Paa Planerne i den foregaaende Artikel vil den da ogsaa kun ses anvendt sjældent og da som Forkant.

Naar vi alligevel vil se lidt paa denne Plante, er det, fordi den endnu bruges i kilometervis paa Grave, og fordi den stadig bør bruges som »Hækplante« om smaa Urnegrave, som Kantplante ved Veje og Stier og mange andre Steder.

Er man Herre over Vandingen, kan Bux-

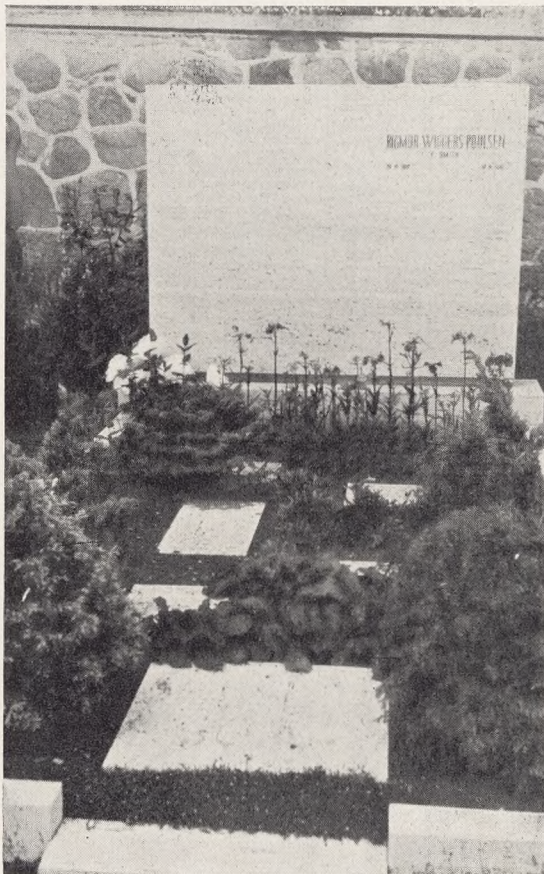

Fig. 18.
Gravstedsanlæg og
Gravmæle paa Holbæk
Assistens Kirkegaard.
(Jevf. Fig. 16 B).
Foto J. Th.

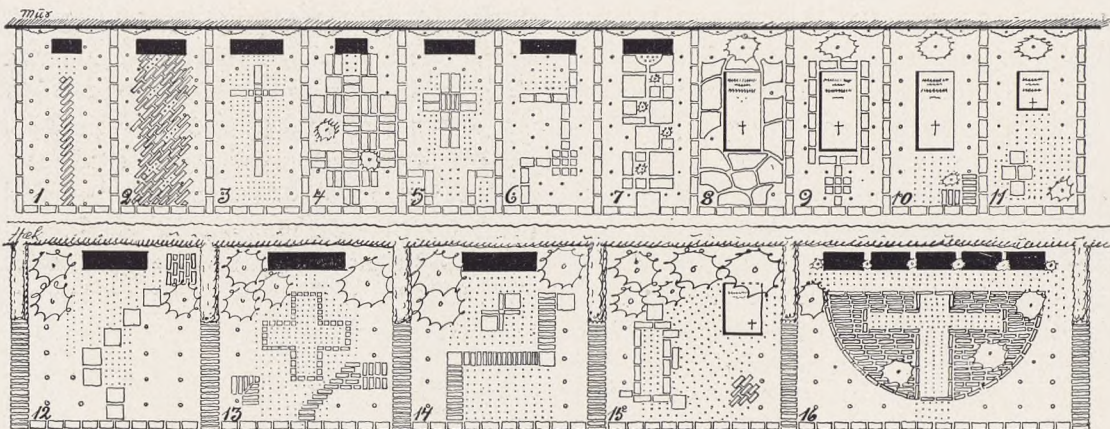
bom plantes snart sagt hele Aaret, men den gode Plantetid er Foraar eller Efteraar. De fleste Planteskoler har den kedelige Praksis, at de sælger Indfatningsbuxbom i stykvis; dette har den uheldige Side at virkelig fin og »fed« Buxbom pilles i saa mange Stykker som muligt. Den eneste fornuftige Maade at levere Buxbom paa er i metervis, saa bliver der ikke Tale om Deling, hvilket skader Planterne.

Herimod kan naturligvis siges: »Ja, men hvad er saa en Meter«. Det er et Bundt gode, kraftige Planter 20–25 cm høje, der plantet paa Blivestedet giver en smuk, tæt Indfatning 1 Meter i Længden, 5–6 cm i Højden og 4–5 cm i Bredden.

Buxbom er en meget graadig Plante, som for at opnaa sin fulde Udvikling skal gødes rigeligt, enten med Kunstgødning eller med flydende Gødning i Vækstperioden, for-

Fig. 19.

Planer til Gravstedsanlæg paa en bornholmsk Kirkegaard. Se Forklaringen nedenfor.

Forklaring til Fig. 19. Planer til Gravstedsanlæg paa en bornholmsk Kirkegaard.

Øverste Række (Enkeltgrave) har som Baggrund en Mur; Gravstederne er indhegnet med en Klinker i Løbeskifte; opad Muren: Efeu; iøvrigt er Hovedbeplantningen Roser, der er vist med de smaa Cirkler; Klinker optrækker et vist Mønster i dem alle; i Nr. 8 udgøres Hovedmotivet dog af Sandsten. Iøvrigt gælder de for de enkelte følgende: Gravsted Nr. 1: skiftende Blomster foran Gravmælet, — Nr. 2: Stens og Pudeplanter i Fugerne; Nr. 3: skiftende Blomsterflor omkring Korset; Nr. 4: skiftende Blomster foran Gravmælet; desuden 1 Genista, 1 Lonicera pileata samt Arenaria i Fugerne; Nr. 5: fire forskellige Slags Udplantninger, deraf 1 i hver af de forreste Sidefelter og 2 forskellige i Midterpartiet; Nr. 6: skiftende Blomster foran Gravmælet; Nr. 7: skiftende Blomster foran Gravmælet, desuden 4 forskellige Dværgconiferaer; Nr. 8: bag Liggestenen i Juniperis Sabinae; desuden Sagina i Fugerne; Nr. 9: mellem Liggestenen og Klinkerrækken Linaria Cymbalaria og en Conifera bag Gravmælet; Nr. 10: skiftende Blomsterflor foran Gravmælet; desuden 1 Genista fortil og 1 Salix caprea pendula bagtil; Nr. 11: skiftende Udplantninger, 1 Dværgconiferae fortil og 1 Prunus triloba fl. pl. bagtil; Sommerblomsterne kan evt. erstattes med Aarsdale-Grus eller med en Bundplante.

Nederste Række (4 dobbelte og 1 tredobbelt

Gravsted) har Ryghæk og Sidehæk paa den bageste Trediedel af Gravstedet; Hovedbeplantning iøvrigt som ovenfor lave Roser. Gravstederne adskilles paa Siderne med Klinker i Rulleskifte og foran i Løbeskifte. Iøvrigt gælder for de enkelte Gravsteder følgende: Nr. 12: I Midten skiftende Udplantninger i 1 eller 2 Sorter, desuden 1 Salix serpyllifol. 1 Genista og 1 Dværgconifera; bagtil 1 Taburet eller Fuglebad; Nr. 13: 1 Cedrus, 1 Coto-neaster, 1 Genista, 1 Salix repens nitida; 2 Slags Udplantninger deraf i Korset 1 Slags (eller muligvis Bjørnegræs el. a.); eventuelt 1 Taburet foran tv. Nr. 14: 1 stammet Hydrangea, 1 Lonicera pileata, 1 Buxus rotundifol., 1 eller 2 Slags Sommerblomster; Nr. 15: 2 Slags Sommerblomster (muligvis dog Cotsula i Stedet i det store Felt), 2 Dværgconiferae, 1 Juniperus ch. pyramid. bagtil tv., 1 Mahonia Maho-berberis i Midten og 1 Cytisus præco th.; foran th. eventuelt 1 Vase; det store Felt kan ogsaa belægges med Aarsdale-Grus eller beplantes med en bund-dækkende Plante; Nr. 16: halvstammede Polyantha-roser imellem Gravmælerne (Tavler), foran Udplante-ninger; i Korset andre Sommerblomster eller Armeria form. spl.; — foran Korset eventuelt samme Sommerblomster som ved Gravmælerne eller samme Blomster som i Korset.

Klinkerne i Nr. 14 og 16 bør være i to Farver. — Planerne kan naturligvis ogsaa benyttes paa andre end bornholmske Kirkegaarde og kan varieres efter Behag.

uden at Jorden inden Plantningen skal være i god Gødningsstand. Først da vil den rette

dybgrønne Farve vise sig. Vanding i tørre Perioder er en Nødvendighed.

Fig. 20.

Buksbom, der er plantet med alt for stor Afstand og aldrig danner pæne Kanter. Foto J. Th.

Alle kender Synet af en brun, tynd Buxbomkant, som mangler Næring, eller en næsten blaa Hæk, som mangler Vand, — begge Dele kan undgaas ved rigtig Pasning.

De strenge Vintre lærte os, at Buxbom kan faa for megen Frost; mange Steder var Indfatningen helt ødelagt. Det er dog ikke udelukkende Vinterens Skyld. Hovedgrunden til Nedfrysningen er den, at de fleste (navnlig paa Kirkegaarde) klipper Buxbomindfatningerne om Efteraaret, saaledes at Plan-

ten kun faar lidt eller slet ingen Nyvækst, inden Vinteren sætter ind. En saadan Plante er ikke stærk nok til at staa en streng Vinter igennem. Kan det lade sig gøre, maa man kun klippe Buxbom om Foraaret, — saa vil mange Ærgrelser og Penge kunne spares; ellers klippes den ikke senere end i August.

Plantningen volder sædvanligvis ingen Vanskeligheder. Jorden skal være velgødet. Efter at have maalt Plantelinien ud og med en Snor eller en Rive mærket Linien af, stikker man en 30 cm dyb Rende op. Renden maa have en knivskarp, fast Kant ud mod Gang eller Vej. Roden maa ikke bøjes, og Planten skal staa lodret. Naar Kanten er plantet, traadt til og vandet, maa den pulses efter med Fingrene, saaledes at den færdige »Hæk« er 5–6 cm høj og 4–5 cm bred overalt. Der maa ikke plantes med saa stor Afstand, at Planterne ikke naar hinanden (se Fig. 20).

Denne lille, rare Plante har haft stor Betydning saa langt tilbage i Tiden, man ved Besked med, og den har det stadig, men mon der dog ikke kunde være Tale om at sætte den lidt i Baggrunden?

Den stive Anlægs- og Plantemaade, som den afstedkommer eller tilfredsstillende, passer saa elendigt til den frie og plastiske Plantebehandling, som vi er blevet saa flinke til at benytte paa Gravstederne.

Lad os i Fremtiden paa vore Grave skabe et Interiør, hvor Glæden over de enkelte Planters skønne, frie Form blander sig med de gode og lyse Minder om den, som er begravet.

Beskæftigelseslove og Beredskabsarbejder

Under 11. September 1943 udsendte Arbejdsministeriet et Cirkulære til Amtmænd, Kommunalbestyrelser og kommunale Beskæftigelsesudvalg m. fl., hvori man bl. a.

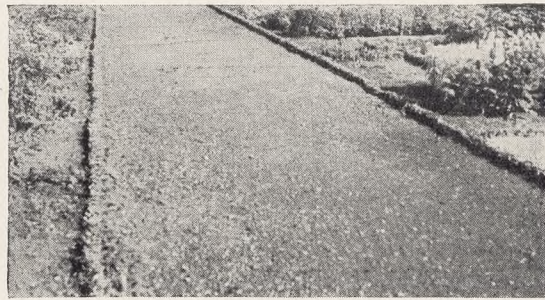

Fig. 21.
Nylig omplantet
Buxbomkanter.
Gislinge Kirkegaard.
Foto J. Th.

Fig. 22-24.
Plantning af Bux-
bomkanter.
Foto E. Qwist.

gjorde opmærksom paa, at Regeringens Beskæftigelsesudvalg havde truffet Bestemmelse om en Række Foranstaltninger, der skulde gøre det muligt at iværksætte offentlige Arbejder, saafremt en betydelig Arbejdsløshed senere skulde sætte ind. Man henstillede til Kommunerne at oparbejde en *teknisk forberedt* Reserve af saadanne Arbejder, og nævnte, at bl. a. Arbejder, der var indstillet paa Grund af Materialeangel, maatte henregnes til en saadan Beskæftigelsesreserve.

Disse og andre Arbejder til Afhjælpning af en ekstraordinær Arbejdsløshed maa nødvendigvis færdigprojekteres, og for at lette Kommunerne Byrderne ved Fremskaffelse af egnede Projekter, tilsiges der i Cirkulæret Kommunerne Støtte til saadanne Arbejder, hvortil der ikke tidligere har været givet Tilsagn om Tilskud, under Forudsætning af, at Statens Bevillingsmyndigheder til sin Tid godkender, at de fornødne Midler stilles til Raadighed. Som Vilkaar for Arbejdets Godkendelse som *Beredskabsarbejde* vil det bl. a. blive krævet, at Kommunalbestyrelsen (subs. Sogneraadet) afgiver Tilsagn om at ville udføre Arbejdet paa et saadant senere Tidspunkt, som maatte blive fastsat gennem Arbejdsministeriet. Til Dækning af Honorarer m. v. ved Færdigprojektering af saadanne Beredskabsarbejder tilbyder Arbejdsministeriet et Tilskud paa 75 pCt. af disse Udgifter, og dette Beløb udbetales, saasomt Arbejdsministeriet har godkendt Projektet som Beredskabsarbejde.

Skønt Cirkulæret hverken er stilet til eller sendt til Menighedsraadene, og skønt Kirkeministeriet ikke agter at lade det efterfølge af et Cirkulære til disse (saadan som dette Ministerium ellers lod Arbejdsministeriets Cirkulære af 27. Decbr. 1940 efterfølge af Kirkeministeriets af 21. Febr. 1941), maa det formodentlig forudsættes, at Menighedsraadene har samme Ret som Kommunalbestyrelser og Sogneraad til at faa Del i et saadant Tilskud. Ud fra disse Forudsætninger skal vi derfor henstille til Kirkegaards-

bestyrelserne i By og paa Land at søge det givne Tilbud udnyttet, saa at der bliver projekteret Beredskabsarbejder ogsaa paa Kirkegaardenes Omraade, — ja, saa at Kirkegaardene selv bliver beredte paa at kunne tage en ekstraordinær Belastning, hvis Krig, Efterkrig eller det, der kan følge i Krigens Spor (Epidemier m. m.), skulde stille ekstraordinære Krav til dem.

I Fortsættelsen af ovenstaaende undlader vi iøvrigt ikke at anføre, at Arbejdsministeriet i sine Bevillinger af Tilskud til Beskæftigelsesarbejder nu er kommet ind paa, foruden at bevillige de gængse 40 pCt. til Arbejds løn til henviste Arbejdere og Halvdelen af dette til Materialer, i sidstnævnte Sum ogsaa at medregne Udgiften til »Aflønning af antagne Arbejdere i det Omfang, der ikke har kunnet benyttes henvist Arbejds kraft, saasom Formænd og Specialarbejdere, til Kørsel og Administration . . .«, hvilket selvsagt billiggør mange Arbejder, hvor der ikke medgaar saa mange Materialer, at Omkostningen udgør Halvdelen af Arbejds lønnen.

Til Provstesynet

Efter de gældende Bestemmelser skal der i Maj afholdes Provstesyn, og hvis ikke Forholdene umuliggør det, vil de formentlig ogsaa finde Sted. Synet skal da ogsaa bese Kirkegaardene, og Provsten skal bl. a. være ledsaget af en bygningskyndig Person. Saavel fra Provsternes som fra Menighedsraadene og de bygningskyndiges Side er der Enighed om, at dette Forhold er ganske utilfredsstillende, og at Provsten paa Kirkegaardene burde være ledsaget af en kirkegaardskyndig Person. Provsten har imidlertid ingen Hjemmel til at tilkalde en saadan, hvorimod Menighedsraadene kan gøre det. Og vi skal derfor her opfordre dem til netop at tilkalde en Fagmand, saa at baade Provsten og Raadet kan raadføre sig med denne om, hvad der trænges til paa Kirkegården.

DEN STORE JELLINGESTEN

Harald Konge lod gøre disse
Kumler efter Gorm sin Fader
og efter Thyra sin Moder, den
Harald, som vandt sig hele
Danmark og Norge og gjorde
Dannerne kristne.

Fig. 25: Den store Jellingesten.

Vedtægt for Landsbykirkegaarde

Af Stiftsfuldmægtig, cand. jur. H. F. Jegsen

»Foreningen for Kirkegaardskultur« udgav i 1941 et Forslag til en Vedtægt for Kirkegaarde i Købstæder eller i Byer med bymæssig Bebyggelse (Smaaskrift Nr. 8), og den har nu udgivet et Udkast til en Vedtægt for Landsbykirkegaarde, der skulde afløse et af Foreningen tidligere udgivet Vedtægtsforslag (Smaaskrift Nr. 3).

Den nye Vedtægt adskiller sig fra sin Forgænger for det første ved Indholdet, idet dette er betydeligt mere omfattende, for det andet derved, at den nu foreligger i Folioformat og for det tredje ved, at man i dens forskellige Rubrikker har ladet Plads staa aaben til Indføjelse af Takster m. v., hvorved den tillige i sig selv er anvendelig i Praksis.

Da Udarbejdelsen af en Kirkegaardsvedtægt er et Arbejde, der bør foretages med stor Omhu, og da det for Kirkens og Kirkegaardens Økonomi er meget betydningsfuldt, at Lovgivningens Anvisninger nøje følges i Vedtægten, vil Benyttelsen af det nu foreliggende Forslag skabe en Garanti for, at ingen af de gældende Regler tilsidesættes.

Ved en flygtig Gennemgang af Vedtægten kunde man derhos fristes til at spørge, om det nu ogsaa maatte være nødvendigt, at der for vore hyggelige Landsbykirkegaarde angives saa omfattende Regler. Svaret maa imidlertid være et afgjort Ja. For det første, fordi der ved mange Landsbykirkegaarde hidtil er sket en alvorlig Tilsidesættelse af de gældende Anvisninger paa en rational Udnyttelse af Kirkegaardens økonomiske Muligheder, og for det andet, fordi det ved Udarbejdelsen af en Vedtægt er af Betydning, at denne ikke blot giver Løsning paa øjeblikkeligt foreliggende Problemer, men ogsaa tager positiv Stilling til saadanne, som efter al Sandsynlighed vil dukke op, før eller senere.

Den nye Vedtægt er udarbejdet under

Hensyntagen til, at Fastsættelse af fornuftige Takster automatisk vil medføre en Bedring af Kirkegaardens Økonomi, og at man ved opstaaede Problemer i stort Omfang vil kunne finde Løsning paa disse i Vedtægten. Dens Inddeling er iøvrigt i alt væsentligt den samme, som findes i det af »Foreningen for Kirkegaardskultur« udgivne Forslag til Vedtægt for Kirkegaarde i Købstæder m. v., hvorom jeg tidligere har skrevet (se »V. K.« XIV S. 26–28); men den nye Vedtægt adskiller sig dog fra den førnævnte derved, at den (som tidligere nævnt) efter stedfunden Udfyldning er klar til Indsendelse til den approberende Myndighed (Stiftsøvrigheden).

Om Vedtægtens forskellige Afsnit bemærkes iøvrigt følgende:

Under Bestyrelsesforhold nævnes det bl. a., at der skal føres en Kirkegaardsprotokol og forefindes et Kirkegaardskort, hvilket er meget vigtigt, idet det ellers er ganske umuligt at føre en nogenlunde betryggende Kontrol med Belægning, Fredningsperioder og Vedligeholdelsesforhold. Endvidere anføres det, at Henvendelse om Erhvervelse af Gravsteder og om Nedsættelse af Lig sker til Kirkeværgen, der ved Erhvervelsen af et Gravsted udfærdiger et Gravfæstebrev, som skal forevises Værgen hver Gang, der sker Begravelse i Gravstedet, for at denne kan give det Paategning om det passerede. Der kan saaledes ved Foretagelse af disse Paategninger, der naturligtvis bør sammenholdes med Protokol og Kort, skabes en udmærket Sikkerhed for, at Kirkegaardens Bøger viser Overensstemmelse med den enkelte Gravstedsbrugers Fæstebrev. Under det omhandlede Afsnit understreges det ogsaa rigtigt, at det paahviler Kirkeværgen at føre Kirkegaardsprotokollen, hvilket er af Betydning, da Menighedsraadet derved gennem sin Kirke-

værge bliver holdt underrettet om Kirkegaardens administrative og finansielle Forhold.

Under Afsnittet om Kirkegaardens Benyttelse nævnes de forskellige Kategorier af Gravsteder, Børnegrave, Urnegrave og alm. Gravsteder, og dette gøres paa en udmærket, overskuelig Maade, saaledes at en Lægmand hurtigt kan finde Løsning paa det Spørgsmaal, han savner Klarhed over. Under det paagældende Afsnit gives der ogsaa Henvisning til og Oplysning om, hvilke indkomne Beløb der skal oplægges under Kirkens Kapitalformue, men da jeg ogsaa tidligere udførligt har behandlet dette Spørgsmaal paa nærværende Sted (se »V. K.« XIV S. 50–53), skal jeg blot endnu engang pege paa, at en Oplægning af de i Loven foreskrevne Kapitaler er det Fundament, hvorpaa en i Fremtiden i økonomisk Henseende uafhængig Kirke opbygges.

Videre hedder det i Afsnittet, at Fornylse og Erhvervelse af Gravsteder ikke kan finde Sted for mere end een Fredningsperiode ad Gangen, medmindre Gravstedets Vedligeholdelse sikres ved Henlæggelse af en hertil passende Kapital. Denne Bestemmelse er ikke uvæsentlig, idet man i Mangel af en saadan kan risikere, at der til Mispryd for Kirkegården henligger bortfæstede, men ikke vedligeholdte Gravsteder, over hvilke der i Henhold til Kirkeministeriets Skrivelse af 31. Marts 1943 ikke kan disponeres, forinden Udløbet af den Tid, for hvilken Gravstedet er fæstet. I en Klasse helt for sig selv er endelig Bestemmelsen om, at Kirkens Funktionærer ikke maa medvirke ved Vedligeholdelse af Gravsteder, naar denne sker ved Renter o. lign. af en i et Pengeinstitut hensat Kapital, og det tilføjes yderligere, at Kirken ingen Garant kan paatage sig for Vedligeholdelser, der i økonomisk Henseende baseres paa Renteoppebørsel af en ikke lovformelig anbragt Kapital.

Bestemmelsen er som talt ud af mit Hjerte, og havde den været gennemført overalt fra Lovens Givelse (1922), havde vi Landet over

været stærkt paa Vej til en god Kirkegaardsøkonomi; det er dog endnu ikke for sent for et Menighedsraad at lægge Kursen om (hvis dette ikke allerede maatte være sket), og jeg vil gerne appellere til alle ansvarlige om loyalt at respektere denne Regel om, at Vederlag for Vedligeholdelse, der erlægges med et Beløb een Gang for alle, skal oplægges blandt Kirkens Midler.

Forinden omhandlede Afsnit forlades, finder jeg Anledning til at tilføje, at i Medfør af Bestemmelsen i § 17 Stk. 3 i kgl. Anordning af 10. Decbr. 1927 skal Kirkegaardsprotokol og Kort forevises ved det aarlige Eftersyn af Kirkegården, hvilket ogsaa gælder ved de saakaldte Provstesyn, der finder Sted hvert tredje Aar.

Under Afsnittet Anlæg og Vedligeholdelse af Gravsteder findes bl. a. den naturlige, men ikke overflødige Regel, at en Gravstedsbruger er pligtig til at foranledige, at Gravstedet holdes i sømmelig Stand. I Mangel heraf er Kirken — efter forudgående Advarsel til rette vedkommende — berettiget til at besaa Gravstedet med Græs, belægge det med Grus, eller — som det saa pietetsfuldt hedder — tilplante det med Buske o. l. Videre omtales det i Afsnittet, at Menighedsraadet fastsætter Graverens Takster for Anlæggelse af Gravsteder, hvorhos der i selve Vedtægten er Plads til at indføre Kirkegaardens Takster for den aarlige Renholdelse af Gravsteder. For at hindre, at Gravstedsvedligeholdelse i uønsket Omfang varetages uden om Kirkens Kontrol, er det endelig anført, at saafremt Gravstedsbrugeren ikke selv anlægger eller vedligeholder sit Gravsted, maa den, der udfører et saadant Arbejde, legitimere sig overfor Værgen og Graveren.

I Afsnittet Gravsteders Indhegning og Monumentering henledes bl. a. Opmærksomheden paa, at man bør sikre sig, at der ikke nægtes Tilladelse til Opstilling af en udset Gravsten paa Grund af, at denne ved sin Form, Højde eller sit Symbol vil virke skæmmende paa Kirkegården.

Afsnittet Takstregulativ vedrørende Gravkastning og de sig dertil sluttende Foranstaltninger kræver ingen nærmere Omtale; det samme gælder Afsnittet Ordensregler, hvorom dog lige bemærkes, at der i disse gives Anvisning paa den praktiske Ting, at det med Menighedsraadets Samtykke kan tilstedes Graveren at benytte ubelagte Arealer og hjemfaldne Grave som Indslagsplads for Planter eller som Planteskole. Dette er en god Anvisning og rigtigt grebet an, vil den kunne medføre, at Gravstedsbrugerne paa en nem og praktisk Maade kan blive forsynet med Planter m. v. til Gravstederne.

Under det sidste Afsnit om økonomiske Forhold hedder det derhos bl. a. at Værgegen eller Kirkekassereren modtager alle Indbetalinger og besørger alle Udbetalinger vedrørende Kirkegaarden. For at naa det ønskelige i, at Kirkegaardens Regnskab (der som bekendt aflægges sammen med Kirkens Regnskab) i videst muligt Omfang dokumenteres ogsaa paa Indtægtssiden, er der derhos indført den betydningsfulde Regel, at Kvitteringer for indgaaede Beløb udstedes i 2 Eksemplarer, hvoraf det ene udleveres til Betaleren, medens det andet vedlægges Kirkens Regnskab.

Som en ikke uvæsentlig Ting gør jeg ogsaa opmærksom paa Vedtægtens Terminologi, hvorefter der bl. a. benyttes Ord som *Gravstedsbruger* i Stedet for det ellers almindelige, men uheldige *Gravstedsejer*, — *Gravfæstebrev* i Stedet for det uheldige *Skøde*, samt tales om *Brugsretten* og ikke om *Ejendomsretten* til et Gravsted; dette er Smaating, men Ting, der hjælper med til at »sætte Tingene paa rette Plads«.

Under Henviisning til det anførte, der kun er et beskedent Uddrag af Vedtægtens mange fortrinlige Bestemmelser, vil jeg gerne hermed anbefale Foreningens nyeste Publikation med Haab om, at der i Praksis vil blive gjort Brug af den, hvilket den fortjener.

Vedtægten sælges fra Foreningens Kontor for en Pris af 85 Øre pr. Stk.

Skagens gamle Kirkegaard bliver Mindelund

Af Købmand Jens Tonnesen

I de sidste Aartier har Interessen for Kirkegaarden bedret sig meget. Grunden her til er sikkert bl. a. den vaagnende Interesse for Tiderne, der svandt; faa Steder kommer man sin Fødebys Fortid nærmere end paa Byens Kirkegaard.

Dette gælder særlig Danmarks Nordspids, Byen *Skagen*. Den er over 700 Aar gammel, og den flere Mil lange Kyststrækning har været Vidne til saa mange Forlis, at der ikke vilde være 1 Alen imellem hver enkelt af de mange Sømænd og Fiskere, som her har fundet Døden, hvis man tænker sig, at de blev lagt paa Forstranden ved Siden af hinanden, og Døden, særlig Druknedøden, fører næsten altid til den nærmeste Kirkegaard.

Skagen har haft fire Kirkegaarde: 1 i Skagen By og 1 i Højen (Gl. Skagen), som begge stadig bruges, og 2 som ikke bruges mere. Den ældste laa ved den tilsandede Kirke (se Fig. 26), men er ligesom den helt forsvundet. Kun Taarnet, omgivet af mange vilde Roser, som fra Gravene er fulgt med op gennem Sandet, er blevet tilbage.

Da den blev nedlagt 1810, indviedes ved Skagen By en ny, som var i Brug til 1884. Derefter forfaldt den mere og mere; Minderne sank i Jorden, den fik Lov at passe sig selv, og *den gamle Kirkegaard*, som den nu altid kaldes, fik kun Besøg af enkelte, der mest kom for at opfriske et eller andet Strandingsminde.

Saa kom den anden Verdenskrig og med den en stor Invasion af fremmede Tropper til Skagen. Det krævede ogsaa mere Kirkegaardsplads, og straks kom det paa Tale at tage den gamle Kirkegaard op igen til Begravelse.

Disse Rygter gjorde uvilkaarligt den gamle Kirkegaard endnu mere interessant, og jeg fandt efter mine Besøg, at det vilde være

Vandalisme at fjerne de gamle Minder.—

Menighedsraadets Medlemmer var alle, med Undtagelse af et enkelt, interesseret i at faa den bevaret, og jeg sendte straks en skriftlig Anmodning herom. Det var i Maj 1941.

For at faa det til at glide saa glat som muligt, fik jeg Havearkitekt *Johannes Tholle* herop; han lavede et Udkast til Istandsættelsen (se Fig. 32) og afgav en Betænkning om Forholdene, og forskellige Firmaer gav Tilbud paa Gravmælerne. Menighedsraadet fik forelagt dette Materiale, men da havde »Piben faaet en anden Lyd«. Ordet »Fredning« har en daarlig Klang i de fleste Skagboers Øren; de mener, det er det samme som at tage noget fra dem.

I 2 Aar derefter spurgte jeg jævnlig efter et Resultat og forhørte andre Steder; bl. a. fik jeg Formanden for »Foreningen for Kirkegaardskultur«, Hr. Biskop *Scharling*, Ribe, som var her i Byen, hen og se Stedet.

Tiden gik, og det saa ud til, at det hele skulde »gaa i Vasken«. Derfor kom jeg med et Ændringsforslag til mit eget Forslag: i Stedet for »Fredning« at skrive: »Kirkegaarden kan ikke tages op til Brug igen, før der ikke er Begravelsesplads at finde andet Sted«, og det faldt saa godt sammen med en af Byraadet lige vedtaget Byplan, hvor der er afsat Plads til en stor, ny Kirkegaard, som sammen med den nuværende sikkert kan vare i 100 Aar, og til den Tid er der saamænd ingen, der tænker paa at tage den gamle i Brug igen.

Menighedsraadets Tilladelse indeholdt 2 Punkter mere: Det vilde overtage Vedligeholdelsen, naar Kirkegaarden var sat i Stand, men Istandsættelsen maatte ikke berøre deres Kasse.

De ca. 2000 Kr., som det kostede at bringe Anlægget i Orden, skulde altsaa skaffes, men dette lykkedes ogsaa.

Fru Professorinde *Tuxen* har til Anvendelse paa den gamle Kirkegaard skænket en gammel Gravlægger fra den nu forsvundne Kirkegaard ved den tilsandede Kirke. Ste-

Fig. 26.
Skagens tilsandede Kirke.

Fig. 27.
Fra Skagens gamle Kirkegaard.
Efter Michael Ancher.

Fig. 28.
Trægælender og
Fig. 29
Støbejernskors.
Foto: J. Th.

Fig. 30.
Parti med Sæbeurter
og
Fig. 31
med Sct. Hans-Urter.
Foto: J. Th.

nen har i ca. 100 Aar ligget foran Hoveddøren til hendes hyggelige Skagenshjem, og hun fortæller interessant, at en af Dronningens Hofdamer aldrig vilde træde paa den, fordi det var en Gravsten, men altid hoppede over den.

Stenen er placeret lige for Indgangen, og naar ved Sankt-Hans-Dag i Aar de mange vindhærgede Syrener og Guldregn staar i fuld Flor, overgaar Kirkegaarden til Menighedsraadets Pleje som Mindelund.

Iøvrigt foretages der den Foranstaltning, at Stenhuggermester *Bovin* i Frederikshavn restaurerer Gravmælerne, saa at Indskriftene trækkes op, hvorimod Præget af Ælde bevares. Fig. 27, 29, 30 og 33 viser nogle af de Typer, der forefindes, og Arbejdet med Gravmælernes Istandsættelse har været i Gang en Tid.

Endvidere regnes der med, at Gravmælerne skal sorteres, saa at visse Partier af Mindelunden faar særligt Præg af een Slags (Jernkorsene) og andre af en anden (Stengravmæler m. fl.). Ved Opstilling (subs. Genopstilling) sørges der dog for, at den særlige Stemning af Ruinstemning eller Mindelund bevares, f. Eks. ved at der ved nogle Gravmæler ikke findes Gravstedsanlæg, — eller ved at nogle staar lidt skæve o. s. v.

Mindelunden skal omgives med en tæt Beplantning, der lukker for uvedkommende Synsindtryk og saa vidt muligt ogsaa for Støj og Støv; Midtergangen med Rønnebærtræerne bevares, og i denne opstilles nogle af Gravmælerne i Plantenicher, mens en væsentlig Del af de mange bornholmske Røn fældes. Alle de viste Stier er i Hovedsagen lagt paa nuværende Stiers Grund, og de holdes alle som grønne og faste Stier uden Grusning. Udenfor Stierne og imellem Gravene breder det grønne Græs sig, og dette skal kun afslaaes en Gang eller to om Sommeren, og Leen skal gaa uden om den Vildflora af Sæbeurt, Sankt Hans-Urter og andet kønt, som forefindes (se Fig. 30 og 31). Beplantningen paa Gravene har været og vil blive reguleret noget, saa at f. Eks. Tjørn og Tidsler ikke tager Overhaand.

Det er Tanken, at nogle Gravsteder skal tilplantes med dertil særligt egnede Vækster, saasom Timian, Vedbend, Vinca med flere, der har været brugt tidligere; iøvrigt skal Gravstederne gerne fremtræde i samme Stil som i fordums Tid, saasom udlagt med Grus og med Gravrammer m. m.

Asken og Jorden

Som bekendt kan man forholde sig paa 2 Maader med den Aske, der bliver Resultatet af Kremationer; man kan enten faa den opstillet (hvilket skal ske i dertil indrettede og af Justitsministeriet godkendte Urnehaller), eller man kan faa den nedsat i Jorden. I den moderne Ligbrændings første Aartier blev det hos os (som i Syden) brugt at opsætte Urnerne; man mente, at Brudet med Jordfæstelsestraditionen ogsaa krævede et Brud i Anbringelsestraditionen og valgte derfor Opsætning paa Hylder. Senere er man kommet paa andre Tanker og har forstaaet, at dette, at man vil brændes, ikke uvægerligt betyder, at man ikke vil i Jorden; tværtimod beviser Statistiken i stigende Grad, at selv om Folk vil brændes, saa vil de alligevel i Jorden, — tilbage til Jorden, hvoraf de er kommet, saadan som Ritualet siger det. Deri ligger noget sundt og rigtigt, der stemmer langt mere med nordisk Tankegang end Opstillingen i Kolumbarier eller Indsætning i Urnemure.

Erfaringerne fra denne Nedsættelse i Jorden har imidlertid godtgjort, at det ikke er gaaet med Askerne, som man egentlig har troet det. De har ikke indgaaet den organiske Forbindelse med Jordsmonnet, som det har været ønskeligt; man har tværtimod i stigende Tal i Gravene fundet Askerne som kompakte Masser af uorganiske Stoffer, der var isoleret fra Jorden. At dette er utilfredsstillende saavel for Kirkegaardsadministrationen, der skal tage Vare paa dette Stof, som for Familien og for den, der tænker paa at lade sig brænde, er klart. Nogen Mulighed for at faa ændret Forholdet under de Kaar for Nedsættelse, der hidtil har været praktiseret, og som er fastlagt i Justitsministeriets Regulativ af 1. Juni 1937, har der dog syntes ikke at være.

Imidlertid har Justitsministeriet nu følt sig foranlediget til at udsende et Tillæg til sit ovennævnte Regulativ af 1937, og heri gives der Tilladelse til, at man (naar Asken

Forslag til Omordning af Skagens gamle Kirkegaard.

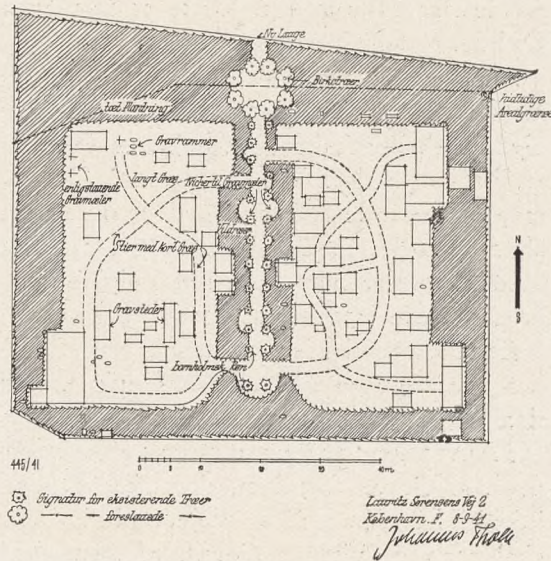

Fig. 32. Forslag til Ændring af Skagens gamle Kirkegaard.

skal nedsættes i Jorden) enten kan benytte Beholdere, der er opløselige i Vand, f. Eks. Pap, støbt Papirmasse eller lignende, eller lade Asken blande direkte med Jorden. Navnlig ved den sidste Foranstaltning maa det kunne tænkes, at Aske og Jord kan indgaa en organisk Forbindelse, og at Asken vil kunne indgaa i den Stofomdannelsesproces, som til Stadighed finder Sted, — dog er det utvivlsomt, at denne Proces vanskeliggøres noget ved den i Kirkeministeriets Cirkulære af 5. Marts 1935 fastsatte Dybde, hvori Askeurnerne skal nedsættes, nemlig saa dybt, at der kommer en halv Meter Jord over den. Bakterielivet flourerer jo navnlig i det egentlige Muldrag, — Jordens øverste Dele, og det er ved dettes Hjælp, at Stofomdannelsen finder Sted. Men det er langt

Fig. 33. Støbejernsgravmæle paa Skagens gamle Kirkegaard. Foto: J. Th.

fra altid, at Processen er virksom i over et Spadestiks Dybde, — og dette er de 50 cm Dybde.

Maaske har man Lov at fortolke Bestemmelserne saadan, at naar der ikke er nogen Urne omkring Asken, saa behøver den heller ikke at nedsættes i den nævnte Dybde, men kan blande Asken i Jordens øvre Lag, altsaa blandes med Mulden. Og i saa Tilfælde kan der næppe herske Tvivl om, at Stoffet vil indgaa i Naturens Processer.

Lettelsen med Hensyn til Brugen af Urner kan være en økonomisk Gevinst, men den har dog sin ganske særlige Betydning for Anvendelse af de saakaldte Fællesgrave, d. v. s. Grave for dem, der efter Døden ikke vil have deres Grav plejet og hvis Grav skal forblive ukendt (jevnf. »V. K.« XII S. 29–30).

Desuden betyder det et Skridt nærmere imod et gammelt Ønske fra visse Sider, nemlig at man kan faa Lov at strø Asken ud over Havet eller ud for Vinden. Denne Skik er ret meget benyttet i det ellers saa konservative England, hvor den er ganske legal og er tilknyttet et vist Ritual. Dette er navnlig praktiseret ved Golders Green Krematorium i Woking (se »V. K.« X S. 6–7). Muligvis uden Legalitet blev den praktiseret herhjemme i 1942, da en Vinterdag Slægten strøede afd. Professor *Georg Brandes* Aske ud over Eremitageslettens Sne.

Det maa kunne tænkes, at en Legalisering af denne Fremgangsmaade ikke kan ligge alt for langt ude i Fremtiden.

Man kan ganske vist indvende, at vort blæsende Klima ikke just egner sig til Anvendelse af denne Fremgangsmaade, og at modsat heraf det fugtige engelske Klima netop begunstiger den; men Respekten for det individuelle, som er indgroet i nordisk Sæd, parret med passende hygiejniske Forholdsregler skulde dog nok kunne muliggøre Sagens Løsning, saa at ogsaa Tilhængere af denne Tanke kan faa Lov at benytte den i Praksis.

Kirkegaards-Fund

Af Sognepræst, Dr. phil. Axel Garboe

Inderligt sammenknyttet med Folkets og den enkeltes Liv er de indviede Guds Huse og de Dødes hegnede Haver. Det mærkes paa mangfoldige Maader. Og maaske ingen andre Steder er saa mange Traade fra vort Lands og vor Kulturs Historie sammenslynget, synligt og usynligt, som i vore Kirker og paa vore Kirkegaarde. Det er et meget vidt Perspektiv, der aabner sig for den, der med opladt Sind og nogenlunde Forudsætninger standser ved vore gamle Kirker i By og paa Land. Derfor skal vi af al Magt værne om disse dyrebare Skatte, og derfor skal vi vaagent holde Øje med, hvad der kommer for Dagen paa Kirkegaarde og i Kirker til Belysning af vort Folks Liv igennem Tiderne.

Gang paa Gang viser det sig, at nye værdifulde Fund af stor historisk Interesse stadig kommer for Dagen, naar Reparationer eller Restaureringer af Kirker, Kirkegaardsdiger og lignende Arbejder foretages. Maaske har man Aar ud og Aar ind gaaet paa Landsbykirkegaarden og set paa de store Stene i Kirkemuren uden at fæstne sig særligt derved. Men en Dag falder Sollyset over de kalkede Stene paa en saadan Maade, at Forhøjninger og Fordybninger bliver i særlig Grad synlige — og da ser man med eet, at den svære Kampesten derhenne i Kirketaarnets Kor bærer en Mængde skaalformede Fordybninger indslæbet i Hedenold. Hvor i ældgamle Tider hedensk Gudsdyrkelse fandt Sted, rejstes en kristen Kirke, og Bygningsmændene tog, hvad de fandt af store, brugbare Stene, ogsaa dem, som Forfædrene engang havde knyttet deres religiøse Forestillinger til. Et helt Stykke Kirkehistorie og Kulturhistorie træder Beskueren i Møde fra den gamle Sten paa Kirkegaarden. For den hvide Krist maatte Hedenskabet vige.

Eller det var maaske ogsaa en *Runesten*, der fandtes paa Kirkegaarden, indsat imellem de andre Bygningssten i Kirkens Mur. Saadan skete det i Sommeren 1911, at der

foretoges et større Ombygningsarbejde paa Kirken i Bodilsker, Bornholm. Herom fortæller Dr. *Lis Jacobsen* (i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1913), at Arbejderne stødte paa en meget stor Granitsten i Kirkeskibets nordre Mur. Saa stor var Stenen, at man maatte kløve den i to for at kunne bakse med dem. Men da man fik Stenene fri, blev det synligt, at de bar Rune-Skrifttegn, en tydelig og let læselig Indskrift, der siger, at »Asbjørn lod Stenen rejse efter sin Hustru Botirda. Gud skærme hendes Sjæl i Evighed«. Runekyndige kan læse ud af Indskriften, at det maa have været en svensk kristen Mand, der var bosat paa Bornholm, og som derovre mistede sin Hustru. Saa lod han en Runemester hugge en stor Blok af bornholmsk Granit til og sætte Hustruen et Minde, vistnok i sidste Halvdel af det 11. Aarhundrede. Og saa kommer Stenen en Dag frem igen, og aarvaagne Arbejdere paa Bodilskers Kirkegaard henleder kyndige Folks Opmærksomhed paa Inskriptionen. Det var godt, at de gjorde det.

For ikke altid er der handlet vel med, hvad man fandt paa Kirkegaarden, heller ikke med Runestenene. I 1910 blev der fundet et Brudstykke af en Runesten i en privat Have i Aasø, Præstø Amt. Stenen havde efter Sigende siddet i Glumsø Kirkes Mur, havde saa en Tid været Trappesten og Fundament i en Skorsten! Nu var den bestemt til engang igen at flytte ind paa Kirkegaarden efter sin omtumlede Tilværelse, idet Havens Ejer vilde benytte Stenen som Gravsten for sig selv engang. Eller læs om Runestenen fra Gørlev Kirkegaard, som nær var gaaet tabt i Uforstand (Fra Holbæk Amt XVII (1923), 37 f.

Men det er ikke blot Kirkemuren, man bør have sin Opmærksomhed henvendt paa, naar man færdes paa Landsbykirkegaarde. Ogsaa Stendiget eller Stenmuren omkring Kirkegaarden kan gemme meget interessante Ting. I Efteraaret 1910 var man ved at rydde et mindre Stykke af Diget omkring Hurup Kirkegaard (Thisted Amt). Da — fortæller

Dr. *Lis Jacobsen* i den ovenfor nævnte Afhandling — opdagede en af Arbejderne, at der var Skrifttegn paa en stor Stenblok, som laa gemt nederst i Diget. Man gjorde straks det rigtigste, der var at gøre: Meddelte Nationalmuseet Fundet, hvorefter Stenen blev underkastet en sagkyndig Undersøgelse. Som hosføjede Fig. 34 viser, er denne Runesten kun et Brudstykke; en stor Del af Indskriften er forsvundet — men hvem ved: maaske kan den komme for Dagen ved en anden Lejlighed, naar man mindst venter det. Saadanne ældgamle Mindesmærkers Vej er ofte meget indviklet, indtil de en skønne Dag igen dukker frem og bemærkes af nogen, der har Forstand derpaa eller blot er klar over, at her er noget, der bør undersøges af kyndige.

Til Slut maa lige berøres, at ogsaa et saa skrøbeligt Materiale som Kalkpudsen og Hvidtekalken kan gemme Indskrifter fra gammel Tid, som man bør have sin Opmærksomhed henvendt paa ved alle Restaureringsarbejder. Ved Afdækning af Kalkmalerier i Asmindrup Kirke (Holbæk Amt) for en Menneskealder siden fandtes der Rune-Indskrifter ridset ind i den engang friske Kalk med en spids Pind eller lignende. Blandt andet staar der: »Toke ristede mig St. Olavs Messe«. Og lidt derfra staar med Runer, ristet af en af Tokes Arbejdsfæller eller Kammerater, en Smædeskrift: »Toke tog Sølv til Laans af Ragnhild«.

Lis Jacobsen har Ret, naar hun skriver om disse og lignende Fund: »Disse overkradsede Kirkevægge med deres muntre Blanding af religiøse Formularer, enkeltstaaende Navne og profane Beretninger om hverdagslige Begivenheder — og imellem Tegninger af Cirkler og Kors og Heste — minder mest af alt om de improviserede Indskrifter paa pompejanske Husmure. Naar man staar overfor en saadan Korvæg, hvor nogle unge Mennesker — Mursvende eller Klerke — i Kaadhed eller Kedsomhed har kradset med en Pind eller skaaret med en Kniv, hvad der i Øjeblikket faldt dem

Fig. 34.
Hurup-Stenen.
(Se Teksten S. 25).

ind, kan disse over et halvt Aartusinde gamle Indskrifter virke paa en ejendommeligt levende Maade. Det er, som Kirken bliver befolket...

Saadan kan de gamle Kirkers Vægge og Mure og Kirkegaardene der omkring endnu tale. For ikke længe siden (1943) fandt man ved Kirkegaardsudvidelsen i Malling en hel Fæstning i Kirkegaardens Periferi, — men dette er et helt stort Emne for sig. Stort eller Smaat: Hvem skal gøre det næste Fund? Det afhænger bl. a. af, hvor omhyggeligt man gaar til Værks under Arbejder, der foretages paa Kirkegaard og i Kirkebygning. Derfor: Pas paa, — og vær omhyggelig.

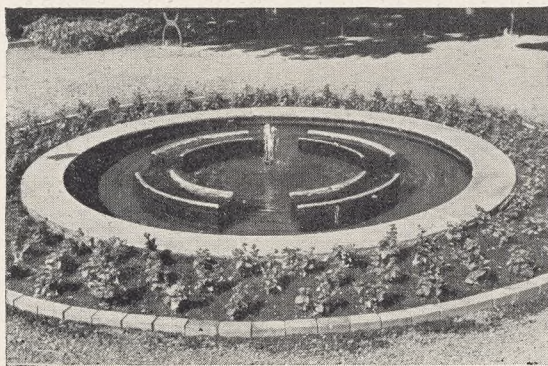

Fig. 35.
Fuglebad paa Odense
Assistens-Kirke-
gaard.
Foto: J. Th.

Sommerens sangfugleliv paa vore kirkegaarde

Af Havebrugskandidat E. Wibroe Iversen

Færdes man paa vore kirkegaarde, vil man hurtigt opdage, at sangfuglelivet paa de fleste af dem er rigt baade paa individer og arter. Selvfølgelig er der en vis forskel paa fuglelivet paa de forskellige kirkegaarde, hvor størrelsen, beliggenheden og beplantningen spiller ind; men alt i alt kan det siges, at navnlig hvor der gøres noget effektivt for sangfuglene, kan der oparbejdes en god bestand, selv om kirkegården er lille, og selv om den ligger midt i en by. —

Den første familie af sangfugle, vi vil nævne, er *finkefamilien*, hvortil blandt andet hører den velkendte *graaspurv* (*Passer domesticus*), der, hvor underligt det lyder, regnes til sangfuglene, selv om dens sang jo kun bestaar af en ret umelodios kvidren. Dens nære slægtning *skovspurven* (*Passer montanus*) minder meget om den, men kendes fra denne ved sin slankere krop og sit brune hoved. En anden er *bogfinken* (*Fringilla coelebs*), hvis smukke farver og karakteristiske sang er velkendt. En af de største af denne familie er *kærnebideren* (*Coccythraustes vulgaris*), der i de senere aar jævnligt yngler paa Vestre kirkegaard i København og muligvis ogsaa paa Ordrup kirkegaard, hvor jeg de sidste aar hver sommer har set et par, ganske vist uden at kunne opspore deres rede. *Grønirisk* (*Ligurinus chloris*) og *tornirisk* (*Carduelis cannabina*) er almindelige ynglefugle paa kirkegaardene, hvorimod den sidstnævnte af de her nævnte finker, *gulspurven* (*Emberiza citrinella*), ganske vist ofte ses her; men ikke er saa almindelig som ynglende.

Af *mejsefamilien* er der to repræsentanter, nemlig *musvitten* (*Parus major*), der har æggegult bryst med en sort midterstribe og sort hoved med hvide kinder, og *blaamejsen* (*Parus coeruleus*), der ligner musvitten,

blot med den forskel, at hvad der er sort hos foregaaende er blaat hos denne.

Sangdroslen (*Turdus musicus*), en af de bedste sangere vi har, og en anden dygtig sanger, *solsorten* (*Turdus merula*), hører begge til *drosselfamilien*.

Af *svalefamilien* træffes ligeledes to arter; *forstuesvalen* eller *landsvale* (*Hirundo rustica*), og *bysvalen* (*Hirundo urbica*), der, selvom de kun ses i luften over kirkegaardene, alligevel regnes med til dens sangfugle, da de ofte bygger deres rede paa kirke- og kapelmure.

Af *stærefamilien* ses den livlige stær (*Sturnus vulgaris*), hvis sang og livlige væsen er kendt af alle.

Graa fluesnapper (*Muscicapa grisola*), *brunelle* eller *jernspurven* (*Accantor modularis*) og *gærdesmutteren* (*Troglodytes parvulus*) hører alle tre til hver sin familie. Gærdesmutteren, den næstmindste af alle danske fugle, er almindelig og velkendt; de to andre er ret almindelige, men paa grund af deres uanselige ydre og stille væsen ikke særlig kendte af menigmand.

Jordsangerne er en familie, der blandt andre omfatter *rødkælken* eller *rødhalsen* (*Eriothacus rubecola*), der er let kendelig paa grund af sin smukt røde hals og strube; samt den bedste og ofte i dansk prosa og

Fig. 36.
Sangfuglen mader sine Unger i Reden.

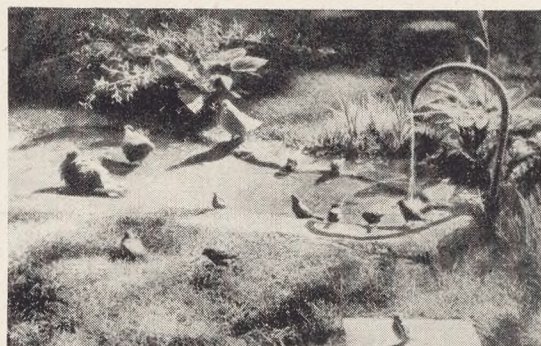

Fig. 37.
Fugle omkring Fuglebadet.

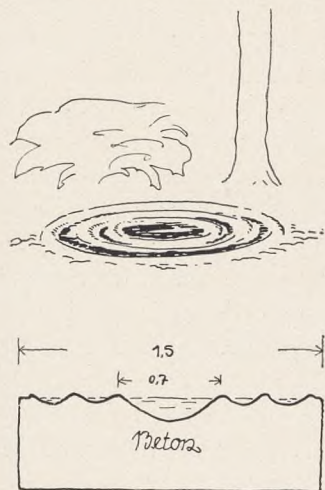

Fig. 38 t. v.
Plan til Fuglebad og
Fig. 39 t. h.
Det udførte Fuglebad (Stettin).
Foto: J. Th. 1937.

poesi lovpriste sanger, *nattergalen* (*Luscinia philomela*), hvis sang i de tidlige timer lige før solopgang, hvor alt ellers er stilhed, er betagende ved sin skønhed og styrke.

Den sidste familie, der her skal nævnes, er de egentlige sangere, af hvilke de her nævnte alle, med undtagelse af *fuglekongen* (*Regulus cristatus*), den mindste af samtlige danske fugle, er uanselige af ydre, men til gengæld gør sig bemærkede ved deres vellydende sang. Af de almindeligst forekommende arter kan, foruden fuglekongen, nævnes: *Tornsangeren* (*Sylvia cinerea*), *gærdesangeren* (*Sylvia curruca*), *munken* eller *munkefuglen* (*Sylvia atricapilla*), *have-sangeren* (*Sylvia hortensis*), *gulbugen* (*Hypolais icterina*) og *løvsangeren* (*Phylloscopus trochilus*). Af disse er de fleste smaa graabrune fugle, som er ret svære at kende fra hinanden for en uøvet iagttager.

Den største betydning for fremhjælpen af sangfuglelivet har beplantningen, og af denne igen de levende hegn, som redesteder for smaa fuglene. Af hække er der jo ikke saa mange forskellige; men dem vi har er til gengæld saa gode, som man kan forlange; der er for eksempel avnbøg, tjørn, bøg og af stedsegrønne thuja og tax. Af træer og buske, der er yndede af fuglene, kan nævnes unggran, ungbøg og ildtorren (*Pyracantha coccinea*); ligeledes er en mængde af vore sirbuske og stedsegrønne buske velegnede som redepladser. Alt i alt gælder det, at træer og buske med tæt, og i nogle tilfælde tornet væxt, og træer med mange vandretgaaende grene er gode redesteder.

Til de fugle, der normalt ruger i huller i træernes stammer, maa der, da saadanne hullede træer bliver sjældnere og sjældnere, ophænges redekasser, som disse fugle ogsaa villigt benytter. Af fugle, der ruger i redekasser, kan nævnes: Musvit, blaamejse, graa fluesnapper, rødhals, skovspurv, graaspurv og stær. Ved anbringelsen bør de, med undtagelse af stærekassen, hænges ret lavt i ca. 3–5 m højde, baade af Hen-

syn til de fugle, der skal benytte dem, samt fordi graaspurvene ikke gerne gaar i de lavtsiddende kasser. Nogen direkte fodring med benyttelse af foderkasser, bliver der om sommeren ikke tale om, da det, naturen har at byde fuglene paa denne tid, som regel dækker behovet; derimod er der tale om en slags indirekte fodring i form af plantning af træer, der bærer bær, frø eller andre frugter, der er yndede af fuglene, og af den slags træer er der røn, tjørn, kirsebær, bøg, el og andre. Nu bliver disse bær og frø jo først modne i sensommeren og efteraaret, men det har netop sin store betydning, for selvom de fleste af de her nævnte fugle holder mest af insekter, saa maa de dog, naar insektlivet bliver fattigere, tage til takke med bær og frø, hvilket de ogsaa gerne gør.

Da de fleste fugle holder meget af at bade, og da de i den tid, de ruger og har unger er travlt optaget og helst ikke skal flyve for langt for at drikke og bade, maa der paa kirkegaarden sørges for drikke- og badekar. Af disse er der forskellige typer (se Fig. 35 og 37–39). Den mest almindelige type er vel nok den, som man kan ned-sænke i græsset, og som har en vandhøjde af ikke over 5 cm.

Sangfuglene har fjender, som kan decimere bestanden kendeligt paa kirkegaarden, hvis de ikke bliver holdt nede. Det gælder især katte, egern og sidst, men ikke mindst skaden, der (hvor den tager overhaand) kan ødelægge sangfuglelivet fuldstændigt, hvilket i de senere aar er ved at være tilfældet paa vestre kirkegaard i København. Af rovfuglene er spurvehøgen den farligste, men da vore rovfugle efterhaanden er ved at blive sjældne, finder man sig sikkert gerne i, at der gaar et par sangfugle i løbet, bare ved synet af de smukke og elegante rovfugle.

— — —

I en følgende Artikel fortælles der om Vinterens Sangfugleliv paa vore Kirkegaarde.

SLUMRER SØDT I SLESVIGS JORD

*Slumrer sødt i Slesvigs Jord,
dyrekøbt den blev ved eder!
Sommeren sit Blomsterflor
over eders Grave breder;
Mindet flyver som en Fugl
hen til Slesvigs grønne Vange,
synger der fra Gravens Skjul
∴ ensomt sine simple Sange. ∴∴*

*Ensomt, thi de brystne Blik
ingen kærlig Haand har lukket,
ingen Ven jert Haandtryk fik,
ingen hørte Afskedssukket.
Men for Danmark Sukket lød,
for dets Fremtid, for dets Lykke –
hvil da sødt i Jordens Skød,
∴ hvil da sødt i Gravens Skygge! ∴∴*

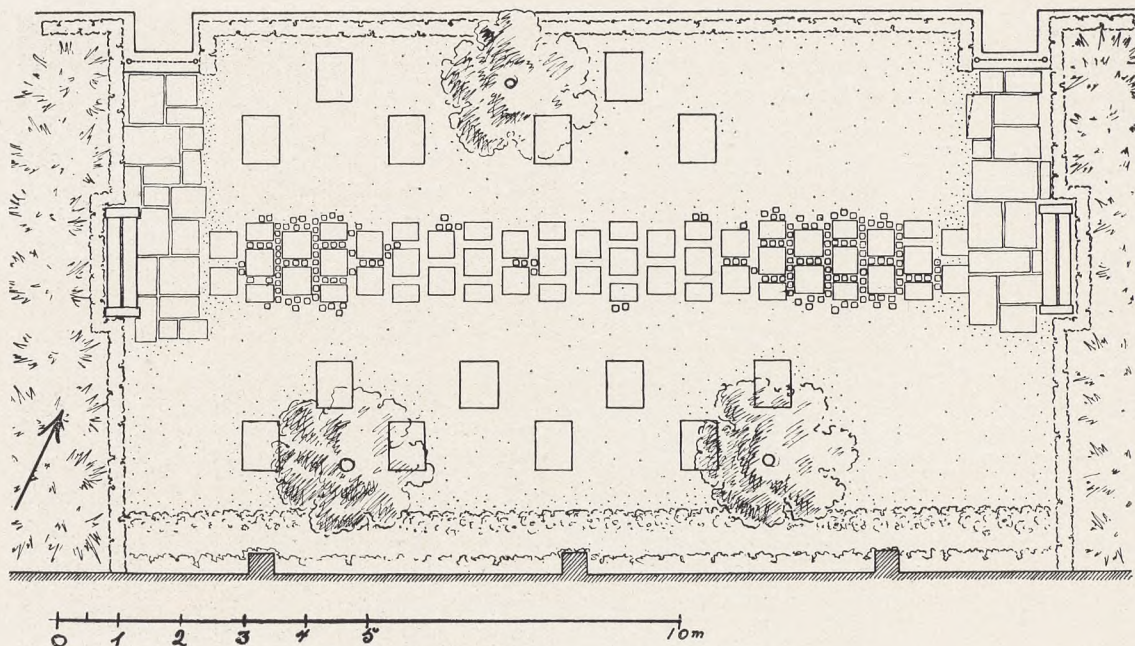
*Mindets Fugl nu søge vil
tit til eder hen, I kære!
I, som med Begejstrings Ild
stred og faldt for Danmarks Ære!
Ser da Lønner for jert Mod:
Slesvigs Land er atter vundet!
Blodet binder – med jert Blod
∴ har I det for evig bundet. ∴∴*

*Skøn er Døden, som I fik,
ingen skønnere der findes –
derfor vil med vaade Blik
heller ej vi eder mindes;
men hvor danske Hjerter slaa,
og hvor danske Toner klinge,
skal med Stolthed Store, Smaa
∴ Fædrelandets Tak jer bringe. ∴∴*

H. P. Holst. †

Fig. 40. Enlig Soldatergrav ved Allssund.
Foto: J. Th.

Fig. 41.
Plan til den danske
Soldatergrav paa
Bispebjerg Kirke-
gaard.

Den danske Soldatergrav paa Bispebjerg Kirkegaard

Af Undergartner, Havebrugskandidat H. D. Ørsted-Hansen

Den 2. September 1943 begravedes ved en gribende Højtidelighed paa Bispebjerg Kirkegaard 12 danske Soldater (faldet under Fægtningerne den 29. August s. A.) lige indenfor Muren i Kirkegaardens sydvestlige Hjørne.

Den 10. September begravedes desuden Artilleri-Kvartermester *H. E. Andreassen*, der faldt paa Isefjorden, og den 20. Oktober Menig *O. E. B. Hilker*, der saaredes i København den 29. August. De ønskede begge at blive begravet sammen med deres Kammerater.

Gravstedets Beliggenhed var givet, idet der herom fra anden Side var taget Bestemmelse, medens Staden København drog Om-
sorg for det videre fornødne.

Allerede samme Vinter paabegyndtes Anlæget, der er tegnet af tidligere Stadsarkitekt *Poul Holsøe*, og som er udført og vedligeholdes af Kirkegaarden.

Gravstedet er 140 m². Dets Bagside udgøres af Kirkegaardens 2½ m høje, røde

Murstensmur, medens der paa de tre Sider er plantet Thujahække. Foran Hækken ud mod Gangen er lagt en lav, slebet Sokkel af Ølandssten. Udenfor begge Sidehække er plantet forskellige Stedsegrønne.

Selve Gravstedet er udlagt med Græs og paa langs delt mellem de to Rækker Grave af en Flisegang af skaarne, slebne Ølandsfliser samt almindelige Brosten. For hver Ende af Flisegangen er anbragt en Bænk af Egetræ og lys Bremersten, og fra disse Bænkepladser gaar en Flisegang til de to Indgangspartier, der lukkes ved Jernpiller med Kæde.

Over hver enkelt Grav er placeret en fir-
kantet, lys, slebet Ølandssten med Indskrift.

Alt Flise- og Stenarbejde samt Bænkene er udført og anbragt af Firmaet *Scheller, Hougaard og Petersen*.

De faldne Soldater begravedes i to Rækker, i alt væsentligt som de vilde være opstillet i levende Live: Forrest Officerer og Befalingsmænd i Rang fra højre Fløj, bag-

ved de Menige. Stenene i hver Række er lagt forskudt, og Indskrifterne fra venstre mod højre viser følgende:

H. E. Andreasen

Artilleri-Kvartermester af 3. Gr.
Artilleriskibet »Niels Juel«
Født den 9. Marts 1918
Faldet paa Iseffjorden
den 29. August 1943

S. Snerding

Kaptajnløjtnant, Adjutant
Livgarden
Født den 20. December 1909
Faldet i København
den 29. August 1943

P. A. Hansen=Nord

Premierløjtnant
Gardehusarregimentet
Født den 7. Marts 1916
Faldet i Næstved
den 29. August 1943

A. R. Jørgensen

Søljøtnant af 1. Grad i Reserven
Ministrygeren »Haien«
Født den 30. Maj 1915
Faldet i Korsør
den 29. August 1943

O. K. Karbo

Overofficiant 21. Bataillon
Født den 6. September 1893
Faldet i København
den 29. August 1943

S. H. Micheelsen

Korporal 6. Artilleriafdeling
Født den 15. November 1921
Faldet i København
den 29. August 1943

O. E. B. Hilker

Menig Nr. 573 21. Bataillon
Født den 14. Januar 1921
Saaret i København
den 29. August 1943
Død den 15. Oktober

R. V. Isbo

Menig Nr. 554 21. Bataillon
Født den 20. Marts 1921
Faldet i København
den 29. August 1943

L. J. B. Larsen

Menig Nr. 487 3. Livgardebatl.
Født den 4. Juli 1922
Faldet i København
den 29. August 1943

A. E. Hansen

Menig Nr. 480 6. Artilleriafd.
Født den 14. Juli 1918
Faldet i København
den 29. August 1943

O. K. Rasmussen

Math-Elev Kaserneskiøbet »Fyen«
Født den 21. Oktober 1923
Faldet paa Holmen
den 29. August 1943

H. K. Jørgensen

Menig Nr. 20 Felttøjmestervk.
Født den 4. Februar 1922
Faldet i København
den 29. August 1943

P. V. Olsen

Menig Nr. 832 6. Artilleriafd.
Født den 11. Maj 1921
Faldet i København
den 29. August 1943

K. B. Jensby

Overkonstabel Kystdefensionen
Født den 20. Februar 1923
Faldet ved Middelgrundsfortet
den 29. August 1943

Foran i Gravstedet stod et 7–8 m højt Birketræ, og bagtil plantedes to store Egetræer, som imidlertid ikke overlevede Flytningen. De er atter fjernet, men vil formentlig til sin Tid blive erstattet.

Muren er beklædt med Vedbend, som dog endnu langt fra dækker. Foran Muren er en meterbred Rabat, der mod Græsset begrænses af *Begonia semp.* Weisse Perle,

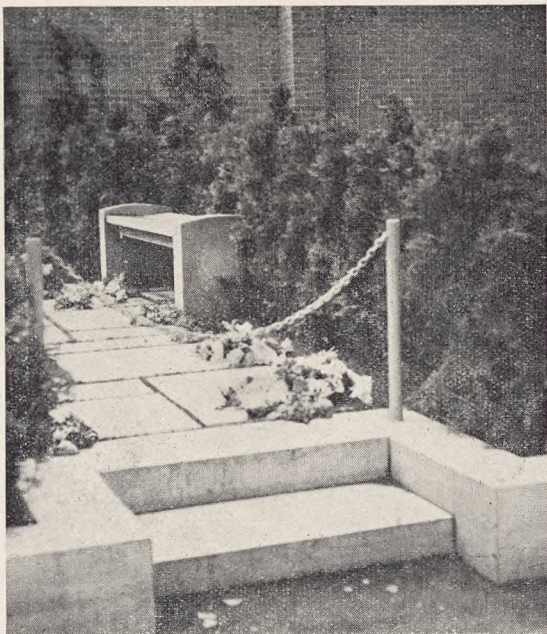

Fig. 42–43.
Soldatergraven
Sept. 1943.

Fig. 44.
Soldatergraven
September 1944.

Fig. 45.
Indgang til
Soldatergraven.

bag hvilke der er plantet afvekslende røde og hvide storblomstrede Knoldbegonia.

Fra Kirkegaardens Side bestræber man sig stadig paa at holde dette Gravsted saa smukt og tiltalende som muligt. Den Ro, der vilde præge Gravstedet alene ved de enkle Sten i det grønne Græs, brydes vel en Del af de mange forskelligartede, større og mindre Buketter og blomstrende Planter, der bringes til Graven ikke alene af de Paarørende, men ogsaa i høj Grad af helt fremmede; men de vidner om, at dette Gravsted ikke alene angaar de Nærmeste og at det derfor maa ses under denne Synsvinkel. Det er hele Nationens Eje. Her hviler 14 unge, danske Soldater, hvis Minde hele Folket vil være med til at hædre, og hvis sidste Hvilested vi alle ønsker bevaret og behandlet med den Ærbødighed og Pietet, som vi skylder det Offer, der er bragt.

Med Hensyn til Ærbødigheden skorter det ofte noget, idet man kan se Besøgende, der ikke alene standser ved Graven uden at blotte Hovedet, men endog gaar ind paa Graven med Hat paa Hovedet og Shagpipe i Munden. En saadan Taktløshed vilde være utænkelig i Paris, London, Brüssel, og hvor man ellers siden sidste Verdenskrig mindes »den ukendte Soldat« eller staar ved andre Soldatergrave.

Om Gravstedets Skæbne efter Krigen ved man intet, idet flere af de Paarørende nærer et ret forstaaeligt Ønske om at faa flyttet deres Kiste til Familiegrave andet Steds. Men at man fra officiel Side ønsker at gøre dette Gravsted saa smukt som muligt, derom vidner bl. a. den Omstændighed, at man paa Initiativ af Københavns Kommune har tænkt sig at lade opsætte et værdigt Mindesmærke for de Faldne, — et Arbejde, der i Øjeblikket er i Gang hos en af vore Billedhuggere.

Senere faldt Oberstløjtnant S. B. Paludan-Müller, som er jordet paa Snesere Kirkegaard.

Hosstaende bringes Billede af hans Kiste i Snesere Kirke.

Fig. 46.
Oberstløjtnant
S. B. Paludan-Müllers
Baare i Snesere
Kirke. † 26. Maj 1944.

Fig. 47—49.
Partier fra Horsens
Vestre Kirkegaard.

Vestre Kirkegaard i Horsens

Af Kirkegaardsgartner, Havebrugskandidat
Volmer Rud Nielsen

Da Anlæggelsen af »Vestre Kirkegaard« i Horsens paabegyndtes, blev det samlede Projekt ret udførligt beskrevet i dette Tidsskrift af Kirkegaardens Planlægger, nu afdøde Havearkitekt *Chr. Nielsen* (»V. K.« VII S. 25—27). En Plan af det samlede Projekt findes ogsaa afbildet ved den førnævnte Beskrivelse. Af dette Kirkegaardsanlæg blev i 1931 en Del paa 5½ ha anlagt i Henhold til omstaaende Plan (se S. 34). De nødvendige Jord- og Vejarbejder udføres tillige med Plantning af Læbælter, Allétræer og Ryghække langs de fremtidige Grave. Senere (i 1938) opførtes Kirkegaardens Kapel og Krematorium efter Tegning af kgl. Bygningsinspektør *V. Norn*, og Kirkegården indviedes i 1939.

Det, der særlig gør dette Kirkegaardsanlæg saa tiltalende, er det formfulde, stærkt

bølgede Terræn, de ret kraftige Plantninger og disse Plantningers nøgterne Inddeling af Arealet. Der er ikke arbejdet med en letkøbt Kirkegaardsidyl af romantiske Paahit, men med en rolig Ligevægt af Enkelthed og System i Sammenkædningen af Kirkegaardens forskellige Elementer.

Dette gives der maaske klarest Udtryk for i den sydvest for Kapellet beliggende Fælles-Urnegravplads, hvor Urnerne nedsættes i Græsplænen efter et Kvadratnetssystem, som kun Kirkegaardens Personale er bekendt med. De spredt staaende, gamle Egetræer paa den kvadratiske Plæne, der omgives af en lav Hæk, giver i sin simple Enkelthed netop det Indtryk af Ro og Orden, hvorunder flere og flere ønsker Jordfæstelsen foretaget.

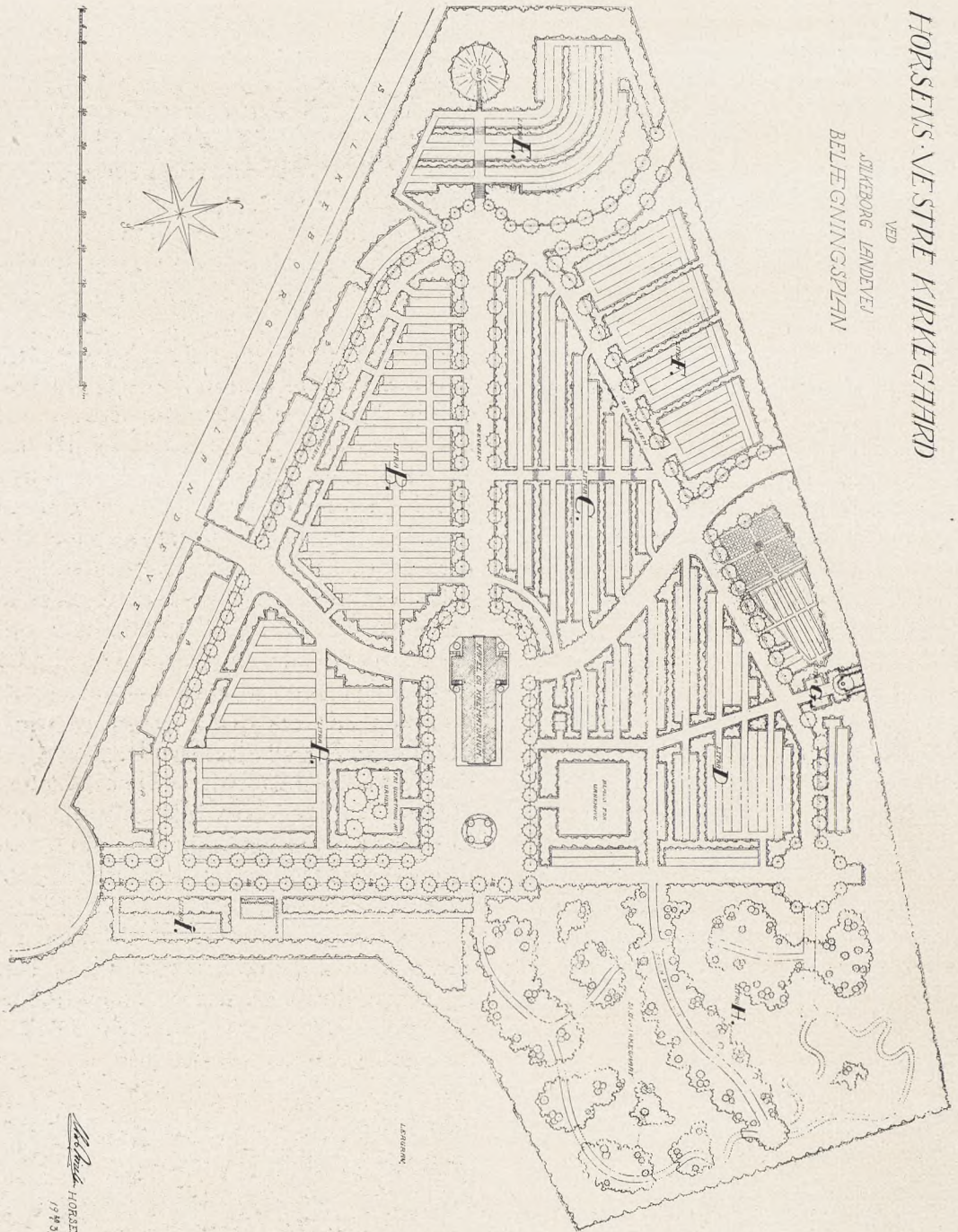
Den for Kapellet modsatte Plads, der er beregnet til Urnehave, er endnu ikke taget i Brug, hvilket ligeledes er Tilfældet med den mod Øst beliggende Afdeling (Skovkirkegaard).

Fig. 50—52.
Partier fra Horsens
Vestre Kirkegaard.

HORSSENS VESTRE KIRKEGAARD

VED
JILKEBORG LØNDEVEJ
BELEGNINGSPLAN

Chr. Nielsen
HORSSENS
1904

Fig. 53. Chr. Nielsen: Plan til Del af Horsens Vestre Kirkegaard. Maal: 1:2000.

De almindelige Gravsteder ligger samlede i større eller mindre Gravgaarde, ret stærkt terrasseformet forskudt for hinanden og overalt adskilt med brede, beplantede Skraaninger. For mange havde det sikkert dengang været fristende i Stedet for de beplantede Skraaninger at anvende Terrassemure til at udligne Højdeforskellene med, og man maa i Dag prise sig lykkelig over, at Planlæggeren holdt sig til alene Planterne, idet dette har givet saa smukt et Resultat.

Urnegravene i Litra G har ikke vundet nogen stor Popularitet. Som Opfattelsen dengang var almindeligst, er de 150×75 cm store Gravsteder anlagt i tro Kopi af almindelige Gravsteder og er ret besværlige at holde vedlige.

Derimod har Afdelingen for Børnegrave Vest for Urnegravene faaet en for alle Parter ret tilfredsstillende Løsning, en Løsning, der sikkert er et godt Skridt fremad mod en mere afklaret og rigtig Form for Barnebegrovelser (se Fig. 56 og 57). Hver Barnegrav er 1×1 m stor og er med ca. 0,8 m's indbyrdes Afstand anlagt frit paa en Plæne. Hvor den nødvendige Plads er til Raadighed, kan Anlæggelse og Vedligeholdelsen af Anlægget økonomisk holdes indenfor forsvarlige Grænser. Det grønne Gulvtæppe giver en smuk Baggrund for de velholdte Børnegrave, og det gør de forsømte Grave mindre paafaldende, end hvor Børnegrave er anlagt efter det almindelige Liniesystem, som man ser saa mange Steder. —

Blandt de mange Kirkegaardsanlæg, som Havearkitekt Chr. Nielsen har planlagt rundt omkring i Landet, er Horsens Vestre Kirkegaard sikkert det bedste, og den er tillige den Kirkegaard, som han har ofret det største Arbejde paa som dens Leder gennem flere Aar. Her fik han da ogsaa efter Døden sit sidste Hvilested, der er afbildet paa Fig. 55.

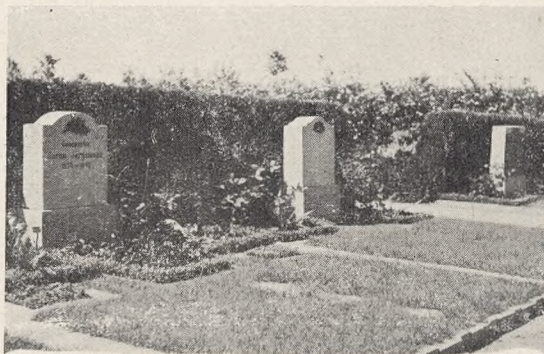

Fig. 54.
Grave uden Side- og Forhække.

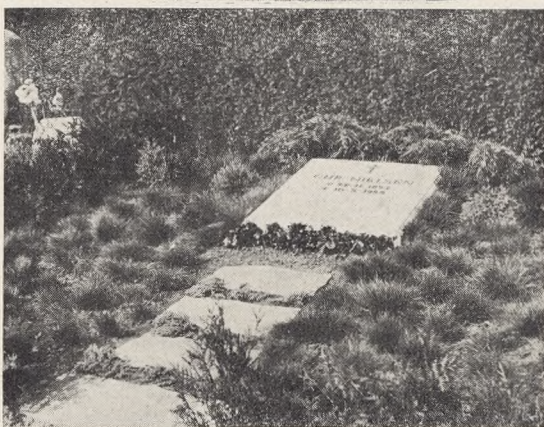

Fig. 55.
Gravsted for Havearkitekt Chr. Nielsen † 1944.

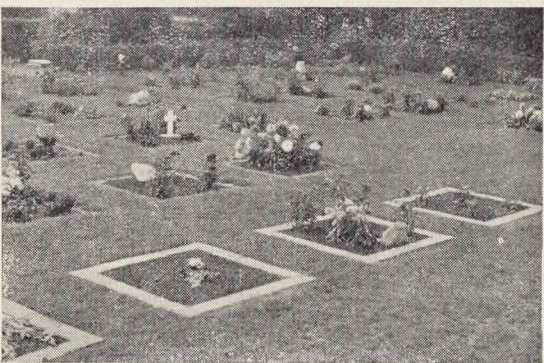

Fig. 56.
Børnegrave.
Foto: J. Th.

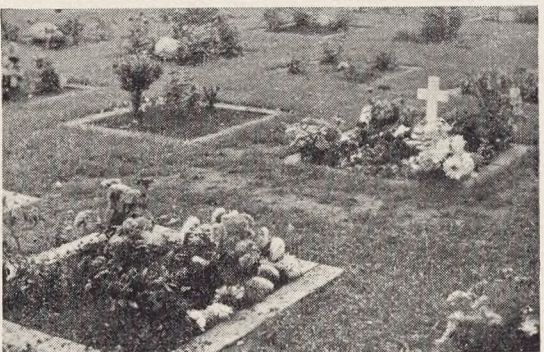

Fig. 57.
Børnegrave.
Foto: J. Th.

Om Indvinding af Gravplads

Af Havearkitekt Johannes Tholle

Ligesom det er en naturlig Sag, at man ved Planlægning af Kirkegaarde maa økonomisere med Pladsen, saa at der enten fremkommer et bestemt forud fastsat Antal Gravpladser eller indrettes de flest mulige, er det ogsaa ved Reguleringer af Kirkegaarde meget ofte et Forlangende, at der skal skaffes flere Gravsteder, ja, undertiden kan dette være det vigtigste Hensyn for Reguleringen, idet man derved maaske kan undgaa en bekostelig Udvidelse.

I ganske særlig Grad gælder dette Hensyn naturligvis, hvor Kirkegaarden er saaledes beliggende, at den paa Grund af omgivende, tæt Bebyggelse eller omgivende uegnet Areal eller af andre Aarsager overhovedet ikke kan udvides, men den eneste Mulighed for at skaffe Gravstedsareal er at finde enten paa den eksisterende Kirkegaard — eller ved Anlæggelse af en Annekskirkegaard, der ofte kan komme til at ligge langt fra de Bebyggelser, som den skal betjene, og uden Tilknytning til Kirken eller den eksisterende Kirkegaard. En saadan Decentralisation er ofte uheldig, og rent uvilkaarligt stritter et Menighedsraad længst muligt imod en saadan Løsning. Saa maa man søge at finde en Løsning paa den eksisterende Kirkegaard, og nærværende er et Forslag til saadan Arealindvinding.

Forslaget gaar ud paa: 1) at Gangene anlægges som smalle Flisegange af 50—60

cm Bredde, og 2) at den forreste Del af Gravstedet udlægges til Kistebæring. Den omstaaende Plan Fig. 59 viser Arrangementet.

Man har yderst til begge Sider en Ryghæk; indenfor dette Par Hække er Gravstederne vist som Enkeltgrave; men det er ikke nødvendigt udelukkende at udlægge Enkeltgrave; Løsningen kan ogsaa egne sig til Familiegravsteder. I Baggrunden er Gravmælerne angivet og foran disse er paa Gravstedernes bageste Del vist Blomsteranlæg. Det prikkede angiver det, som det tillades Gravstedsbrugerne at tilplante med Blomster m. m., og udenfor denne ligger et Græsareal, som man skal have Ret til at færdes paa ved Ligbæring, mens den viste Flisegang iøvrigt skulde kunne være tilstrækkelig til den daglige Pasning af Gravene. Sideafgrænsningen er paa Tegningen vist som Klinkekanter eller Fliser; men der kan ogsaa anvendes andre Indhegninger, — ja, hvis hele Arrangementet udelukkende benyttes til Liniebegrovelser uden Anvendelse af Begrovelser i dobbelt Dybde, er der i og for sig intet i Vejen for, at hvert Gravsted hegnes med en Hæk paa alle Sider. Naar Begrovelsen er sket, er der nemlig ingen, der kan nedsætte flere Lig, før Fredningstiden er udløbet, og forudsat at Metoden bruges under lidt større Forhold, vil da hele Feltet udløbe paa omtrent samme Tid, og det skulde saaledes ikke volde nogen Vanskeligheder at have Hække deromkring.

Udlægges Partiet til Familiegrave, hvori der altsaa nu og da kan forekomme nye Begrovelser, kan højere Hække fortil og paa de forreste Dele af Gravstederne naturligvis ikke tillades, ligesom Gitre naturligvis heller ikke maa anbringes. Her maa man derfor enten have en lav Indfatning hele Vejen ind, — eller man kan have en lavere Indfatning paa den forreste Del og en højere

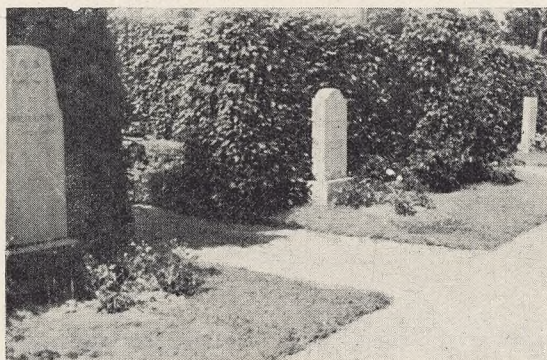

Fig. 58.

Parti af „afkortede“
Gravsteder i Helsingborg.

Foto: J. Th.

paa den bageste, saa at der bliver en Aftrapning fra Forsiden indtil Ryghækken, — et Motiv, som ofte med Held er anvendt. For Vedligeholdelsen af de forreste Rabatter (hvis Vedligeholdelse nødvendigvis maa varetages af Kirkegaarden), er det dog heldigt, om Adskillelsen mellem Gravstederne er faste og døde, saasom Fliser eller Klinker, — i særlig Grad gælder dette, hvis Rabatterne langs Fliserne er Græsrabatter, i ringere Grad hvis de f. Eks. er Roser eller Kant- og Pudeplanter, hvad ogsaa meget vel kan tænkes.

Den foreslaede Metode betyder en Pladsbesparelse paa ca. 1 Meter for hver ca. 7 Meter, altsaa en Besparelse paa ca. 15 pCt. og en Besparelse, der udelukkende kommer Gravstedsarealet tilgode. At den desuden kan give nye Motiver i Kirkegaardsbilledet og kan virke mere intimt og forfriskende end de almindeligst anvendte Metoder, er let at se, og derfor behøver den ikke just udelukkende at anvendes som en Nødforsanstaltning, men kan udmærket godt anvendes ogsaa i andet Øjemed.

Metoden er iøvrigt paa en vis Maade anvendt i Helsingborg (jvf. Fig. 58 og 59), — nemlig under den Form, at kun den bageste Del af Gravstedet maa anlægges, mens den forreste er forbeholdt fortløbende Græsra-batter; her er altsaa ikke Tale om Indvinding af Gravplads, men kun om en vis dekorativ Ordning af Forholdene.

De gennemløbende Rabatter af Græs eller Blomster eller begge Dele er sine Steder med stort Held anvendt i baade Urnehaver og Gravgaarde af almindelig Art; men det er langt fra altid, at de er en Hjælp til Pladsindvinding, — som Regel tværtimod. At de uden dette Hensyn ofte kan være af endog meget stor Virkning og berige Kirkegaarden med meget smukke Motiver, er der næppe to Meninger om.

Hvorledes Græsmotivet har virket, ses bl. a. baade paa Fig. 54, 56 og 57 foruden Fig. 58, 60 og 61.

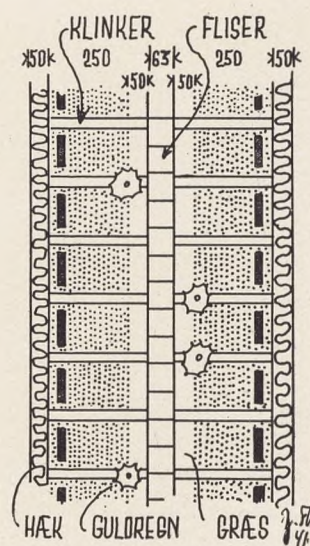

Fig. 59.
Plan til Ordning af
Gravrækker.

Fig. 60.
Gravrække paa Pålsjö
Kirkegaard, Helsing-
borg.
Foto: J. Th.

Fig. 61.
Parti fra Ljusdal
Kirkegaard, Helsing-
land, Sverige.
Foto: Sv. A. Hermelin.

Fig. 62.
Kirkegaardskapel af
Træ i Polen.

Gravskik i Polen

Af Forfatterinden Ingeborg Olrik

Jeg har engang sat mig til Hvile paa en Grav, ikke nogen Stendysse eller anden Oldtidslevning, som det er dekorativt at sætte sig til Hvile paa, men en ganske almindelig, næppe 10-aarig Grav paa en Kirkegaard i Nærheden af Krakow.

Til min Undskyldning tjener, at mine polske Ledsagere, hvorimellem en ung Ordenssøster, havde gjort det samme, og at der ikke var — om blot en eneste lille Blomst at komme for nær — kun oplejet Græs — og, der hvor jeg sad, end ikke noget Kors, skønt simple Trækors ellers hører til paa polske Grave ligesom det store Egetræskrucifiks i Kirkegaardens Midte.

Det var i Maj Maaned. Bag Kirkegaardsdiget saa jeg grønne Marker, der lyste i Solen, men over de fattige Tuer kastede høje Elmetræer deres Skygge. Mellem Grenene skimtede jeg den lille gamle røde Murstenskirke. Den laa for sig selv, adskilt fra Kirkegården ved et Gærde og omgivet af en velholdt, gruslagt Plads, en Plads til Processioner, til Kirkefesternes vældige Sammenstimlen af Mennesker og til dæmpet Samtale mellem Venner og Slægtninge, naar Messen var forbi.

Ejendommeligt for Kirkegaardene i hvert Fald i visse Dele af dette vidtstrakte Land er det, at de Døde jordes i lange Rækker uden Hensyn til andet end Kalenderordenen. Kommer Mand og Hustru alligevel til at hvile Side om Side, hvad der vækker en vis Opsigt, saa betyder det, at de er død umiddelbart efter hinanden. Udøbte Børn har deres egen lille Firkant, og paa et helt andet Sted af Kirkegården har Selvmordere deres. Kun Herremanden har sit Familiegravsted, der som Regel er et lille Kapel, under hvis Gulv saa Gravene findes.

»Alt dette maa forstaas indefra«, siger en katolsk Præst, som i længere Tid ad Gangen har opholdt sig i Polen. »Da Sjælen i »En Sjæl efter Døden« kommer op

Fig. 63.
Landsbykirkegaard
i Polen.

af Graven og ser sig om paa Kirkegaarden og der ser de kostbare Gravmonumenter, udbryder han: Paa slige Sager kunde meget spares. — Polakkerne kunde sige det samme. Og hvad der ikke er af Blomster og Gravsten, erstattes af det langt længere Aaremaal, i hvilket Graven faar Lov at ligge urørt.

For en Polak er Graven og dens Udsmykning mere for de efterlevende end for de Døde. De Døde kan være lige glade, hvordan det ser ud paa deres Grave; men de kan hjælpes i højeste Grad derved, at man beder for dem, for saa vidt de er i Skærsilden, og skulde de være kommet i Himlen, vil de glæde sig over, at de trofaste Bønner, der bedes for dem, kommer andre Sjæle tilgode, — mens de, der er i Helvede (man ved jo ikke med Sikkerhed noget om dette), hverken har Gavn af Forbønerne eller af Udsmykningen paa Gravene.

I Polen bedes der overordentlig meget for de Afdøde; der læses mange Messer, og Allehelgensdag — Aftenen før Allesjælesdag — tændes der Lys paa alle Grave, ligesom der er Andagt i Kirken, og med tændte Stearinlys eller Olielamper gaar den meget lange Procession ud paa Kirkegaarden, rundt om hele denne og hen til Korset i Midten. Præsten læser Navnene op paa dem, der ligger begravet, f. Eks. i de nærmeste 10 Grave; der bedes for deres Sjæle, og Toget gaar videre til den næste Gruppe af Grave og saa fremdeles.

Saa vidt den katolske Præst. I Warszawa har jeg selv tilbragt saadan en Allehelgensaften paa en af Byens vældige Kirkegaarde. Som paa den fattige Landsbykirkegaard var der Lys alle Vegne, — der var vældige Optog og dæmpet Sang; men Gravene var alle særdeles velholdte og forsynet med Gravsten og Blomster omtrent som vore. Utvivlsomt drejede det sig her om forholdsvis velstillede Menneskers Grave.

Fig. 64.
Polske Kvinder bærer
Kiste til Graven.

Fig. 65.
Indgangsparti.

Fig. 66.
Bedende Kvinder ved
Indgang til polsk
Kirkegaard.

Hvil i Fred

Det er naturligt, at som den 2den Verdenskrig rykker Millioner af levende Mennesker ud af deres daglige Dont og ødelægger Millioner af Boliger, kan det ogsaa komme til at gaa ud over de Dødes »Bøliger«, Grave og Kirkegaarde.

Det er ogsaa forstaaeligt, at naar et Lands øverste og ansvarlige Myndigheder skal finde Midler til at beskytte de levende imod Krigens Ulykker, maa man bl. a. grave sig ned, selvom dette kan ske paa Steder, som det er meget ubehageligt at røre ved. Heller ikke i saadanne Nødssituationer har man nogen Mulighed for fuldt og helt at respektere et »Hvil i Fred«, men maa beklageligvis bryde Kister op og begaa anden Krænkelser af Gravfreden. Dette Forhold er foraarsaget af en Nødssituation, og det er saaledes aldeles ikke nogen Parallel til, at en Kommune finder paa at udnytte en gammel Kirkegaard til Bygning af Raadhus, Administrationsbygning eller Boligkomplekser, saadan som vi har omtalt det i »V. K.« XIV S. 30–32.

Noget andet er, at naar Grave nødvendigvis maa ødelægges, og Gravfreden forstyrres, bør det være Myndighedernes Sag at sørge for, at de Rester, som maatte findes af Kister eller Skeletter, saa omhyggeligt og omsorgsfuldt som muligt samles og under sømmelige Former bringes til et andet Sted. Det maa beklages, at man ved de foretagne eller igangværende Arbejder i Hovedstaden og andre Kommuner ikke har set sig foranlediget til at udvise Omsorg og Pietet; man har her desværre kunnet overvære lidet sømmelige Behandlinger af Skeletdele, Kisterester o. s. v., ovenikøbet fra saa prominente Steder som Domkirkens Omgivelser. Det er tydeligt, at de ansvarlige Myndigheder her ikke har ydet deres Bedste, og der burde i Tide være draget Omsorg for, at det opgravne paa værdig Maade blev ført til et værdigt Sted.

I vor Tid foretages der ogsaa andre Ki-

ste-Gravninger end de praktisk nødvendige; og det kan ikke nægtes, at der kan være Gravninger, som vi ikke vil undvære, fordi de kan tjene til Almenvellets Fremme, ganske som Indrettelsen af Beskyttelsesrummene gør det. Naar der f. Eks. ved Øm Klosterruin i Jylland er udgravet hundredvis af Skeletter, er dette sket af videnskabelige Aarsager, og man har gennem Undersøgelser af Knoglerne kunnet komme til Klarhed over visse Sygdommes Forekomst. Og hvor meget vilde vi have kendt til vor Oldtid, hvis der ikke var Videnskabsmænd, der havde vovet sig ind i Oldtidshøjenes fortidssvangre Dyb? Verden vilde ogsaa have syntes ringere paa eventyrlige Skatte, om ikke Tut-Ank-Hamons Grave var blevet aabnet og vore undrende Øjne havde skuet Farver, Genstande og Rigdomme, som man ikke havde troet kunde skabes i Aartusinder før vore Dage.

Gravfred er Fred for dem, der hviler under Mulde, — det er naturligvis ikke et Spørgsmaal om, hvorvidt Buksbommen staar her eller der paa en Grav, eller om Graven bliver revet mere eller mindre fint. Det angaar derfor heller ikke Gravfreden, om Kirkegaardens Gange gaar her eller der, over eller ved Siden af Gravstedet. Men over selve den aabne Grav er der i sin Tid lyst Velsignelse, og denne bør respekteres i saa vid Udstrækning, som det overhovedet er muligt. Kun hvor den jernhaarde Nødvendighed kræver det for Samfundets Almenevel, eller hvor en alvorligt søgende Videnskab mener at kunne finde Oplysninger, som Samfundet vil kunne høste Gavn og Glæde af, bør Samfundet tillade, at Gravfreden brydes; men Graven bør varsomt føres tilbage i sømmelig Stand, og det maa være en Selvfølge, at Pieteten overfor dem, der ligger under Mulde, er større, jo nærmere deres Livsgerning ligger vor Tid, og jo mere Livsgerningen har betydet for Samtiden og Eftertiden.

* * *

Her vil ties, her vil bies...

Her vil ties, her vil bies,
 her vil bies, o svage Sind!
 Vist skal du hente, kun ved at vente,
 kun ved at vente, vor Sommer ind.
 Her vil ties, her vil bies,
 her vil bies, o svage Sind!

Turteldue, kom at skue,
 kom at skue! Bag Gærdet hist,
 der skal du finde Forsommers Minde,
 Forsommers Minde, alt grøn paa Kvist.
 Turteldue, kom at skue,
 kom at skue bag Gærdet hist.

Trange Læder langsomt skrider,
 langsomt skrider, det har den Art;
 Dagene længes, Vinteren strenges,
 Vinteren strenges, og det er svart!
 Trange Læder langsomt skrider,
 langsomt skrider, det har den Art.

Kom, min Due, lad dig skue,
 lad dig skue med Dlieblad!
 Se, nu er Stunden næsten oprunden,
 næsten oprunden, som gør dig glad!
 Kom, min Due, lad dig skue,
 lad dig skue med Dlieblad!

H. A. Brorson. †

Fig. 67. Straa og Skygger i Sne.
 Foto: Alm. sv. trädgårdstidn.

En Konkurrence om Gravmæler af Træ i 1944

Af Inspektør O. Raahauge Askegaard

Gentofte Kommune udskrev i August 1944 en Konkurrence vedrørende Forslag dels til Træmonumenter, dels til Familiecolumnarier paa Mariebjerg Kirkegaard. I Dommerkomitéen sad Repræsentanter for Kommunalbestyrelsen med Kommunens gartneriske Embedsmænd: Kommunegartner G. N. Brandt og Kirkegaardsgartner Sven Hansen, samt Repræsentanter for Akademisk Arkitektforening og Dansk Arkitektforening.

I Konkurrencen om *Træmonumenter*, som her skal omtales, indkom 65 Forslag, og der var tre Præmier paa henholdsvis 800, 400 og 200 Kr. til Raadighed. Arkitekt *Vilhelm Bøghs* Forslag til et overordentlig enkelt og smukt Egetræskors fik første Præmie. Anden Præmie blev vundet af Arkitekt *Erik Herløw* og Billedhugger *Bomand Utzon Franck*, ligeledes for et Trækors. Ogsaa Tredjepræmien blev givet for et Kors og tildeltes Arkitekt *Rolf Graae*.

Desuden indkøbtes Forslag af Billedhuggeren *Arne Bang* og af Arkitekterne *Herbert Jensen*, *Poul Jochumsen* og *Erik Petersen*. Disse indkøbte Forslag omfattede Træblokke i forskellige Former og Udstyrelse.

Billedskærerlavet havde udsat en Ekstra præmie paa 400 Kr. Denne tildeltes Billedhuggeren *Arne Bang*, der paa sine Forslag til Træblokke havde vist noget overordentlig smukt Billedskærerarbejde.

— — —

Noget særlig Nyt kan man vel ikke sige, at der kom frem ved denne Konkurrence, — rent formæssigt vil det ogsaa altid let blive det samme, der arbejdes med; først og fremmest selvfølgelig *Korsformen*. Fordybende man sig i de enkelte Forslag, var der dog saa mange udmærkede Enkeltheder i mange af Arbejderne, at de fortjener ikke at glemmes. Forhaabentlig har det givet en Del af Konkurrencedeltagerne Lyst til at arbejde videre med disse Problemer til Gavn ikke

alene for Mariebjerg Kirkegaard, men for Kirkegaardskulturen i det hele taget.

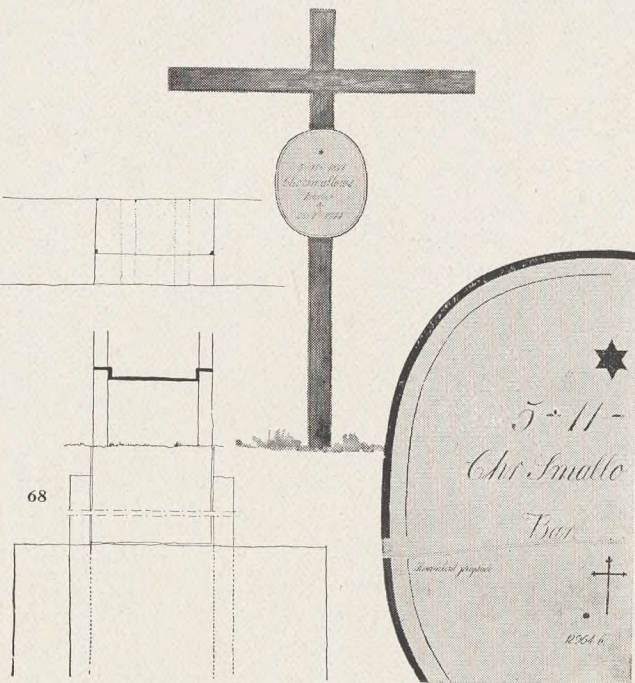
Paa Mariebjerg Kirkegaard er det selvfølgelig først og fremmest Skovafdelingen, man har tænkt paa, naar man har udskrevet denne Konkurrence; men ogsaa under almindelige Kirkegaardsforhold vilde det være ønskeligt igen at faa Træmonumentet frem. Nu ser man det kun i Ny og Næ (se bl. a. »V. K.« XIV S. 75—79) og da som Regel desværre i en saa dyr Udførelse, at det store Publikum ikke kan magte Udførelsen.

En Del af Konkurrenceforslagene maa kunne udføres i Praksis til ret populære Priser og alligevel i en Holdbarhed, der selv om den ikke helt kommer paa Højde med Stenens, dog gør det muligt at faa Publikum interesseret i Anvendelsen.

Der er derfor Grund til for Kirkegaardskulturens Venner at sige *Gentofte Kommune* Tak for denne Konkurrence. Det er naturligt, at Kommunen først og fremmest har tænkt paa at skabe noget smukt paa sine egne Kirkegaarde, men Kommunens Offervilje paa dette Omraade vil dog være til Gavn i en langt videre Kreds, — og den kunde komme til Gavn endnu videre, hvis et større Publikum havde faaet Lejlighed til at se Forslagene. Ganske vist var disse en Uges Tid ophængte til offentlig Beskuelse i Akademisk Arkitektforenings Lokaler i Bredgade i København; men ud over de specielt interesserede har det dog været alt for faa, der fik dem at se.

Var det ikke en Idé, om *Foreningen for Kirkegaardskultur* prøvede at faa Tilladelse til at lave en Udstilling af disse Arbejder paa sit næste Aarsmøde? Familiecolumnarierne skulde muligvis ogsaa med ved denne Lejlighed; vi venter at kunne omtale dem en anden Gang.

Vi bringer Side 43 Billederne af de præmierede og indkøbte Forslag.

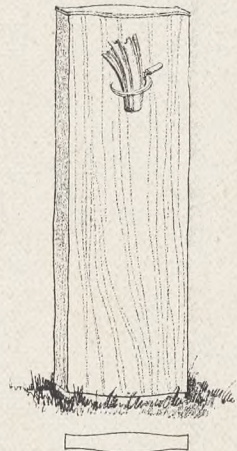
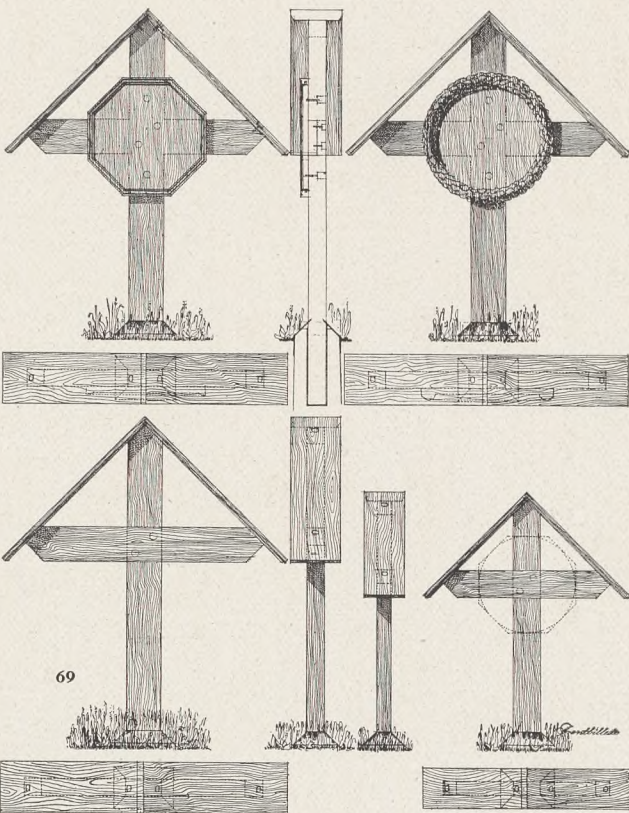

Venstre Spalte.
Fig. 68.
Erik Herløv i Samarbejde med Billedhuggeren Bomand Utzon-Frank:
Træmonument.
 (Konkurrenceforslag, tildelt 2. Præmie, 1:25, Detaille 1:10).

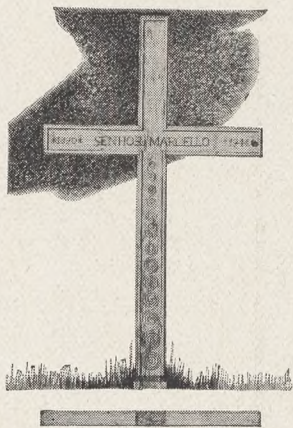
Fig. 69.
Rolf Graae:
Træmonument.
 (Konkurrenceforslag, tildelt 3. Præmie, 1:25).

70

71

72

Højre Spalte.
Fig. 70.
Vilhelm Bøgh:
Træmonument.
 (Konkurrenceforslag, tildelt 1. Præmie, 1:25).

Fig. 71.
Herbert Jensen, Poul Jochumsen og Erik Petersen:
Træmonument.
 (Indkøbt Konkurrenceforslag, 1:25).

Fig. 72.
Arne Bang:
Træmonument.
 (Konkurrenceforslag, tildelt Billedskærerlaugets Ekstrapræmie, 1:25).

Indtryk fra islandske Kirkegaarde

Af fhv. Fyrdirektør, Civilingeniør Th. Krabbe

I et saa tyndt og spredt befolknet Land som *Island*, beliggende nær Polar-Kresen, vil man selvfølgelig ikke kunne vente de smukke og velplejede Kirkegaarde, som vi er vant til i de større og sydligere beliggende Folkesamfund. — Uden for Handelspladserne ligger Kirkerne spredte uden Forbindelse med anden Bebyggelse end en enkelt Bondegaard, som eventuelt tillige er Præstegaard. Kirkerne er smaa. De blev i ældre Tid i Reglen bygget af Tørv (se Fig. 78), senere af Træ (se Fig. 79); de maatte derfor jævnlig fornyes, hvilket gav en følelig Mangel paa Stabilitet. Nu udføres alle Ombygninger og Nybygninger af Beton.

Kirken er som Regel omgivet af en lille Kirkegaard; men i Tilfælde af Kirkens Flytning, forfalder Kirkegaarden meget hurtigt og overgaar til Græsmark. — Der har ogsaa i Island været begravet i Kirkerne, og det Forbud, som blev indført for danske og norske Kirker ved Forordning af 22. Febr.

1805 mod at begrave inde i Kirkerne, blev Aaret efter udvidet til ogsaa at gælde for Island.

Kirkegaardsgærdet er opført af Sten og Jord, græsklædt, oftest saa lavt, at det kun tjener til at markere Kirkegaardens Grænser, uden paa nogen Maade at vanskeliggøre Passagen for græssende Faar og Heste eller andre. Selvfølgelig findes der ogsaa en officiel Indgang i Form af en Afbrydelse i Stengærdet, ofte forsynet med en Trælaage i en mer eller mindre pompøs Portal. Denne Laage mangler dog ret ofte, trods Lovforordninger. Et Vidnesbyrd herom har man i en Skrivelse af 2. Juni 1840 fra Cancelliet til Biskoppen over Island i Anledning af, at Sognebønderne i Setberg Sogn »ikke har villet erkiende deres Pligt til at anskaffe en Dør eller Grind i det saakaldte Siæleled«. Cancelliet fastslog i Samraad med Rentekammeret, at »ommeldte Lukke (paa Hængsler inden tilhørende Dørstolper) bekostes af vedkommende Sognebeboere«. — At ogsaa Vedligeholdelsen af Kirkegaardsgærdet kunde medføre Gnidninger ses bl. a. af en kgl. Resolution af 7. Sept. 1861, hvorved det blev tilladt at anvende 200 Rd. af Mødruvalla Klosterkirkes Midler. Det gamle Gærde var opført af Jord og var sunket saa stærkt sammen, at det ikke mere var anstændigt. Det maatte ombygges af Kampesten eller Træ, hvortil der ønskedes en Bevilling paa 300 Rd., men under Hensyn til at Sognets Bønder maatte anses pligtige til selv at bekoste Transporten af alle Materialer til Arbejdet, blev Bevilningen nedsat til 200 Rd. —

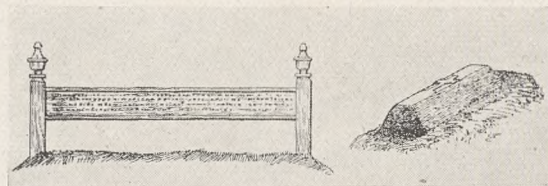
Fig. 73.
Liget bæres til Kirke;
omkr. 1850. Efter
Tegning af Gaimard.

Fig. 74.
Begravelse paa Kirke-
gaarden ved Breida-
bolstad i Flojtshlid.
Efter Gaimard.

I højre Spalte.
Fig. 75.
Gl. Gravmæle af Træ
med Runer (tv.) og
Fig. 76 af Sten (th.).
Efter Daniel Bruun.

Selve Begravelsespladsen er dækket af af-
lange, græsklædte Tuer, hver svarende til
en Begravelse, tæt sammen, uden Gange
imellem (bortset fra Adgangsvejen fra Ind-
gangen til Kirkedøren) og i Reglen uden
nogen som helst Udsmykning af nogen Art.
Kun rent undtagelsesvis ser man et lille,
hvidmalet Stakit oppe paa Tuen, et enkelt
Trækors (eller Resterne af et saadant) eller
en simpel Gravsten med et indhugget Kors,
maaske ogsaa et Navn. Ellers er der ingen
Antydning af, hvem der hviler under alle
disse Tuer. — Nogen Beplantning af Grav-
stederne med Blomster finder man meget
sjældent, — ganske naturligt naar man be-
tænker de store Afstande og vanskelige
Færdelsesforhold, som praktisk talt udeluk-
ker de Paarørende fra, hvad vi her forstaaer
ved Vedligeholdelse af Gravstederne, — i
mange Tilfælde vil der efter faa Aar maa-
ske ikke være nogen »Paarørende« i den
Del af Landet. Og fra anden Side vil det
være meget vanskeligt at fremskaffe den der-
til fornødne Interesse og Arbejdskraft.

Enkelte Steder i Landet finder man ved
Gaardene Gravsteder langt fra nærmeste
Kirkegaard. Disse er fremkommet med Kir-
kestyrelsens særlige Tilladelse, hvor speci-
elle Forhold gør sig gældende; Gravstedet
er da indhegnet med et solidt Stakit og ved-
ligeholdes fra vedkommende Bondegaard,
og det maa siges, at de er smukt holdt, i
hvert Fald de Steder jeg har set saadanne
Begravelser; men de synes ingenlunde vel-
sete af Kirkemyndighederne.

Der er naturligvis ofte meget store Van-
skeligheder ved at gennemføre Kirkegaards-
Begravelser paa normal Vis, navnlig ved Vin-
tertid fra afsides liggende Steder. Som illu-
strerende Eksempel kan anføres, at det har
været ganske almindeligt under saadanne
Forhold at »staursetja« Kisten, hvis Præ-
sten af en eller anden Grund ikke kunde
komme frem til Begravelsen. Man graver
da som sædvanlig Kisten ned paa Kirke-
gaarden, men anbringer samtidig med Gra-
vens Tilfyldning en lodret staaende Pæl paa
Kisten, saaledes at Pælen senere kan træk-
kes op og Præsten ved Lejlighed kan fore-
tage Jordpaakastelsen gennem Hullet *). De
senere Aartiers store Forbedringer af Veje
og Samfærdelsesmidler (Biler) har dog gjort
saadanne Nødforanstaltninger sjældnere.

Der vises saaledes alt i alt ikke de Af-
døde nogen særlig Veneration i Form af
Gravkultur. Gravene er alle ens, og i Lø-
bet af forholdsvis faa Aar ved ingen mere,
hvem der hviler under hver Tue. Men deraf

*) Jvf. hvad der bruges paa Grønland; se »V. K.«
XIV S. 23. Red. Anm.).

Fig. 77.
Kirkegaarden paa
Thingvellir. Hegnet
af Sten og Græstørv;
udenfor Hegnet Præ-
stegaard og Kirke.
Jevnf. Fig. 80.
Foto: 1927.

Fig. 78 tv.
Kirkegaard ved
Vidiemyri Kirke, en
af de ældste Græs-
tørvkirker; over
Sjæleleddet (Laagen)
midt for Kirkedøren
Portal af Træ med
Kors.
Foto: P. Buhl 1934.

Fig. 79 th.
Kirkegaard paa
Einarstadir i Reykja-
dal. Hvidmalet Kirke
opført paa Kirkegaar-
den. Hvidmalet Stakit
imod Væjen, ellers
Stengærder.
Foto: G. Funk 1917.

Fig. 80.
Indgangslaage
(„Sjæleled“) til Kirke-
gaarden paa Thing-
vellir. Jvnf. Fig. 77.
Efter Daniel Bruun.

Fig. 81.
Indgang til Kirke-
gaarden paa Miklibær
i Skagafjördur, over-
bygget med Tag,
hvori Kirkeklokken
hænger.
Tegn. af Daniel Bruun.

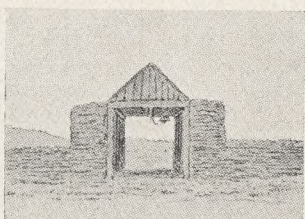

Fig. 82.
Parti af Kirkegaarden
paa Isafjördur (Eyri);
Gravmælet af dansk
Oprindelse; rejst 1918.
Foto: Th. Krabbe
o. 1922.

Fig. 83.
Gravsten paa Reykja-
vik Kirkegaard, rejst
1877, udf. i Reykjavik
af Dolerit. Pladen
udf. i København
af hvid Marmor.

at ville slutte, at man ikke mindes de Afdøde, vilde være ganske fejlagtigt. Tværtimod er Slægtsfølelsen ganske særlig stærk blandt Islænderne; de Afdøde lever for de senere Slægter videre i Annaler og Slægtregistre, som strækker sig ligeligt over Mands- og Spindesiden, en naturlig Følge af den næsten totale Mangel paa Slægtsnavne. —

Paa Handelspladserne er Forholdene væsentligt anderledes end ude paa Landet, og Kirkegaardene har et ganske andet Præg. Nogle Steder (navnlig paa de ældre Pladser) finder man stadig Kirken inden for Kirkegaardsgærdet eller „Muren, saaledes paa *Isafjördur*, medens der paa andre er anlagt Kirkegaard i større eller mindre Afstand fra Kirkerne, ofte helt uden for Handelspladserne. Denne Udvikling kan have forskellige Aarsager; saaledes er der mange Steder paa et forholdsvis sent Tidspunkt opført en Kirke inden for Handelspladsens Grænser, og man har da fundet det betænkeligt at afse det fornødne Areal inden for disse — eller Terræn- og Jordbundsforhold har gjort det umuligt. Dette er saaledes typisk for *Seydisfjördur*, hvor Sognekirken med Kirkegaard indtil for faa Aar siden laa ude ved Fjorden, ca. 3 km uden for Byen. Men man fandt det i Længden uhensigtsmæssigt at have Kirkegården saa langt borte, saa meget mere som der kun fandtes en smal og daarlig Ridesti mellem Byen og Kirken, hvorfor man anlagde en ny Kirkegaard længere inde i Dalen til den anden Side. Nu er der for øvrigt opført en Kirke inde i Byen. —

De ældre Bykirkegaarde minder meget om de omtalte i Landdistrikterne: Tæt sammenliggende Gravsteder, for en stor Del blot bestaaende af en Græstue, uden Adgangsveje imellem. I mange Tilfælde er de dog indgærdede med Træs eller Støbesjerngittere og da oftest forsynede med Gravsten eller Monumenter. Men ved disse Indhegninger kommer jo Ulemperne ved Manglen paa Veje og Gange meget stærkt frem, idet Adgangen til de enkelte Gravsteder bliver i høj Grad vanskelig, maaske ganske umuliggjort. Ogsaa Beplantning og Renholdelse bliver derved praktisk talt udelukket.

I de senere Aar er der mange Steder kommet nogen Forbedring af Forholdene paa de nyere Kirkegaarde, idet disse er blevet anlagte efter en forud lagt Plan med Veje og Gange, saa at Adgangen til hvert enkelt Gravsted bliver let og uhindret. Derved skabes ogsaa Betingelser for en systematisk Beplantning med hensigtsmæssige Planter, og der er opvokset en betydelig Interesse for en saadan, jævnsides med Interessen for Havedyrkning i Almindelighed. De Vækster, som man hyppigst ser, er dels haardføre Stauder og Buskvækster som *Venusvogn*, *Ridderspore*, *Marguerit*, *Regnfang*, *Gederams*, *Lupiner*, *Storblomstrede Geranier* og *Rosa rugosa* e. l., dels Foraarsblomster som *Tulipaner*, *Aurikler* og *Stedmoderblom-*

ster, dels endelig forskellige smukke islandske Urter som *Dryas octopetale* og *Viola tricolor* o. fl. Men som man vil forstaa, er Rendyrkning af Blomster paa Gravsteder, tæt omgivne af græsklædte Tuer, en Umulighed. Derfor er der paa den ældre Del af *Reykjavik* Kirkegaard — som blev anlagt 1833—34 med Lighus paa Bekostning af Kirkens Kasse, dog saaledes at hvad den oversteget Kassens Evne maatte udredes af Landets Jordebogskasse — kun faa Gravsteder, som man kan kalde virkelig velholdte. Paa den nyere Del, som er »anlagt«, er det bedre og paa den ny Kirkegaard ser det helt godt ud, — saa vidt Naturen tillader det; der er da ogsaa fast ansat Tilsyn, som passer Pasningen og Ordenens Overholdelse.

Hvad der i øvrigt i betydelig Grad præger Kirkegaardene baade i *Reykjavik* og de større Købstæder er de mange store og ofte særdeles smukke Gravsten og Mindesmærker. En stor Del af disse er importerede fra Udlandet, navnlig Danmark og Norge, hvilket baade Materiale og Udstyr bærer tydelige Spor af. I ældre Tid blev Gravstenene udført af lokale Haandværkere i indensk Materialer. Ganske vist er dette i Reglen vanskeligt at bearbejde, men der findes adskillige smukke og karakteristiske Monumenter fra ældre Tid, dels i Dolerit, en Eruptivstenart, som forekommer i store Mængder i *Reykjavik* og nogle andre Steder og er let at bearbejde, — dels udført af Søjlebasalt, lange 5—6 kantede Prismer, som anvendes staaende eller liggende, med indhuggede Bogstaver (eller Runer) eller faststøbte Metalbogstaver.

Et saadant Søjlebasalt-Mindesmærke findes f. Eks. paa *Solbjerg* Kirkegaard, rejst af Islands Regering over den mangeaarige Leder af Islands Opmaaling, Oberstløjtnant *P. F. Jensen*.

I de sidste Decennier har hjemmegjorte Gravsten faaet en Renæssance som et Led i den almindelige nationale, industrielle og kunstneriske Udvikling, der i stedse stigende Grad har præget Island saa stærkt.

Hverken Doleriten eller Søjlebasalten frembyder større Muligheder for Variation. Der findes ganske vist enkelte Steder i Landet smukke og velegnede Gnejsforekomster, men desværre paa saa afsides liggende Steder, at Brydning og Transport fra Lejet til Brugsstedet altid vil vanskeliggøre Anvendelsen i høj Grad.

— — —

I Litteraturen vil man kun finde faa og spredte Oplysninger om islandske Kirkegaarde, mest som spredte Bemærkninger i Rejseberetninger, jvf. dog *Daniel Bruuns Fortidsminder og Nutidshjem paa Island*, 1928, S. 205—20.

Grave fra den 2. Verdenskrig

I Fortsættelse af vore Artikler i de tidligere Aargange af »V. K.« bringer vi her atter nogle Billeder fra den 2. Verdenskrigs Grave. Forholdene umuliggør ganske naturligt, at vi kan udvælge, hvad vi vilde kalde de bedste og smukkeste, ligesom vi ogsaa er afskaaret fra at bringe en ligelig Repræsentation for de krigsførende Nationers Soldatergrave. Vi kan derimod bringe nogle Glimt fra forskellige Lande, og vi vil lade disse Billeder tale for sig selv.

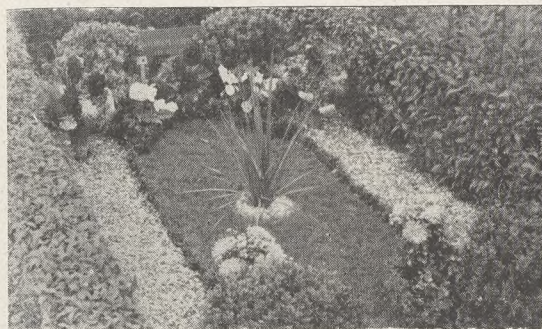
Adskilligt af det viste er forlængst Historie, — ikke alene fordi de dertil knyttede Begivenheder allerede er afløst af andre Krigsbegivenheder, maaske paa samme Sted; men ogsaa fordi de paagældende Grave ikke mere findes paa dette Sted. Saaledes eksisterer f. Eks. Graven fra Fig. 88 ikke mere, idet de tyske Soldatergrave i *Danmark* navnlig er blevet samlet paa Kirkegaardene i *Esbjerg*, *Frederikshavn* og *Københavns Vestre*; paa lignende Maade er tyske Soldatergrave i *Finland* ikke mere; de Faldne er hjemført til *Tyskland*.

Vi bringer bl. a. fra *Norge* et Billede fra de ved *Altmark*-Episoden omkomne (Fig.

Venstre Spalte.
 Fig. 84.
 Flyverløjtnant Brodersens Grav paa Søndermark Kirkegaard, Frederiksberg.
 Foto: J. Th. 1941.

Fig. 85.
 Tyske Soldatergrave i Loimola i Finland.
 (Efter „Kriegsgräberfürsorge“).

Højre Spalte.
 Fig. 87.
 Tysk Soldatergrav paa Bispebjerg Kirkegaard og Fig 88 paa Værløse Kirkegaard.
 Foto: J. Th. 1942.

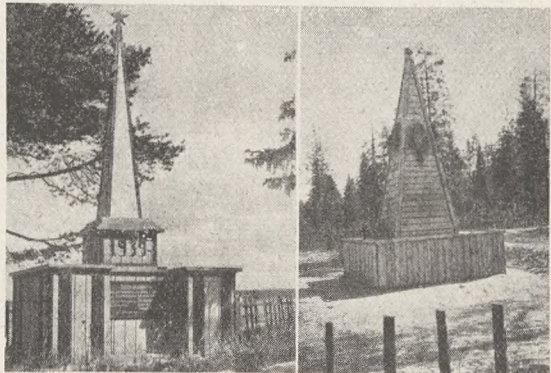
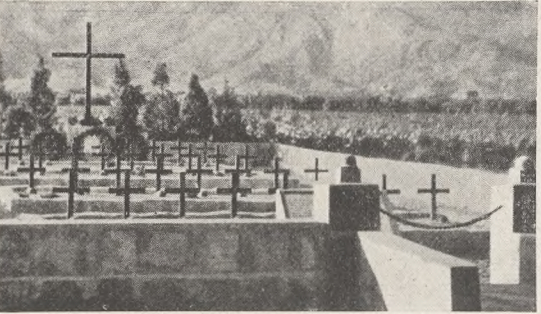

Fig. 89.
 Tyske Soldatergrave ved Altmark-Fjorden i Norge.
 (Efter G. v. Hasse).

89) og fra *Finland* Udsigt over en af de mange Soldaterkirkegaarde (Fig. 85).

I en Kronik i Berl. Aften 8. 12. 1941 skrev Forf. *Gunnar Johansson* bl. a. følgende fra *Finland*: »I Salmis staar endnu et Monument, som blev rejst over dem, der faldt i Karelenes Frihedskamp 1919. . . Over de talløse russiske Grave med ukendte Soldater i Titusindvis staar der finske Gravstene. Paa dem har Russerne fjernet den finske Tekst og erstattet den med Russisk, som

Venstre Spalte.
Fig. 90-91.
Tyske Soldatergrave
i Aalborg
Foto: J. T. 1942
og Fig. 92 paa Kreta
(efter „Kriegsgräber-
fürsorge“).

Højre Spalte.
Fig. 93.
Soldaterbegravelse i
Brüssel-Evere og
Fig. 94
Tysk Soldatergrav i
Dijon i Frankrig
(efter „Kriegsgräber-
fürsorge“).

Højre Spalte nederst.
Fig. 95 tv.
Russisk Officerssgrav
og Fig. 96 th.
Russisk Fællesgrav
for Menige, begge
i Repola, Rusland
(efter „Billedbladet“).

lakonisk fortæller, at her hviler saa og saa mange under Ukrudtet. . .«

I et Privatbrev fra Julen samme Aar fortæller Magister Gunnar Åberg, at der i Julen var Mangel paa Blomster, fordi der brugtes saa mange til Heltegravene. »Det sägs att blommor är lyx, men aldrig förr har man sett blommornas innersta betydelse som nu. Det blev också sagt i ett mikrofonbesök, som radion gjorde julafton på Sandudds hjältebegravningar. Jag har sällan hört något så smukt om blomster och om blomsternes symboliska betydning för människorna i vår tid. . .«

Ogsaa Sverige har faaet sine Soldatergrave, — paa Vestkysten især af Vestmagtens Flyvere (ligesaa i Trelleborg), — bl. a.

Fig. 96.
Fuglefoderplads paa
Mariebjerg Kirke-
gaard i Gentofte.
Efter Tegning af
E. Seidelin.

er paa Kvibergskyrkogården i Göteborg i September 1944 jordet 99 Tyske fra Sænkningen af »Westphalen«, og (skønt ikke Deltager i den store Krig) har Landet ogsaa faaet sine egne Soldatergrave, — Grave for dem, der faldt under Udøvelse af deres Vagt for Konge, Folk og Rige.

Vinterens sangfugleliv

Af Havebrugskandidat E. Wibroe Iwersen

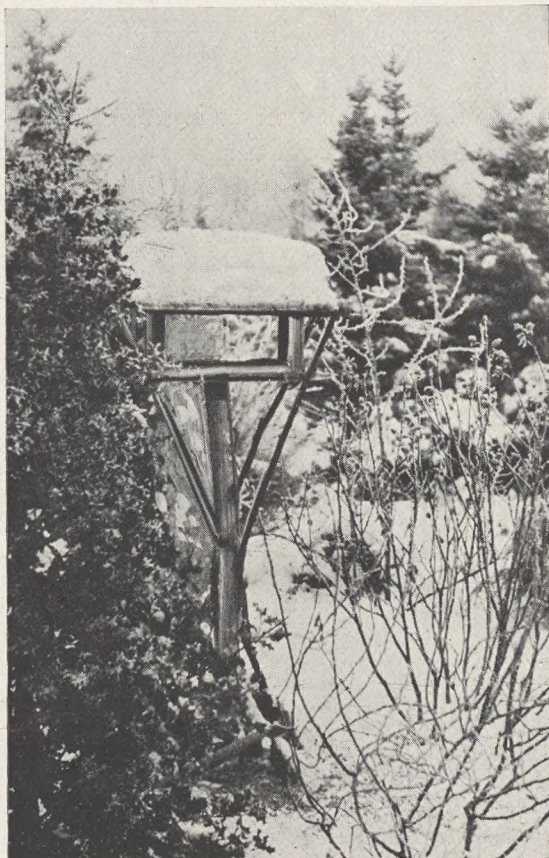
I løbet af efteråret forlader de fleste af de sangfugle, som vi om sommeren ser og hører paa vore kirkegaarde, landet for at søge sydpaa til mildere egne; men i stedet for disse fugle kommer der fra Norge, Sverige og Finland andre, af hvilke nogle kun bliver en kort tid for saa at rejse videre mod syd, medens atter andre slaar sig ned her for hele vinteren.

Foruden disse tilrejsende sangfugle er der dog ogsaa en del af vore egne ynglefugle, der bliver her om vinteren, og det gælder da især de fugle, der fortrinsvis lever af vegetabilsk føde, medens de decideret insektædende forlader landet om efteråret, simpelthen fordi de er nødt til det af mangel paa tilgængelig føde. Ganske vist er der undtagelser fra denne som fra alle andre regler. Det drejer sig om fugle som spetmejsen, træløberen og nogle faa andre, der ernærer sig af insektæg og larver, som de henter frem fra revnerne i træernes bark.

Selv om denne artikels formaal hovedsageligt skulde være at give nogle oplysninger om, hvad der kan gøres for at hjælpe og beskytte de sangfugle, der er her i den ofte ret strenge vintertid, saa vil jeg dog alligevel først omtale nogle af de fugle, vi træffer paa kirkegaarden paa denne tid af aaret.

Af praktiske grunde vil fuglene blive benævnt ved baade deres danske og latinske navne, ligesom det vil blive bemærket, hvilke fugle der hører til samme familie. Af plads

Fig. 97.
Fuglefoderplads
i Sne.
Foto: J. Th.

hensyn skal kun lige nævnes arterne, paa enkelte undtagelser nær, da det vil føre for vidt at komme nærmere ind paa de forskellige fugles udseende, væremaade o. s. v., og den interesserede maa saa, hvis han vil vide mere, ty til den omfattende fuglelitteratur, der findes herhjemme.

Den første familie, vi vil omtale, er mejsefamilien, og til den hører blandt andre musvitten (*Parus major*), blaamejsen (*P. coeruleus*) og sumpmejsen (*P. palustris*), af hvilke de to førstnævnte er meget almindelige, og den sidste vel nok almindelig, men bare ikke saa kendt paa grund af sit stiltfærdige væsen. De er alle tre standfugle.

Silkehalen (*Bombycilla garrulus*), gærdesmutten (*Troglodytes parvulus*), rødhalsen (*Erithacus rubecula*), træløberen (*Certhia familiaris*), spetmejsen (*Sitta europæa*) og fuglekongen (*Regulus cristatus*) hører hver til sin familie. Silkehalen, der om vinteren lever af bær, er en udpræget trækfugl, medens de fem andre, af hvilke fuglekongen er den mindste og gærdesmutten den næstmindste af alle vore fugle, er standfugle; dog gælder for fuglekongen det, at der fra det nordlige Skandinavien hvert efteraar ankommer en mængde individer, som sammen med vore egne fuglekonger slaar sig ned her for vinteren.

En familie, som er talrigt repræsenteret her baade sommer og vinter, er drosselfamilien, og om vinteren træffes almindeligt tre arter, der kommer nordfra, nemlig vindroslen (*Turdus iliacus*), misteldroslen (*T. viscivorus*), og sjaggeren eller sjæggeren (*T. pilaris*), og endelig et fjerde medlem af familien, den velkendte solsort (*T. merula*), der nu er en udpræget standfugl, medens den før i tiden var en trækfugl og altsaa paa dette punkt fuldstændig har skiftet karakter. Alle de her nævnte fire drosselarter lever om vinteren udelukkende af bær.

Den sidste, men til gengæld den familie, der tæller de fleste arter blandt vinterens sangfugle, er finkefamilien, hvis føde næsten udelukkende bestaar af vegetabilsk føde,

hvilket let kan ses paa deres kraftige, tykke næb, der modsvarer insektædernes, der som regel er tyndt og spidst.

Den bedst kendte af denne familie er graaspurven (*Passer domesticus*), en anden er skovspurven (*P. montanus*), der af de fleste mennesker regnes for en graaspurv, men let kendes fra denne ved sin finere bygning og sin brune kalot mod graaspurvens grovere bygning og sorte kalot.

Af andre finkefugle kan nævnes: Bogfinken (*Fringilla coelebs*), kvækerfinken (*F. montifringilla*), der i nogle vintre kommer til Danmark fra Norge og Sverige i flokke, der ofte tæller i titusindvis af individer, kærnebideren (*Coccothraustes vulgaris*) med et ualmindeligt tykt og kraftigt næb, grønirirken (*Ligurinus chloris*), stillidsen (*Carpodacus elegans*), en af de farveprægtigste blandt smaafuglene, grønsisknen (*C. spinus*), dompappen (*Pyrrhula vulgaris*), en højnordisk, meget smuk fugl og endelig gulspurven (*Emberiza citrinella*).

Af alle disse er kvækerfinken, grønsisk-

Fig. 98.
Starekasse i
Birketræ.

nen og dompappen udprægede trækfugle, medens de andre er standfugle, hvis antal ganske vist ofte om vinteren er stærkt forøget paa grund af nordfra kommende individer.

Da vi nu har set, hvilke arter man kan vente at træffe, kommer vi til det centrale, nemlig hvad vi kan gøre for at faa saa mange som muligt af vinterens sangfugle til at slaa sig ned paa kirkegaardene, hvor de i denne graa og kolde tid liver op med deres kvidren og ofte prægtige farver, og da det primære spørgsmaal for dem er føden, maa vi først se paa, hvorledes vi bedst kan skaffe dem til livets ophold.

Fodringen kan ske indirekte i form af plantning af træer og buske, der bærer de bær eller frø, som fuglene sætter pris paa, og direkte i form af fodring ved foderbrædt.

Paa de fleste kirkegaarde vil der normalt altid findes baade røn og tjørn, som er nogle af de af fuglene mest yndede bærbærende træer, vi har; men for at faa det størst mulige antal vinterfugle til at slaa sig ned, maa der gaas rationelt til værks, d. v. s. man maa undersøge, hvilke træer der er de mest hensigtsmæssige, og man maa sørge for, at der er rigeligt af dem.

Som før nævnt er røn og tjørn nogle af de bedste, men foruden dem kan nævnes: Slaaen, hyben, ene, el, gran og birk. Hvor saadanne plantninger findes, er man altid sikker paa at finde en mængde af vinterens fugle.

Foruden dette har beplantningen ogsaa betydning som ly for fuglene om natten og om dagen i haardt vejr, og der er det selvfølgelig den tætte beplantning, der er bedst, saasom de stedsegrønne væxter: Thuja, chamæcyparis, tax, gran og fyr. Ved den direkte fodring lægges foderet ud paa et saakaldt foderbrædt, (se Fig. 96 og Fig. 97). Det bør anbringes, saa vinden ikke kan blæse foderet bort, ligesom det skal være overdækket, saa foderet ikke bliver vaadt. Det udlagte foder kan bestaa af korn,

fuglefrø, hampefrø, franskbrød, gryn, bær, nøddekærner, frugt, fedt, kødben m. m. og er foderbrættet anbragt paa et fredeligt sted, hvor fuglene ikke stadig bliver forstyrret i deres fouragering, vil man hurtigt opdage, at det slet ikke er saa faa fugle, der besøger det, ja, er man heldig, kan man faa lejlighed til at iagttage solsort, vindrossel, rødhals, musvit, blaamejse, graamejse, graaspurv, skovspurv, bogfinke, kvækerfinke, gulspurv, grønirisk, kærnebider, spetmejse og flere andre ved foderbrættet.

Er spørgsmaalet med føden klaret, saa kommer en anden vigtig ting: Fuglene skal have drikkevand, og om vinteren kan det være vanskeligt for dem at skaffe det selv. For at hjælpe dem, maa man anbringe et eller flere drikke- og badekar rundt om paa kirkegaarden, for fuglene holder ogsaa meget af at bade selv om vinteren. Selvfølgelig maa man forhindre vandet i at tilise. For drikke- og badekarret gælder det samme som for foderbrættet, at det maa anbringes paa et sted, hvor der er nogenlunde roligt, saa fuglene uforstyrret kan drikke og bade, og tillige maa det være et lunt sted, hvor den sparsomme vintersol kan varme vandet lidt op (se Billeder af Fuglebadet Side 26-27).

Er der nu sørget for disse ting med lidt omtanke, vil der hurtigt kunne opvises et fint resultat, og baade antallet af arter og af individer vil snart vokse, kun er der endnu en ting, der maa gøres, og det er saa vidt muligt at holde fuglenes fjender væk fra kirkegaarden. Det gælder om vinteren især de mere eller mindre halvville, omstrejfende katte, der repræsenterer en betydelig større fare for sangfuglelivet, end mange tror.

Redaktionen ønsker Læserne et godt og lykkebringende Nytaar 1945.

*Mindelunden for forulykkede Jernbanemænd
paa Holsteins Bastion i Fredericia*

*Er Navnene gemt bag Aartiens Slør
og Gravene hjemfaldne Skjul,
hver tæller dog med i den Flok, som dør
under Togenes rullende Hjul.*

*De saaede Arbejdets Kærner
og høstede Dødens Korn;
men Mindernes Blomsterstjerner
kan gro mellem Savnenes Tjørn.*

E. D. F. Terkelsen.

Fig. 99. Hovedstenen i Mindelunden.

Kravet om Fredning af Kirkernes Omgivelser

Af Direktør for Nationalmuseet,
Dr. phil. Poul Nørlund

Fig. 100.
Tamdrup, Nim Herred
(jevnt. „V. K.“ XIII
Fig. 90).

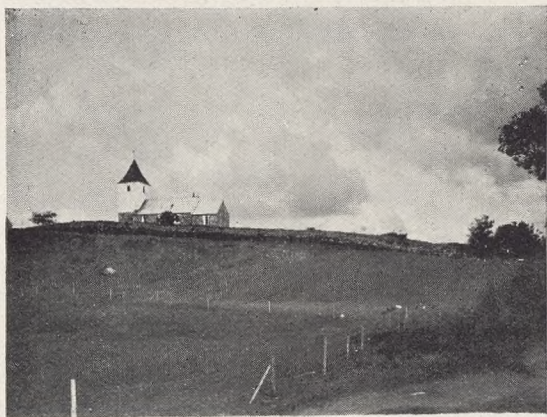

Fig. 101.
Frær, Høllum Herred.
Ensom beliggende
Kirke.

Fig. 102.
Vrangstrup,
Tybjerg Herred.
Gammel Bevoksning
om Kirken.

Fig. 103.
Jordløse,
Salling Herred.
Kirke og Præstegaard.
Alle Foto: National-
museets 2. Afd.

Landsbykirkegården er ikke blot de Dødes Have. Den virker ogsaa som et fredlyst Læbælte om Kirken, som derigennem værnes mod Arbejdslivets Støj og Tummel og mod alt for nærgaaende Bebyggelse. Kirkegården kan fremhæve Kirkens Monumentalitet, men den kan ogsaa forflygtige dens historiske Stemning. Derfor er Spørgsmålet om vore Kirkegaardes Anlæggelse og Vedligeholdelse saa betydningsfuldt. Især maa man for Helhedens Skyld ønske en rimelig Begrænsning af den frie Ret til Beplantning og Udsmykning af de enkelte Gravsteder. Helheden er det væsentligste.

Det er blodig Synd, naar stolte gamle Træer langs Kirkegaardens Rand, der kan gøre den simpleste Landsbykirke til en Juvel, saa ofte falder for nidkære Gravstedeindehaveres Attentater. Det er for meget at ofre for de Roser!

Ingen, der før i Tiden befor Landevejen mellem Sorø og Slagelse, har kunnet undgaa at fryde sig over det idylliske Billede som den lille *Kindertofte* Kirke tæt under Skoven ved *Store Frederikslund* frembød, — indtil Billedet en skønne Dag for en halv Snes Aar siden havde mistet sin Glans og sit Særpræg, ved at de store Træer foran Østgavlen var borte. Og jeg tror næsten, jeg græd af Harme, da jeg omkr. 1930 første Gang saa, at der var »luftet ud« i den eneste Bevoksning om *Vrangstrup Kirke* ved Susaaen i Midtsjællands Hjerte (se Billede Fig. 102, før Ødelæggelsen), maa-ske den fineste Landsbykirkeidyl paa hele Sjælland. Saadanne Trægrupper burde man i Sognene være med til at værne ved Fredning.

Men Fredningsinteresserne standser ikke ved Kirkegaardsgærdet. Det er i Øjeblikket det alvorligste og mest paatrængende Fredningsanliggende: ved Lovbestemmelser at sikre de gamle Kirker og Kirkegaarde

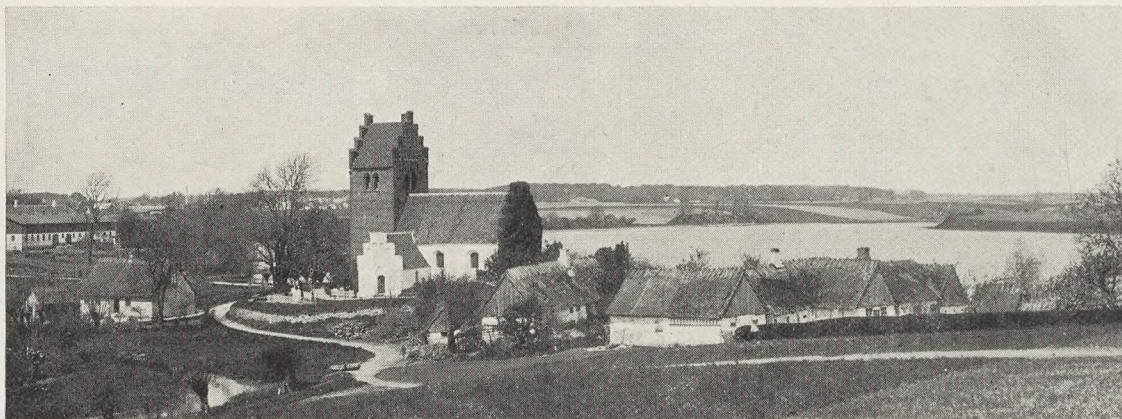

Fig. 104.
Kimmerslev,
Ramsø Herred.
Kirken i Landsbyen.

mod generende Foreteelser i deres nærmeste Omgivelser.

Fra mange Sider har man rejst Kravet om Indgriben, inden der sker for store Ulykker, og ogsaa i dette Tidsskrift har Spørgsmaalet været fremdraget i en Artikel af Havearkitekt *Johannes Tholle* (Bd. XIII, S. 81–84, se ogsaa XIV, S. 40–42). I nogle faa særlig alvorlige Tilfælde har Naturfredningslovens Bestemmelser kunnet bringes til Anvendelse til Værn for meget store landskabelige Værdier. Saaledes blev *Karup Kirkebakke* ved den berømte gamle *Valfartskirke*, der ligger saa pragtfuldt midt i Alhedens flade Terræn, allerede i 1930 under den gamle Naturfredningslov fredet mod nærgaaende Bebyggelse. Det var en af de første Fredninger som overhovedet gennemførtes paa Viborgegnen.

Og »Danmarks Naturfredningsforening« har i flere lignende Tilfælde ved energisk Aktion kunnet forebygge Ødelæggelser af Kirkeomgivelser. Men Naturfredningsloven er selv i sin nuværende Skikkelse som oftest ikke anvendelig, fordi den slet ikke er indstillet paa dette Problem. Den maa drejes for at kunne anvendes. Som det nu er, kan man frede en Gravhøjs eller en Ruins Omgivelser i indtil 100 m's Afstand, men ikke en Kirkes. Det er urimeligt.

Der sidder da ogsaa nu et Udvalg under Ledelse af Departementschef *Andreas Møller*, Statsministeriet, for at overveje, hvor-

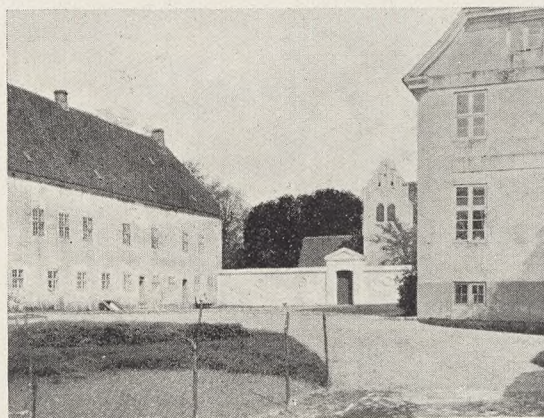

Fig. 105.
Jomfruens Egede,
Faxe Herred.
Kirke og Herregaard.

Fig. 106.
Mesinge,
Bjerge Herred.
Gl. Bebyggelse ved
Kirkegaardsmuren.

Fig. 107.
Majbølle,
Musse Herred.
Ny Bebyggelse ved
Kirken (Transformatorstation).

Fig. 108.
Nørre Nebel,
V. Horne Herred.
Skole-Legeplads foran
Kirken.
Foto: J. Th.

Fig. 109.
Seem,
Ribe Købstads Herred.
Gl. Bebyggelse ved
Kirkegaardsmuren.
Foto: J. Th.

Fig. 110.
Paarup,
Odense Herred.
Stærk Bevoksning
paa Kirkegaarden,
fynsk Frodighed.
Foto: J. Th.

tv. Fig. 111.
Kirke i Himmerland.
Retirade og Affalds-
dyngne ved Indgangen.
Foto: Danmarks
Naturfrednings-
forening.

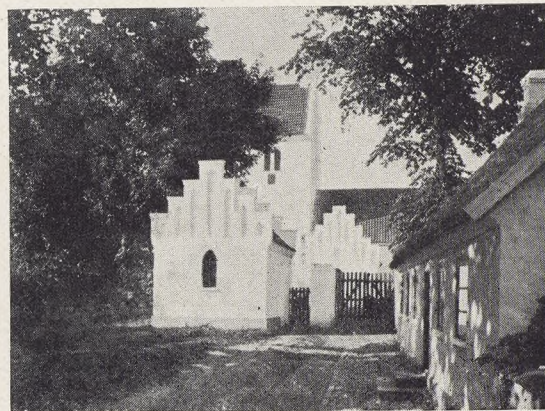

th. Fig. 112.
Nørre-Asmindrup,
Ods Herred.
Lighuset i For-
grunden, der lukkede
for Udsynet til Kir-
ken, er nu fjernet.
Foto: S. Bay.

ledes man bedst kan formulere Lovbestem-
melser, der værner Kirkers og Kirkegardes
Omgivelser. Udvalget blev nedsat for hen-
imod et Par Aar siden efter Foranledning af
Provst J. Exner i Hald, og i Forventning om,
at der nu snart igen kommer Tider, hvor
der kan lovgives i Danmark, har det i de
sidste Maaneder holdt Møder. Det vil næppe
blive svært at finde en passende Formule-
ring til en Tilføjelse i de bestaaende Fred-
ningslove, og forhaabentlig vil det heller
ikke vise sig uovervindeligt vanskeligt at
faa Regering og Rigsdag til at vedtage de
nødvendige Bestemmelser.

Hvad er det, vi især maa værne Kirkerne
imod? Mange vil vist først tænke paa de
grimme Smaaskure, Nødtørfthuse, Høns-
gaarde og Affaldsdynger, som klistres op
ad Kirkegaardsmurene (se Fig. 111 og 116),
og dog er meget af den Slags »lette Be-
byggelser« endda forholdsvis uskyldigt,
hvis det blot ikke skæmmer selve Indgan-
gene til Kirkegaarden. Der bør være en Ret
til Indgriben eller til Censur, men denne
Ret bør ikke haandhæves altfor smaaligt.
Særlig Nødtørfthusene er det vanskeligt
at gøre til en egentlig Pryd, hvad enten de
lægges indenfor eller udenfor Kirkegaards-
hegnet (jevnf. Fig. 115). Det er svært at
sige, hvad der er bedst eller værst. Det
bliver ikke godt, før de bliver underjordi-
ske alle Steder ligesom i København!

Værre er det med den store og anmas-
sende, varige Bebyggelse som Transfor-

matorstationer, fleretagers Centralskoler o. lign. (se Fig. 107, 113 og 114). Der burde indenfor et Fredningsbælte omkring Kirken ikke kunne bygges i flere Etager uden Dispensation. Selv gode Huse kan skade Kirken Anselighed, hvis de er for store. Samtidig er det imidlertid velkendt nok, at der mange Steder ganske nær op ad Kirkegaarden ligger ældre Bebyggelse, som falder helt storartet ind i Billedet, først og fremmest Præstegaarde (Fig. 103) og Bindingsværkslænger fra Bøndergaarde eller lave Smaahuse. Men ogsaa adskillige Herregaarde (*Jomfruens Egede* se Fig. 105, *Fyrendal* o. fl. a.). Blandt de sidstnævnte er der nogle, som paa Grund af deres Størrelse ingenlunde kan siges at fremhæve Kirken Anselighed, men som paa den anden Side nok danner en god Helhed sammen med Kirken og selv er saa smukke Bygningsmonumenter, at vi ikke blot tolererer dem, men ogsaa freder dem. Deraf maa vi slutte, at ogsaa en moderne Bebyggelse ved Kirken i og for sig kan tænkes at skabe nye Skønhedsværdier, og en Censur eller Dispensationsret maa derfor benyttes med Klogskab og Vidsyn.

Vejudvidelser og Vejforlægninger laver sikkert ikke mindre Fortræd mod Kirkeomgivelserne end uheldige Bygninger. Altfor ofte maa Linealen ved Vejarbejders Planlæggelse erstatte en passende Opfindsomhed og Fantasi, og uden at det maaske egentlig er gaaet op for den, der tumler med Linealen, kan han komme til at sprænge storartede Helheder ved sine brutale Vej-

Fig. 113.
Værsløv.
Skippinge Herred.
Nærgaaende Bebyggelse ved Kirken

Fig. 114.
Paarup,
Odense Herred.
Nærgaaende Bebyggelse ved Kirken.

Fig. 115.
Uheldigt anbragte
Retirader ved en
fynsk Kirke.

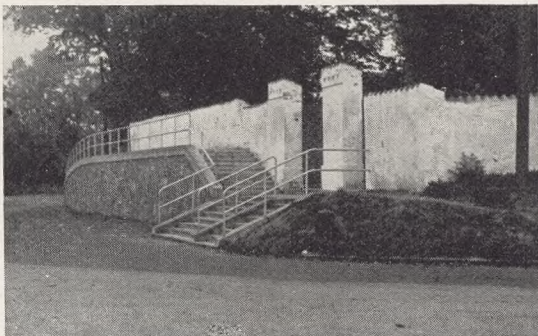

th. Fig. 116.
Roderi ved Indgangen
til en vestjysk
Kirkegaard.

tv. Fig. 117.
Viskinge,
Skippinge Herred.
En Landevej har
ødelagt den naturlige
Opgang til Kirken.
Alle Foto: J. Th.

Fig. 118.
Tikøb, Lyng-
Kronborg Herred.
Unaturlig Opgangs-
rampe forårsaget af
Vejudvidelse.
Foto: J. Th.

forlægninger eller til paa meget utølsom Maade at gnave sig ind i Kirkegaardens Forterræn ved sine Udvidelser eller Udretninger af bestaaende Veje. Unaturlige Ramper opstaar ved Indgangen til Kirkegaarden, derpaa findes der talrige beklagelige Eksempler (se Fig. 117 og 118). Vejforslag, der berører Kirkernes nærmeste Omgivelser, burde altid forelægges en kompetent Fredningsmyndighed, inden de iværksættes, saaledes at der kan forhandles om en lempeligere eller en smukkere Løsning. Det er i Reglen muligt at naa et Resultat, som kan være tilfredsstillende for begge Parter.

Først og fremmest gælder det dog vel om at værne de ensomme, højtliggende Kirker mod, at de forstyrres i deres olympiske Ro. Vi kender dem fra alle Dele af Landet, men bedst fra Jylland, og af alt hvad vi ejer i Danmark af virkelig storslaet Monumentalitet i Landskabet er disse vidt synlige Kirker maaske de mest gribende, mest andagtsvækkende, mest umistelige. Fig. 100-101 giver et Par Eksempler. Saadanne Kirker kan kun værnes, ved at store Omraader baandlægges. Det kan blive bekoesteligt, men det er ogsaa noget værdifuldt, som naas, noget som vore Efterkommere vil velsigne os for. Desværre skal der saa lidt til at skabe Forstyrrelse i Billedet, bare f. Eks. en Vedtagelse paa et Sogneraadsmøde om at lægge en Skole op ved Siden af Kirken. Denne Vedtagelse skal vel godkendes af højere Instanser; men som det nu er, vil de i Reglen ikke skænke Naboskabet til Kirken en Tanke, og naar Skaden først er sket, er den uoprettelig.

Kirkegaardsuglen

Af Sognepræst, Dr. phil. Axel Garboe

Fuglepleje og Fuglefredning maa paa Kirkegaardene navnlig blive en Sag for Bykirkegaardene og især for de store, med rige Beplantninger forsynede. Paa Landsbykirkegaardene kan det være noget anderledes, og her fredes gerne Sangfuglenes Fjende, Uglen. Red. Anm.

Naar der bliver Tale om den Fugleverden, som hører med til en Landsbykirkegaard, er der vel næppe nogen Fugl, som i højere Grad fanger Interessen end *Uglen*.

Højt oppe i Kirketaarnet eller inde paa det halvmørke Kirkeloft har *Uglen* sin Rede. Der kommer dens Unger til Verden og vover sig en Dag saa langt frem, at de paa Vinger, som endnu ikke rigtig kan bære dem, daler ned paa Kirkegaarden. Saa graa og spættede er *Ugleungerne*, at de næsten ganske falder sammen med Grusets Farve paa Pladsen omkring Kirken, og var det ikke, fordi Fuglens store Øjne er saa levende, kunde man gerne gaa den forbi. Men nu standser man og tager den lille, varme Fugl op paa sin Haand. Den klamrer sig til et Par Fingre med et fast Greb, blinker og ruller ængsteligt med Øjnene, idet den udstøder en lille, knækkende Lyd med Næbbet . . . da kommer de gamle *Ugler* paa brede, lydløse Vinger svævende ud fra Kirketaarnet og slaar sig med ildevarslende smaa Skrig ned i et Træ i Nærheden af, hvor man staar med *Ugleungen* paa sin Haand, og saa gør man bedst i at holde sig i ærbødig Afstand: En vred *Ugle* har før kradset et Menneske slemt med sine skarpe Kløer! Folk siger, at de helst hakker efter Ens Øjne.

En mærkelig, hemmelighedsfuld Fugl er Kirkegaardsuglen. Et Indtryk af tilbageholdende, vurderende Klogskab giver den Beskueren. Den, der engang har haft en Kirkegaardsugle som »Tilhører« ved en Begravelse, glemmer ikke let dens dybe Øjne. Jo, *Uglen* hører til paa en Landsbykirkegaard, baade naar den sidder og drømmer

om Dagen, og naar dens Skrig lyder om Natten. Der er dem, der synes, at det lyder uhyggeligt, og megen gammel Overtro knytter sig til Uglen paa Kirkegaarden. Men man vilde nødig være denne karakteristiske Natfugl foruden. En maanelys Nat, naar Kirkegaarden og Præstegaardshaven ligger i dæmrende Halvlys, og Uglerne flyver paa bløde Vinger fra Træ til Træ, er det, som om noget af selve Æventyret bliver levende, til Forskel fra den jævne Dagligdag. Hansens *Hu-Hu-Huu* og dens Mages skarpe Svar *Uik-Uik-Uik* skal snart til at lyde i de kolde Februarnætter. Da lytter man, glad genkendende, til en fri Fugls Stemme.

Uglerne er vistnok ikke slet saa almindelige, som de har været. De mangler Ynglefred i de gamle, hule Træer, som falder for Øksen i disse Krigsaar, da alt, som kan brænde, gaar med. Og af og til bliver der ogsaa forment Uglen Adgang til Kirketaarnet, for den griser Klokkerne til, og man vil ikke have den Trafik ud og ind.

Hvor det ikke er strengt nødvendigt at spærre Vejen for Uglerne, skulde man nu ikke gøre det. Vi har ikke i Forvejen for rig en Fauna i vort lille, opdyrkede og tæt beboede Land.

Men er Uglen da ikke slem ved Smaafuglene? Er der ikke Grund til at trænge Uglerne tilbage for de andre Fugles Skyld? — Naturligvis tager Uglerne nu og da en Fugl; det er ikke uden Grund, at Uglen har en Sværm af skrigende og skræppende Fugle om sig, naar den om Dagen sidder og trykker sig ind til en Gren. Selv har jeg set Knogler og Kløer af Solsort, Spurv og andre Smaafugle i Uglegylpet under den gamle Gran i Præstegaardshaven, hvor Uglerne gerne holder til. Men en Fuglekender som Overlæge Helms skriver (i: Danske Fugle ved Hus og i Have), at han har undersøgt 300 Klumper Uglegylp fra forskellige Dele af Landet; de indeholdt Rester af 236 Mus, 39 Fugle, hvoraf de 35 var Graaspurve, og desuden Rester af en Mængde Skarnbasser. Saa den Anklage, at Uglerne

Fig. 119.
Kirkegaardsugle.
Foto: A. Garboe.

er *ruinerende* for andet Fugleliv, maa vist tilbagevises.

Og Uglen kan ogsaa udmærket godt vise sig at gøre Nytte. Jeg kender en Kirkegaard paa Landet, hvor man havde befriet sig for Uglerne — med det Resultat, at Musene tog Overhaand og bl. a. aad alle Tulipanløg paa Gravene. Det er altid farligt at gribe ind i Naturens Ligevægt. —

Lad mig derfor slutte denne, om jeg saa maa sige: Kærlighedserklæring til Uglen, der bor i Kirketaarnet og gæster Haverne deromkring, med at lægge et godt Ord ind for denne Fugl. Den skulde meget nødigt faa samme Skæbne som Storkene, der før stod paa mere end ét Kirketag og Præstegaardstag, ogsaa her paa Sjælland; men nu er store Sjældenheder — og vi er blevet aandeligt fattigere derved. —

* * *

Stenhuggermester H. P. Hansen Glem død d. 15. Jan. 1945

Af Biskop, Dr. phil. C. I. Scharling

Med *H. P. Hansen Glem* er en trofast Ven af Kirkegaardssagen og af Foreningen for Kirkegaardskultur gaaet bort. Kirkegaardenes og ikke mindst Gravmælekunstens Forbedring havde hans store Interesse, og for denne Sag havde han i mange Aar arbejdet ved privat Initiativ, saaledes ved Udsendelse af Tryksager til sine Kunder og Forretningsforbindelser og ved Agitation for Sagen mellem Landsbygraverne. Mellem sine Fagfæller nød han megen Agtelse; han havde saaledes i mange Aar været Formand for Østifternes Stenhuggermesterforening og ledede Redaktionen af Stenhuggermestrenes Medlemsblad.

Af Foreningen for Kirkegaardskultur var Hansen Glem et meget aktivt Medlem. Han var fra første Færd en sikker Deltager ved vore Generalforsamlinger og tog ofte Ordet paa disse. I 1932 kom han ind i Bestyrelsen; han virkede her navnlig for en nærmere Forbindelse mellem vor Forening og Stenhuggermestrene, hvad der satte sin Frugt i, at tre af disse Foreninger staar som kollektivt Medlem af Foreningen for Kirkegaardskultur. Han vedblev til sin Død at være Medlem af vor Forenings Bestyrelse og Redaktionsudvalget og var ogsaa i nogle Aar Foreningens Kasserer.

For godt Medarbejderskab og for altid levende Interesse for Kirkegaardssagen vil vi nu ved Hansen Glems Død udtale vor Tak, og vi vil ære hans Minde.

* * *

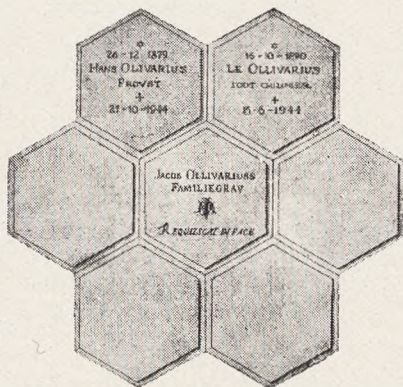
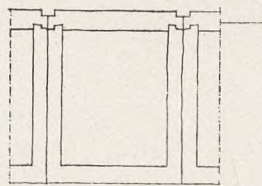
En Konkurrence om Familiecolumnbarier

Af Inspektør O. Raahauge Askegaard

Selv om der paa en Del af vore Kirkegaarde og Urnehaver af og til er blevet indrettet Urnerum paa et Familiegravsted med Plads til nogle Urner, har det vel nok de fleste Steder været saadan, at dette Urnerum simpelthen har været en Betonkasse med et Laag enten lige i Jordoverfladen eller lidt under denne. At bygge Miniaturemausolær til Opbevaring af Urnerne er sikkert ikke sket i ret mange Tilfælde, idet man i de Tilfælde, hvor Publikum har ønsket en Afdøds Askeurne specielt sikret mod Angreb af Tidens Tand, har henvist dem til de Steder, hvor der i Bygninger er indrettet Columbarier, som Tilfældet jo f. Eks. er paa Bispebjerg og mange andre Kirkegaarde.

At denne Løsning med Urnerne opstillet paa Hylder til almindelig Beskuelse ikke just stemmer med dansk og nordisk Tankegang, er de fleste enige om, men man har nu engang ikke haft andet at sætte i Stedet for en almindelig Nedgravning af Urnen i Jorden. Det maa derfor betragtes som en Landvinding, at Gjentofte Kommune med sin Konkurrence om Familiecolumnbarier i 1944 har givet Impulsen til noget helt Nyt paa dette Omraade.

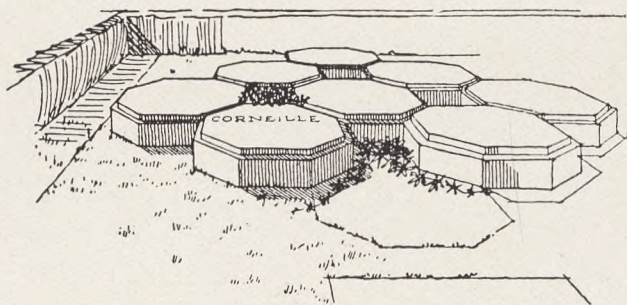
Konkurrencebetingelserne, der afholdtes sammen med Konkurrencen om Trægravmæler (se Side 42), gik ud paa, at man ønskede fritstaaende Urnestader med lukket Plads til 4 eller 8 Urner og med en eventuel Placering af en eller flere Urner i Arealet uden om Columbariet, saaledes at der eventuelt over disse Urner kunde anbringes en Plade. Det krævedes i Betingelserne, at den indbyrdes Afstand mellem Columbarierne skulde være ca. 3 Meter, og Columbariet skulde kunne aabnes paa en hensigtsmæssig Maade ved Indsætning af nye Urner. Desuden ønskede man, at der paa Co-

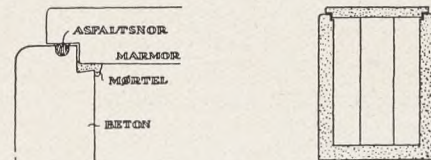
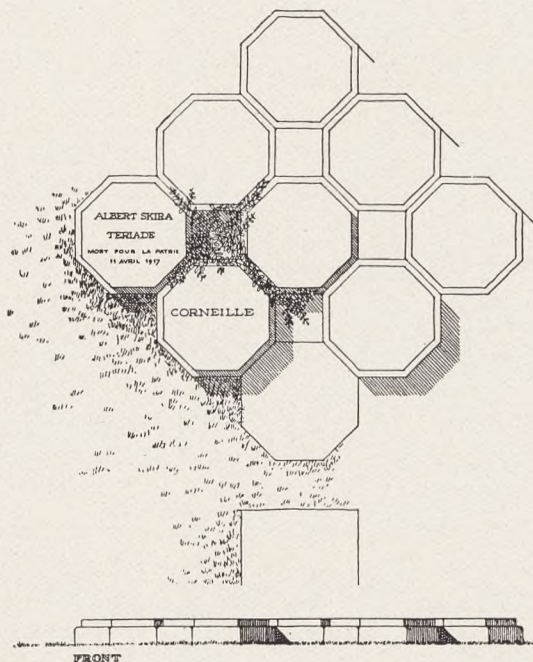
lubarriet blev Plads til en Indskrift for hver indsat Urne samt eventuelt en Fællesindskrift for Familien. Med Hensyn til Materialer, Konstruktion og Udformning var Konkurrencedeltagerne iøvrigt frit stillet.

Der indkom 54 Forslag. Første Præmie (800 Kr.) tildeltes Arkitekt *Niels Ole Poulsen* for et overordentlig enkelt og smukt Forslag, der sikkert under mange andre Forhold end de specielle mariebjergetske, vil være overordentlig velegnet. 2. Præmie (400 Kr.) tildeltes Arkitekt *Erik Herløw* og Billedhugger *Bomand Utzon-Frank*. 3. Præmie (200 Kr.) tildeltes de tre Arkitekter *Herbert Jensen*, *Poul Jochumsen* og *Erik Petersen*. Desuden indkøbtes Forslag af Arkitekterne *Tove* og *Erik Kindt-Larsen*, *Erik T. Harpøth*, *Franz Holm*, *Erik Overgaard Larsen* og *S. Lorin Rasmussen*.

Det maa have været ret vanskeligt for Dommerkomitéen at skifte Sol og Vind lige

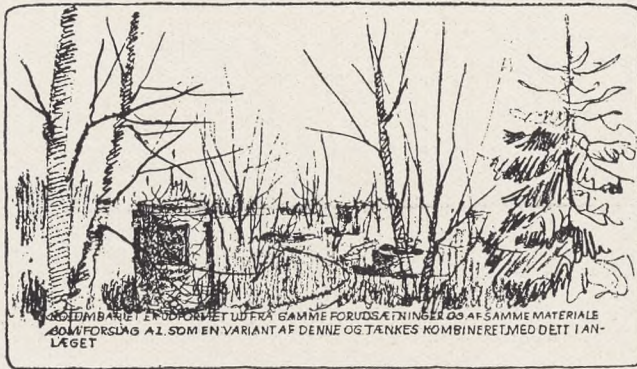
tv. Fig. 120.
Erik Herløw og
Bomand Utzon-Frank:
Familiecolumbarium;
tilk. 2. Præmie.
Maal 1:25.

th. Fig. 121.

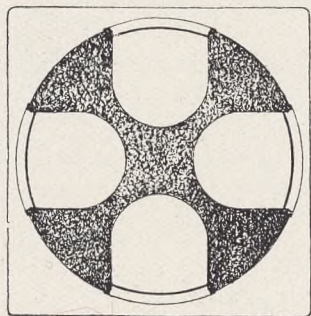
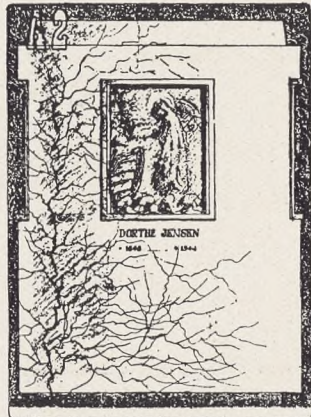
Fig. 121 th.
Niels Ole Poulsen:
Familiecolumbarium;
tilk. 1. Præmie.
Maal 1:25.

mellem disse mange Forslag; thi ogsaa mellem de ikke præmierede eller ikke indkøbte Forslag er der interessante og smukke Idéer, der ikke fortjener at glemmes, men som un-

KOLUMBARIET ER UDFORMET UD FRA GAMME FORUDSÆTNINGER OG AF SAMME MATERIALE SOM FORSLAG A.1. SOM EN VARIANT AF DENNE OG TÆNKES KOMBINERET MED DET I ANLÆGET

Fig. 122.
Herbert Jensen, Poul Jochumsen og Erik Petersen:
Famillecolumbarium;
tilh. 3. Præmie.
Maal 1:25.

der de rigtige Forhold vil være overordentlig velegnede.

For en Del af Konkurrencedeltagerne har det dog aabenbart knebet at frigøre sig for de gamle Synsvinkler med Hensyn til Columbarier. Nogle Forslag gaar saaledes ud paa sammenhængende Urnerum med Nicher til Urnerne. En saadan Ordning vil dog vist kun være ønskelig under ganske specielle Forhold, f. Eks. i en terrasseret Urnehave. Størsteparten af Deltagerne er gaaet ind for det fritbeliggende Columbarium, og interessant er det at se, at saa mange af dem har tænkt sig Columbariet opbygget efter et Cellesystem, saaledes at Columbariet vokser enten i Højde eller Omfang, efterhaanden som nye Urner kommer til.

Der er dog nogle af de høje Typer, som sikkert vilde blive for dominerende paa et Urnegravsted (selv om det havde Dimensionen 3×3 Meter).

I flere Tilfælde er der i det hele taget regnet med alt for megen Udenomsplads. Af rent pladsøkonomiske Grunde er det som Regel saadan, at der ikke for det enkelte Gravsted kan skabes ret megen Plads til Beplantning og Sideplantning.

Stort set er der dog saa meget godt i Resultatet af denne Konkurrence, at det maa haabes, at mange af disse udmærkede Forslag ikke nøjes med slet og ret at være aktuelle som Konkurrenceforslag, men virkelig bliver udførte i Praksis.

Om Træer og Buske paa vore Kirkegaarde

Nogle orienterende og kritiske Betragtninger af Havearkitekt Johannes Tholle

Den, der beskæftiger sig med Anlæg af Haver, vil undertiden, naar han fremsætter Forslag om Anvendelse af visse Planter, faa det Svar, at dem ønsker man ikke anvendt, fordi de »minder om Kirkegaard«, hvormed navnlig menes en Del stedsegrønne Træer og Buske.

Foranlediget af dette, som synes en temmelig almindelig Foreteelse, maa Vedkommende i nogen Grad kunne gaa ud fra, at

de paagældende Planter altsaa er velegnede til at give Kirkegaarde særligt Kirkegaardspræg. At dette i nogen Grad er rigtigt, tør ikke modsiges; men det maa dog tillige hævdes, at de paagældende Planter i saa Henseende baade afgiver et overordentlig tidsbestemt Billede, og at dette Kirkegaardsbillede i Forhold til den kristne Kirkegaards ærværdige Alder maa betegnes som et af vor Tid skabt (omend ret sympatisk) Mode-

Paa denne Kirkegaard var det 4 Gange saa dyrt at blive begravet som paa Kirkens Begravelsesplads, — muligvis fordi der var plantet Lindetræer. Disse har fra ældgamme Tid været yndet, — Linden var Folkevisernes Træ, som den havde været *Frigas*, og af Lind skar man Madonnabilleder; Lindetræet fik fast Tradition som plantet ved Kirker og Klostre foruden saa mange andre Steder (i Borggaarde f. Eks.), og Overtroen vil fortælle, at det især plantedes paa Kirkegaardene for at hindre Lindormene i at holde til der (*Evald Tang Kristensen*).

Mere almindelig Omtale af Kirkegaardstræer faar vi kort efter Reformationen, idet det da forbydes at borttage Træer fra Kirkegaardene, — et Forbud, som er blevet fornyet og genopfrisket mangfoldige Gange i Historiens Løb, — uden at man har faaet at vide, om det altid kun har været paa Grund af snævre Ejerinteresser, at det er udstedt, eller om det har været, fordi der var saa faa Træer paa Kirkegaardene, — eller maaske har man fældet af dem, netop fordi der var Overflod, — derom ved vi intet koncist.

Omtrent ved samme Tid, som Reformation indtraf, faar en Graver i Hovedstaden (1562) Paabud om at plante Lind og Ask »og andet nytteligt rundt omkring Kirkegaarden«. Vi ser her Lindetræet suppleret med Asketræet, der ogsaa har ældgammel Rod i nordisk Folketro (Asken Ygdrasil) og paa Kirkens viede Omraade har opnaaet stor Yndest og Udbredelse. Vi ser desuden, at der skulde plantes »rundt om« Kirkegaarden, — formentlig noget i Retning af »Lindegaarden«, — en rumsafsluttende og hegrende Træplantning. Et Aarhundrede efter fortælles det, at den ovennævnte københavnske Kirkegaard var »fuld af store Lindetræer«, og da noget senere den for Kirkerne fælles Assistens-Kirkegaard i København fik sine Afdelinger for Kirke-Sognene, kaldtes disse op efter Lindetræet og kom til at hedde »Vor Frues Lind«, »Trinitatis Lind« o. s. fr. Saa meget prægede Lindetræet altsaa Datidens Kirkegaarde.

Fra Landsbykirkegaardenes Omraade ved vi gennem Biskop *Jacob Madsens* Visitationbøger (1589), at af de ca. 80 Kirkegaarde, som han har besøgt i sit Stift (Fyn), var der kun 30, som ikke havde Træer; adskillige havde mange (Sandtorp 24 Ask og Eg, Fangel 30 Ask o. s. v.), nogle havde 1 Lind og adskillige mange Hyld, — Størsteparten af Ask, Eg og Hyld kan antages at være selvsaaede, Lindene rimeligvis plantede; men den germanske Tro paa Hylden som beskyttende i Livet og efter Døden, der kendes fra Tyrol til Thy, kan dog ogsaa i hine Tider (saavel som senere hen) have foranlediget en bevidst Anvendelse af Hylden som Gravtræ (eller Gravbusk).

Fra samme Stift viser et Kort over Rise Kirkegaard paa Ærø (1734) (se Fig. 123) 6 større og et lignende Antal mindre Træer i Kirkegaardens Periferi, og da Kortets Detailler af stedkendte Folk kan genkendes paa andre Omraader, turde ogsaa den viste Signatur formodes med tilnærmelsesvis Nøjagtighed at dække over en Realitet. Ligeledes fra samme Stift er Hvidtjørnen paa Skamby Kirkegaard, der skal være plantet paa en Grav fra Den sorte Døds Dage (ca. 1350) (se Fig. 125).

Ellers viser Illustrationer og Beskrivelser fra 1600 og 1700'erne ikke mange Kirkegaardstræer, og selv om man ikke kan borteliminere den Mulighed, at Kunstnerne kan have »fjernet« Træerne for bedre at kunne vise Kirkebygningerne, er Hovedindtrykket dog dette, at der kun var faa Træer paa Kirkegaardene (se Fig. 125), — og de gamle Kirkegaardstræer, som i vore Dage maatte vidne om, at der alligevel har været i hvert Fald *nogle* Træer, er sikkert netop de Undtagelser, der bekræfter, at Kirkegaardstræer i Kirkegaardenes Forfaldsperiode, hvor de svigtedes lige kraftigt af Myndigheder som af Menigheder, har været Undtagelser fra Reglerne, — i hvert Fald udenfor de mildere Egne af Landet, saa som Fyns Stift.

(Fortsættes).

Ved Ryparken

*Disse dystre Milepæle
er de andres Eftermæle.*

*De, som faldt, har ingen Grave —
de er til i Danmarks Have.*

*Deres Kamp var Danmarks Ære;
derfor vil de altid være.*

Marcus Lauesen.

Fig. 126. En af Gravpælene ved Retterstedet paa Ingeniør-
troppernes Terrain ved Ryparken. Foto: J. Th.

Under Censur — og uden

Det vil ikke være Læserne ukendt, at der straks ved Besættelsen af Danmark i 1940 indførtes en Censurering af baade det talte og det trykte Ord — derimod er det formentlig mindre kendt, at denne Censur ogsaa har været gældende overfor et Tidsskrift som vort, og det er naturligvis ganske ukendt, i hvilket Omfang denne har paavirket Bladets Indhold. Lad det være sagt straks, at naturligvis har man i et Blad, der i Forhold til Dagbladene har en saa ringe Udbredelse, redaktionelt kunnet gaa noget videre end i de toneangivende Blade, — saa meget mere som vort Blad jo ikke er et Opinionsblad og heller ikke skal være det. — Men tiltrods for dette har vi dog maattet undlade at bringe adskilligt, som vi meget gerne havde bragt — har faaet strøget noget, som vi troede og haabede kunde gaa igennem, har maattet vælge andet Stof i Tilfælde af, at det ønskede ikke kunde finde Anvendelse og har maattet anvende Overskrifter og udspekulerede saglige Motiver for at kunne faa sagt det, vi gerne vilde sige til vore Læsere.

Ud fra saadanne Synspunkter fremkom bl. a. »Indskrift til en Sten for de Faldne« i Bind XIV, S. 1, mens vi ganske maatte se bort fra at bringe Forfatternavnet til Digtet paa Side 37. Forfatteren var nemlig ingen mindre end *Nordahl Grieg* —, først da det malmlfulde Digt blev registreret i vor Indholdsfortegnelse, vovede vi at bringe Signaturen, — og da var Forfatteren død. — En særlig Grad af Smidighed maatte vi lægge for Dagen ved Tilrettelæggelsen af Serien om Grave fra den 2den Verdenskrig, og vi har her for at balancere maattet bringe adskilligt flere tyske (ofte endog smagløse) Soldatergrave end ønskeligt, og vi har ganske maattet afstaa at bringe de Billeder, som vi illegalt forskaffede os fra de enorme tyske Soldaterbegravelser, f. Eks. i Frederikshavn,

hvor hundredvis af Kister var placeret i den aabne Grav.

Ved at vise tyske Grave har vi bl. a. haft til Hensigt at dementere Tyskernes Forsøg paa at bibringe os den Tro, at der næsten ikke faldt nogen paa tysk Side, hvad jo særlig berettes i Krigens første Aar. Saaledes bragte vi Side 111 udelukkende det store Billede af den tyske Flyvergrav fra Egvad for at kunne dementere Hærberetningens Oplysning om, at der paa tysk Side kun faldt én Mand den 9. April 1940; der faldt 9 Gange saa mange, og Beviserne er gennem vore Afbildinger baade af denne Grav og af den »enestes« Grav (XIII, Fig. 239) givet saa tydeligt som muligt og paa sagligt ganske uangribelig Maade. At Afbildning af en tysk Grav og i et saa stort Billede ogsaa har kunnet udlægges som en Forherligelse af den tyske Krigsmagt, har vi ikke været blind for, men har risikeret Muligheden af denne Misforstaaelse og haabet, at vore Læsere var saa dygtige, at de kunde se den virkelige Mening, — hvad vi ogsaa tror de har.

For at undgaa Ubehageligheder og eventuel Straffeforfølgelse blev saa godt som alle Hefter af »V. K.« i Krigsaarene forelagt Censuren, inden de gik i Trykken, og som Eksempel paa, hvor smaaligt man efterhaanden saa paa det, kan anføres, at skønt vi efter den 9. April 1940 gerne maatte afbilde Jordefærden for én af de Faldne, maatte dette ikke ske efter den 29. August 1943, og end ikke, da vi Aaret derefter i 1944 vilde bringe nogle Afbildinger fra hin Begivenhed, kunde dette tillades, selvom Clicheerne var lavet dertil. Nu ligger Clicheerne parat til en anden Gang. Ligesaa kan det anføres, at vi ikke fik Lov til (efter Planen) at bringe en Afbildning af Oberst *Paludan-Müllers* Baare over Linjerne »Slumrer sødt i Slesvigs Jord« (Bind XV, S. 29), idet dette »vilde virke tendentiøst«, hvorfor vi maatte flytte Billedet til en mere beskedne Plads

(S. 32). At talrige Billeder er optaget paa forbudte Omraader anføres kun for en Ordens Skyld, — men det sorterede ikke under Censuren, og vi tog Risikoen for Opdagelse.

Selv om VORE KIRKEGAARDE som allerede nævnt ikke er noget Opinionsblad, har vi dog alligevel søgt i og mellem Linjerne at udtrykke vor Mening, — et Forhold som den ovennævnte om Anbringelse af Billedet af Oberstens Baare vidner om, at Censuren ogsaa har kunnet se. Navnlig igennem Billeder og Vers etc. paa hvert enkelt Heftes Førsteside har vi søgt at udtrykke en Opinion, — eller at antyde, at vi var paa Linie med den i Folket raadende Stemning. Vi har den Tro, at dette ogsaa er blevet forstaaet. At vi baade derigennem og ogsaa ved Indlæggelse af visse Artikler paa særligt belejligt Tidspunkt tillige har søgt at give vort Blad en aktuel Betoning, haaber vi ogsaa, at vore Læsere har paa-skønnet.

Det kan maaske lige anføres, at vi bl. a. foruden det forannævnte Digt fra det kæmpende Norge ogsaa har set en Ære i at kunne bringe Artikler om Jødekirkegaarde, at Forsidebilledet til Bind 14 blev et Gravmæle for en Jøde, og at vi har bragt forskelligt Stof fra Finland, baade mens dette Land har været i Krig sammen med Tyskland og mens det har været *persona non grata* i Det tredie Riges Sfære. Det er *dog* en nordisk Stat.

Hvad der har tjent til Undskyldning for (subs. Forklaring paa) dette og hint i den Periode, hvor Censuren har pustet sin klamme Aande ud over det skrevne og det talte Ord, gælder fra nu af hverken vort Blad eller noget andet. Redaktionen af dette Blad har som saadan ikke længere noget Aag at bøje sig under — hvilket baade giver Forpligtelser for Fremtiden — og forhaabentlig ogsaa vil kunne ses i Bladets Spalter.

Nazistiske Mindesmærker

Af Sognepræst Hans Magle

Medens Tyskerne havde magten her i landet, sov mange af vore gode, danske love. Det gjaldt bl. a. ogsaa en vigtig bestemmelse i lov nr. 282 af 30. juni 1922 om »*Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v.*«, hvor der i § 26, stk. 3 staar:

»Mindesmærker, der ved deres Størrelse eller Form vil virke skæmmende paa Kirken eller Kirkegaarden, eller hvis Indskrifter maa anses for upassende, maa ikke anbringes og kan af Synet forlanges fjernet. Synets Afgørelser herom kan dog indåntes for Ministeriet«.

En rundgang paa de danske kirkegaarde vil uden tvivl bringe for dagen, at denne bestemmelse i mange tilfælde er blevet krænket, uden at det hidtil har været muligt for kirkegaardsbestyrelserne at skride ind overfor krænkelserne. Det er navnlig ordene om upassende indskrifter i ovenstaaende bestemmelse, der nu bør paa-kalde vor interesse.

Før den 9. april 1940 troede de fleste mennesker her i landet antagelig, at man kunde skrive, hvad man vilde, paa det mindesmærke, man satte paa den kære afdødes grav. Under normale forhold kunde man virkelig ogsaa det, for de normale forhold betød jo, at det var mennesker, der var født til at være danske og døbt til at være kristne, og saa blev indskriften ganske naturligt bestemt ud derfra.

En helt ny situation indtraadte, da Danmark blev militært besat af den nation, der engang havde været et kristnet folk, men som derefter som folk var blevet et frafaldent folk, der vendte fædrenes kirke ryggen og bekendte sig til det ny-hedenskab, som bar navnet »Den nazistiske livs- & verdensanskuelse«. At denne nazistiske religion var direkte anti-kristelig, foreligger der utallige beviser paa. Atter og atter har de Nazister, der huserede her i vort

land, bekræftet, at der ikke var plads for Kristendommen ved siden af Nazismen. Derfor kunde bibler og salmebøger og gudstjenester ikke tillades i tyske fangelejre: es würde unserer Weltanschauung völlig widersprechen, sagde man. Og derfor gjorde man i Tyskland alt, hvad man kunde gøre, for at udrydde resterne af kristelige forestillinger i ungdommens sind. Og derfor søgte man endelig ogsaa at erstatte de kristelige symboler (korset, stjernen, duen, Kristi monogram o. s. v.) med tilsvarende ny-hedenske (hagekorset, dobbeltlynet o. s. v.). Det kan derfor anses for fastslaaet, at de nazistiske tegn og symboler ikke blot er folkelige eller politiske tegn, men at de først og fremmest er anti-kristelige tegn, der skal tjene til at gøre Kristendommen fremmed i Folket.

Nu bliver saa spørgsmaalet: hvordan skal vi stille os til disse ting? Paa vore kirkegaarde findes — navnlig da her i Sønderjylland — masser af gravmæler med baade hagekors og dobbeltlyn og alle de andre ækle Nazi-tegn. Kirkegaardene er som bekendt ikke reserveret alene for kristne mennesker. Ogsaa hedninger kan blive begravet der. Vi skal altsaa ikke sige: da Nazisterne var antikristelige, skal de nu tvinges til at slibe deres gravsten af og give dem nye og uanstødelige indskrifter. Hverken paa dette punkt eller andre vil vi foretage os noget, der kan smage af hævnakt. Hverken som danske eller som kristne vil vi det, skønt vi aabent maa sige, at alle disse nazistiske tegn og symboler i lige grad er en haan baade imod det danske og det kristelige.

Men der er een ting, vi skal nu efter den 5. maj 1945: vi skal forlange dansk lov overholdt. I den henseende vender vi tilbage til det Danmark, der var før 1940: vi stiller os paany paa lovens og rettens grund. Og det gælder da ogsaa vore kirkegaarde. Naar derfor § 26 i loven om kirkegaardes vedligeholdelse udtrykkeligt siger, at anstødelige indskrifter er forbudt, og

at de kan forlanges fjernet, dersom de imod loven allerede er blevet anbragt, saa forlanger vi nu alle disse nazistiske indskrifter fjernet.

Paa en kirkegaard i en sønderjyds købstad findes et stort og prangende gravmæle over en ung mand, der lod sig lokke af Nazismen og døde i Tyskland. Foruden den unge mands navn og data findes paa stenen en righoldig samling nazistiske tegn og fyndord. Hans fødsel og død angives naturligvis ikke med * og †, men med de specielle nyopfundne Nazitegn, og navnet omgives af tegnet for Hitlerjugend og dobbeltlynet, medens den unge mand selv betitles »Schüler der Adolph Hitler Schule«. Og endelig er der i stedet for et skriftsprog eller et neutralt, borgerligt ord indhugget følgende meningsløse maxim: Die Fahne ist mehr als der Tod. Saadan noget maa væk. Lovens forudsætning er, at kirkegaarden skal være et stille, fredhelligt sted, hvor vi kan samle sind og tanker om mindet om vore døde og om det, som vi alle er fælles om: livet og døden. Og mens vi ganske vist ikke forlanger, at alt paa kirkegaarden skal være kristeligt præget, saa forlanger vi i lovens aand, at der ikke maa være noget, der er krænkende for vor danske eller kristelige bevidsthed, eller som paa et jævnt, sundt tænkende menneske virker som taabeligt vrøvl.

Det maa derfor hilses med tilfredshed, at kirkeministeriet ved et cirkulære af ^{16/5} 1945 (se Tillæget Side 28) har indskærpet denne lovbestemmelse. Man maa nu kun haabe, at de lokale kirkegaardsbestyrelser snarest søger loven gennemført og foretager den nødvendige udrensning paa dette omraade, eller endnu bedre: at ejerne af disse ulovlige mindesmærker selv snarest sørger for, at de anstødelige indskrifter bliver slebet bort og erstattet med nogle andre og bedre. Det gør man f. ex. her i Tønder, uden at kirkegaardsbestyrelsen endnu har været tvunget til at gribe ind.

Kirkegaarde i Nordamerika

Af Professor H. K. Paludan

»Mindet lader som ingen Ting,
er dog et lønligt Kildespring«.

N. F. S. Grundtvig.

De efterladte søger Kirkegaarden — ikke for at blive mindet om Dødens nedbrydende og tilintetgørende Magt — men for at mindes dem, der hviler her i Troen paa den oprejsende Kraft, som brød Dødens Magt. Opstandelsessaabet skal lyse over Gravene — derfor skal der lyse en Livets Fred over Kirkegaarden — Fred for mine Tanker, der her skal paavirkes af alt, hvad der er stort og skønt her-nede: lunende og skærmende Beplantning, Fuglesang og smukke Blomster.

Vi ved alle af Erfaring, hvor let det falder os at standse og blotte vort Hoved, naar vi en Sommerdag passerer forbi en af vore sønderjydske Soldatergrave — vi genkalder os Kampen, hvor de faldt, for at vi kunde leve frit — de blev lagt til Hvile paa Kampens Plads i den Jord, de stred for, — slet saa let er det ikke at komme i Stemning paa Kirkegaarden, hvor Menneskene i vore Dage af samfundsøkonomiske Grunde maaler Jorden saa snævert ud, at det ofte er vanskeligt at møde den levende Natur for bare Monumenter. — Netop derfor er Havearkitektens mildnende og regulerende Opgave saa meget mere paakrævet — og hvor er det interessant at opleve de forskellige Maader, Opgaven løses paa efter Land og Folk, By eller Land og navnlig efter Religion.

Jeg kom i 1926 paa en Studierejse gennem U. S. A., og naar man færdes hastigt og kun har nogle faa Dage i *New York* med dens infernalske Spektakel over een (Sporvogne), under een (Undergrundsbanen) og paa Gaden, saa trænger man til et Fredens Fristed, som helt uanet aabner sig med opslaaede Portaler og Orgelbrus paa Hjørnet af *Broadway* og *Wallstreet*, hvor man

Fig. 127.
Den gamle Kirkegaard
ved Trinity church,
New York.

har undset sig ved at sløjfe den her fra gammel Tid liggende *Trinity church*, der nu lille og beskeden i Forhold til de mægtige Skyskrabere, som truer med at klemme den sammen, minder om Tiden, der hastigt rinder, og om det, som fast bestaar, med følgende Indskrift paa en Søjle ved Indgangen: Her er Guds Hus og Himlens Bolig. Her i Læ af disse gamle Mure hviler *New Yorks* første Indbyggere, hvis Navne staar indristede i Gravstenene, der ligger i Græsset paa den gamle Kirkegaard tæt ind til Kirken (se Fig. 127).

Det er klart, at *Manhattan* og de højt og tæt bebyggede Bydele ikke senere har kunnet skaffe Plads til Kirkegaarde, som man har maattet henlægge til Byens Periferi. I *Brooklyn* ligger saaledes den meget store »*Greenwood cemetery*« paa stærkt couperet Terræn, der er udlagt som land-

Fig. 128.
Greenwood cemetery.
Gravmæle og
Cornus florida-Buske.

Fig. 129, 130 og 131.
Partier fra
Forest hill cemetery.

skabeligt Anlæg. Det passer egentligt daarligt til Linjebegravelserne, hvor den første Række Grave i en ny Afdeling kendetegnes ved en lang Jorddryg svarende til Jordforøgelsen, da det er for kostbart at køre Jorden bort — snart bliver Ryggen til en Vold, men først, naar hele Afdelingen er færdig belagt fra Ende til anden, er hele Arealet blevet hævet en Kistehøjde. Det gør et nedslaaende Indtryk at se, at kun ganske enkelte Grave er smykkede med en Blomst, medens de fleste ligger upasjede hen, indtil hele Arealet tilsidst planeres og tilsaas med det forsonende Græs. Afstandene er for store og det daglige Arbejde for de Paarørende for krævende, til at de fleste kan naa at se til deres Kæres Grave, et typisk Tegn paa Storbyens fortravlede Jag.

Anderledes med de Velhavendes Grave, der ligger nænsomt spredt ud over det græsklædte, smukt couperede Terræn — som oftest et kostbart og stateligt Mindesmærke paa Familiegraven (se Fig. 128), af og til ogsaa mindre Sten for de enkelte Familienmedlemmer, desuden et enkelt Karaktertræ, der gerne er meget smukt, fordi det fra Plantningen har faaet Plads til at udvikle sig harmonisk. Iøvrigt er det mest bemærkelsesværdige, at der tilsyneladende ingen Begrænsning er af de enkelte Grave, selv om Kirkegaarden selvfølgelig har dem indmaalte og registrerede; det giver den Besøgende et storslaaet Helhedsindtryk af stor landskabelig Skønhed med gode Udsigtsmuligheder over det bølgende Terræn. Kirkegaarden slaar Græsset med Motorgræsslaamaskiner, ellers passer det øvrige sig selv og danner en harmonisk Helhed, gennemskaaret af brede, godt fundamenterede Veje til Automobilkørsel, medens smalle, slyngede Stier forsynede med Blomsternavne fører den Besøgende rundt paa Kirkegaarden og op til de smukke Udsigtspunkter, men ingen Hække og intet Gitter mellem Gravene, ligesom der ses meget faa Stedsegrønne. En mæg-

tig Paulownia i fuldt Flor motiverer en Gangskæring, medens knudrede, gamle Ege skærmer Gravmælerne. »Greenwood cemetery« er særlig kendt for sine mange *Cornus florida* (se Fig. 128), hvis Blomster først paa Sommeren er forsynede med store hvide Højblade, der vifter for Vinden; saa maa alle Brooklyns Beboere trodse den lange Vej til Kirkegaarden for at opleve »Dogwood sunday« og faar saa samtidig Lejlighed til at se til Gravene.

Et Ligtog kommer kørende i ret stærk Fart op til Kapellet, det forsvinder derinde, og efter ca. 20 Minutters Forløb er Begravelsesceremonien til Ende, Kisten bringes atter ud paa Vognen, der kører den direkte til Graven, der er smykket med Gran. Den blaa, rektangulære Kiste stilles ind paa et Baand, der er anbragt i et Stativ over Graven. En Præst uden Ornat eller Hovedbedækning læser Begravelsesritualet og trykker paa en Knap, som udløser det rullende Baand, der ganske langsomt sænker Kisten i Graven.

Som Greenwood cemetery saaledes de andre store Kirkegaarde i U. S. A. efter Mønster af den første, der i 1831 blev anlagt i romantisk Stil, den landskabeligt set meget smukke »Forest hill cemetery« (se Fig. 129-31) udenfor *Boston* indesluttende en stor Sø, langs hvis Bredder Mindesmærkerne er smukt placerede i Græsset i det naturligt bølgede Terræn. »Spring grove« Kirkegaarden udenfor *Cincinnati* i Ohio anses i U. S. A. for at være den mest karakteristiske landskabelige Kirkegaard (anlagt 1845).

Den 31. Maj er »Memorial day« til Minde om de i Krigene faldne Soldater. De store, pompøse Mindesmærker inde i Byerne smykkes med Foraarets nationale Farver — Kornblomster, røde Valmuer og Margeritter — og de efterladte besøger Gravene paa Kirkegaarden, sjældent medbringende Blomster, der er for dyre, som oftest et Silke-Union Jack, der plantes paa Graven (se Fig. 132); underligt at se for os

Fig. 132.
Grave smykket med
Union Jack paa
War memorial day.

Fig. 133.
Soldaterkirkegaarden
i Arlington.

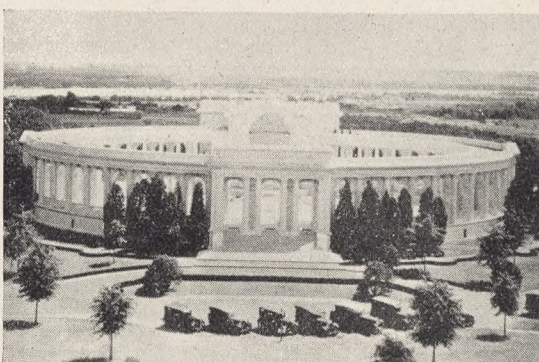

Fig. 134.
Ceremoniplads ved
Den ukendte Soldats
Grav i Arlington.

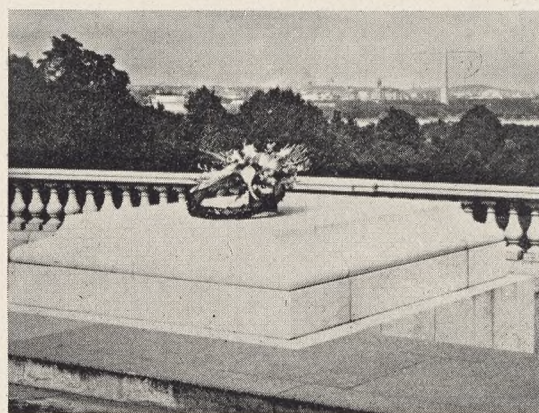

Fig. 135.
Sarkofagen for
Den ukendte Soldat.
Arlington.

Fig. 136.
Blomstersmykning
af Monument
til Memorial day.

Fig. 137.
Fra en Landsby-
kirkegaard
i Canada.

Fig. 138.
Ogsaa i Nordamerika
kan findes
forsømte Grave.

Fig. 139.
Utilltalende Forsøg
paa at begrænse
Gravstederne
ved Hjælp af
Betonkanter.

Skandinaver, der ikke kan tænke os vort nationale Samlingsmærke flagrende Dag og Nat, ret hurtigt snavset og jordslaaet, indtil det mere skænder end smykker Graven.

Kommer man til *Washington*, søger man ud til den kendte *Arlington Soldaterkirkegaard* ved Potomacfloden (se Fig. 133). Her laa allerede før den første Verdenskrig 16,000 amerikanske Soldater begravede, hvortil nu kommer den anden Verdenkrigs nye Tusinder. Højt hævet paa en Katafalk hviler her Amerikas ukendte Soldat (se Fig. 135), bevogtet af en 6 Fod høj Soldat, der taktfast vandrer frem og tilbage. I Tilknytning hertil er der bygget en mægtig amphiteatralsk Mødeplads, der kan rumme 8000 Mennesker (se Fig. 134). Herfra er der en storslaaet Udsigt ud over Floden og de store Græssletter, hvor hver Soldat har sin hvide Sten med Navn og Aarstal — enkelte skyggegivende Træer — ellers intet — af en betagende Helhedsvirkning af Højhed og Fred.

U. S. A. er trofast mod sine døde; det ses af de stolte Mindesmærker — *Washingtonobelisken*, *Lincolnmonumentet*, *General Grants Rytterstatue* og *Domkirken St. Peter og Paul* i St. Albans, bygget af Nationen paa Højderne udenfor *Washington* som et Pantheon for Amerikas store Mænd — gennem Fredens Dør kommer man ind i *Bethlehem-Kapellet*, hvor Præsident *Wilson*, den første Verdenskrigs store Idealist, hviler. Atter har U. S. A. Tusinder af sine bedste Sønner hvilende paa Europas Slagmarker, alle lige i Døden, mindede med et enkelt Kors paa endeløse Græssletter, men de gav ikke deres Liv forgæves — de vandt med *Franklin Roosevelt* i Spidsen Retfærdighedens og Frihedens Sejr ogsaa for os — derfor er det ogsaa os danske en Hjertesag at ære deres Minde.

Flygtningebegravelserne

De af Danmark nødtvungent modtagne Flygtninge har ikke kunnet sendes tilbage, og deres Ophold hos os maa paa-regnes i Hovedsagen at vare Aaret ud. Allerede ved deres Ankomst medbragte de Lig (ofte mange), og Dødeligheden iblandt dem har (af forstaaelige Aarsager) været temmelig stor. At skaffe disse Døde et Hvilested har været en Pligt saavel overfor Flygtningene som overfor os selv; om ikke for andet saa i simpelt sanitært Forsvar har danske Myndigheder paataget sig dette. Kort før Kapitulationen verserede der mellem danske og tyske Myndigheder Forhandlinger om Løsning af Spørgsmaalet, — Forhandlinger der som Basis dels havde et *kortvarigt* Flygtningeophold og dels en *siddende* tysk Regering — begge disse to Ting er nu fundamentalt ændret.

Flygtningebegravelserne har derefter Sted for Sted rejst deres Problem. Da det har drejet sig om tusindvis af Døde, er det i første Række blevet et Pladsspørgsmaal, — derefter tillige et økonomisk Spørgsmaal. I anden Række er kommet Spørgsmaalet om Opfyldelse af Krav om indviet Jord og i sidste Række bl. a. om Ligbrænding eller Jordefærd.

Som Sagen ligger i Midten af Juni kan det fastslaaes, at det er de danske Civilbeskyttelsesmyndigheder, der varetager det dermed fornødne, for saavidt det ikke drejer sig om Enkelttilfælde af Flygtningedødsfald i smaa Lejre, idet da Sogne-myndighederne (Kirkerne) ofte uden Vanskeligheder klarer det fornødne.

Fra de civile Myndigheders Side har man fundet det praktisk (og forsaavidt ogsaa overensstemmende med eventuelle Ønsker om Hjemføring af de Paagældende til Tyskland), at der i Krematorierne foretoges Brænding af Ligene, og at Askerne opbevaredes i Urner, som opstilledes saaledes, at de senere (eventuelt ad Aare)

let lod sig transportere sydpaa. Saadanne Brændinger er ikke blot foretaget i Hovedstaden, men ogsaa i Provinsen, hvor Flygtningelejrene er beliggende nærved et Krematorium.

I denne kollektive Brænding ligger der det saare praktiske Moment, at Askeurner optager væsentligt mindre Plads end Ligkister, og med den sterile Aske er yderligere enhver Form for Sygdomsmitte udelukket. Det oprindeligt i nogle Tilfælde praktiserede, at Asken i Urnen udleveredes de Efterladte, er af militære Sikkerhedsaarsager atter ophørt, og alle Askerne maa af samme Aarsag nu forblive i Danmark; paa Københavns Vestre Kirkegaard nedgraves de fire og fire ved Siden af hinanden og derefter i fire Lag over hinanden. Her er dels nedgravet, dels staaende til Nedgravning et Antal af ikke mindre end næsten 4000 Urner.

Imod denne kollektive Kremation kan bl. a. fremføres, at man bl. a. kan komme til at støde dem, der maatte høre til den katolske Tro; Ligbrænding er stærkt krænkende bl. a. for katolsk Tankegang og Forestillinger, og den er forbudt af Paven. Dens Iværksættelse kan skabe sjælelige Bekymringer og Lidelser hos Mennesker, hvem man intet Ondt ønsker. Foruden det allerede ovenfor anførte, om at der har maattet handles i sanitært Forsvar, kan vore Myndigheder med god Grund ogsaa paaberaabe sig en Nødsituation, paatvunget os af en Nation, med hvilke vi *de facto* var i Krigstilstand.

Ligbrænding er saa lidt som Jordefærd gratis, — den sidste koster ogsaa andet end Gravkastning, og Krematorier koster bl. a. Forbrug af i Øjeblikket dyrebare Brændstoffer. Der er derfor saavel ved Begravelser som ved Brændinger et ikke uvigtigt økonomisk Forhold, som maa klares; det maa ventes, at den landsomfattende Socialtjeneste her vil træde hjælpende til, saa at ikke lokale Omraader

paalægges uretfærdige økonomiske Byrder.

Et ikke uvæsentligt Moment er ogsaa Pladsoptagningen, — og dette rummer ikke blot et økonomisk, men ogsaa et følelsesbetonet Motiv. Det er galt, at den danske Jord optages af et Utal af Urne- og Kistebegravelser, som rettelig hører hjemme i et helt andet Land, og den danske Muld har vi Brug for til andre og produktive Formaal. Men det er følelsesmæssigt endnu værre, at aarhundredgamle Kirkegaardes Anlæg og Rammer ved Massebegravelser af Flygtninge saares eller sprænges. Tillige er det en Kendsgerning, at disse Grave i Modsætning til Slægts- og Familiegrave i By og paa Land ikke kan paaregnes at ville blive vedligeholdte, og deres større eller mindre Gravfelt vil i en Menneskealder komme til at ligge som et mere eller mindre mispydende Ar i det naturlige Kirkegaardsbillede. Ikke mindre smerteligt er det, naar nye Kirkegaarde, der skulde ligge og gro til for at tjene vore Nærmeste til et sidste Hvilested, længe før Ibrugtagningen er ønsket, bliver fyldt med hundredvis af Flygtningelig, der baade forstyrrer den naturlige Udvikling og uvilkaarligt bibringer den Kirkegaard, som man saa hen til med Sympati og en vis Forventning, et vist odiøst Skær: »Flygtningekirkegården«. — Den ene nye Kirkegaard efter den anden har allerede maattet tages i Brug til saadan et Formaal, og Bekostningen til Gange, der aldrig vil blive betraadt, eller Ryghække, der aldrig kommer til at skjule Bagsiden af et Gravmæle, er gjort til ingen Verdens Nytte.

Det er forstaaeligt om nogle Sogne har reageret, og man *har* kunnet nægte sin Medvirken — hvad enten det nu er et Menighedsraad, der har sagt Stop, naar de efter deres Opfattelse har ydet nok (i 200 Gravpladser som i Sønderborg), eller det er Frihedskæmperne, der besætter Kirkegården for at lægge sig i Vejen for det, de synes er Vandalisme (som i Bloustr-

rød), eller naar de (som i Haslev og adskillige andre Steder) siger kategorisk *Nej* til at faa Flygtningegrave paa Kirkegaardsomraadet.

Man har da maattet ty til den Udvej at begrave udenfor Kirkegaardene; flere Steder er der umiddelbart op imod Kirkegården lagt Rækker af Grave (Kastrup ved Vordingborg, Haslev m. fl. Steder), eller man har (som ved Bagsværd) paa bar Mark indrettet en regulær Flygtningekirkegaard. Man kommer dermed udenom at skulle gøre Vold paa noget Kirkegaardsanlæg, og vi kan her ikke undlade at fremhæve ogsaa *denne* Udvej, hvor Spørgsmaalet om Brug og Plads paa de eksisterende Kirkegaarde er aktuelt.

Naturligvis er der ved denne Ibrugtagningen af aaben Mark den Hage, at de Paagældende ikke kommer til at hvile i indviet Jord, — ligesom Indrettelsen af det paagældende Gravomraade ikke foregaar efter de eksisterende Bestemmelser om Tilvejebringelse af Kirkegaardsanlæg. Det maa dog forudsættes som selvfølgelig, at Embedslægerne kan godkende Stedet, der vælges eller er valgt; thi at vi sørger for de fremmede Døde, maa ikke under nogen Omstændigheder kunne vendes til et sanitært Angreb paa os selv. Og hvad angaar Spørgsmaalet om indviet eller ikke indviet Jord kan dette jo let ordnes for de Paagældende, idet det ved gejstlig Medvirken (dansk eller tysk) vil være gørkligt kirkeligt at indvie den benyttede Jord ved selve Jordefærden, saa en Indvending kan her kun være af formel Natur og uden praktisk Betydning.

Et Detailspørgsmaal ved Begravelserne er Brug af Trækiste eller noget andet til at lægge om de Døde. I Danmark har vi selv før maattet undvære Kister, naar Nøden bankede paa Døren; i Begyndelsen af forrige Aarhundrede præmierede Landhusholdningsselskaber Folk, som kunde flette Ligkister af Halm, og disse benyttedes ofte, og under denne Krig er et

Kunstprodukt blevet godkendt som Kiste. Vi er i 1945 igen i en Nødsituation, som i Henseende til Forbrug af Træ ikke tillader nogen Art Luksus. Selv om Anvendelse af Kister ikke just kan henregnes under Begrebet Luksus, kan det i den nuværende Situation ikke anses for hverken usømmeligt eller uværdigt, at der til Flygtningelig *ikke* anvendes Trækister; men som et Kulturfolk maa vi kræve, at man i hvert Fald svøber Ligene i et eller andet Stof, hvori Ligets Safter kan holdes sammen saalænge, til Jorden kan skjule, hvad der skal skjules. I den Henseende som i mange andre er det umuligt at henvise til, hvad Landets Undertrykkere *selv* har gjort baade ved deres egne Lig eller vore Dræbtes, især i den sidste Periode af Undergangen. Vi maa bl. a. heri vise, at vi bestandigt *er* og vil vedblive at *være* et Kulturfolk.

Flygtningegravens Istandsættelse og fremtidige Vedligeholdelse bliver derefter et sidste Problem. Her melder sig 2 Synspunkter; det første er dette, at de foran nævnte Ar i Kirkegaardsbilledet ikke maa blive for synlige, og det andet, at Gravene ikke maa ligge som Objekter for fremtidige Pilgrims- og Turistrejser til Danmarks Kirkegaarde. Vi har set, hvordan vor sydlige Nabostat igennem Aar før denne Krig og forsaavidt ogsaa før den første Verdenskrig har anvendt ethvert Motiv for at kunne lære Detaillerne i Landet at kende, — Belgien, Holland, Frankrig, Norge og endnu flere Lande har sammen med Danmark kendt »Vandrefugle« eller »Kunstmalere« eller 10-Marks-Turister, hvis

egentlige Rejser gjaldt militære Iagttagelser; til den første Verdenskrigs Slagmarker foranstaltedes nazistiske Ungdomsrejser for »at sætte tyske Grave i Stand« — faa Aar efter kastedes disse Unge som Faldskærmsfolk ned i de Egne, som de forlængst var blevet fortrolige med.

Imod en Gentagelse af dette maa vi værgе os, bl. a. ved at gøre Flygtningegravene til *ukendte Grave*. Under dette Hensyn løses iøvrigt ogsaa Istandsættelses- og Vedligeholdelsesarbejdet lettest, idet man enten tilsaar Omraadet med Græs eller tilplanter det med Buske, Forstplanter eller andet (alt under Hensyn til de specielle stedlige Forhold) samt forhindrer Anbringelse af Gravmæler for Enkeltgravene. Her maa vi være haarde og handle i nationalt Selvforsvar.

Dog — ogsaa Græsarealerne og Plantningerne skal passes og renholdes. Og dette er et økonomisk Forhold, der varer ved saalænge Fredningstiden varer, — altsaa til Formuleringen har fundet Sted. Ved Overvejelser af, hvad et Menighedsraad bør forlange godtgjort af den eller de af Statsmagtens Instanser, som det maa holde sig til, maa dette da ikke glemmes; man maa sørge for en passende Refundering saavel for Gravkastning (subs. Kremation) som for Gravstedsistsandsættelse samt Vedligeholdelse en Fredningsperiode ud. Først derefter maa Menighedsraadet siges at være befriet for Byrden fra Flygtningebegravelserne af 1945. Sker dette ikke, vil det komme til at gaa ud over Kirkegaardens Udseende og dermed over Kirkegaardskulturen i Almindelighed.

Om Ferieforhold for Landsbygravere m. fl.

Af Stiftsfuldmægtig, cand. jur. H. F. Jegsen

Foreningen for Kirkegaardskultur har paany udgivet et lille, nyttigt Skrift, der fremtræder som »Smaaskrifter Nr. 9«, og som omhandler Ferieforhold for Landsbygravere m. fl.

Den sidste Tilføjelse hentyder til, at det indeholder de Bestemmelser, der er givet af Kirkeministeriet i Cirkulære af 22. Maj 1939 angaaende Adgangen til Ferie for Kirkebetjente m. fl. udenfor København

og Frederiksberg, og for saa vidt vil Skriftet med Udbytte kunne anskaffes af samtlige Kirkebetjente og Menighedsraad, idet disse derved paa en nem og billig Maade vil have Adgang til at gøre sig bekendt med de for Kirkebetjente gældende Ferieregler.

Aarsagen til, at nævnte Cirkulære blev udsendt, var den saakaldte Ferielov af 13. April 1938, hvorefter der tilvebragtes positiv Hjemmel for, at Personer, der er beskæftiget som Arbejder, Funktionær eller Medhjælper, skal have Adgang til Ferie uden at lide nogen Indtægtsnedgang, idet det nærmere fastsættes, at de Paagældende har Ret til Ferie med Løn én Dag for hver Maaned i et Aar, i hvilken der er udført Arbejde i Virksomheden, og at Ferien skal gives i Sammenhæng mellem 2. Maj og 30. Sept., samt at Feriegodtgørelsen skal udgøre 4 % af den Løn, som udbetales for det Arbejde, der danner Grundlaget for Ferieretten. I Loven er Personer, der er ansatte i Folkekirkenes Tjeneste, udtrykkelig undtaget fra sammes Bestemmelser, saa til at begynde med kunde det synes, at Lovens Regler næppe angik den kirkelige Administration; men da det maatte forekomme rimeligt, at Folk, der er ansat i Folkekirken, faar Adgang til Ferie paa samme Maade som Folk, der arbejder i det private Erhverv, har Kirkeministeriet i det fornævnte Cirkulære udtalt, at man maa finde det paa krævet, at der for Folkekirkens Funktionærer søges Adgang til Ferie paa Vilkaar, der i det hele ikke er ringere end efter Ferieloven gældende, uden at Ministeriet (under Hensyn til, at Kirkebetjentforholdene maa antages at være saa forskelligt ordnede) har villet give detaillerede Regler for en Ferieordning, hvorfor det overlades til Menighedsraadene under Approbation af Provstiudvalgene — for Købstædernes Vedkommende under Approbation af Overtilsynene — at fastsætte de nær-

mere Regler for Kirkebetjentenes Ferier.

Ved Udarbejdelsen af en saadan Ordning skal der saa vidt muligt drages Om-sorg for, at de ved samme Kirke ansatte Funktionærer i Ferietiden uden særligt Vederlag fungerer for hinanden, saaledes som det er sædvanligt indenfor den offentlige Administration, men den Omstændighed, at en saadan Ordning ikke er gennemførlig for alle en Kirkes Funktionærer, hvilket formentlig i mange Tilfælde vil gælde Graverne (Ringerne) paa Landet, maa ikke medføre, at disse Funktionærer undtages fra Ferieordningen, eller at der tilstaas dem Ferie paa mindre gunstige Vilkaar end i Loven fastsat, og Kirken maa under saadanne Forhold udrede Udgifterne til Vikarhjælp.

Det, der navnlig har voldt Vanskeligheder ved Lovens analoge Anvendelse indenfor den kirkelige Administration, er Spørgsmaalet om, hvorvidt en Funktionær har Krav paa at faa de 4 % af sin Løn udbetalt i Feriegodtgørelse, uanset om han holder Ferie eller ej, i førstnævnte Henseende paa Vilkaar, at han selv lønner en Stedfortræder. Dette Spørgsmaal er ved Ministeriets Cirkulære af 30. Marts 1942, der ligeledes findes i det nævnte Smaaskrift, besvaret derhen, at der ikke i noget Tilfælde bliver Tale om en Udbetaling af en saadan Godtgørelse, idet det, en Funktionær har Krav paa, er Ferie uden Afkortning i sin Løn, medens Kirken iøvrigt — om fornødent — til Vikaren og mod dennes egenhændige Kvittering udbetaler det fornødne Beløb i Honorar under Funktionærens Ferie.

Det er en udmærket Idé at udgive dette lille Hefte, og det anbefales alle interesserede at anskaffe det, idet bemærkes, at Prisen, 0,50 Kr., ikke er til Hinder for, at enhver, der har Interesse i det omhandlede Spørgsmaal, kan have det ved Haanden, hvorved mangan ørkesløs Diskussion og meget unødigt Skriverseri til overordnede Instancer undgaas.

Ordens Generalforsamling.

i Hovedsæde i København d. 10. Oktober 1920.

Posten Lauritsen overtog Mødet Til Lede var 10 Medlemmer -
(2 nye indvalgte) - Og Pastor Lauritsen var med Pastor Lauritsen,
Ladortiskes Døsteg, Billedhugger Jørgen Høvedsøes
Pøsteg -
Formanden, Løjtnant Lauritsen var præsiderende for Ordens
af Lyngby. - Pastor d. Lede Mødet -
1) Formandens Beretning

Effen at en Sted interesserede. Mødet afdøjet havde
bestillet at sig, da med en Forming, der havde taget
sig af vore Kirkegaardes Udseende og Indretning, der der
indend i Indsigelse til at deltog at disse vore
Indsigelse til en Sted af Arbejdslovene og Byens Menigheds-
raad blev indend den 29. 1920 og Mødet blev afholdt
I den 29. September som Rådhuset. Ordens, som Forming
til Fremme af Kirkegaardskultur. (Skummet blev afholdt.
Og den ilde sig sig selv Forming indvalgte sig steds.
II 18 Medlemmer. - Man vedtog Love og da med en fordeling
Pastor Lauritsen, der havde indend sig med Løjtnant Lauritsen
som Formand, Følgelig med, Pastor d. ph. Lauritsen
som Nestformand, Billedhugger Jørgen Høvedsøes, Ladortiskes Døsteg,
Mølle, Ladortiskes Døsteg, Billedhugger Jørgen Høvedsøes, og
Høvedsøes Mølle som Sekretær og Skriver. -

- Forsamlingen har derefter besluttet som den første, at der
er indend Indsigelse til at tiltræde Forming til
- III 1) Forberedelse
 - IV 2) Ordens og Menighedsraad. -
3) Politisk og Kunstner
 - V. 4) Forming af danske Kirkegaardskulturer
5) Privet Arbejde som møde indend at som
Løst og for Lyngby -

Man vilde en Generalstede til dets Mødet og
Løjtnant Lauritsen, samt Løst og indend Kunstner og
Forberedelse som at indend Lyngby og indend som
følgende:

Fig. 140.

Faksimile gengivelse af den første Side i Forhandlingsprotokol for »Foreningen til Fremme af Kirkegaardskultur i Danmark«, senere »Foreningen for Kirkegaardskultur«.

Foreningen for Kirkegaardskultur 1920—1945

Af Biskop, Dr. phil. C. I. Scharling

Fig. 141.
Biskop, Dr. phil.
C. I. Scharling,
Form. i »Foreningen
for Kirkegaardskultur«.

Den 29. September i Aar kan »Foreningen for Kirkegaardskultur« holde sit 25 Aars Jubilæum. Selvom 25 Aar ikke er noget stort Aaremaal indenfor vore Kirkegaardes Historie, er der dog Grund for Foreningens Venner til at standse lidt og se tilbage paa den Udvikling, der har fundet Sted paa Kirkegaardenes Omraade i de forløbne 25 Aar, og som vor Forening har givet sit Bidrag til, selvom iøvrigt ogsaa mange andre Faktorer har været medvirkende.

Det er nemlig umiskendeligt, at der i de senere Aartier er sket betydelige Fremskridt med Hensyn til baade Kirkernes og Kirkegaardenes hele Tilstand, deres Skikkelse og Stil. At Myndighederne har et aabent Øje for, hvad der her bør gøres, viser nogle af de Bestemmelser, der er fremkommet i Love og Cirkulærer til Værn for og Fremme af de Værdier, som ikke blot vore gamle Kirker, men ogsaa Kirkegaardene, rummer, disse Fredens og Mindernes Haver, som fra Arilds Tid omgiver vore Kirkehuse. Men alt afhænger af den Forstaaelse og Interesse, som raader ude i Sognene. Menighedsraadene, som i langt de fleste Tilfælde har Ansvaret for Kirkegaardenes Administration; Kirkegaardsinspektørerne og Graverne, som har deres daglige Arbejde derude; de Mennesker, der paa Kirkegården har en kær Plet, som

gemmer Støvet af deres Kære, og hvor de selv engang skal hvile — af alle disse afhænger det, om Kirkegården skal ligge hen som en stilløs, maaske uordentlig og uplejet Plads, eller som en Mindehave med den Fred og Skønhed over sig, med det Vidnesbyrd om Dødens Alvor og Opstandelsens Haab, som sømmer sig for Slægternes sidste jordiske Hvilested.

At meget endnu staar tilbage, før Maalet overalt er naaet, er sandt nok. Men at der har været voksende Forstaaelse og Interesse og ogsaa Offervilje for denne Sag, viser sig rundt om i vort Land. Kirkegården gemmer jo ikke blot de personlige Minder for de Enkelte, men ogsaa de fælles historiske Minder om Fædres Liv og Indsats, og for disse er der i Folket en voksende Forstaaelse. Ligesaa er der en begyndende Følelse for, at en Kirkegaard ikke blot bestaar af en Samling Enkeltgrave, men at den danner en Enhed, og at der derfor er noget, der hedder Kirkegaardens Stil. Dette er ikke blot Udtryk for en kunstnerisk Følelse, som vel kun hos de færreste kommer til Bevidsthed, men for et Fællesskab, som netop banker paa i vore Dages Danmark. Denne Stil skal heller ikke blot være Udtryk for en æstetisk Følelse, men for det Budskab om Døden og Livet, der skulde kunne nemmes paa en af den gamle kristne Kirkes Kirkegaarde.

Ligger Ansvaret for Kirkegaardene og deres Tilstand saaledes ude i Byerne og Sognene, saa er der dog ogsaa en væsentlig Indsats at gøre for »Foreningen for Kirkegaardskultur«. Den bestaar i at give Tilskyndelse og Oplysning, Raad og Vejledning. Uden virkelig Oplysning kan man ikke vente, at de stedlige Kræfter skal blive deres Opgave voksen. Det er da ogsaa et saadant oplysende og vejledende Arbejde, vor Forening har udført gennem disse 25

Aar — gennem vort statelige Blad »Vore Kirkegaarde«, gennem oplysende Smaaskrifter, gennem Foredrag og Møder, ved hvilke man ikke mindst søger at faa Menighedsraadene i Tale. Og saa har den af Foreningen udgivne Kirkegaardsprotokol vist sig nyttig; den er nu solgt i ca. 1200 Eksemplarer.

Foreningen har gennem de 25 Aar været i stadig Vækst. Den begyndte i 1920 med 15 Medlemmer (jævnf. Side 77); i 1925 var Tallet steget til 243, i 1930 til 414, i 1940 til 523; og nu, i 1945, er Antallet af Medlemmer 625. Et Tegn paa den Interesse, der er for Foreningens Arbejde, er den økonomiske Støtte, der er blevet dette til Del ved Tilskud fra forskellig Side: *Kirkeministeriet*, *Ny Carlsberg-Fondet*, *Københavns Kreds af »Almindelig dansk Gartnerforening«*, *»Den danske Præsteforening«*, *Landbrugs-lotteriet*, *Den Raben-Levetzauseke Fond*, *Fredriksborg Amts Sparekasse* m. fl.

Foreningens Formænd har gennem Tiderne været: Stiftprovst *Lindhardt* (1921—22), Folketingsmand, Pastor *N. Joh. Laur-sen* (1922—26), Provst *Simon Hansen* (1926—30), Folketingsmand, Lærer *P. Kammers-gaard* (1930—31), Pastor *A. J. Bartholdy Møller* (1931—36) og Biskop, Dr. *C.I. Schar-ling* (fra 1936).

Som Sekretær og Redaktør af Bladet har i en Aarrække (siden 1926) Havear-kitekt *Johannes Tholle* virket.

Mange gode Medarbejdere er i Aarenes Løb taget bort ved Døden. Navne skal her ikke fremdrages; men vi mindes dem med Ærbødighed og Tak. Og stadig samler der sig en stor Kreds af Interesserede om Foreningen og dens Arbejde. Ved et Jubilæum skal man ikke blot se tilbage, men ogsaa fremad. Det er da glædeligt, at der stadig melder sig Opgaver, og stadig er Lyst og Iver til at tage disse Opgaver op. Maatte »Foreningen for Kirkegaards-kultur« da ogsaa i de kommende Aar faa Lykke til at virke i sit Programs Tjeneste til Gavn for vore Kirkegaarde.

Fig. 142.
Poppelalléen paa
Fredens Kirkegaard.

Fredens Kirkegaard i Odense 1920—1945

Af Inspektør *O. Raahauge Askegaard*

Samtidig med at *Fredens Kirke* i det daværende *Sct. Hans Landsogn* ved Odense i 1920 opførtes efter Arkitekt *P. V. Jensen-Klints* Plan, anlagdes *Fredens Kirkegaard* efter Plan af Havearkitekt *P. Wad* (se Fig. 155).

Det var saaledes to fremragende Fag-mænd paa hvert sit Omraade, der stod for Arbejdet, og da Samarbejdet imellem dem var udmærket, er det ikke underligt, at Resultatet blev saa godt, som Tilfældet viser det.

Uden egentlig at være startet forbundne, danner Kirke og Kirkegaard her dog en harmonisk Helhed og afgiver et sjældent smukt Bybillede.

Det var den 1. August i Aar 25 Aar siden, at Arbejdet paa Anlæggelsen paa-begyndtes med nuværende Kirkegaardsas-

Venstre Spalte.

Fig. 143.

Fredens Kirke.

Fig. 144.

Rosenparti mellem

Litra C og H

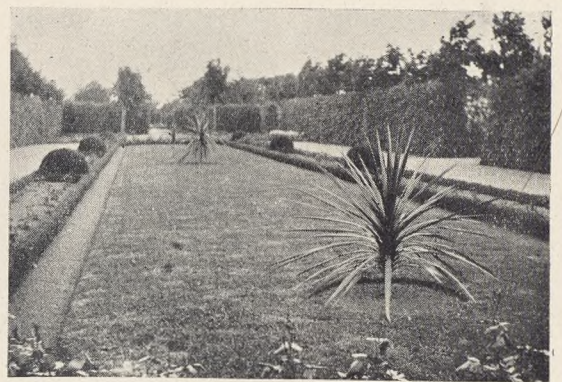
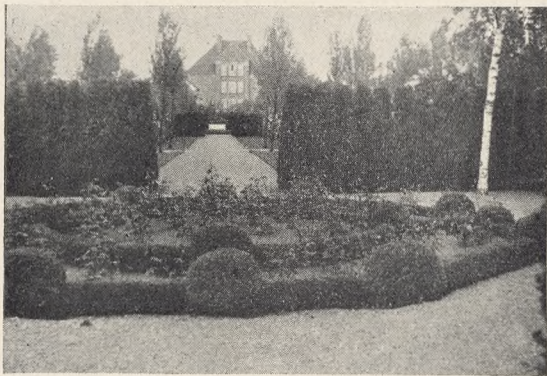
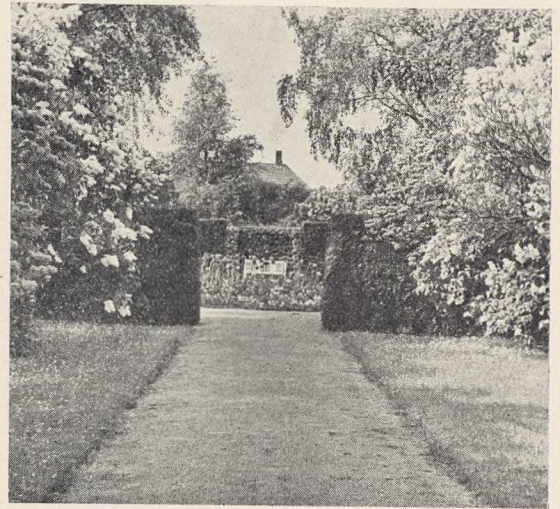
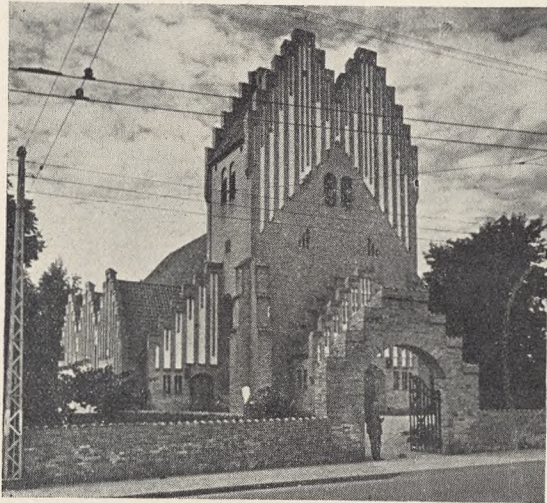
(jævnf. Plänen Fig. 155.)

Foto: J. Th. 1936.

Fig. 145.

Siddeplads mellem

Lindehække.

Højre Spalte

Fig. 146.

Blomster mellem

Hækpartier.

Fig. 147.

Plænen mellem

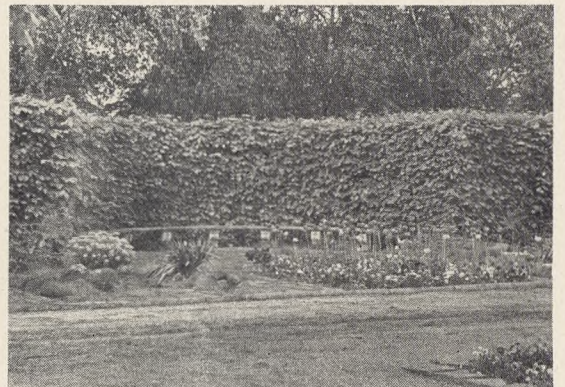
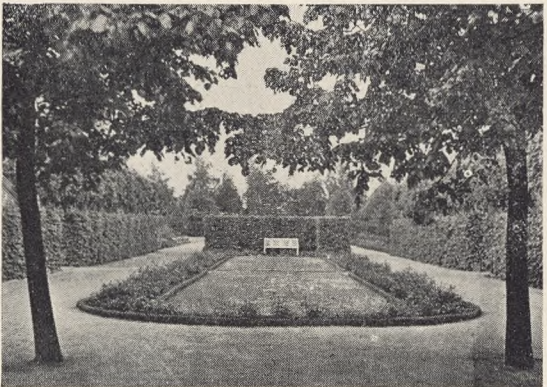
Litra D og I

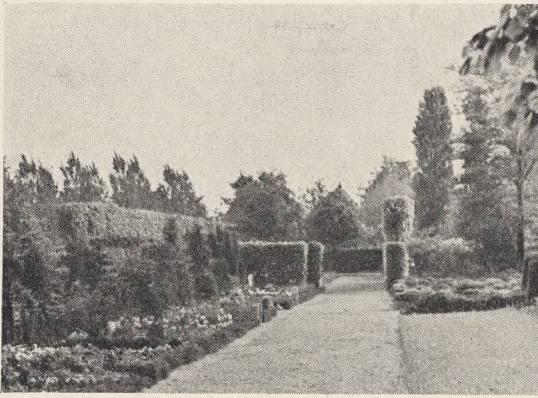
(jævnf. Fig. 155.)

Foto: J. Th. 1936.

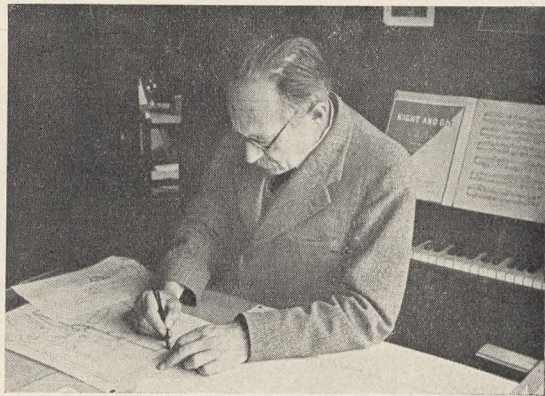
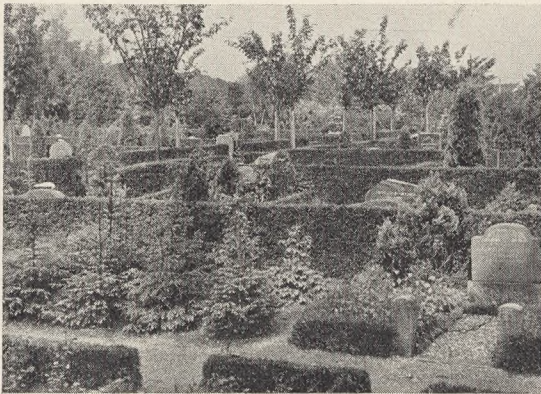
Fig. 148.

Siddepladsen i Litra G.

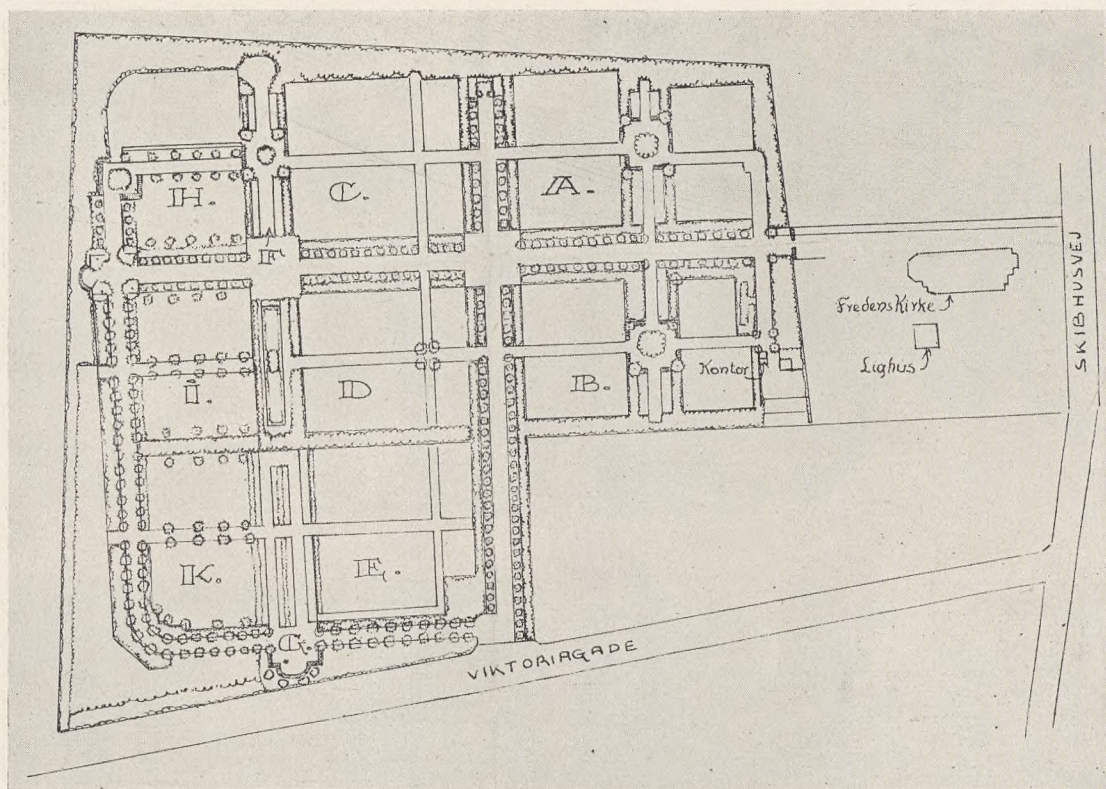

Venstre Spalte.
 Fig. 149.
 Parti fra Litra G.
 Fig. 150.
 Gravparti med
 Rødtjørn-Allé.
 Fig. 151.
 Detalje fra Litra E.

Højre Spalte.
 Fig. 152.
 Kirkegaardens Kontor.
 Fig. 153.
 P. Wad ved Tegne-
 bordet.
 Fig. 154.
 P. Wads Gravsted.

Fig. 155.
P. Wad: Plan til
Fredens Kirkegaard.
C. 1:2500.

sistent *J. Petersen* som Arbejdsleder, idet han dengang ansattes som Graver ved Kirkegaarden. Petersen har i sjælden høj Grad forstaaet at bygge videre paa Wads Ideer, og denne Kirkegaards høje Ståde skyldes ikke mindst hans Dygtighed og Omhu. Da Kirkegaarden den 1. Januar 1933 indlemmedes i *Odense Kommune* sammen med det øvrige Sogn, traadte Petersen ind i Odense Kommunes Tjeneste og er stadig en nidkær Vogter af Fredens Kirkegaard.

Kirkegaarden er desværre kun paa ca. 5 ha og kan ikke udvides, da der er Bebyggelse paa alle Sider. Om faa Aar er der ikke flere nye Gravsteder at faa paa denne smukke, lille Kirkegaard.

Den første Begravelse paa Kirkegaarden fandt Sted den 16. Oktober 1920 — næsten inden Anlægsarbejderne var færdige. Det har vel nok været vanskeligt for de første Besøgende at forstaa, at Wad havde skabt dem en Kirkegaard, der i

Løbet af faa Aar vilde høre til en af de smukkeste i Landet; men forhaabentlig viser Billederne her, at saadan er det gaaet.

Det, der først og fremmest giver Fredens Kirkegaard sin særlige Stemning, er den rige Beplantning. Kirkegaarden deles i fire Afsnit af to store Poppelalleer, der skærer hinanden i Korsform. Selve Opdelingen af disse Afsnit er overordentlig klar og enkel, og ved Hjælp af en rig og afvekslende Plantebestand, er der skabt en Række smukke Gravgaarde. Ind imellem Gravgaardene findes hyggelige Smaapladsler med Bænke og Blomster, og det hele er lukket ude fra Omverdenen ved et godt Læbælte.

Det er da heller ikke underligt, at foruden det Publikum, der har Ærinde paa Kirkegaarden, kommer der mange Besøgende for at glæde sig over det smukke Anlæg.

Der er i Løbet af de 25 Aar kommet

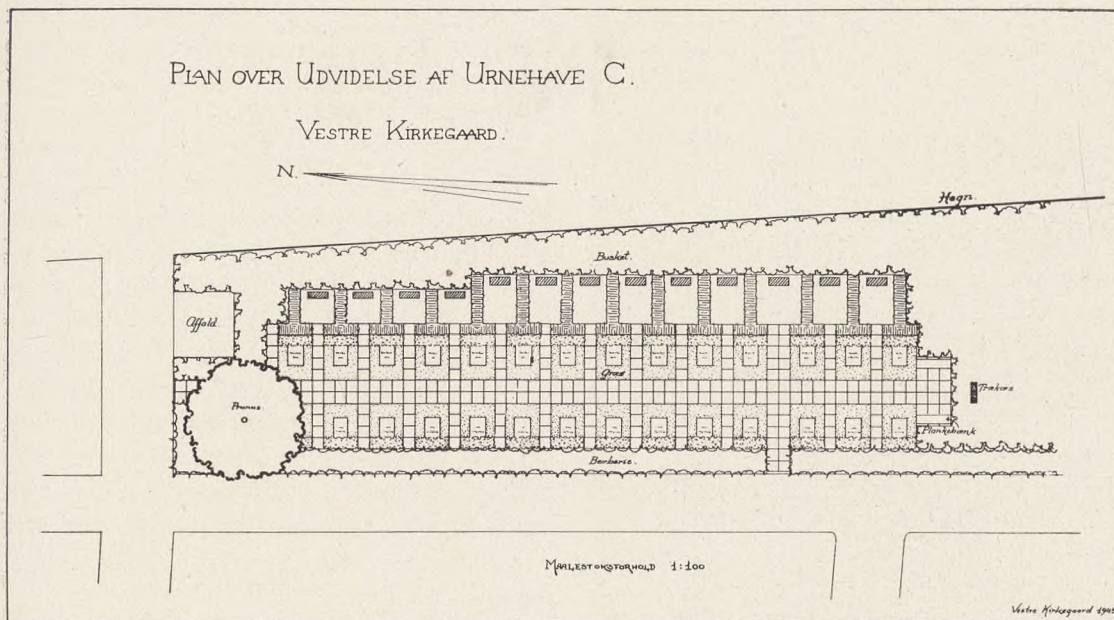

Fig. 156.
Plan til Urnehave
paa Københavns
Vestre Kirkegaard.
C. 1:300
(jævnf. Fig. 156-56).

førholdsviis faa Monumenter af kunstnerisk Værdi paa Fredens Kirkegaard.

Billedhuggeren *Axel Poulsens* Monument over sine Forældre danner dog en overordentlig smuk Undtagelse. Denne Kunstner har ogsaa Tilknytning til Fredens Kirke, idet Altertavlen — et pragtfuldt Billedskærerarbejde — er udført af ham.

De ret høje Hække er en Hjælp til at skjule daarligere Gravmæler.

Mange Kirkegaarde Fyn over vidner — sammen med de mange Haver og Parke — om Wads Dygtighed som Havearkitekt, men det er almindelig anerkendt, at Fredens Kirkegaard ikke alene er et af Wads smukkeste Arbejder, men ogsaa med sin enkle, klare Form og gode Plantevalg er saa typisk for ham. Wad vedblev da ogsaa at interessere sig for Fredens Kirkegaard lige til det sidste. Nu hviler han selv i en af de smukke Gravgaarde, som han skabte for 25 Aar siden (jævnf. Fig. 154).

Den 12. Marts 1944 begravedes han fra Fredens Kirke paa den Kirkegaard, han holdt saa meget af.

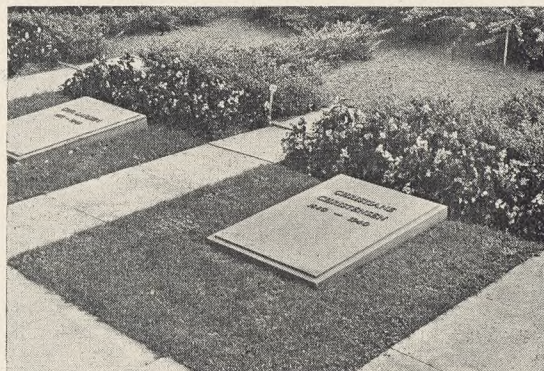
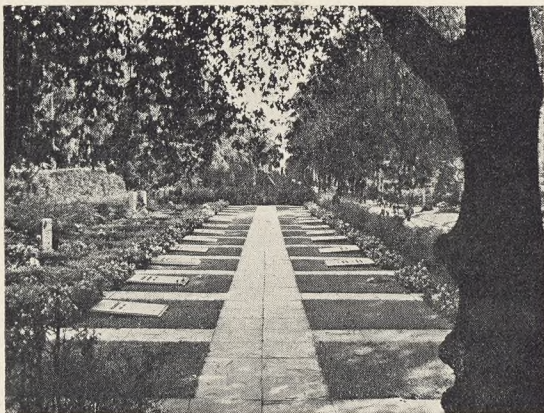
En Urnehave paa Københavns Vestre Kirkegaard

Af Overgartner *Arne Falmer Nielsen*

I Begyndelsen, da Ligbrændingsprocessen hos os var ny, fulgte man den sydeuropæiske Skik at anbringe Urnerne paa Hylder i Urnehal; senere vandt den mere tiltalende Form at sætte dem i en Urnemur frem; men intet af dette finder større Tilslutning. De fleste Paarørende vil helst have Urnen i Jorden med det samme. Man er jo ogsaa efterhaanden blevet klar over, at den Dag, Fredningstiden udløber for en Plads i en Urnehal, er man ikke kommet Spor længere end umiddelbart efter Ligbrændingen, og man skal alligevel til at købe et Stykke Jord til at sætte Urnen ned i, fordi Urnen ikke længere kan blive staaende i Krematoriet.

De første Urnehaver, der anlagdes, var meget utilfredsstillende, idet man af Hensyn til Urnens mindre Størrelse i Forhold til en Kiste ganske roligt nedkopierede Familiegravstedet, og det siger sig selv, at naar der skal være det samme Monument, den samme Beplantning o. l.

Fig. 157—58.
Partier fra Urnehave C
paa Københavns
Vestre Kirkegaard
(jævnf. Fig. 156).

paa et Gravsted, der har Størrelsen $0,5 \text{ m}^2$ som paa et 3 m^2 Gravsted, virker dette meget uheldigt.

Resultatet blev da ogsaa, at de Paarørende ikke følte sig tiltalt af disse smaa Gravsteder, men i stigende Grad købte Familiegrave til Anbringelse af Urner. Dette er selvfølgelig ret kostbart for de Paarørende, og for Kirkegaarden betyder det et uforholdsmæssigt stort Brug af Jord, hvorved en af de gode Sider ved Ligbrændingen forflygtiges.

For at bøde paa disse Forhold har man paa Vestre Kirkegaard i København forsøgsvis anlagt en ny Form for Urnehaver, behæftet med ret strenge Servitutter, og der har hidtil kun været Tilfredshed saavel fra Gravstedsbrugerne som fra Kirkegaardens Side.

Urnehaven er anlagt arkitektonisk med rektangulært udformede Grave; men da man ikke er bundet til bestemt Maal

(som for Kister), kan Forholdet mellem Gravens Dybde og Bredde gøres smukkere end, hvor der er Tale om Grave til Begravelse. I dette Tilfælde er Maalene $2 \times 1,5 \text{ m}$.

Den uheldige Opdeling af Arealet, man ellers altid faar ved Hækplantninger, er undgaaet ved at afgrænse Gravene ved ru Betonfliser, $0,50 \times 0,50 \text{ cm}^2$. Set fra et praktisk Synspunkt gør Fliserne det ogsaa meget let at slaa Græsset med Plæneklipper, og man undgaar, at de Paarørende træder ind i Græsset, ligesom Buketter og Kranse kan anbringes paa Fliserne.

Beplantningen paa den enkelte Grav maa kun være Græs, og for at være fri for skæmmende Potteplanter og Blikbægre er der paa den bageste halve Meter givet Tilladelse til Plantning af etaarige Blomster; disse skal dog plantes af Kirkegaarden og skal være ens paa samtlige Grave. Udsmykning med Gran til Jul maa ligeledes indskrænke sig til den bageste halve Meter af Graven.

Monumentet skal være en Liggesten, der skal være udformet og have Størrelsen ($0,60 \times 0,85$); men for ikke at fremkalde en Uniformering, kan Materialet være af forskellig Art (dog ikke sort Granit og hvidt Marmor), ligesom Overfladen ikke maa være poleret.

For at imødekomme de Mennesker, der ønsker en mere lukket Grav, er der i den østlige Side anlagt en Række Nichegrave med Mellempantning af *Lonicera pileata*. Paa disse Grave skal Monumentet være opretstaaende og udformet (en Natursten vilde ikke passe i et saa strengt arkitektonisk Anlæg), hvorimod Materialet gerne maa være forskelligt. Højden er ansat til at være een Meter.

Omkring hele Anlægget er plantet en løs Bepantning af *Berberis Thunbergii*, der ophæver lidt af de strenge lige Linier, ligesom en gammel *Prunus* ogsaa virker forsonende.

For Enden af Midtergangen er indret-

tet en Siddeplads med 2 Plankebænke, og som Symbol for Stedet er her placeret et smukt, gammelt Ege-Trækors.

Erfaringen viser, at de Paarørende den Dag, de skal vælge Gravsted til deres Af-døde, ikke synes de kan gøre det godt nok, og derfor vælger et stort og dyrt Gravsted, uden at tænke paa, om de nu ogsaa senere har Midler til at holde Graven vedlige. For at sikre sig imod, at der kommer til at ligge forsømte Grave til lige stor Ærgrelse for Ejeren af Nabo-graven som for Kirkegaarden, forlanges der ved Købet af disse Gravsteder, at Renholdelse, Vanding, Blomster og Granpyntning betales for det Tidsrum, for hvilket Graven er købt og derfor besørger af Kirkegaarden. Ved en saadan kollektiv Pasning af Gravene opnaar man ogsaa at kunne gøre det billigere, hvilket kommer alle Parter til Gode.

Fig. 159.
Havedør paa
Ørungaard ved
Frederikssund med
Ligsten fra Udesundby
Kirkegaard.
Foto: A. Garboe 1938.

Fortidsminder, som man handlede ilde med —

Af Sognepræst, Dr. phil. Axel Garboe

At der i ældre Tider er faret haardt frem imod vore Kirkers Inventar og Mindesmærker, er en kendt Sag. Jeg tænker her ikke paa alt, hvad der fjernedes i Reformationstiden, men mere paa alt det, som man lod forfalde og tilsidst førte bort som værdiløst. Især tænker jeg i Dag paa, hvor mange *Ligsten* med interessante, maaske historisk betydningsfulde Inskriptioner, vore Kirker har rummet, ogsaa i landlige Egne, men som nu enten er fjernet fra Kirken eller destrueret til det ukendelige.

Ofte var det som bekendt saaledes, at der lagdes store *Ligsten* med indholdsrige Indskrifter over Graven i Kirkerne. Nogle af disse Sten fra det 16. og 17. Aarhundrede var af saa haardt Materiale, at de let kunde modstaa de mange Fød-

ders Slid, naar Slægt efter Slægt af Kirkegængere travede hen over dem. I den Kirke, *Skibby*, hvor jeg er Præst, ligger der en saadan Sten fra 1666; den blev lagt af en *Skibby-Præst, Peder Sørensen Bagge*, over hans Familiebegravelse, og er af en saa haard Bjergart, at den er ret uforgængelig. Men i samme Kirke ligger der en middelalderlig *Ligsten* over en Adelsmand. Stenen er af ølandsk Kalksten og saa blød, at den i overskuelig Fremtid vilde miste hele Resten af sin Inskription, hvis man fik Lov til at betræde den, saaledes som det længe er sket. For nogle Aar siden, blev samme middelalderlige Stens ene Ende ganske simpelt hugget bort, fordi der skulde installeres et Varmeapparat i Kirken. Kirkegængernes Vandringer over Stenen vilde inden altfor

længe have fuldført Ødelæggelsen, dersom ikke en skærmende Maatte blev lagt der til Værn om dette ærværdige Minde fra en fjern Fortid, saadan som man iøvrigt ogsaa skærmer Liggestenene f. Eks. i Roskilde Domkirke.

Præsteindberetninger og lignende Dokumenter fra ældre Tid giver et levende Indtryk af, at paa samme ilde Maade er det gaaet mange andre Mindesmærker i Kirkerne. De er helt forsvundet eller slidt indtil det ukendelige, eller man finder en Stump af dem og værner nu om denne. Men med en egen Klang taber maaske et Par Mindebogstaver fra Brudstykke; »in pace«, i Fred, staar der maaske endnu at læse.

Andre — mange — af de gamle Gravstene fra Kirkerne er ført bort fra deres Sted og havnet, maaske langt fra Kirkerne, hvor de hører hjemme. De har forsaavidt delt Skæbne med Døbefonte, der blev gjort til Vandingstrug for Kreaturerne eller blev Blomstervaser i et Haveanlæg. Ligstenene var jo saa rart nemme at benytte til Trappetrin eller paa en eller anden Maade.

En Dag træder man ud af en sjællandsk Gaards Havestuedør og sætter sin Fod paa en smuk graa Ølands-Kalksten med de let kendelige forstenede Ortoceratiter i. Den ene Halvdel af Stenen er ganske glat, men paa den anden staar der en Del slidte Bogstaver. »Denne Steen hafver erlig og velactig Mand Peder Andersøn, som boede vdi Udsundbye med sin kiere Hustru Else Kirstensdatter ladet bekostet tiell deris graf ...« Og saa er der nogle næsten ulæselige Bogstaver — vist om at faa Lov til at hvile under denne Sten til Gud vil unde dem en glædelig Opstandelse.

Efter Stenens Størrelse at dømme har det næppe været helt ligegyldige Personer, den engang (i det 17. Aarhundrede) blev lagt til Minde over — og forøvrigt: ingen er ligegyldig. Ikke drømte disse om, at Stenen fra deres Grav skulde komme

saa langt (flere Kilometer) bort og blive Trappesten ved en Havestuedør ...

Og nu er der forsaavidt ikke noget at bebrejde de nuværende Ejere af Stenen. Det vilde være at skyde ganske over Maallet. Men hvad der er Hensigten med disse Linier er at slaa til Lyd for at fare varsomt med, hvad der *endnu* findes i og ved vore Kirker, ogsaa ved smaa fattige Landsbykirker, af Minder om dem, der levede paa disse Steder før os. De er et værdifuldt Forbindelsesled mellem Fortid og Nutid. De taler et eget stærkt Sprog til Slægt efter Slægt. Skal de endelig vige Pladsen for Nutidskrav, saa lad det ske pietetsfuldt. Vi har ikke Raad til at miste noget af denne Del af vor Slægtsarv.

Om Træer og Buske paa vore Kirkegaarde

Nogle orienterende og kritiske Betragtninger af Havearkitekt Johannes Tholle

(Fortsat fra Side 64)

Foruden den allerede nævnte Pesttjørn paa Skamby Kirkegaard (se S. 64) kan nævnes andre Pesttjørne paa Ulsted (Kjær Herred) og i Ovsted (Vor Herred).

Simon Paulli nævner i sin Lægebog (1648) Ask, Lind og Hyld som Kirkegaardstræer, — altsaa atter de samme som andetsteds anført, og disse suppleret med Eg og Tjørn har saaledes været de 5 Træarter, der navnlig har præget de kristne Begravelsespladser til omkring Udgangen af 1700'erne, — enten selvsaaede fra Frø, der er fløjet ind paa det viede Omraade fra Naboen (ofte Præstegaardshaven) og har fundet Vokseplads enten paa Gravene eller Græsset imellem disse eller langs Kirkegaardens Hegn, — eller maaske er blevet plantet. Kun yderst sjældent kan man regne med, at de har været anbragt efter en forud lagt Plan (»Lindegaarden«) (jævnf. Side 63).

Selvom de Forestillinger, som man kan gøre sig om Antallet af Arter af Træer

paa Kirkegaardene indtil Romantikens Tid er og maa være uklare, ligesom det samme i nogen Grad maa gælde deres tiltænkte eller udøvede Funktion, kan vi næppe komme udenom, at Arterne af Træer og Buske har været meget begrænset og i Hovedsagen maa have været de her nævnte. Og især er det ganske tydeligt, at noget *Stedsegrønt* har der praktisk talt aldrig været at finde; der kan i Egne med en hjemlig, stedsegrøn Vegetation ganske vist tænkes at have været f. Eks. *Juniperus* og *Taxus* at finde; men det har ubetinget været Undtagelser. *Cypresser* og *Blaagræner* etc., som i vore Dage saa udtalt anvendes paa Kirkegaardene, og som netop hører til den Plantebestand, som der Side 62 er hentydet til, har overhovedet *ikke kunnet komme i Betragtning*, idet de da var ganske ukendte for os og først er blevet indført paa et langt senere Tidspunkt. Kun *Thuja* har man haft nogle meget faa Steder — og da stedse uden for Kirkegaardene.

Det er derfor i hvert Fald *ganske uhistorisk*, naar man nu om Stunder betragter og betegner disse overnævnte Planter som typiske Kirkegaardstræer, — hvilket vi iøvrigt vil komme tilbage til siden hen. Fremmede stedsegrønne Plantearter blev først indført efter 1779 og især længe efter dette Tidspunkt.

II. Omkring Romantikens Periode.

Til trods for Kirkegaardenes stærke Forfald igennem et Par Aarhundreder og under en Periode med Overfyldning af Bykirkegaarde og stinkende Begravelser i Kirkerne er Motivet »Lindegaarden« ikke blot fra gammel Tid bevaret, men ogsaa nyskabt, i den i forrige Afsnit nævnte københavnske Assistens-Kirkegaard, men ogsaa andetsteds og til de senere Tider. Vi ser i sjældnere Tilfælde Rudimenter deraf ved henslumrende Bykirkegaarde, og vi har det straalende Eksempel i Herrnhuter-Kirkegården i Christiansfeld

Fig. 160.
Lindetræer paa
Herrnhuter-Kirke-
gården i Christiansfeld
(plantet c. 1777).

Fig. 161.
Lindetræer ved
Kirkegården i Ullerup
(Sundeved).
Foto: J. Th. 1939.

Fig. 162.
Lindetræer omkring
Ulkebøl Kirkegaard
(Als).
Foto: J. Th. 1940.

Fig. 163.
Stammede Lindehække
paa Odense
Assistens-Kirkegaard.

(indviet 1777) (se Fig. 160). Vækst og Ar paa disse Træer tyder paa, at Træerne har været holdt nede ved Beskæring, — hvilket ogsaa stemmer med Datidens Skik, der først forlodes ved Indførelsen af den engelske (romantiske) Havestil og hvis Indflydelse formentlig har været Aarsagen til, at Herrnhuterlindene ikke fortsat klippestes og blev til de andre Steder kendte »Kandelaberlinde«.

Muligvis med Eksempel fra Herrnhuterkirkegaarden eller andetsteds fra er adskillige fynske, sønderjydske og andre Landsby- og Bykirkegaarde blevet forsynet med Linderækker (se Fig. 161—62), der er plantet enten indenfor eller lige udenfor Kirkegaardshegnet. Der er plantet med en bestemt Virkning for Øje, og denne har tydeligt nok været at danne en rumsafsluttende Ramme omkring Kirkens viede Omraade, hvilket ogsaa i en smuk Grad er lykkedes. Om dette skrev den udmærkede Kender af svenske Kirkegaarde, afdøde Arkitekt *Harald Wadsjö* (1927) bl. a., at » . . . Tidligere hads endast muren utgjort kyrkogårdarnas inhägnad — i städarna högra, på landsbygen lägre. Genom att plantera högväxande träd utmed muren blev kyrkogården rumsbildad ock mere vindskyddad, till båtnad såväl för den inre planteringen som stämningssänsan. Den tidens trädgårdsarkitekter iakttago, att trädgårdsparterrens väggar skulle hållas i rimlig proportion till byggnadens höjd. . . . Med andra Ord: om byggnaden var låg, så tuktades träden. I analogi härmed kan man draga den riktiga slutsatsen, att då kyrkan är låg, böra de omgivande träden tuktas lågt. Dette har måhända varit den ursprungliga meningen, man vanvård eller ändrad uppfattning hos senara tiders trädgårdsmän har varit anledning till, at vi gått miste om den beräknade verkan av en strängt formad fyrkant i det splittrade landskapet eller en fyrkant stående fritt emot luften å omgivande slätt. Denne

väsentlige detail i kyrkogårdskonstens utveckling står ännu att vinna i de fall, at omplantering är påkallad«.

Som Kirkegaardene i Landskabet kunde formes efter det ovennævnte Firkant-System med omgivende Træer, kunde Kirkegaarden i interiør Hensende ogsaa opdeles i Firkanter i Form af »Lindegaarde«, og da Myndighederne i 1805 udstedte den første virkeligt betryggende og højst paa krævede Forordning om Ordning af vore Kirkegaardsforhold med Krav om Ophør af Begravelser i Kirkerne og Paabud at flytte Kirkegaardene ud af Byerne, fandt en af Datidens Havekunstnere, kgl. Haveinspektør *Hans Müller* i Odense, netop i det faste og velbegrundede Lindegaardsmotiv, der korresponderer saa godt til Gravenes rektangulære Form, Muligheden af at bygge en saadan ny Kirkegaard op, naar den skulde ligge hen uden nogen Kirkebygning og som et selvstændigt Motiv. Han skabte i Odense en saadan Lindegaards-Kirkegaard. Skiftende Kirkegaardsledere har i Odense bygget videre paa de af *Hans Müller* skabte Lindegaarde, der efter Bestemmelsen er holdt som Pallisadehække og bestandig er af ypperlig Virkning (se Fig. 163).

Med Kirkegaardenes Udflytning opstod det ovenfor berørte Problem: Uden en samlende Kirkebygning at skulle skabe et kirkeligt (kristeligt) præget Anlæg, som desuden skulde være af en værdig og (for saavidt: kunstnerisk) forsvarlig Form. Fra Myndighedernes Side var der ikke stillet noget Krav eller givet de mindste Retningslinjer og Direktiver, og da mærkeligt nok samtlige 4 nordiske Lande i det selv samme Aar udstedte ensartede Forordninger om samme Emne, kunde man ikke faa hinandens Erfaringer at bygge paa. Det kirkelige var det eneste, der meddeltes noget koncist om; de nye Omraader skulde nemlig af Sognepræster »høitideligen indvies«, — dermed mente man altsaa, at Sagen var i Orden.

(Fortsættes).

Isted-Løven

Trosfaste Kæmper i Farens Stund
mandig har værget vor Odelsgrund.
Trosfast skal Vagt ved Graven være,
Manddom skal skærme Arv og Ære.

Carl Ploug † (1850).

Fig. 164.

H. V. Bissen: Isted-Løven,
fotograferet paa Flensborg Kirkegaard før 1864.

Patriotbegravelsen i Ryvangen den 29. August 1945

Af Overgartner A. Falmer-Nielsen

Fig. 165.

Den sidste Nummerpæl
i det uplanerede og
usikre Jordsmån med
Patriotbegravelserne.
Foto: J. Th. Maj 1945.

Umiddelbart efter Kapitulationen blev det aabenbaret (hvad man forøvrigt længe havde anet), hvor Tyskerne havde begravet Ligene af de Patrioter, som de havde pint ihjel eller henrettet. Og selv om det ikke har været tilstræbt fra Tyskernes Side, maa det erkendes, at de vanskeligt kunde have fundet et roligere og smukkere Sted end i Ryvangen nær Ryparken, idet Gravene er kommet til at ligge i et fredeligt og naturskønt Omraade, som Ingeniørtropperne benyttede til Øvelsesplads, og tillige saapas afsides, at Arealet med lidt Velvilje nemt kunde afskæres og afsondres fra nævnte Øvelsesplads.

I den nordlige Ende med et dejligt Skovbryn som Baggrund er Gravene placeret. Her findes en naturlig, høj Beplantning paa de tre Sider og Arealet er aabent for Solen mod Syd. Her er Læ for alle

Vinde, Stilhed og Ro som i en Skov, og Øjet fanger intet, som kan minde een om en Storbys nære Beliggenhed. Her var Betingelserne for at skabe et smukt og varigt Minde.

Nu kunde det maaske synes naturligt og rigtigt virkeligt at lade de døde Patrioter hvile i Fred i deres Grave mellem deres faldne Kammerater, men der viste sig dog under Overvejelserne om en fremtidig Ordning af Pladsen snart forskellige Ting, som der maatte tages Hensyn til. For det første vidste man ikke, hvor mange der laa begravet, da det kun var de første 137 Grave, Tyskerne havde nummereret. Dernæst maatte man vide, hvem der laa begravet, og nogen Liste over de Døde havde Tyskerne ikke efterladt sig, hvorfor en saadan maatte opsættes, for at man kunde vide, om det udelukkende var faldne Patrioter, Pladsen rummede. Det viste sig netop, at dette ikke var Tilfældet, men at ogsaa nogle Tyskere var begravet, og de skulde jo i alle Tilfælde ikke være begravet i Mindeparken.

Det, der gav Anledning til, at man begyndte at aabne Gravene, var dog især, at Paarørende fra nogle jyske Byer ønskede Ligene af deres Kære udleveret for at begrave dem paa de hjemlige Kirkegaarde, f. Eks. *Fuilerne* fra Hvidsten.

Man stillede sig naturligvis imødekommende heroverfor fra Kirkeministeriets Side og bad Københavns Begravelsesvæsen sørge for det rent praktiske Arbejde. Det blev Inspektør *Chr. Bech Skrydstrup* (Vestre Kirkegaard), der kom til at forestaa dette ingenlunde lette eller behagelige Arbejde.

Da man ingen Planer havde at arbejde efter, maatte man begynde Opgravningen rent tilfældigt; man maatte derfor grave en Del op, som viste sig ikke at være de eftersøgte, hvilket Begravelsesvæsenet

ret kraftigt blev kritiseret for af et Aftenblad; ganske uden Grund.

Efter at Kirkeministeriet havde forhandlet med de Paarørende, fortsatte man Arbejdet med en planmæssig Opgravning af samtlige Døde.

For de nummererede Graves Vedkommende var der ingen større Vanskeligheder, da Ligene var lagt i Kister, og inden i Kisten laa en Flaske med den afdødes Navn og Data. Senere havde Tyskerne slaet af paa Fordringerne, og Ligene var lagt i en simpel Trækasse af uhøvlede Brædder; til sidst var alle sømmelige og moralske Hensyn sat til Side, og man havde ganske simpelt gravet et større Hul og slængt en 6—7 Stykker dræbte Patrioter ned, ligesom det nu passede, uden Hensyn til, om de laa paa langs eller tværs af Hullet. Om Ligene laa i en passende Dybde, havde man heller ikke taget Hensyn til; nogle Steder var der ikke mere end godt en halv Meter Jord over de øverste.

Aabningen af disse Grave maatte selvfølgelig foretages meget forsigtigt og under betryggende Omsorg, hvorfor det ogsaa overvaagedes af Kriminalpolitiet.

Hver Gang et Lig blev taget op, blev det lagt i en Kiste og ført til Retsmedicinsk Institut, hvor Identiteten blev fastslaaet (hvilket gennem et overordentligt dygtigt Arbejde heldigvis viste sig muligt for alle de begravede danske Patrioter), og derfra førtes det i en Zinkkiste til et af Kapellerne paa Bispebjerg og Vestre Kirkegaard.

Opgravningen paabegyndtes først i Juni Maaned og afsluttedes en af de første Dage i Juli. I dette Tidsrum opgravede man 202 Lig paa den egentlig Gravplads; Gravene paa denne Plads laa ikke efter noget System, enkelte Grave laa helt tilfældigt langt ude til Siderne og helt inde mellem Træerne, saaledes at hele Arealet grundigt maatte graves igennem.

Prøvegravninger andre Steder paa Øvelsespladsen foretoges, men de aabenbarede

blot nogle uhyggelige Latrinkuler. Samtidig med Opgravningen blev der foretaget en nøjagtig Opmaaling af Gravene, ligesom hele Terrænet blev opmaalt og nivelleret af Københavns Begravelsesvæsen.

Under hele Opgravningen ydede Militæret under Oberstløjtnant *Brinckmanns* Ledelse Begravelsesvæsenet den størst mulige Støtte baade i vanskelige Spørgsmaal og rent praktisk med Hensyn til Folkelokaler og Opbevaring af Værktøj.

Arealet, som Militæret har overladt til Mindekirkegaard, er et omtrent kvadratisk Stykke Jord, der maaler ca. 150 Meter paa hver Led, heraf udgør selve Gravfeltet ca. 1200 m².

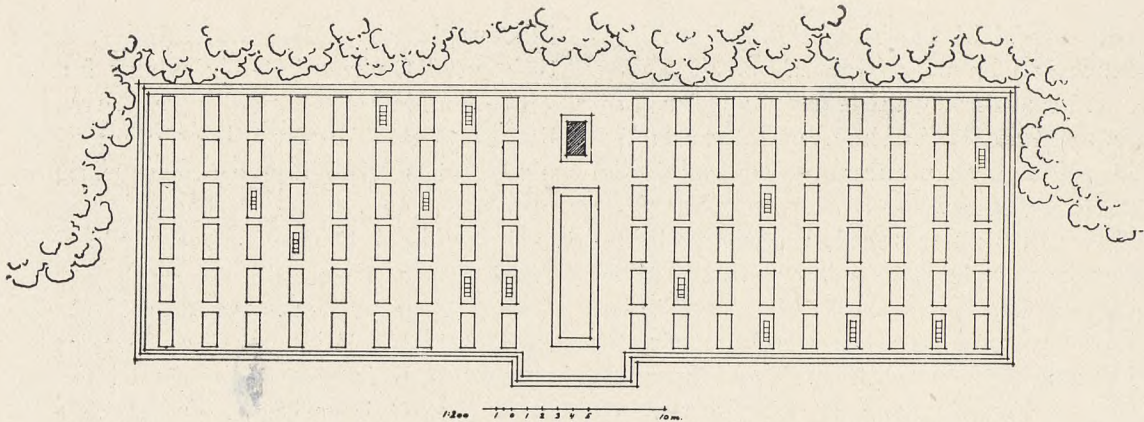
Mod Nord begrænses Arealet af Tuborgvej, og mellem denne og Gravfeltet findes den foran omtalte skovagtige Beplantning af store Træer, mod Vest begrænser en Ahornallé Gravene, og mod Øst findes en tilfældig Beplantning af Træer og Buske. Selve Retterstedet kunde desværre ikke tages med ind i Mindekirkegården, da det laa lidt borte inde paa Øvelsespladsen.

Da man ved Opgravningen konstaterede, at Jorden i den østlige Side var meget sur og vandfyldt, tilraadedes det at lade Arealet dræne inden Begravelsen. Dette Arbejde udførtes af Ingeniørfirmaet *Rasmussen & Schiøtz*, og da Arealet ligger

Fig. 166.
Ib Andersen:
Begravelsespladsen ved
Ryparken, Juli 45.
Geng. efter »Politikens
Magasin» 28.8. 45.

Fig. 167.
 Inddelingen af det
 forhøjede Terræn i
 Mindelunden; dette
 grænses af de 3 Linjer,
 men denne Grænse er
 ikke Mindelundens.
 Signaturen i nogle af
 Felterne angiver
 Urnenedsættelser, de
 øvrige er
 Kistebegravelser.

6,50 m over Tuborgvej, lod dette sig let praktisere.

Kirkeministeriet overdrog kgl. Bygningsinspektør, Professor *K. Gottlob* at udforme Planen for Anbringelse af de 93 Kister og 13 Urner, hvis Paarørende ønskede dem nedsat i Ryvangen. De øvrige Kister blev overført til hjemlige Kirkegaarde rundt om i Landet eller til de københavnske Kirkegaarde.

At grave til saa mange Kister paa én Gang maatte rent teknisk naturligvis volde en Kirkegaardsmand noget Hovedbrud, især var der det Problem at komme af med al den opgravede Jord, da der ikke var saa forfærdelig megen Plads mellem Kisterne. Dette klarede man paa den Maade, at man oven paa hver Grav havde en Kasse af to Sæt Afstivningsplanker, og

da hver Afstivningsplanke er 9" høj, vil det sige, at man fik Plads til 18" Jord mellem Gravene og hævede paa den Maade hele Gravfeltet op over det øvrige Terræn, hvilket kun virkede smukt. De 3 Linjer omkring Gravene paa Fig. 167 viser Grænsen for det hævede Terræn.

Et andet Problem var at faa Siderne af Gravene til at blive staaende, da Jorden efterhaanden var blevet meget løs, først ved at blive gennemgravet ved Op-tagningen af Ligene og bagefter ved Opgravning til Dræning, og da det tilmed faldt ind med fugtigt Vejr, var det hele meget vanskeligt og klarede kun ved Brug af en stor Mængde Afstivningsmateriale. Der brugtes 4—5 Sæt Afstivning til hver Grav foruden 2 Sæt foroven (se Skitse, Fig. 168).

Til Afstivning brugtes ialt 11,000 Fod Planker. Gravene blev gravet i almindelig Dybde maalt fra Terrænhøjde.

Til Urnerne blev der gravet som til en almindelig Urne, blot blev der lavet Trin, saa man kunde gaa ned med Urnen. Overlægning kom man let over, idet al den opgravede Jord dækkedes med et tykt Lag Gran, saa det var behageligt at gaa paa uden at man sank ned i den bløde Jord. Ligeledes pyntedes Gravene med Gran indvendigt.

Ved selve Begravelseshøjtideligheden den 29. August stilledes Kisten paa to Lægter (Strør) oven over selve Gravene,

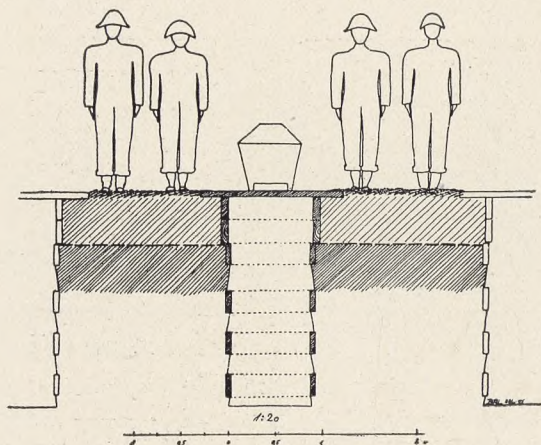

Fig. 168.
 Skitse af Afstivning,
 Jordplaneringen
 over den faste Jord,
 Grandækning m. m.
 ved Begravelsen
 den 29. August 1945.

Fig. 169.
Kister og Urner
er anbragt;
Kongeparret i den
aabne Vogn.
Frihedskæmpere
staar Æresvagt.

Fig. 170.
En af de 8 medvirkende
Præster foretager
Jordpaakastelsen,
inden Kisten sænkes
af Frihedskæmpere.
Foto Fig. 169—70:
Tage Christensen.

da der ved Siden maatte beregnes Plads til 8 Frihedskæmpere ved hver Kiste.

I Mindelunden nedsattes paa Aarsdagen for det definitive Brud med Fjenden, den 29. August, følgende Patrioter:

Svend Edvard Rasmussen, Niels Stenderup, Svend Otto Nielsen, Lars Bager Svane, Georg Brockhoff Quistgaard, Holger Vilhelm Otto Søderberg, Carl Jørgen Larsen, Arne Lützen Hansen, Carsten Leif Bruhn Petersen, Herman Møller Boye, Emil Balslev, Ib Poul Gjessing, Hans Jørgen Henriksen, Robert Jensen, Svend Tronbjerg, Mølgaard Jensen, Ib Poul Finderup, Thorkild Toftegaard Jørgensen, Kristian Ulrik Hansen, Per Sonne, Erik Nyemann, Kai Holger Schiøth, Preben Hagelin, Eduard Frederik Sommer, Gunnar Mogens Dahl, Knud Erik Henning Gyldholm, Axel Jensen, Jørgen Juul Jensen, Holger Nyhuus Kristoffersen, Knud Klitbo, Kai Ole Hammerich, Knud Larsen, Niels Alexander von Wendt Rahbek, Kaj Gersdorff Holbech, Jørgen Haagen Schmith, Jørn Thomsen, Victor Bering Mehl, Carl Helmuth Preben Berg Sørensen, Jens Jakob Wolf Martens, Ib Mogens Bech Christensen, Hans Henrik Christian Gottschalch, Bent Faurschou Hviid, Poul Markussen, Karl Edvard Nielsen, Steffen Harald Johansen, Poul Erik Hildahl, Lucian Maslocka, Lone Maslocka, Erik Caland, Cleving Benjamin Lindhardt, Ejler Frederik Hurtigkarl, Jens Carl Thomsen, Kaj Ove Hedahl, Carl Alfred Nielsen, Jørgen Arboe-Rasmussen, Est-

van Svend Aage Wehlast, Otto From-Petersen, Erik Gerhard Andersen, Svend Erik Jensen, Peter Bogstad Mandel, Harald Christensen, Carl Gustav Stricker Brøndsted, Erik Crone, Svend Glendau, Preben Gylche, Poul Boris Alex Madsen, Andreas Wadekloff Bronislaw Nielsen, Preben Richard Christensen, Carl Borch Sørensen, John Erik Andersen, Arthur Nielsen, Ib Fischer, Helge Ove Jensen, Erik Koch Michelsen, Walter Svend Aage Florang, Jørgen Hall, Svend Erik Mikkelsen, Poul Larsen, Henrik Wessel Platou, Johan Jørgen Teilmann, Helge Emil Frederiksen, Anton Laurits Emil Knudsen, Leif Dines Pedersen, Sten Verland, Ebbe Rørdam, Svend Georg Borup Jensen, Kai Leo Kristensen, Niels Louis Damsgaard, Carl Alex Vindum, Otto Eghotm Lauritzen, Erik Briand Clausen, Ejler Haubirk, Kim Malthe-Bruun, Ludvig Alfred Otto Reventlow, Jørgen Frederik Winther, Peter Wessel Fyhn, Jørgen Buntzen, Svend Jørgensen, Steen Simonsen, Carl Petersen, Jørgen Erik Skov Larsen, Erik Henning Gunnar Widding, Ole Christensen, Jens Jørgen Jacob Koefoed, Orla Jens Christian Hansen, Carl Mortensen.

Kisterne var om Morgenen under Ringning af Hovedstadens Kirkeklokker af det danske Militær i een lang Kortøge ført til Begravelsespladsen; hver Kiste var dækket af Danebrog.

Ved Begravelsen var *Hs. Majestæt Kongen, Hds. Majestæt Dronningen* og den øvrige Kongefamilie til Stede, og c. 50,000 Mennesker var forsamlet paa Pladsen. Taler holdtes af Sjællands Biskop, Dr. th. *H. Fuglsang-Damgaard*, som indviede Omraadet, samt af Forsvarsministeren, Kirkeministeren og endnu flere. Frihedskæmpere stod Æresvagt og sænkede Kisterne. — Danmark tog Afsked med sine Faldne.

Umiddelbart efter Højtideligheden jordes Gravene, og over hver Kiste opklappedes en Gravhøj, der blev pyntet med det Væld af Blomster og Kranse, som i Dagens Anledning var sendt ud til Ryvangen.

Fig. 171.
Patriotgravene
er dækket af Gran
og Kranse.
Novemberstemning.
Foto: J. Th.

For at orientere de besøgende er siden hen hver Grav blevet mærket med et Metalnummer, ligesom der i Mindelunden ogsaa er ophængt en Navneliste med tilsvarende Numre.

Københavns Begravelsesvæsenes Udgifter beløber sig for Opgravningsarbejdet samt Gravning af nye Grave, Jordning og Planering til ialt ca. 41.000 Kr., heri er medtaget Udgifterne til Dræningsarbejdet.

For at holde Gravene i sømmelig Stand har det været nødvendigt, at Begravelsesvæsenet til Stadighed har haft 2 Gartnere placeret i Ryvangen. For det første visnede Blomsterne hurtigt, og disse maatte fjernes, og Gravene blev i Stedet for pynftet med Gran, der stadig udskiftes for at være friskt og grønt. Dernæst var det hver Dag et Kæmpearbejde at faa Pladsen rensat for Papir, Isbægre og lign., som de besøgende uden Hensyn til Stedet stadig kaster fra sig overalt, saaledes at der i den første Tid daglig samledes flere Sække Affald.

Biskop, Dr. theol. *Fuglsang-Damgaards* manende Ord: »Drag dine Sko af, for det Sted, du staar paa, er hellig Jord« burde efterkommes lidt mere af det besøgende Publikum for at skabe det værdige Minde, de faldne Patrioter har Krav paa.

Om den endelige Ordning af Mindekirkegaarden, som paa sin Laage bærer det talende Ord: Mindelunden, — foreligger der endnu ved Udgangen af 1945 desværre ingen for Offentligheden kendt Afgørelse, hverken fra Kunstnerens Side eller fra de bevilligende Myndigheders.

At det dog er Statens Opgave at give dem, der døde, for at vi alle kunde genvinde vor Frihed, en virkelig værdig Hvileplads til de seneste Tider, har der aldrig været den ringeste Tvivl eller Diskussion om.

Juleaftensdag aflagde vort Kongepar Besøg i Mindelunden, og Juleaften tændte Frihedskæmpere en Fakkelpaa hver af de Dødes Grave. —

Flygtningebegravelserne

Som det allerede i vor Artikel S. 73 ff. antydedes, kan de mange Begravelser af tyske Flygtninge være særdeles byrdefuldt for et Sogns Kirkegaard(e), og det er klart, at Begravelser af et stort Antal Lig fra et Folk, med hvem vi *de facto* har været i Krig, ikke kan være blot et lokalt Spørgsmaal, men er et Landsanliggende, hvorfor det ogsaa maatte føles urimeligt, om de lokale Samfund foruden de øvrige Fortrædeligheder og Ulemper tillige skulde bære de *økonomiske* Byrder ved Flygtningebegravelserne. Dette er da ogsaa indset af Landets øverste Myndigheder, og forsaavidt Flygtningebegravelserne betyder en saa stærk Belastning af Kirkegaardene, at de derfor maa udvides, kan der nu i Henhold til udsendt Cirkulære fra Kirkeministeriet (se Tillægsside 36) opnaas økonomisk Støtte hertil.

Dette vil altsaa ikke blot sige, at dersom der direkte maa udlægges ny Kirkegaardsjord til Flygtningebegravelser, vil der kunne opnaas Statsstøtte til de dermed forbundne Udgifter, men ogsaa at dersom en Kirkegaard bliver saaledes optaget af Flygtningebegravelser, at den for fremtidigt at kunne betjene sit Sogn maa have nyt Areal til Raadighed, vil der kunne opnaas Statstilskud hertil.

Vi henviser til Cirkulærets Ordlyd og erindrer om, at selvom mange Kirkegaarde har klaret Sagen ved at putte Flygtningelignene ned paa Steder, hvor det maaske ellers vilde have været vanskeligt at faa udlagt Familiegravsteder, saa hører saadanne Pletter dog ofte med til en naturlig Kirkegaardsreserve; og hvor denne naturlige Reserve altsaa allerede *er* opbrugt, vil Kravet om Udvidelse af Kirkegaarden melde sig adskilligt tidligere end ellers. Da Kirkegaarden ved ikke at tage dette Forhold i Agt vil kunne komme til at narre sig selv for en velbegrundet Statsstøtte til Kirkegaardens Udvidelse, hen-

stilles det til de enkelte Menighedsraad simpelthen at gøre op, hvor megen Plads Flygtningebegravelserne har belagt (uanset Stedet), og at lægge dette Areal til Grund for Beregninger over Kirkegaardens Krav om Støtte til Udvidelse.

Med Hensyn til Fremgangsmaaden vedrørende selve Begravelsen af Flygtningelignene skal vi her gengive det Punkt i det af Statens civile Luftværn udsendte Cirkulære, hvor det meddeler, at »De for Luftværnschefen anmeldte Lig (jfr. Punkt 1) maa ved dennes Foranstaltning ved Hjælp af Luftværnets Sanitets- og Ambulance-tjeneste begravnes efter Aftale med det lokale Begravelsesvæsen, Begravelser vil om fornødent kunne foretages i Fællesbegravelser og uden Anvendelse af Kister«. At denne sidste Passus ikke betyder, at Ligene ikke bør svøbes eller lægges i andet end netop en Ligkiste, har vi omtalt i vor tidligere Artikel om Flygtningebegravelserne (se Side 73 ff.).

Da det er hændt, at uansvarlige Personer især ved Nattetid har oprevet og bortfjernet de Gravmæler, som har været anbragt paa Flygtningegrave, ja endog paa Soldatergrave, finder vi Anledning til at fremføre, at noget saadant turde være et meget sørgeligt Udslag af Tidens Strømninger. Naar sørgende Efterladte, der her i Landet befinder sig i en trist Tilværelse i en Flygtningelejr, har brugt deres fattige Skillinger til at rejse et beskedent Mindesmærke over deres lille Barn eller en Mor, som er død i Fremmedland, skylder vi dem, at de har Fred til noget saadant; og Soldatergravene har til enhver Tid haft en særlig Ret.

Hvad der iøvrigt skal ske med Flygtningegravene og de tyske Soldatergrave, maa Staten til sin Tid træffe Afgørelse om, og vi har ikke lagt Skjul paa, at for Statens egen Sikkerhed maa den træffe en effektiv Afgørelse. Men »Publikum«s selvbestaltede Udrensning af Gravminder hører ikke hjemme i Kultursamfund.

Danmarks største Soldatergrav fra den 2. Verdenskrig

Af Graver, Kirkegaardsgartner A. Hellum

Straks efter 9. April 1940 ankom 40 tyske Soldater (antagelig fra Oslofjorden) til Frederikshavn. De blev begravet paa en Afdeling af Østre Kirkegaard, og ved denne Lejlighed blev en Overenskomst (som blev gældende omtrent under hele Besættelsen) oprettet, hvorefter det tyske Konsulat tog sig af Begravelserne, og de døde Soldater blev at betragte som udenlandske Sømænd. Alle deres Data og Dødsarsagen blev overgivet til Kirkekontoret og indført i Kirkebøgerne. Begravelsesceremonierne tog Tyskerne sig selv af.

I den følgende Tid kom saa flere og flere Begravelser, indtil vi naaede op paa 70. —

Paa dette Tidspunkt gik det op for os, at der vilde komme et langt større Antal Begravelser, end vi først havde regnet med, og vi forklarede da Tyskerne, at vi ikke med den Jord, vi havde til Raadighed, af Hensyn til Byens Befolkning kunde tage flere Begravelser, men vi vilde overlade dem et tilkøbt Areal Nord for Kirkegaardens nordlige Læbælte, og dette Forslag gik Tyskerne ind paa.

Under hele Besættelsen pointerede Tyskerne, at alle Soldater efter Krigen vilde blive gravet op og sendt til Tyskland og begravet i Hjemlandets Jord. Dette skete dog kun i eet eneste Tilfælde.

Saa kom Natten den 2. Septbr. 1940, hvor et stort Troppe-Transportskib »Pioner« med ca. 800 Mand eksploderede (eller blev torpederet). Kun faa blev reddet, og man opsamlede 240 døde, som flød i Redningsveste, og indbragte dem til Frederikshavn og Skagen. Det lykkedes ved Hjælp af samtlige Ligkisteforhandlere i hele Vendsyssel at skaffe Kister til dem alle.

Rygter om Begravelser i Bakkerne og uden Kister er ikke rigtige, og det er hel-

ler ikke rigtigt, at det kun var Officerer, der blev begravet her. Fra »Pioner« var f. Eks. baade Sygeplejersker, Præster og civile.

Om denne store Begravelse skal iøvrigt fortælles følgende (jævnf. Fig. 172—73).

Vi havde ca. 4 Dage at ordne Begravelsen paa, og ved Hjælp af 80 Mand fra det lokale Arbejdsmandsforbund blev det i Orden. Efterhaanden som Ligene, der var kørt op i Badmintonhallen og andre Rum, blev lagt i Kiste, blev de kørt op paa Kirkegaarden og anbragt paa Marken, og da Graven havde faaet sin Dybde, blev Kisterne baaret ned og stillet i Rækker med 10 i hver. Alle Kister havde forinden faaet indgraveret fortløbende Numre, og i Kisten blev lagt en forseglet Flaske med alle Oplysninger om Afdøde. Dette var naturligvis ogsaa Tilfældet ved alle de øvrige Begravelser, der siden hen foretoges paa vor Kirkegaard. Den opgravede Jord blev lagt i umiddelbar Nærhed af Graven og foroven planeret ud; der blev lavet Trappe op, og denne Vold gav Plads for de opmarcherede Soldater, ialt ca. 2.000. Paa den ene Side af Graven var der indrettet en Talerstol til Feltpræsten. Ved østre Ende af Graven, hvor der ingen Jord var anbragt, var beregnet Plads til Overkommandoen, Byens Embedsmænd og inviterede. Et mægtigt Militærorkester spillede Sørgemarcher.

Omkostningerne til hele Arrangementet kan kun opgøres omtrentligt. Gravearbejdet alene kostede 4.500 Kr., Kisterne 20.000, dertil kom saa Flagene og Blomsterbuketterne til hver Kiste og de mægtige Kranse, der naturligvis var i hundredvis.

Efter denne store Begravelse kom en Tid uden særlige Begravelser, og Graven blev beplantet efter en Plan udarbejdet af Kirkegaarden. Der blev plantet Smaagrænner for at dække, da Jordbunden kun er Flyvesand, og Grænnerne skulde saa danne et Tæppe med Græskanter (se Fig. 175).

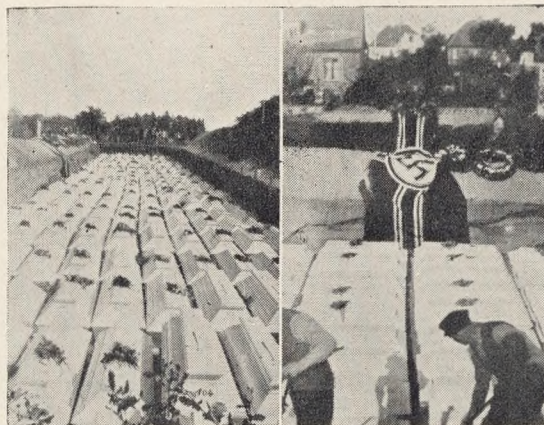

Fig. 172—173.
Der foretages
Begravelse af 240 tyske
Krigsofre i
Frederikshavn,
Sept. 1940.

Paa denne Tid blev de 69 Soldater fra Østre Kirkegaard gravet op og flyttet ud paa den tyske Afdeling. Nu blev der, hvor de 69 var opgravet, lavet en Afdeling for Selvmordere og Soldater, der blev henrettet for forskellige Forseelser; disse var jo Faneflygtninge, og de blev begravet uden militær Honnør. Vi holdt naturligvis igen med disse Lig-Flytninger, men de blev tilladt med den Begrundelse, at det ikke var Dødsfald med epidemiske Aarsager.

Nu kom der ogsaa engelske Begravelser, og de foregik paa den tyske Afdeling, i Begyndelsen under samme militære Honnør som Tyskernes, senere var der kun den tyske Feltpræst og Majoren ved Feltgendarmeriet og Kirkegaardsgartneren til Stede. Præsten bad en Bøn, kastede Jord paa, og Majoren nedlagde en Kranse. Ialt er der begravet 68 engelske

Fig. 174.
Senere foretagen
Tyskerbegravelse paa
Frederikshavn
Kirkegaard.

Fig. 175—176.
Den første Anlæggelse
— og senere.

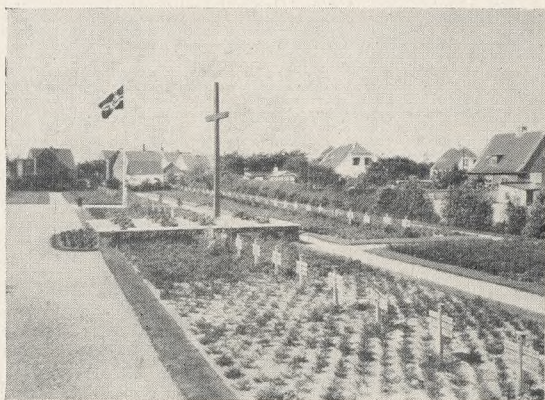
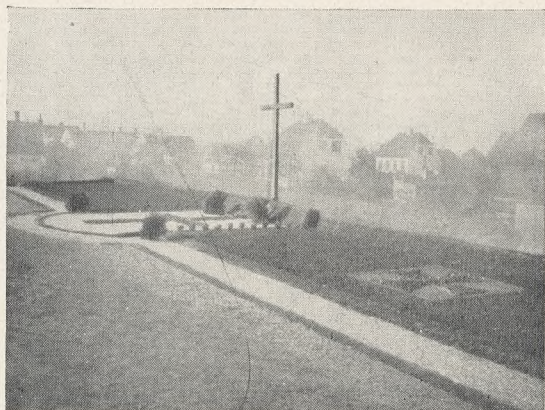

Fig. 177.
Detail af de anbragte
Mindesmærker.
Foto: J. Th.

Flyvere. Kun i eet Tilfælde (det eneste paa Fr.havns Kirkegaard *uden Kiste*) lykkedes det ikke Tyskerne at skaffe Kiste, og Liget havde ligget 3 Maaneder i Vandet og skulde begraves. Englænderen blev senere gravet op og kom i Kiste. Tyskerne fabrikerede derefter selv Kisterne.

Nu var der efterhaanden ca. 1000 Soldater begravet, og man maatte omlægge det hele. Jeg vilde ikke paatage mig dette, og Tyskerne fik saa en Entreprenør til at ordne det efter en tysk Tegning. Planen med Granerne blev bibeholdt, og der blev opsat Kors med Navne. Korsene blev lavet med 6 Tværpinde, og dækkede en Række med 10 Grave. Paa den ene Side en Overskrift og 4 Navne, paa den anden Side 6 Navne og vedkommendes militære Rang (se Fig. 177). Naar det blev lavet saadan, var det fordi, som Tyskerne sagde, at 1000 Kors vilde virke altfor kolossalt, medens det paa denne Maade kun blev 100 Kors. —

De engelske Soldater blev (efter helt at være indkredset af tyske Soldater, russiske, polske og italienske Frivillige) flyttet ud paa en lille Afdeling for sig selv, og der kom samme Kors paa disse. Ialt laa der 68 engelske, over 1100 tyske Soldater og 84 Selvmordere, foruden en Del Flygtninge, som ogsaa kom paa den tyske Afdeling — og saa kom Kapitulationen den 5. Maj 1945.

For ikke at det hele skulde forfalde, gav Lederen af Flygtningelejren Tilladelse til, at nogle kvindelige Flygtninge, ledsaget af en C. B., hver Dag i nogle Timer, maatte gaa op og renholde Gravene.

De engelske Grave bliver senere istandsat efter engelsk Ønske.

Om Gravenes Fremtid kan der vel intet siges. Frederikshavnerne har, i Modsetning til visse andre Byers Indbyggere, vist sig i Besiddelse af saa megen Kirkegaardskultur, at man har holdt sig fra Hærværk af nogen Art, og dette vil sikkert faa Betydning for Gravenes Fremtid.

Krigsgravar i Sverige

Av krigsgravinspektören vid Försvarsstaben,
kyrkogårdsföreståndare Hilding Claesson

Under de gångna krigsåren har många främlingar fått sin sista viloplats på svenska kyrkogårdar. De första krigsåren var det så gott som utslutande krigsdeltagare och sjömän från de krigande nationerna, som bäddades ner på kyrkogårdarna utefter våra kuster.

Efter Danmarks och Norges okupation fingo även några av våra danska grannar sitt vilorum i svensk jord medan norr-männen — vad jag vet — undantagslöst undergingo eldbegängelse varefter deras askor bevarades i Sverige till befrielsens dag då de fördes hem till Norge. Så var också förhållandet med de danskar, som undergingo eldbegängelse.

Till en annan grupp hörde alla de flyktingar av vitt skilda nationaliteter, som flydde undan tyska slavdrivare i Norge och Finland. Många av dessa voro krigsfångar eller tvångsarbetare i organisation Todt. Över snöhöljda fjäll uppe i norr försökte de att taga sig fram över den svenska gränsen till bebodda trakter och till friheten. Somliga lyckades under oerhörda strapatser — andra misslyckades och deras kroppar fick bäddas ner uppe i fjällvärlden i de fall det var omöjligt att föra dem ner till kyrkogårdarne. Så sent som hösten 1945 höll en av våra lappmarkspräster på att duka under efter att han uppe i fjällvärlden jordfäst en rysk flykting.

De amerikanska och brittiska gravarna härbärgera stoffen av flygare, som störtat över svenskt område eller flutit iland vid våra kuster. Så gott som samtliga amerikaner äro begravda på *Malmö Östra kyrkogård* där en sönderskjuten flygplanspropeller och en rad vitmålade kors påminner om det hårda öde, som drabbade dessa unga män. Och på *Pålsjökyrkogården* i Hälsingborg har c:a femtio brittiska flygare

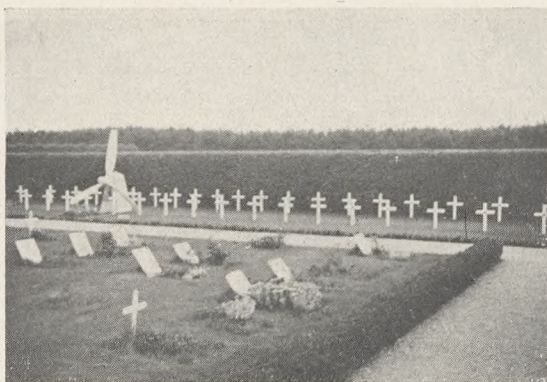

Fig. 178.
Amerikanske
Flyvergrave paa
Malmö Östre
Kirkegaard. Gravene i
Forgrunden er ikke
Krigsgrave.
Foto: G. V. Walberg.

bäddats ner. De enkla, vita korsen bära utom namnet på den som vilar därunder, inskriptionen: *Died for his Country*, en enkel och värdig inskription och en inskription med stil. Dessutom finnas brittiska gravar lite varstades på svenska kyrkogårdar. De äro icke samlade på samma sätt som de amerikanska gravarna.

De tyska gravarna äro också ganska spridda. Ett större antal finnes i *Trälleborg* där de samma äro försedda med ek-kors och inskurna hakkorseblem. Det största antalet tyska gravar, som samlats på en plats är på *Kvibergskyrkogården* i Göteborg. Hit fördes de c:a 100 tyskar, som bärgades utefter den bohuslänska kusten i samband med »Westfalen« undergång i september 1944. Gravarna ha inga kors eller andra minnesmärken. Såvitt jag vet ha tyskarne icke på någon kyrkogård i Sverige anbrakt de järnkorsliknande gravvårdar av trä, Hitler i en

Fig. 179.
Polske Flygtningegrave
paa Lund Nordre
Kirkegaard. Korsene er
svensk Krigsgravmodel.
Blomsteranordningen
efter britisk Monster.

Fig. 180.
 Britiske Flyvergrave
 paa Pålsvö Kirkegaard
 i Helsingborg.

Fig. 181.
 »Den ukendte Soldat«
 i Lund.

kungörelse den 14. juli 1942 fastställde, som de enda tillåtna över tyska soldater varhållst de än funno sin grav. I *Bergen* i Norge togs för exempel alla äldre kors bort och ersattes med »jernkorstypen«.

Under 1944—1945 har en annan kategori krigsgravar kommit till. Det är flyktingsgravarna. Hösten 1944 kommo tusentals finnar över den svenska gränsen vid Torne och Muonio älvar då de flydde undan tyskarna från sina brinnande hem i det härjade Nordfinland. Något senare kommo norrmännen över milsvida fjällvidder i Sveriges ödsligaste trakter. Det var åtskilliga — särskilt finska barn — som icke fick återvända till sina hem. De bäddades ner på våra nordsvenska kyrkogårdar. Våren 1945 började de vita bussarna bringa sina färder genom Danmark och något senare de svenska båtarna mellan Lübeck och de skånska hamnarna. Passagerarna buro fängnummer från Tysklands mest beryktade fängläger. Bland dessa undernärda och dödssjuka blev det många, som icke kunde räddas. Enstaka personer voro så sjuka att de icke kunde lämna uppgift om sina namn. Namnlösa vila de på svenska kyrkogårdar. De ha blivit en motsvarighet till den »okände soldaten«, en symbol för de miljoner, som trampats ner av mänsklighetens fiender — som bränts i Gestapos krematorier. Bland dem som fått sina gravar på svenska kyrkogårdar äro polackerna i avgjord majoritet men här saknas knappast någon europeisk nation. På *Lunds Norra kyrkogård* återfinnes polska, holländska, jugoslaviska, italienska, ryska, estniska och tyska gravar. Den tyska, som fick sin viloplats i Lund kom från ett av de beryktade tyska koncentrationslägren där hon spärrats in för sin tros skull. Fransmännen samlades på *Malmö Östra kyrkogård*, ungrarna, som allesammans voro mosaiska trosbekännare, har begravts på den *mosaiska begravningsplatsen i Malmö*.

Fransmännen komma sannolikt att föras

till sitt hemland. Även de belgier, som begravts i Sverige, har det varit tal om att föra hem.

För närvarande dryftas inom myndigheterna ett förslag att lägga upp ett generalregister över samtliga främmande gravar i Sverige. Det skulle läggas upp nationvis och tillställas såväl de berörda legationerna i Sverige, som Internationella Röda korsets byrå i Genève. Orginalet skulle förvaras i Sverige — förslagsvis hos svenska Röda korset. Avsikten med registret är att underlätta sökandet efter försvunna anförvanter.

Opmaaling og Kortlægning

Af Havebrugskonsulent H. Breinholt Nielsen

Naar man kommer ud paa Landets Kirkegaarde, undres man ofte over den Uorden, der, kan være med Hensyn til Begravelsernes Data, hvem, hvor og hvornaar der er begravet m. m. Denne Uorden findes især paa Landsbykirkegaardene og kan skyldes flere forskellige Aarsager; een af de vigtigste Aarsager er, at der enten helt mangler et Kirkegaardskort, eller at Kortet er saa forældet, at det ikke viser den nuværende Situation paa Kirkegaarden. Begravelsesprotokollen kan i de fleste Tilfælde udmærket godt føres af Kirkevæрге eller Graver, medens Udfærdigelse af et Kirkegaardskort eller Revision af dette volder større Vanskeligheder, da Kirkevæрге eller Graver ikke er kendt med Fremgangsmaaden ved Opmaaling eller Kortlægning.

Paa større Bykirkegaarde er der dog undertiden ansat en (f. Eks. Havebrugskandidat), der vil kunne udføre dette Arbejde. Til Orientering for de mindre Kirkegaardes Ledelse skal jeg i den følgende Beskrivelse gøre Rede for, hvorledes et Kirkegaardskort fremstilles, eller et gammelt Kort korrigeres.

Loven kræver et saadant Kort: Lov Nr.

Fig. 182—183.
Landmaalergerjerne lægges frem, — og Indmaaling af Kirkegaardsdetailerne paabegyndes.

282 af 30. Juni 1922, § 22, Stk. 2, siger: *Ligeledes skal der være et Kort over Kirkegaarden, paa hvilket hver Grav afmærkes med Nummer.*

Kgl. Anordning af 10. Decbr. 1927 om Kirkegaarde, § 17, Stk. 2: *Endvidere skal der være et Kort over Kirkegaarden, paa hvilken enhver Grav afmærkes med Nummer. Kortet bør findes i to Eksemplarer, der opbevares paa forskellige Steder.*

Cirkulære af 12. Dec. 1927 vedrørende ovenstaaende Kgl. Anordning: *Ministeriet ønsker dernæst særlig at henlede Opmærksomheden paa Bestemmelsen i Lovens § 22, jfr. Anordningens § 17, om, at der til Overholdelse af Orden med Gravstederne ved enhver Kirkegaard skal findes en af Provsten autoriseret Kirkegaardskort samt et af Synet godkendt Kirkegaardskort, det sidste i to Eksemplarer. For at undgaa den Mangel paa Orden med Hensyn til Gravstederne, som i mange Tilfælde*

har voldt store Vanskeligheder og medført betydelige Udgifter til Regulering af ældre Kirkegaarde, og for at opnaa en økonomisk Anvendelse af den forhaandenværende Gravstedsplads, saa Udvidelse af Kirkegaarden ikke skal blive nødvendig før Tiden, er det i høj Grad paakrævet, at Bestemmelsen om Protokol og Kort nøje overholdes.

Kortet skal altsaa ifølge Loven vise hvert enkelt Gravsted; desuden er det for Orientering paa Arealet en Fordel at anvende en særlig Signatur paa nogle enkelte Gravsteder, f. Eks. Gravsteder, der er forsynede med Jerngitre, eller Gravsteder, der er købt langt frem i Tiden, — Gravsteder, hvor berømte Personer er begravet, samt andre Gravsteder, der har større Betydning. Desuden skal Kortet vise Kirke med Indgangsdøre, Kapel og andre Bygninger, Mure og andre Hegn, Kirkegaardens Beplantning, Træer og Hække samt Drænledninger, hvor der kan skaffes Oplysninger om disse. Drænledningerne kan paa Kortet tegnes med en punkteret Linie. For at kunne faa Kortet saa tydeligt som muligt, og for at faa saa mange Detailler med som muligt, skal Kortet helst tegnes i Maalestoksforhold 1:200. Dette Maalestoksforhold er dog kun overkommeligt ved mindre Kirkegaarde, da Formatet ellers vil blive alt for uhaandterligt. Af denne Grund er det nødvendigt for større Kirkegaarde at anvende f. Eks. 1:400 eller 1:500.

Til Opmaaling af Kirkegaarde skal der bruges de samme Redskaber som Landinspektører anvender ved Land-Maaling. Landmaalerstokke, et Staalbaand med Stikker, Baandmaal, Vinkelspejl eller Vinkelprisme, Maalebog og Meterstok, samt til Kortlægningen Tegnepapir og Tegne-rekvisitter. Det er for Nøjagtighedens Skyld af allerstørste Vigtighed, at alle disse Redskaber er i fineste Orden. *Landmaalerstokkene*, der helst skal forefindes i et Antal paa 10—12 Stk., er de kendte rød-

og hvidmalede Stokke, forsynet med en Jernspids i den ene Ende. Stokkene skal helst være forholdsvis smaa, da de saa er mere haandterlige, helst ca. 160 cm lange og 16 mm tykke. Landmaalerstokkene bruges til at markere Opmaalingens Hovedlinjer med. *Staalbaandet* er 20 m langt og ca. 2 cm bredt, lavet af rustfrit Staal. Baandet er for hver Meter forsynet med et Tal, og for hver decimeter med et Hul, Maalene mellem Hullerne maa man skønne sig til. Staalbaandet bruges til at lægge i Hovedlinierne, maale disse samt Fodpunkterne for de, fra Terrængenstandene vinkelret paa Hovedlinien førende Perpendiculærer. *Baandmaalet* er et 10—20 m langt Lærredsbaand med indvævede Kobbertraade. Det er inddelt i m og cm. Baandmaalet bruges til at maale Afstanden fra Hovedlinie til det Punkt, der ønskes indmaalt. Staalbaand og Baandmaal skal justeres en Gang imellem. Det er især af Vigtighed, at man ved hver eneste Opmaaling efterser, at disse to Maale-redskaber passer indbyrdes, Baandmaalet er især tilbøjeligt til at variere i Længden, navnlig naar det har været vaadt. *Vinkelspejlet* bestaar af to smaa Spejle, indfattet i en Ramme af Metal. Spejlene skal indbyrdes danne en Vinkel paa 45°. Vinkelspejlet anvendes til i Hovedlinien at finde det Sted, hvorfra en Linie (Perpendiculæren) vinkelret paa Hovedlinien, rammer den Terrængenstand eller det Punkt, der ønskes indmaalt. Vinkelspejlet maa ogsaa justeres en Gang imellem. Et Vinkelprisme er dog at foretrække, da det ikke kan komme i Uorden. *Maalebogen* er en Bog med to lodrette Linier paa hver Side. *Tegnepapiret* skal være gennemsigtigt Kalkerpapir, og Tegnematerialerne, Lineal, Trekant, Viskelæder samt et Tegbestik og Tusch.

Naar man er klar over, i hvilket Maalestoksforhold Kortet skal udføres, paabegynder man Arbejdet med (ved Hjælp af Landmaalerstokke) at udstikke Hoved-

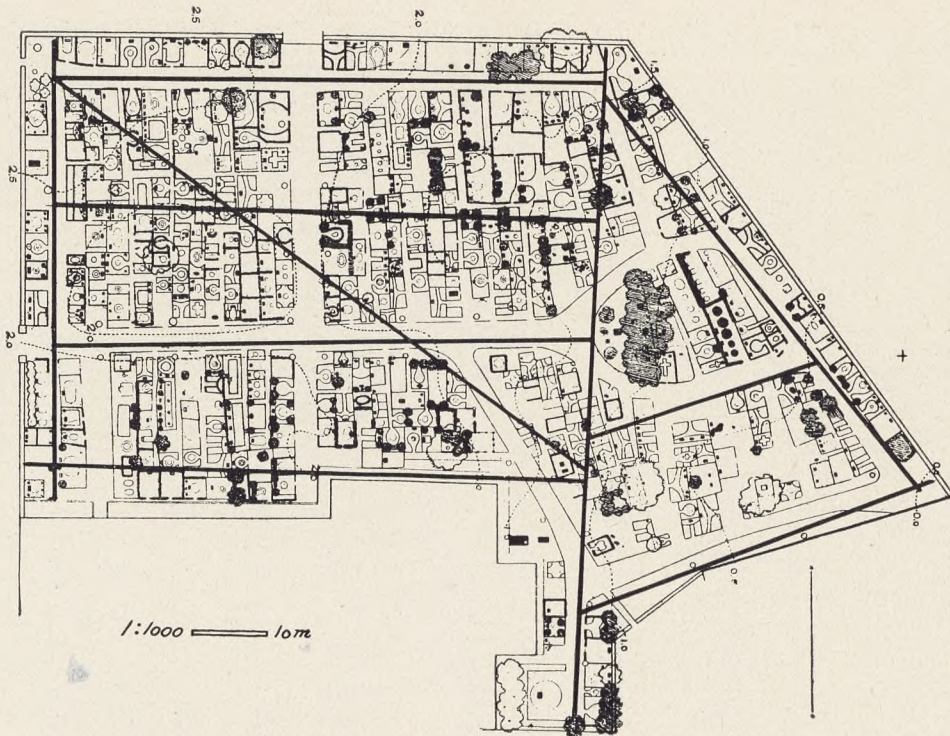

Fig. 184.
Tegningen viser
Indlægningen af
Maale- og
Konstruktionslinjerne
ved en
Kirkegaardsopmaaling.

linierne. Disse Hovedlinier danner Grundlaget for Opmaalingen, idet alle Terrænpunkter maales op i Forhold til Hovedlinierne. Hovedlinierne lægges helst i et saa stort Antal, at der intet Sted er større Afstand til Terrænpunkterne end Baandmaalets Længde, og for Nøjagtighedens Skyld helst ikke over 10 m. Samtidig skal Hovedlinierne indbyrdes danne geometriske Figurer, der er lette at konstruere ved den efterfølgende Kortlægning. Bedst er det, hvis man med Hovedlinierne kan danne store Trekkanter med Sider, der saa vidt muligt er lige store; hvor dette ikke kan lade sig gøre, f. Eks. paa en lille Kirkegaard, hvor Kirken ligger midt paa Arealet, kan man anvende Rektangler eller parallelle Linjer. Rektangler afsættes ved Hjælp af Vinkelspejlet, og parallelle Linjer ved, at man fra den ene Linie indmaaler nogle Punkter i den næste Linie. Disse sidste Metoder er dog ikke saa nøjagtige som den forud nævnte. Endelig vil det lette Arbejdet meget, hvis man kan placere saa mange af

Hovedlinierne som muligt i Gangene, da der tværs gennem Gravstederne vil komme Hindringer saasom Gravsten, Jerngitre, Hække og lignende. Paa Fig. 184 er vist, hvorledes Hovedlinierne passende kan placeres paa en Kirkegaard.

Naar man har bestemt, hvor man vil have sine Hovedlinier, tegner man en løselig Skitse af Kirkegaarden, Mure, Kirke m. m., herpaa indtegnes Hovedlinierne, der nummereres. Denne Skitse anvendes under Arbejdets Gang til at notere Maalene paa Skæringspunkterne mellem Hovedlinierne paa. Disse Skæringspunkter kan ganske vist ogsaa noteres i Maalebogen, men ved at have dem paa den her omtalte Skitse, har man bedre Oversigt over dem ved den efterfølgende Kortlægning, og man er ikke saa udsat for at glemme nogle af disse meget vigtige Maal.

Ved Udstikning af Hovedlinierne sættes Landmaalerstokkene i nøjagtigt lige Linier; der sættes en Stok for hver 20—30 m samt en Stok i Skæringspunktet mellem to Linier.

(Fortsættes)

Beskæftigelsesarbejder

Under 24. Juli 1945 har Arbejds- og Socialministeriet i et Cirkulære meddelt til Amtmænd, Kommunalbestyrelser m. fl., at der kan iværksættes Arbejder, som har været projekteret som Beredskabsarbejder til Imødegaelse af den forventede Arbejdsløshed, — dog kun forsaavidt angaar mindre materialekrævende Arbejder. Til disse maa i Almindelighed regnes Arbejder med Udvidelse og Regulering af Kirkegaarde, især naar der til disse ikke skal opføres Hegnsmure ell. lign.

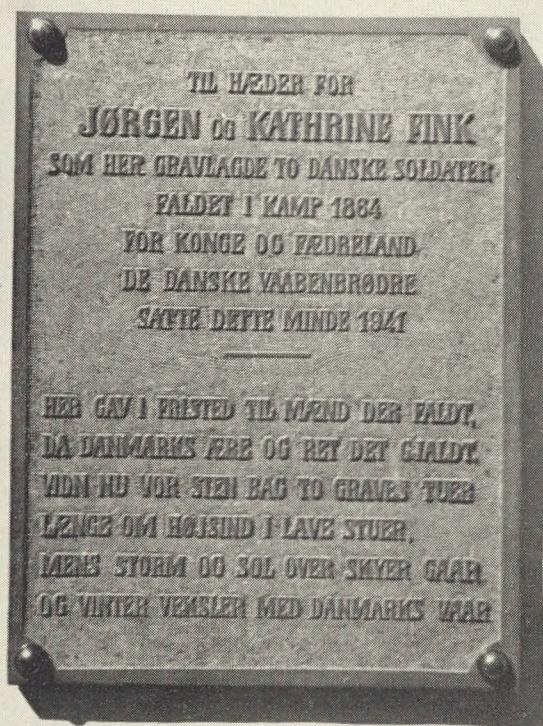
En anden god Oplysning bringer Cirkulæret, idet det meddeles, at hvor Arbejdet aflønnes ved Timebetaling, kan man fremtidigt holde Arbejderne i en 48-Timers-Arbejdsuge imod hidtil 40, — hvilket selvsagt er langt mere tilfredsstillende saavel for Arbejder som for Arbejdsgiver og Bygherre. Den hidtidige Ordning har givet meget Bryderi med Regnskabsføring og Udregning af Mulighederne for fuld Udnyttelse af Tiden, og det har givet Arbejderne en utilfredsstillende Aflønning, hvorfor de bedste af dem hurtigt har søgt at skaffe sig andet Arbejde. Yderligere gøres Aflønningen for Fremtiden endnu bedre derigennem, at den skal ydes med den Timeløn, »der i Henhold til gældende almindelig Overenskomst er fastsat for tilsvarende Arbejde, og saafremt saadan Overenskomst ikke forefindes, med den Timeløn, der sædvanligvis ydes paa den paagældende Egn for tilsvarende Arbejde«, en Bestemmelse, der er indført ved en Tekstanmærkning paa Finansloven, og som maa hilses med den største Tilfredshed. Dermed er Beskæftigelsesarbejder og almindelige Arbejder baade løningsmæssigt og for Arbejdsugen blevet ganske sidestillet, og et ondartet Irritationsmoment for alle interesserede Parter er blevet fjernet. At de henviste Arbejdere endog fritages for Ydelse af Kontingent til Arbejdsløshedsforsikringen skulde

ligefrem favorisere Beskæftigelsesarbejderne, — og dermed faa dem fremmet. Cirkulæret betyder saaledes i alle Henseender et overordentligt Plus til Foranstaltningernes Iværksættelse, og det maa forventes, at den Miskredit, som disse Arbejder har været ude for fra begge Arbejdslejre, maa kunne bortvejres, og at de igangsatte Arbejder hurtigst maa kunne tilendebringes. Thi nægtes kan det jo ikke, at det har voldet endog meget store Ubehageligheder og Ulemper, at Arbejder, som iværksattes allerede for 3—4 Aar siden (selv relativt smaa Arbejder) ikke har kunnet fuldføres, — saa af denne og saa af hin Aarsag.

Endelig har nævnte Ministerium i Cirkulære af $\frac{4}{9}$ 45 fastsat det til mandlige Arbejdere over 18 Aar ydede ekstraordinære Dyrtdistillæg til 15 Øre.

Til de Menighedsraad, som har vist den Tillid til Fremtiden og Krigens snarlige Afslutning, at de er gaaet ind paa de i sin Tid gældende Regler for Beredskabsarbejder, er der den glædelige Ting at notere, at de, for at have ventet til Tidspunktet indtraf, faar ikke 40, men 60 % Tilskud til Arbejdslønnen, og at det samlede Tilskud af offentlige Midler kan gaa helt op til 75 %.

Da vi nu foruden alt det andet ogsaa kan notere, at der er valgt nye Menighedsraad, som maa forudsættes at være i Besiddelse af en vis Portion god Tro paa Fremtiden, en voksende Arbejdsevne og et forhaabentlig stort Initiativ (hvad man paa Gr. af Forholdene ikke kunde paaregne fandtes hos dem, der i 7 Aar havde været bundet til Taburetterne), — ja, saa maa det haabes og forventes, at de benytter den Lejlighed, som findes i den gældende Lov, til at faa sat Kirkegaardsarbejder i Gang (Reguleringer, Udvidelser, Nyanlæg); Loven gælder kun et lille halvt Aars Tid endnu, saa det er om at gribe til. Man véd, hvad man har, men ikke, hvad man faar.

De vog dem ... -

De vog dem, vi grov dem
 En Grav i vor Have,
 Lagde dem ved Siden af den alfar Vej;
 Alle vore Blomster skal smykke deres Grave;
 Sønderjyske Piger, I forglemme det ej!

Hvem gemmer vi vel ellers vore Kranse til!
 Søster, hvad er det Du siger?
 Lad Fjenden plukke Blomster derude, hvor han vil:
 Nælder hos de sønderjyske Piger.

Men ak, de kan ængstes,
 Thi Tiden den rinder,
 Jævnende, som Støvet langs den alfar Vej,
 Fjenden vil sig fæste de blegnende Kvinder:
 Sønderjyske Piger, I forglemme Jer ej!

Nej heller' vi os vier til den døde Soldat;
 Søster, hør efter, hvad vi siger!
 Lad Tøjterne ved Elben være Tysken parat:
 Enker er de sønderjyske Piger!

Holger Drachmann † (1877).

De ligger og lytter
 I Jorden dernede,
 Lytter til hvert Fodtrin paa den alfar Vej,
 Lytter, om paa Landsmaal en Læbe vil bede:
 Sønderjyske Piger, I forglemme dem ej!

Og skulde vi vel have saa glemsomt et Sind,
 Søster, hvad er det Du siger?
 De Døde har vi tegnet os i Hjærterne ind;
 De bo'r hos de sønderjyske Piger.

Fig. 185. Til venstre: Soldatergraven ved Boffelkoppel. Til højre: Den i 1941 af Vaabenbrodrene opsatte Mindetafle.

De britiske Soldatergrave i Danmark og andetsteds

Fig. 186.
Britisk Soldater-
kirkegaard,
Ohlsdorf, Tyskland.

Fig. 187.
Beechwood Cemetery,
Ottawa, Canada.

Fig. 188.
West Park military
Cemetery,
Johannesburg,
South Afrika.
Fra 2. Verdenskrig;
midlertidige Trækors.

»Efter Danmarks Befrielse blev der af Udenrigsministeriet udarbejdet en Liste over de her i Landet nedstyrkede britiske og amerikanske Flyvere, om hvilke der forelaa nærmere Oplysning. Listen blev derpaa tilstillet det britiske og det amerikanske Gesandtskab, hersteds, med Forespørgsel om, hvorvidt man fra engelsk eller amerikansk Side nærede særlige Ønsker med Hensyn til Indretning af de paa-gældende Flyveres Grave. Fra det britiske Gesandtskab er nu modtaget Meddelelse om, at Spørgsmaalet er blevet forelagt »The Imperial War Graves Commission«, der — efter Samraad med de nedstyrkede Flyveres Paarørende — har erklæret, at man ønsker at forsyne Gravene med Mindesmærker af en lignende Standardtype som den, der blev brugt paa alle britiske Krigergrave efter den forrige Verdenskrig, saaledes at der opnaas en vis Ensartethed.

Selv om det britiske Gesandtskab værdsetter de Forslag, der fra forskellig Side er blevet fremsat angaaende Oprettelsen af særlige Mindesmærker for de faldne Soldater, vilde Gesandtskabet dog sætte Pris paa, at der ikke foretages Skridt, der foregriber de britiske Ønsker om Ensartethed og dermed i Forbindelse staaende Planer om Ordningen af Gravspørgsmaalet«.

Saaledes lød en Skrivelse, som det danske Udenrigsministerium under den 18. September 1945 lod tilstille Pressen og dermed Offentligheden.

Ganske naturligt stillede denne adskillige overfor et Problem, idet det ikke kunde tænkes at være almindelig kendt, hvordan de omtalte Standardtyper saa ud, og der heller ikke af Udenrigsministeriets Skrivelse fremgik noget herom. Ej heller gaves der Oplysning om, hvor man kunde faa noget at vide herom. Det er da ogsaa bekendt, at der baade før og efter

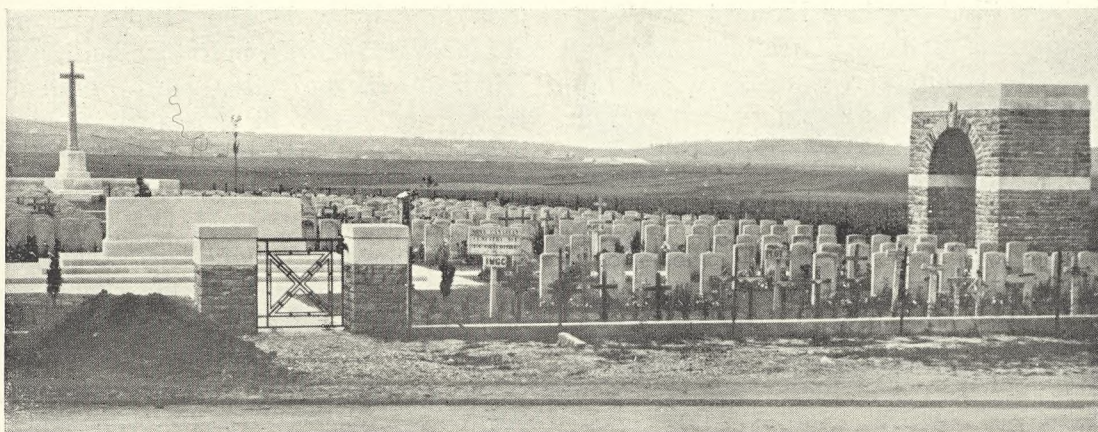

Fig. 189.
Carrè-Sart,
rue de Marseille,
Avion, Frankrig.

denne Skrivelses Fremkomst (desværre) er rejst Mindesmærker, som ikke er i Overensstemmelse med de fremførte Ønsker, og da disse er de Afdødes Paarørendes samt den britiske Nations gennem den nævnte Kommission udtrykte Ønsker, turde det være paa sin Plads at give nogle Oplysninger om, hvordan Gravene fra den første Verdenskrig saa ud, før samtlige de 2600 britiske Flyvere, der hviler i den danske Muld, har faaet deres Gravmæle, og at oplyse om, hvordan de britiske Soldaterkirkegaarde da blev indrettet, saa at vi netop kan give de Faldne den Ære, som de har Krav paa, og som man ønsker hos vore Venner hinsides Nordsøen.

Fig. 190.
Britisk Soldaterkirke-
gaard ved Ypres,
Belgien.

Først nogle Ord om den i Skrivelsen nævnte Kommission.

The Imperial War Graves Commission er en officios Kommission, der nedsattes ved den første Verdenskrigs Slutning. Den fik overdraget at ordne de Faldnes Grave paa en sømmelig, værdig og smuk Maade. Til sin Drift fik den Indtægterne af et Gravfond, hvortil de britiske Lande bidrog med en vis Procentdel i Forhold til det Antal Grave, som de da havde faaet, og af hvilke Tallet for United Kingdom gav 454,574 Grave som det højeste, mens New-Foundland kun havde 763. U. K. betalte derfor 81,53 %, N. F. 0,14 %. Allerede fra 1918 formaaede Kommissionen at faa den berømte Arkitekt Sir Edwin

Fig. 191.
Britiske Soldatergrave,
Tinglev, Danmark.
Foto: J. Th.

Fig. 192.
Britiske Soldatergrave,
Københavns
Vestre Kirkegaard.
Foto: J. Th.

Lutyens til at overtage Hvervet som Kommissionens ledende Arkitekt med en Mængde Arkitekter, Kunstnere og Teknikere under sig, og som saadan virkede han til 1930, da han gik over til at blive konsultativ Arkitekt. I denne Stilling virkede han til sin Død, 1944. Sir Lutyens skyldes blandt meget andet 126 Soldaterkirkegaarde i Frankrig og Belgien, Cenotaphien i Whitehall, en Række Krigsmindesmærker samt ikke mindst det ene af de 2 sacrale Motiver, som findes paa enhver af de større britiske Soldaterkirkegaarde: The Stone of Remembrance.

Dernæst nogle Ord om Gravmælerne.

Den Type, som er fastsat som Mindesmærker paa Enkeltgravene paa Kirkegaardene, er *en opretstaaende Tavle*, som Englænderne kalder *headstone*. Disse Tavler er naturligvis ikke straks rejst paa Gravene fra denne Krig, — dertil har der ikke været Mulighed; der er saa hurtigt som muligt rejst et Trækors, og efterhaanden som Mindetavlerne gøres færdige, afløses Trækorsene successive af den Type, som blev brugt i den forrige Krig. Tavlerne udføres i en graalig Kalksten, som England har i rigt Maal, og denne gives skarpe Kanter, glatte Sider og den svagt buede Overkant, saadan som bl. a. Fig. 187, 191 og 192 viser det. De forsynes med den Afdødes Navn og Data samt hans Regimentsmærke, Vaabenmærke eller lign. og med Tilføjelse af: En Soldat fra den store Krig (saadan kaldtes jo den første Verdenskrig i den britiske Verden). Desuden Ordene: Hans Navn lever evigt. For dem, der maatte være begravet ubekendte, er anført de Kendetegn, som fandtes (Vaabenmærke el. a.) og med Tilføjelsen: Kown unto God (Kendt hos Gud). Disse Ting indføres ved Nedhugning i Stenens Flade tilligemed Korsets Tegn under en eller anden Form (jævnf. Fig. 187 og 192). Stenene anbringes ved Hovedgærdet, undertiden enkeltvis, undertiden parvis.

Hvor Gravene ikke blot er nogle faa,

men især hvor de kan samles til hele *Soldaterkirkegaarde*, indrettes de (ligesom Mindesmærkerne) efter ganske bestemte Regler, der søger at gøre dem til have-mæssigt og arkitektonisk værdige Udtryk for Imperiet, Pilgrimssteder for de Efterladte. Pladsen kan sine Steder være snæver eller andre Forhold kan umuliggøre den ønskede Ordning; men hvor det er muligt, anbringes Mindesmærkerne (Hovedstenene) i Rækker (undertiden med Ryggen imod hinanden), og langs disse Rækker anlægges der Stauderabatter, saaledes at Mindesmærkerne kommer til at staa i et frodigt Blomsterflor. Imellem disse Stauderabatter anlægges der Græsplæner, som altsaa med deres grønne Baand baade binder Rabatterne sammen til en Helhed og desuden som Græstæpper tjener til den Færdsel, som Besøg ved Gravene kræver. Solidere Gange, som i al Slags Vejr kan tage Ligfærd, er der jo ikke Brug for, saadan som Tilfældet er paa Kirkegaarde; her er begravet, hvad der skal begraves, og her kommer ikke senere nogen Ligfærd.

Saaledes er altsaa Soldaterkirkegaardene fra Den store Krig indrettet, — ens overalt hvor paa Kloden de findes, — kun Klimaforhold og Terrainforhold dikterer Ændringer i Planteverdenen m. m., men Imperiet viser sin Enhed i saavidt muligt at gøre Soldatergravene og Soldaterkirkegaardene ganske ens. Og til denne Ensartethed hører ogsaa, at Kirkegaardene forsynes med 2 Hovedmotiver af varig Art, nemlig den allerede nævnte *The Stone of Remembrance* og *The Cross of Sacrifice*. Den førstnævnte fremtræder som en kraftig Kubus med en Aftrapning ved Foden (se Fig. 189 og 195), og den sidstnævnte er et om St. George-Kors mindende højt Kors med svagt svungne Linjer (se Fig. 186 og 189), begge udført i Sten. Denne Erindringssten og det helligende Kors er (som Alteret og Døbefonten i Kirken) sacrale Dele af Soldaterkirkegaarden.

Om Soldaterkirkegaardene er der naturligvis Hegn, — lidt forskellige kan de være, men ofte er de hegned med Naturstengærder, der er muret op, og i Hjørnerne af Kirkegaarden findes en Art Pavilloner, i hvilke Registrerne over de begravede findes, og til hvilke de besøgende har Adgang, saa at de derved lettere kan finde, hvor deres Paarørende hviler (se Fig. 189). Til Kirkegaardenes Vedligeholdelse raader Kommissionen over en stor Stab af Gartnere.

The Imperial War Graves Commission har anmeldt sin Ankomst til Danmark, og en Dagspressemeldelse har fortalt, at der var kommet et halvt Hundrede Officerer til Landet for at røgte Gravenes Istandsættelse, Identificering af de ikke kendte Grave o. s. v.; man har reserveret dem Lokaler i Odense. Foreløbig har Henvendelser til Kommissionens danske Afdeling sket til Kirkegaardsinspektør *O. Raahauge-Askegaard* i Odense, gennem hvem formentlig Henvendelse til Kommissionens danske Afdeling stadig kan ske.

Kommissionen har siden Landgangen i Afrika og derefter siden Landgangen i Nordmandiet fulgt i Hælene paa de sejrige Hære, og den har kunnet konstatere, at der heldigvis ikke er sket større Skader paa den første Verdenskrigs britiske Grave, selv hvor de har ligget i eller ved Slagmarkerne. Store Stabe af Gartnere m. fl. er atter i Gang med at bringe Vedligeholdelsen af de smukke Soldaterkirkegaarde paa Højde med, hvad man skylder dem, — og i Henhold til Ordre under 6. Februar 1940 fik Kommissionen altsaa ogsaa overdraget Opgaven med den anden Verdenskrigs Grave. For os Danske maa dens Ønsker være Lov, og Opfyldelsen af dem en kær Pligt. —

Det kan i Tilknytning til denne Omtale af den første Verdenskrigs britiske Soldatergrave tilføjes, at der i sin Tid i 26 af Frankrigs Katedraler og i Belgien anbragtes en Tavle for de 2 Millioner Døde, som

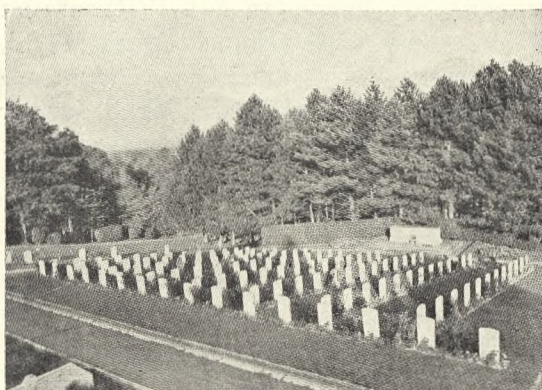

Fig. 193.
Hastings Borough
Cemetery,
Sussex, England.

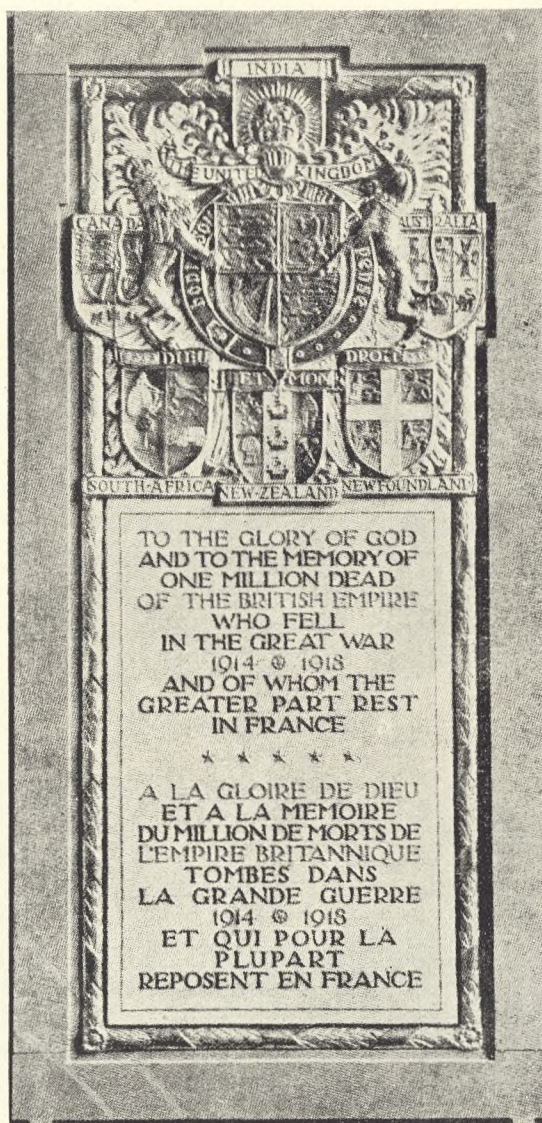

Fig. 194.
Mindetavle over
2 Millioner Døde fra
den 1. Verdenskrig,
opsat i Katedraler
i Frankrig og Belgien.

Imperiet da havde (se Fig. 194), som en Paamindelse til de Franskmænd, Mænd, Kvinder og Børn, som i Guds Navn samledes der, om det Offer i Mandskab, der var ydet af en tidligere Generation, og som et Vidnesbyrd om den aandelige Samhørighed, der har forenet de Allierede, — en Alliance, der har været dybere end nogen politisk, og som har virket konstant og uovervindelig.

I Westminster Abbeys St. George Kapel vil der nu blive anbragt en tilsvarende Tavle for den Million Døde, som hører til den anden Verdenskrig, og her vil ved Siden af den ukendte Soldats Grav tillige blive opsat et Mindesmærke (af Sir *Charles Peer*) for de Civile, som i den sidste Krig har givet deres Liv under fjendtlige Angreb.

The Imperial War Graves Commission udsendte i 1945 sin 25. Aarsberetning, i hvilken den har omtalt det Arbejde, der først i Afrika og siden i Europa er sat ind paa at videreføre Arbejdet med Soldaterkirkegaardene fra den første Verdenskrig og optage det for den anden Verdenskrigs Grave. Fra denne Rapport stammer de foran gengivne Billeder Fig. 187, 188, 193 og 194; de i nærværende Artikel gengivne Illustrationer viser alle Soldatergrave fra den første Verdenskrig, med Undtagelse af Fig. 187 med Trækorsene, som stammer fra den anden Verdenskrig.

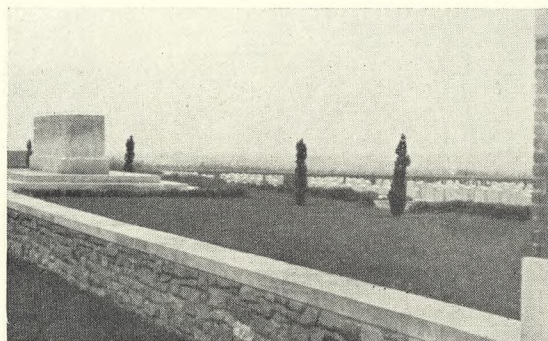

Fig. 195.
Britisk Soldaterkirke-
gaard ved Lens,
Frankrig.
Foto: J. Th. 1925.

Om Færøernes Kirkegaarde

Af Sognepræst, kst. Provst for Færøerne
Gulak Jacobsen

Mange Færingear har, uden skriftlige Optegnelser, deres *Slægthistorie* i Orden gennem flere Aarhundreder. Nutidens mere forskelligartede Gøremaal, en lettere og hyppigere Forbindelse med Omverdenen har dog virket afslappende paa den historiske Sans. Gennem lange Tider har Faare- og Kvægavl været den vigtigste Næringsvej; Fiskeri fik først senere nogen Betydning, medens egentligt Landbrug havde meget mindre at sige paa disse høje og skovløse Klippeøer. Havebrug har der lige til det sidste Par Menne-skealdre slet ikke været Tale om ud over enkelte »Kvangaarde«, smaa indhegnede Haver, hvor »Kvanner«, Angelika, dyrkes.

»De dødes Haver«, *Kirkegaardene*, paa Færøerne har baaret og bærer mange Steder fremdeles tydelige Mærker heraf. De har faaet Lov til at ligge hen bevoksede med Græs, paa sine Steder med *Angelika*, som der dog ikke gøres Brug af. De hedenganges jordiske Levninger hviler meget nær Side om Side under Grønsværen i paafaldende Ubemærkethed. Fremmede faar uvilkaarlig det Indtryk, at her lægges en mærkelig Ligeegyldighed for Dagen, afspejlende Ordsproget: Ude af Øje, ude af Sind. Det er dog ikke den dybeste Grund.

Efter den folkelige Følelse, skal de, som er komne til Hvile, ikke foruroliges ved hyppige Besøg; det kunde jo let føre til utilbørlig Dyrkelse af »Spørgsmaal til de døde«, hvorved Gud fortørnes, og de hensovendenes Hvile og Salighed bringes i Ulave. Forestillinger af denne Art er dog ved at uddø, og dermed har ogsaa mange Kirkegaarde i den senere Tid skiftet Udseende, især ved de større Handelspladser. Der ses nu Gange mellem Gravene, hist og her ogsaa Træplantning. Staende eller liggende Gravstene, færøske eller

fremmede Hænders Værk, er nu ingen Sjældenhed. Gravsten over enkelte Standspersoner gaar dog tilbage til det 17. Aarhundrede, senere flyttede fra Kirkerne ud paa Kirkegaardene. Men det kan ikke nægtes, at de fleste færøske Kirkegaarde maa gøre et forsømt og forladt Indtryk paa fremmede. Ved Gravene ses ikke ret meget udover Nummerpæle og enkelte Trækors.

Hist og her paa Øerne paavises enkelte Gravsteder, hvor en eller anden Stormand under og efter den norske Bebyggelse er bleven stedt til Hvile, enten efter eget Ønske eller fordi hans samtidige har villet hædre ham paa denne Maade. I Udmarken paavises Steder, hvor Udaadsmænd ligger paa deres Gerninger under en Bunke Smaasten, henkastede i Tidens Løb af forbifarende, til Bedste for den aflivedes Sjæl. De, som er faldne i indbyrdes Fejder i gamle Dage, har ogsaa deres særlige Hvilesteder. Med den historiske Sikkerhed er det ofte nok saa som saa.

Gravfund og Runestene er der ikke mange af.

Gravpladser af anden Art, og som ikke bærer Navn af egentlige Kirkegaarde, findes ved enkelte Bygder. De staar gerne i Forbindelse med de hyppig optrædende dræbende Sygdomme saasom Kopper; vi kender jo noget tilsvarende i Grønland paa *Hans Egedes* Tid. Indbyggerantallet var omtrent stillestaaende fra det 16. til det 18. Aarhundrede, omkring 4000.

Naar i tidligere Tider Lig af fremmede og ukendte Sømænd drev i Land, blev de gerne begravede paa et afsondret Sted uden for Kirkegaarden: de hørte maaske til andre Trossamfund, var muligvis Hedninger eller Misdædere, kastede over Bord for deres Synders Skyld, og dermed var de udelukkede fra at komme til Hvile i indviet Jord. Saadanne Forbehold har man dog ikke taget i de sidste 5—6 Slægtled, hvad følgende Tildragelse viser.

For noget over 100 Aar siden mentes en Mand at have gjort sig skyldig i en meget stor Forseelse, hvorfor Rettens Folk indfandt sig i Bygden for at faa Sagen nærmere undersøgt. Da Manden mærkede, hvad der forestod, forlod han skyndsomst sit Hus for at søge Tilflugt i Fjeldene. Denne Vej syntes ham dog spæret, hvorfor han søgte at naa en Klippeafsats i den høje Strandkant. Det mislykkedes, og det forekom dem, som var ham nærmest paa Sporet, at han ikke faldt, men sprang i Havet og forsvandt.

Der blev saa sendt skriftlig Bekendtgørelse til alle Bygder paa Øerne om, at hvis den forsvundne (og sikkert druknede) Mand blev funden, maatte han ikke begravnes paa nogen Kirkegaard.

Det mærkelige skete, at Liget drev i Land ved en Kirkebygd, den eneste, hvor man endnu intet vidste om den udstedte Bekendtgørelse, forholdsvis langt fra gejstlig og verdslig Myndighed, Præst og Syssemand.

Nogle faa Timer efter Gravsættelsen kom Bekendtgørelsen til Bygden, men dennes Mænd stod alle som én fast paa at gjort Gerning ikke skulde ændres. De vilde i paakommende Tilfælde slaa Kreds om Graven. Denne forblev heldigvis ukrænket; men den menige Mand i Bygden og viden om følte sig fast overtudet om, at her forelaa en Gudsdom om Mandens Uskyld.

Kirke og Kirkegaard har fra gammel

Fig. 196.
Kirken i Koalvig
paa Stromø.

Tid hørt sammen. Den lille, tarvelige Tømmerkirke, tidligere ofte uden Taarn, har haft sin Plads omtrent i Kirkegaardens Midte, gerne saaledes, at Kirkedøren var lige overfor Indgangen til Kirkegården. Dennes Gærde bestaar i Almindelighed af Natursten, som dog i enkelte Tilfælde er tilhugne. Beton og Stakit anvendes ogsaa, af og til Staalhegn i Forbindelse med Stengærde. Højden maa være mindst 1,60 Meter.

Adskillige af de nyere Kirker er opførte af Sten eller Beton med Tag af Skifer eller Jernblik, medens de ældre Kirker var tækkede med Birkebark og Grønsvær. Ved Reformationen mistede mange smaa Bygder deres Bedehuse eller Kapeller til Fordel for færre og større Kirker, hvor flere Mennesker kunde høre Ordet forkyndt paa én Gang. Det er forstaaeligt, at denne »evangeliske Nidkærhed« mishagede mange, ikke mindst de dybest religiøse Gemytter. De blev ved med at omfatte deres »Bønhestoffer« med trofast Kærlighed og bevarede gammel religiøs Sæd og Skik. Ærværdige Levninger holder sig endnu den Dag i Dag og har ikke ladet sig blæse om af en hvilken som helst Lærdommens Vind, som det tit sker hos Øboere. Her er Ærbødighed og Nænsomhed paa sin Plads. De smaa Bygder beholdt dog i enkelte Tilfælde deres Kirkegaarde, har ogsaa hist og her i de sidste 30—40 Aar faaet nye Kirker, dog ikke altid i de gamle Kirkegaardes umiddelbare Nærhed.

Der er fremdeles i mange Tilfælde lang Vej fra gamle Smaabygder og nye Udflytterbygder til Sognets Kirkegaard, paa sine Steder op til et Par Mil over Land, ofte ad vanskelige Fjeldstier, mere end dobbelt saa langt ad Søvejen. Navnlig om Vinteren kan det ske, at Begravelser maa udsættes i flere Dage. Besværligheden er stor, selv under almindelige Omstændigheder, som det vil fremgaa af det nedenfor anførte.

For adskillige Aar siden døde en ældre Mand i en lille Bygd; han havde været brav og dygtig, afholdt af Bygdefællerne. Der stod ogsaa Respekt af ham, fordi han uden Sammenligning var den mest fodrappe af dem alle, den bedste »Gangmand« (»Gongumaðwe«), hvad der var af stor Betydning, naar de halvville Faar skulde indfanges i Fjeldene. Brænding stængte for den 3 Mil lange Søvej, og Landevejen, noget over en Mil, førte op gennem en høj og stejl, smukt græsbevokset Fjeldskraaning (»Lin«) til en mange Hundrede Meter høj Fjeldryg, siden henad en temmelig jævnt faldende Højslette.

Efter at en Salme var sunget i Hjemmet paa sædvanlig Vis, bar Bygdens 4 Mænd deres Fælle til hans sidste ret fjerne Hvilested. Komne op til Fjeldkanten trængte de til et lille Hvil og satte Kisten fra sig. En af Mændene syntes imidlertid, at Kisten var anbragt paa et uheldigt Sted, og vilde flytte den lidt, men han gled uheldigvis og kom til at støde til Kisten med sin ene Fod, — og derved kom *den* paa Gled, og det i en voldsom Fart ned ad den høje Skraaning. Mændene stod et Øjeblik maalløse, men saa satte de ogsaa Fart paa for at indhente deres flygtende Bygdefælle, der (som det syntes) vilde hjem igen. Det lykkedes dem dog ikke at løbe ham op, men et lille Tilfælde, som det ofte sker, kom dem til Hjælp. Kisten skurede mod en Tue, som fik den til at forandre Retning, hvorefter den standsede i en lille Lavning, lige ved Strandkanten, en lodret, flere Favne høj Klippevæg.

Da Mændene kom til Kisten, tog den ene af dem til Orde og holdt en lille Lovtale over den, som laa i den:

»Vi ved alle, at du i levende Live var den hurtigste til Bens af os, men at du ogsaa efter din Død skulde løbe fra os, det er din største Bedrift, og den skal leve gennem lange Tider.«

Saa tog Mændene fat igen paa den møj-

sommelige Opgang og naede efter 3 Timers Forløb Kirkegaarden, hvor Præsten holdt en smuk Tale, som dog formede sig noget anderledes end først tænkt.

Da Præsterne paa Færøerne har 4—8 Kirker hver at betjene, tilmed paa forskellige Øer, kan de ikke være til Stede ved alle Begravelser, hvorfor Jordpaakastelsen ofte udsættes. Medens Graven tilkastes, sættes en lille Træpæl ned paa Kisten; den fjernes ved Jordpaakastelsen, saaledes at de tre Skovfulde Jord gennem Hullet kan komme i umiddelbar Berøring med Kisten. Færingerne og deres islandske Frænder (samt ogsaa Grønlanderne*) bruger i saadanne Tilfælde samme Fremgangsmaade.

En paa Færøerne almindelig Gravskik bestaar i, at først og fremmest de nærmest paarørende, ofte med blottet Hoved, lægger højre Haand paa den tilkastede Grav. Fremmede ser mærkelig nok undertiden heri en Besværgelse af den Afdøde for at hindre ham i at gaa igen og pine og plage efterlevende. Her er kun Tale om et stilfærdigt sidste Farvel. Hermed er det dog ikke sagt, at der ikke ogsaa findes overtroiske Forestillinger i Forbindelse med Kirkegaarde og de der hvilende heden-gangne.

En Præst fortæller, at han endnu i Begyndelsen af 1800erne har været Vidne til, at Menigheden udførte Fællesdanse paa Kirkegaardene; disse Danse har dog formentlig været af en vis religiøs Art.

Kirker og Kirkegaarde har man fra gammel Tid givet Plads paa let iøjnefaldende Steder, helst saa nær Havet som muligt, hvad der ogsaa er velkendt i Norge, navnlig i de vestlige Kystegne, saasom Hardanger:

»Ærværdigt staar Kirken paa Tangen
Og maner med Klokkeklengen«.

Dette nære Naboskab med Havet kan undertiden være meget farligt, naar orkanagtige Storme driver kæmpemæssige Bølger fra Atlanterhavet ind mod Kysten.

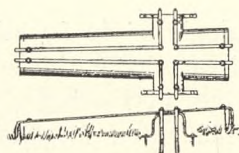
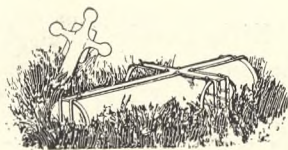

Fig. 197.
Tilvenstre:
Kors fra Kvalvig
og Ligtræ fra
Vederejde Kirkegaard.
Tilhøjre:
Ligtræ fra sidstn.

Da gaar det af og til haardt ud over Kirkegaard og Kirke. Der kan henvises til ret enestaaende Tilfælde for godt 200 Aar siden i Bygden Viderejde. En betydelig Del af Kirkegaarden skylledes bort, og kun en ringe Del af den sønderslaaede Kirke blev hjærget.

Naar en Sognekommunes Forstanderskab har fundet en ny Kirkegaard eller en Udvidelse nødvendig og har faaet et passende Stykke Jord til sin Raadighed, muligvis ved Ekspropriation, med Kreds-lægens Godkendelse, sker der Henvendelse til Øernes Lagting, et Slags udvidet Amsraad, som yder Støtte til Udførelsen af det nødvendige Arbejde, men Sognekommunen er ene om Vedligeholdelsen. Har to Synsmænd erklæret Arbejdet forsvareligt udført i enhver Henseende, foretager Provsten eller Stedets Præst Indvielsen.

I det Tilfælde, at der indhegnes en Plads omkring en ny Kirke uden at anvendes som Kirkegaard, udredes Omkostningerne af Øernes fælles Kirkekasse.

Menighedsraadet er interesseret saavel i Kirkeplads som i Kirkegaard.

Ved Paavirkning fra forskellige Sider har i den sidste Menneskealder i alt Fald

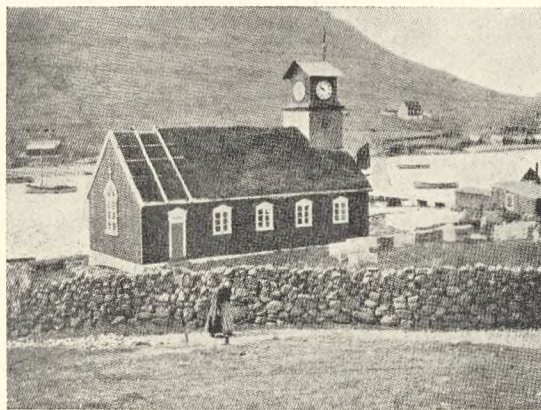

Fig. 198.
Kirkegaarden paa
Vaag, Sudero.
Fig. 196—98 efter
Daniel Bruun.

*) jævnf. »V. K.« XIV S. 23.

nogle af de færøske Kirkegaarde faaet et hyggeligere Udseende, saaledes ogsaa derved, at Færinger, som har opholdt sig en Tid uden for Øerne, ikke alene har bevaret Trofasthed mod »Fædrenes Minde«, men ogsaa faaet skærpet Sans for, at der tillige bør vises de hedengangnes Hvilesteder sømmelige Hensyn.

Indtil Adskillelsen mellem Danmark og Norge (1814) var de færøske Kirker og Kirkegaarde undergivet norsk Lovgivning, og i en enkelt senere udstedt Forordning for disse (²³/₄ 1845) henvises der netop til Norske Lovs Bestemmelser.

Efter Adskillelsen er der nu og da udstedt særlige Love, Resolutioner eller Forordninger for de færøske Kirker og Kirkegaarde, af hvilke den første (kgl. Resolution af ¹⁶/₁₀ 1833) siger, at hvis det maatte attraas at anlægge nogen Kirkegaard paa Jorder, der henhøre under det kongelige Gods, maa de dertil fornødne Jordstykker afbenyttes, dog at den eller de Fæstere, under hvis Fæstegaarde samme for Tiden henhøre, meddele deres Samtykke dertil. Endvidere siger samme Resolution, at disse Kirkegaarde skulle tilbørligen indhegnes, samt at Præsten førend noget Lig første Gang der jordes, indvier Kirkegaarden med en passende Tale. Men Ind-

byggerne maa have Lov at vælge imellem at faa deres afdøde jordet paa den gamle Kirkegaard, forsaavidt dertil er Plads, eller paa den nye.

I 1845 udstedtes der en Forordning (af ²³/₄) om Jords Afstaaelse til Kirkegaardes Udvidelse, og denne indbefattedes i Lov af ⁴/₁ 1854, dog saaledes, at den kgl. Resolution af ¹⁶/₁₀ 1833 fremdeles gjaldt, og at det i §9 ommeldte Pligtarbejde ydedes efter Norske Lov II—21—60. Den danske Lov af ¹⁹/₄ 1907 om Begravelsesforhold sattes med en uvæsentlig Ændring ved Lov af ¹⁷/₁ 1908 i Kraft for Færøerne. Endelig fastsloges det i Lov Nr. 128 af ²⁸/₄ 1916, at enhver nu var pligtig til at afstaa Jord til Kirker og Kirkegaarde imod fuld Erstatning, samt at de var pligtige til at tillade, at man tog Materialer eller førte samme over hans Grund. Den sidste Lovgivning for dette Omraade er sikkert Lov Nr. 109 af ²⁰/₃ 1924 om Kirkers Styrelse, hvori det i § 11 hedder, at der af det færøske Kirkefonds Midler kan ydes Tilskud til Anlæggelse og Vedligeholdelse af Kirkegaarde, samt i § 14 at ethvert Sogn for sit Vedkommende under Tilsyn af Kirkeinspektionen skal sørge for Kirkegaardernes Vedligeholdelse samt for Anlæg af de nye, som maatte udkræves.

Gravsted og Bruger i deres Forhold til Kirkegaarden

Af Graver Aage Fich

Gennem skiftende Former for Jordfæstelse i den historiske Tid er man i vore Dage standset ved 2 sideordnede Former som de alt overvejende: 1) Begravelse af Liget i Kiste og 2) Brænding, evt. med paafølgende Nedsættelse af Urnen i et Gravsted.

Begravelsen i dens mest primitive Form: Nedgravning af Liget i Jorden og fremtidigt Værn af Gravpladsen ved Henlægelse af en stor Granitsten over Graven maa stadig forekomme tiltalende og giver sig da ogsaa ofte Udslag i personlig Uvilje

mod Brænding og ved Anbringelse af Gravligger paa Gravstedet.

At en primitiv Skik vedblivende hæver sig i et Kultursamfund omend i modificeret Skikkelse kan være et overordentlig værdifuldt Islæt i et Nutidsmenneskes Livsindstilling.

Det har ikke manglet paa Angreb paa den almindelige Form for Jordfæstelse, f. Eks. Agitation for Brænding ud fra en hygiejnisk eller anden Indstilling, Ønske om Begrænsning af Jordbehovet ved Overgang til Brænding og endelig Ønsker om

»Fællesbegravelser«, som dog i det væsentlige er begrænset til Urnepladser, Soldater- og Flygtningegrave.

Den selvstændige Gravplads, som de nærmest paarørende har Brugsretten til uden Begrænsning af Retten til Udsmykning efter egne Ønsker, er da den Form, som har staaet sig bedst gennem Tiderne, og som nu er den almindeligste.

Om Brugerens uindskrænkede Rettigheder har der ikke hersket megen Tvivl, før Byernes stærke Vækst de sidste 50—75 Aar har medført stærke Indgreb i Borgernes Levevis. Begreber som »Byplan« og »offentlige Anlæg« har da medført den enkelte Borgers Indordning under en stadig udvidet Fællesordning, som søgtes og søges begrundet i praktiske og æstetiske Krav.

Der vil formentlig altid staa Strid om, i hvor høj Grad de offentlige Institutioner, som er skabt og valgt af Borgerne, i vort demokratiske Samfund bør paatage sig Formynderskabet.

For Kirkegaarden ses da det ejendommelige, at Gravstedsbrugerne sjældent bestrider Berettigelsen af de praktiske Krav, som begrunder en fuldstændig Indordning under Kirkegaardens Anlæg og Opdeling, men meget ofte har vanskeligt ved at indordne sig under Begrænsninger af den enkeltes Ret til Anbringelse af Mindsten og Beplantning paa det Gravsted, »som de dog har købt og betalt«.

De offentlige Myndigheders Ret til at fastlægge Begrænsninger, eller (som det almindeligt udtrykkes) paalægge Servitutter i en vis Udstrækning, kan ingenlunde bestrides. Disse tjener oftest ogsaa den Enkeltes Interesser, selv om Vedkommende ikke straks kan erkende den æstetiske Hensigt dermed.

Derimod kan det i høj Grad bestrides, om det psykologisk er rigtigt at modarbejde den Enkeltes Tilskyndelse til at udforme sit Gravsted efter egne Ønsker. Det maa jo ikke glemmes, at Trangen til

selvstændigt at udforme et Gravsted er Udtryk for Viljen til at værne Mindet om en kær Afdød netop paa den Maade, som den Efterlevende i Kraft af sin etiske og sociale Indstilling bedst formaar at gøre det. En fuldstændig Indordning under et ensartet Kirkegaardsanlæg med Forbud mod Anbringelse af Blomster m. m. maa da forudsætte en saa stærkt udviklet Fællesskabsfølelse, at Forbudet ikke føles som et Indgreb, men netop som Udtryk for Vedkommendes Indstilling.

Fremtiden vil maaske udvise en saadan Forstaaelse, og den vil maaske dermed ændre Kirkegaardsbilledet; men Nutiden maa erkende Værdien af, at den enkelte ogsaa har Muligheder for selvstændigt at virkeliggøre sine Ønsker indenfor rimelige Grænser, d. v. s. med Iagttagelse af Hæk- og Monumentservitutter.

Med denne Erkendelse bliver Kirkegaardslederens Opgave da dobbeltsidig. Han maa ikke fravige Bestræbelserne for at opnaa en Helhedsvirkning, og han maa i videst mulig Udstrækning imødekomme Gravstedsbrugernes individuelle Ønsker. Dette skulde synes vanskeligt; men Forholdet er dog netop det, at han i Kraft af sin Autoritet bedre end nogen anden kan imødekomme og forene disse to Bestræbelser, ikke mindst fordi han oftest kan støtte sig til en Kirkegaardsvedtægt, hvis fornemste Opgave er at forhindre Anbringelse af Kæmpemonumenter, Stenrammer eller højt voksende Planter, som vilde være til Skade for Kirkegaardens Udseende og virke skæmmende paa Nabo-gravstederne.

Det turde da være en Forudsætning, at Kirkegaardsledelsen bar en betydelig gartnerisk Viden og praktisk Sans, og at hans æstetiske Forstaaelse opfylder rimelige Krav.

At der er en voksende Forstaaelse heraf i Menighedsraad og Kirkegaardsbestyrelser, er utvivlsomt.

Opmaaling og Kortlægning af Kirkegaarde

Af Havebrugskonsulent H. Breinholt Nielsen

(Fortsat fra Side 103)

Da det er begrænset, hvor mange Landmaalerstokke man har til sin Raadighed, vil det i de fleste Tilfælde være nødvendigt kun at udstikke nogle faa Hovedlinier ad Gangen og maale Detailmaalene fra disse, inden man udstikker de næste Hovedlinier. Staalbaandet lægges derefter ud i den ene Ende af Hovedlinien og fastgøres ved Hjælp af Stikkerne. En Medhjælper sætter en Landmaalerstok lodret i de Punkter, man skal indmaale, og han holder Baandmaalets Nulpunkt til Stokken. Opmaaleren staar ved Hovedlinien og holder i den anden Ende af Baandmaalet, samtidig med at han ved Hjælp af Vinkelspejlet placerer sig, saa det Punkt, han skal maale, ligger præcis vinkelret ud fra Hovedlinien fra det Sted, hvor han staar. Maalet paa Hovedlinien, hvor Opmaaleren staar, noteres i Maalebogen imellem de to lodrette Linier, og Afstanden fra Hovedlinien til Terrænpunktet, der aflæses paa Baandmaalet, skrives ogsaa i Maalebogen, samtidig med at der i Maalebogen tegnes en Skitse af det opmaalede. Maalebogen føres fra neden og opefter.

Nøjagtigheden af de Maal, der tages, varierer noget, og retter sig efter Maalestoksforholdet, hvori Opmaalingen skal tegnes, og efter hvilke Genstande man indmaaler. Hvis vi gaar ud fra, at Kortet skal tegnes i Maalestoksforhold 1:200, maaler man kun i hele Decimeter for almindelige Terrænpunkter, saasom Gravstedshjørner, Træer m. m. Faste Punkter saasom Kirke- og Murhjørner maales med 5 cm Nøjagtighed, og Skæringspunkter mellem Hovedlinier maales med 1 cm Nøjagtighed. Alle Terrænpunkter indmaales, noteres ind i Maalebogen og der tegnes Skitse af det opmaalede. Først maales alle Punkter paa den ene Side af Staalbaandet, derefter paa den anden Side, og naar man

er færdig med de 20 m, som Staalbaandet rækker, flyttes dette frem, og man fortsætter som førhen, men husker at der nu til de Maal, der aflæses paa Staalbaandet, skal lægges de 20 m, man er kommet frem i Linien, næste Gang er det 40 m o. s. v. Naar Opmaalingen paa denne Maade er tilendebragt, maaler man ved Hjælp af Meterstok forskellige Detailmaal, der kan bruges til Kontrolmaal, Kirke med Døre o. s. v. Disse Opmaalinge tegnes i Maalebogen som Skitser med paaførte Maal. Et Eksempel paa hvorledes Maalebogen føres er vist paa Fig. 199.

Kortlægningen foregaar omtrent i samme Orden som Opmaalingen, først konstrueres Hovedlinienettet ved Hjælp af den under Opmaalingen førte Skitse med Hovedliniernes Skæringspunkter. Ud ad disse Linier afsættes de Maal, man i Maalebogen har noteret som Udgangspunkter for Perpendiculærerne. I disse afsatte Maal tegnes Hjælpelinier vinkelret paa Hovedlinien til den Side af Hovedlinien, i hvilken de opmaalede Terrængenstande befinder sig. Ud ad disse Sidelinier afsættes derefter de Maal, hvori Terrængenstanden befinder sig fra Hovedlinien, og det paa denne Maade fundne Punkt markeres med et Hul i Papiret ved Hjælp af Passerspidsen. De afsatte Punkter forbindes med Linier efter Skitsen i Maalebogen. Naar hele Kortlægningen er foretaget og tegnet i Blyant, trækkes den op med Tusch, og der benyttes Signaturer, saa man tydeligt kan skelne mellem de forskellige Ting paa Planen. Bygninger og Mure tegnes med en kraftig Linie. Eksempel paa hvorledes Kortlægningen udføres ses paa Fig. 200. Naar Optrækningen er foretaget, forsynes Kortet med Kirkegaardens Navn, Maalestok, Nordpil, Signaturliste samt Aarstal og Opmaalerens Underskrift. Inden Nummereringen af Gravstederne kan det være

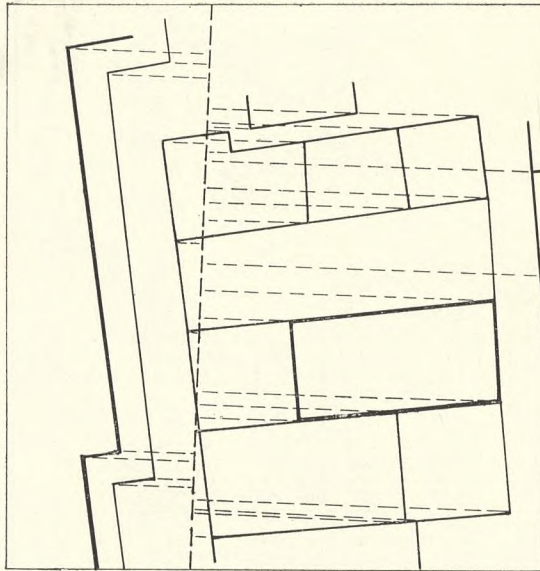
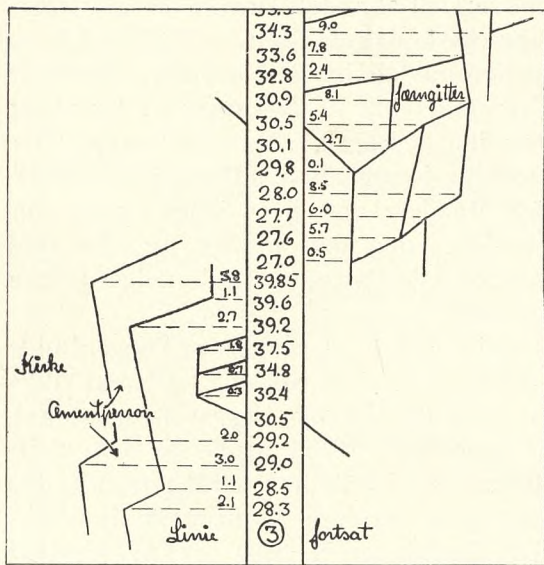

Fig. 199 tv.
Tegningen viser en Side i Maalebogen.
Tallene mellem de 2 parallelle Linier er de Maal, der paa Staalbaandet afteses i Hovedlinien.
Tallene udenfor de parallelle Linier er Perpendicularernes Længde, d. v. s. den vinkelrette Afstand fra Hovedlinien til den Genstand, der indmaales.
Skitse viser Gravsteder, Kirke m. m.

Fig. 200 th.
Udsnit af Kirkegaard kortlagt efter Maalebogssiden Fig. 199.
Den lodrette punkterede Linie er Hovedlinien, og de andre punkterede Linier er Perpendicularer.
Gravsteder, Kirke m. m. er her kortlagt i Maalestoksforhold 1:200.

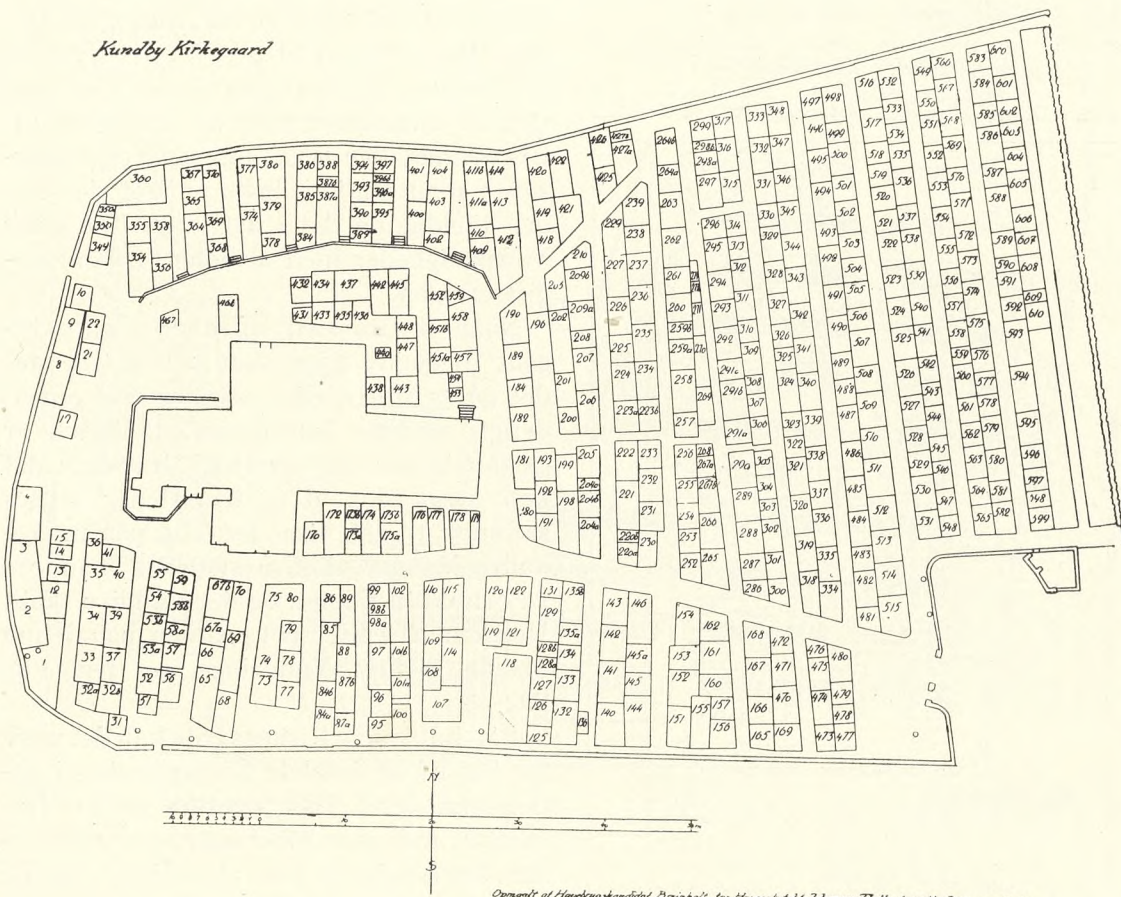

Fig. 201.
Kundby Kirkegaard (Tuse-Merlose Hr.).
Revideret Nummerkort tegnet efter udforlig Opmåling i 1944.
Kortlagt i Maalestoksforhold 1:200, vist her i ca. 1:800.
Nummereringen er her foretaget, saa Begravelsesprotokollen stadig kan anvendes.
Gravstederne har de Numre, som de hidtil har haft. Det ses, hvorledes Gravsteder helt er nedlagt (manglende Numre), andre Gravsteder er delt (Numre med Tilføjeelse af Bogstav), medens atter andre er sammenlagt af 2 forhen selvstændige Gravsteder (manglende Numre i Rækken).

Fig. 202
 Udsnit af Kirkegaards-
 kort for Sorø gamle
 Kirkegaard.
 Opmaalt og tegnet
 i 1883.

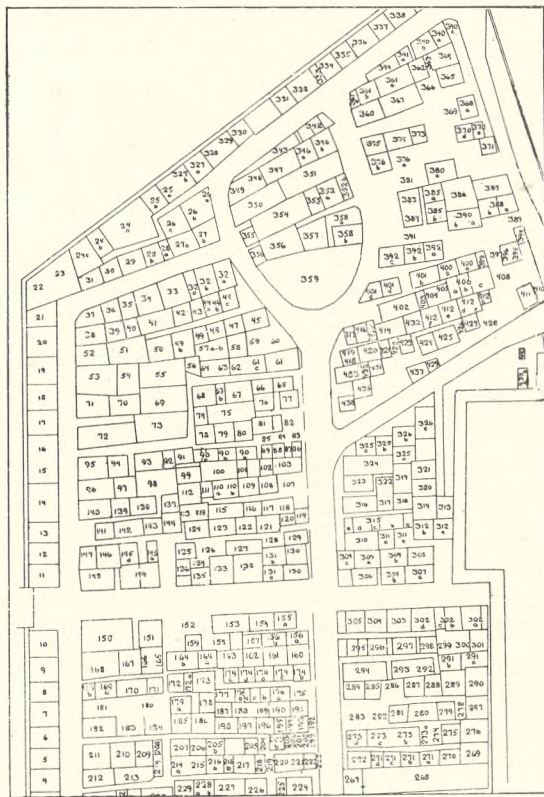
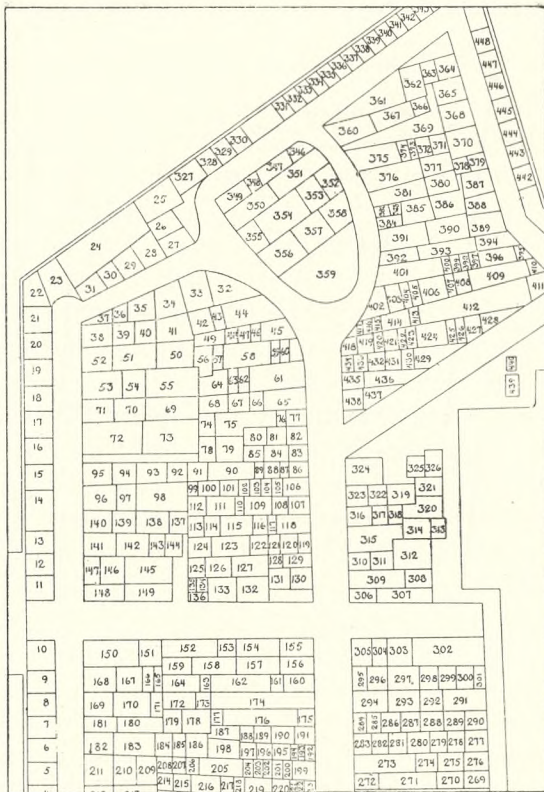

Fig. 203.
 Udsnit af Sorø gamle
 Kirkegaard,
 opmaalt i 1936.
 Den »Vandring«,
 Gravstederne har
 foretaget, ses tydeligt
 ved at sammenligne
 Kortet med Fig. 202.

nødvendigt at opdele Gravstederne i Gravlejer (Kistepladser); dette er Tilfældet, hvor hvert Gravleje har et Nummer, eller hvor Gravstedet har et Nummer og Gravlejet desuden et Bogstav. Nummereringen, der paaføres Kortet, kan udføres paa forskellige Maader; der gives ingen Regler for, hvorledes den skal udføres, men her skal beskrives et Par af de almindeligst brugte Metoder.

Hvis der i Forvejen er nogenlunde Orden i Registreringen, og man ikke vil anskaffe en ny Begravelsesprotokol, er man nødt til at bruge de Gravstedsnumre, der hidtil har været anvendt, dog maa man revidere Numrene, hvis der er sket Ændringer, f. Eks. er nyoprettede Gravsteder eller nedlagte Gravsteder. Eksempel paa Nummerering med Bibeholdelse af Protokol og de hidtil anvendte Numre er vist paa Fig. 201. Den gammel-dags Metode med at give hvert Gravsted et Nummer og Gravlejet desuden et Bogstav er udmærket, hvor det drejer sig om Gravsteder, der ikke kan ændres i Størrelse; men almindeligvis er Metoden noget uheldig, da det i det lange Løb giver Vanskeligheder med at holde Orden i Registreringen.

Naar et Gravsted hjemfalder og overgaar til en ny Ejer, sker det, at Gravstedet gøres større eller mindre end oprindeligt, medens Nummeret stadigvæk er gældende for det samlede Gravsted; det kan ogsaa ske, at to Gravsteder lægges sammen til eet. Paa disse og paa mange andre Maader vil Gravstederne »vandre« i Forhold til Kortet, og der vil blive skabt Uorden. Et Eksempel paa den, paa denne Maade skabte »Vandring«, ses paa Fig. 202—3.

Paa lidt større Kirkegaarde kan det være en Fordel at inddеле Kirkegaarden i Afdelinger, der f. Eks. mærkes med et Romertal; indenfor Afdelingerne nummernes Gravstederne paa almindelig Maade med fortløbende Numre, eller ved inden-

Gjerslev Kirkegaard. Opmaalt 1943 efter Reguleringen 1942

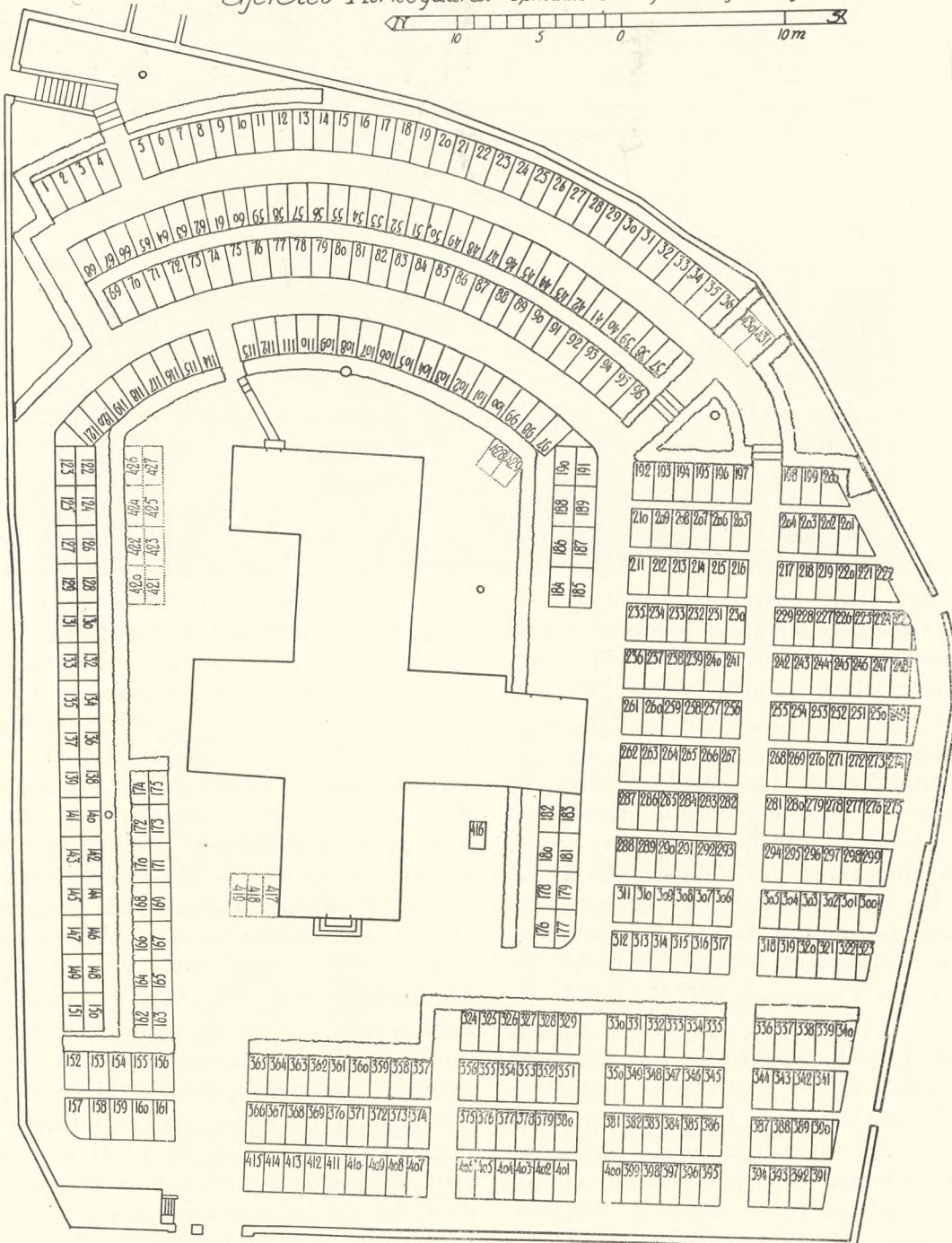
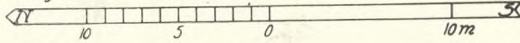

Fig. 204. Gjerslev Kirkegaard. Arts-Love Hr. Opmaalt i 1942 efter Regulering. Tegnet i Maalestoksforhold 1:100, nedfotograferet og trykt i 1:200, her vist i 1:400. Nummereringen er paabegyndt ved lille Indgangslaage og slutter ved Hovedindgang. Punkterede Graavsteder og Numre er midlertidige Grave, der senere vil blive slojfed.

Format A 3 Opmaaling Buiholt, Jørg

Projekt og Registrering
Einar Thorsen, A.M.S.

for de med Romertal mærkede Afdelinger at gives et stort Bogstav for hver Klasse. Gravstederne har derefter fortløbende Numre indenfor Klasserne.

Skal man (samtidig med, at der tegnes et nyt Kort), udfærdige en ny Begravelsesprotokol, er man frit stillet med Hensyn til, paa hvilken Maade man vil udføre Nummereringen. Havearkitekt *G. Georgsen* har prøvet forskellige Maader at foretage Nummereringen paa, og her skal beskrives en af de bedste: Hvert Gravleje faar et Nummer, uden at tage Hensyn til Gravstedets Størrelse. Nummereringen begynder i den ene Ende af Kirkegaarden, f. Eks. ved en Laage, og man fortsætter med den ene Gravrække efter den anden, saaledes at man med Numrene dels gaar fra venstre mod højre og dels fra højre mod venstre. Numrene skrives paa det Sted af Gravlejet, hvor Gravmælet skal staa, altsaa i den bageste Del af Gravlejet, og vendt saaledes at Nummeret staar retvendt i Forhold til Gravstedets Retning. Nummereringen sluttet ved en Udgang, enten hvor man begyndte eller ved en af Kirkegaardens andre Laager.

Denne Metode har baade Fordele og Ulemper. Af Fordelene skal nævnes, at den aarlige Kontrollering af Gravsteder og Nummerkort, der foregaar paa Kirkegaarden, er meget lettere, idet man stadig vender Kortet, saa man hele Tiden foran Gravstederne læser Tallene retvendt. En Ulempe er, hvis Kortet anvendes til Ophængning f. Eks. i Kirken. Nogle Tal vil da staa paa Hovedet, andre retvendt, medens andre igen skal læses fra Siden. Da et saadant ophængt Kort maaske ikke benyttes noget videre, kan denne Ulempe dog ikke betyde ret meget i Forhold til de Fordele, Metoden frembyder. Et Eksempel paa Metodens Anvendelse ses paa Fig. 204.

Naar Kirkegaarden har et Kort, er det

nødvendigt at holde dette i Orden og indføre Rettelser, hver Gang der sker en Ændring paa Kirkegaarden. Ved at betragte Kortene Fig. 202—3, ses det tydeligt, at der i Løbet af en Aarrække sker betydelige Ændringer (det skal her bemærkes, at de to viste Kort henviser til den samme Begravelsesprotokol). Om Revision af Kirkegaardskort er der i Kgl. Anordning af 10. Dec. 1927 § 17 Stk. 2 nævnt følgende: *Mindst en Gang aarlig skal Grave paa Kirkegaarden sammenholdes med Kortet og eventuelle Uoverensstemmelser berigtiges. Kortet skal godkendes af Synet.*

Dette Arbejde bliver vistnok kun i de færreste Tilfælde udført, som det burde det, da dette kræver nogen Kendskab til Maaltagning, Tegning m. m. Mest betryggende er det, som foreslaet af Arkitekt *Marinus Andersen*, at lade Arbejdet udføre af en Havearkitekt, og for at det ikke skal blive for bekosteligt, kan man hos Havearkitekten »tegne Abonnement« paa en saadan Ajourføring, d. v. s. at Havearkitekten holder Kirkegaardskortene i Orden Aar efter Aar og kan tage flere Kirkegaarde paa den samme Rejse.

Naar Kortet er færdigtegnet, mangfoldiggøres det ved Reproduktion. Den simpleste og billigste Metode hertil, især hvis det kun drejer sig om ganske faa Eksemplarer, er Lyskopi. Men det maa erindres, at de fleste Lyskopier ikke er absolut holdbare gennem en Aarrække, og at f. Eks. Amoriakkopierne forgaar i Sollys. En lidt dyrere, men meget sikrere og finere Udførelse, er Zinktryk. Kortet trykkes i saa mange Eksemplarer, at der bliver et til Ophængning i Kirken, et til at indsætte i Begravelsesprotokollen, et til Graver og et til Kirkeværge, samt evt. et til hver af de øvrige Menighedsraadsmedlemmer; det kan være klogt at lade nogle Tryk ske paa svært Papir. Hvert Eksempel koster maaske kun 2—3 Kr. i Trykning.

(Fortsættes)

... hvor Danmarks Juli-Helte fik deres Lejested

Det var en Sommermorgen,
endnu før det blev Dag,
da yppedes paa Heden
et Holger Danske Slag.
Da Sol stod op i Øster,
den næppe var at se,
og alle Fuglerøster
i Struben kvaltes de.

Det var paa Isted Hede
og saa i Øvre-Stolk,
for gamle Danmarks Ære
da stred det danske Folk,
ja, for den danske Tunge
og for det danske Land
stred Heltene de unge,
som gamle Hildetand.

Der faldt i Ungdoms Blomster
saa mangan modig Svend,
at Tysken tror det næppe,
vi mange har igen;
dog synger danske Dreng,
de slaar i Vænget Top:
Som Blomsterne i Enge
hvert Aar de vokse op!

Tak være danske Piger,
som græde nu i Løn
for Broder og for Bejler,
som Moder for en Søn.
De holdt dem ej tilbage
med bange Suk og Graad,
de sang for dem med Brage:
Vaagn op til Heltedaa!

Guds Fred med vore døde
i Danmarks Rosengaard!
Guds Fred med dem, som bløde
af dybe Hjerte-Saar!
Vor Kærlighed med alle,
de store og de smaa,
som vilde staa og falde
med Løven askegraa!

Og hver Gang Danmark græder
Gulddaarer med Guldklang,
og hver Gang Øjet perler
med liflig Vemods Sang,
da hvælte Rosen-Telte
dem selv ved Havets Bred,
hvor Danmarks Juli-Helte
fik deres Lejested.

† N. F. S. Grundtvig.

Fig. 205. Kriegergraven paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia med 500 faldne fra d. 9. Juli 1849. Graymæle af H. V. Bissen.

Om Kirkegaards-Kursus og Faginteresser

I gennem en Menneskealder har Spørgsmaalet om Uddannelse af dem, der har med Kirkegaarde at gøre, staaet paa Dagsordenen, udfra den naturlige Betragtning, at jo dygtigere man bliver, des bedre røgter man ogsaa sit Embede. Og er Embedet af den Art, hvor Indehaveren ovenikøbet ved personligt Arbejde skal skaffe sig det meste af sit Udkomme, er det dobbelt vigtigt, at han bliver dygtiggjort, idet han uden Dygtighed bl. a. ikke formaar at holde de mange Slags Konkurrenter ude, som bejler til et Gravstedspublikums Gunst.

Derfor har der da ogsaa været afholdt en Mængde Kursus i de Ting, der henhører under Kirkegaardene, og det er de kirkegaards-faglige Foreninger til uvisnelig Ære, at de stedse er gaaet mere ind for Dygtiggørelse af deres Medlemmer end for at drive den Slags Fagforeningspolitik, som kendes fra andre Omraader af Fagbevægelserne, og hvori det først og fremmest gælder at hæve Lønnen.

Saa vel *Foreningen af Kirkegaardsinspektører* som *Landsbygraverforeningen* har fra første Færd afholdt Kursus i dette eller hint Omraade, Kursus, der har kunnet være en Dag eller har været blot et Par Foredrag, men som i de sidste Aar ogsaa er lagt i saadanne Rammer, at der gaar flere Dage for dem, der deltager deri.

Dette maa hilses med Glæde, og det er udmærket at lægge Mærke til, at Deltagerne i disse Kursus har kunnet opnaa økonomisk Støtte hos deres Arbejdsgivere, Menighedsraadene. Man er her altsaa fuldt paa det rene med, at de har en stor Værdi, — ogsaa for Arbejdsgiverne. — Nævnes maa det ogsaa, at der paa *Landbohøjskolen* undervises i Kirkegaardsforhold, og at en ikke uvæsentlig Del af de Timer, hvori der i Gartnerklasserne paa *Teknologisk Institut* undervises for saavel Arbejdsløse som ikke Arbejdsløse, anvendes paa Kirke-

gaards- og Gravstedsanlæg, udfra den naturlige Betragtning, at mange af Deltagerne paa Kursuset er kommet fra Kirkegaardene, — eller ønsker at komme til at arbejde der. Noget lignende kan siges om en af *Foreningen af danske Havebrugskandidater* oprettet Studiekreds.

I 1945 fandt *Akademiet for de skønne Kunster* det naturligt, at der ogsaa afholdtes et Kursus i Kirkegaardsvæsen paa Akademiet, og man udsendte Indbydelse til unge Havearkitekter paa begge Sider af Sundet. Dette Kursus (hvori deltog ca. 60) var saaledes ikke at betragte som et Kirkegaardslederkursus, men det talte dog naturligvis flere Kirkegaardsledere saavel blandt Kursisterne som (selvfølgelig) blandt Foredragsholderne.

Utvivlsomt har ogsaa dette Kursus gjort sin Gavn; der er Grænse for, hvormeget bl. a. de Studerende paa Landbohøjskolen kan faa at vide om Kirkegaarde, og det samme gælder paa andre Kursus, — og denne Viden kunde de og andre altsaa faa væsentligt suppleret.

Desværre blev et af de allermest brændende Spørgsmaal i vore Dages Kirkegaardskunst, nemlig Gravmælet og dets Forhold til Kirkegården (og Gravstedet), ikke behandlet i noget specielt Foredrag, hvorimod saa godt som alle Foredragsholdere naturligvis var nødt til ikke blot at strejfe det, men ogsaa at gaa ret stærkt ind paa Emnet under deres forskellige særlige Synsvinkler. Det maa formentlig være til netop dette Emne, der sigtedes, da Kursuslederen (Havearkitekt *C. Th. Sørensen*) ved Afslutningen nævnte, at det ikke havde været muligt at faa flere Foredragsholdere; men det er ubetinget beklageligt, at end ikke Akademiet for de skønne Kunster kan stille saadan noget paa Benene, idet en Udredning af det nævnte Forhold ikke alene savnedes paa dette Kursus, men

sandelig ogsaa savnes udenfor dette, hvor Kirkegaardsfolk af alle Slags øver deres daglige Gerning. Der ventes stadig paa *Billedhuggernes* oplysende og opdragende Indsats, i Kontakt med Havearkitekters og Kirkegaardslederes.

Det nævnte Kursus paa Kunstakademiet turde imidlertid ogsaa ses under et videre Perspektiv end Øjeblikkets, og det maa symptomatisk betragtes som ikke mindre end en Fastslaaen af en nutidig og fremtidig Praksis i Arbejdsdelingen mellem Bygningsarkitekter og Havearkitekter.

For unge Havearkitekter er dette maa-ske noget selvfølgerigt, som der ikke er den fjerneste Grund til at opholde sig ved, men Folk med historisk Føling med Faget vil vide, at det er der i høj Grad. Vi behøver jo slet ikke at gaa saa langt tilbage i Tiden (som først i forrige Aarhundrede), hvor det var Arkitekten (*Ravert*) og ikke Lægen (*Bang*), der kom til at udforme vor første store udenbys Kirkegaard, Assistens Kirkegaard i København. Dette var aldeles ikke noget opsigtsvækkende, men derimod temmelig selvfølgerigt; Kirkegaardsprojekter var baade her i Danmark og bl. a. ogsaa i det dengang saa hæderlige Kejser-Tyskland et Arkitekt-Arbejde. Og saadan var det i hvert Fald indtil for faa Aar siden ogsaa i Sverige, da Arkitekt-Navnene *Asplund*, *Leverentz* og *Wadsjö* endnu var et dygtigt virkende Trekløver (de to er nu døde). Ja, endnu saa sent som i Slutningen af Tyverne gik hos os en Bygningsarkitekt af med Sejren i en Kirkegaardskonkurrence i Kongens Lyngby. Ogsaa fra de aller seneste Aar er Kirkegaardsprojekter (derunder Mindelunden i Ryvangen) udformet af Bygningsarkitekter, uden at hverken Havearkitektstanden eller Akademiet vistnok har reageret der overfor.

At Havearkitekter til Udformning af Kirkegaarde (det være sig store eller smaa)

hellere ser valgt en Bygningsarkitekt end en, der *qua* sit Fag maa anses for at besidde væsentligt mindre Forstaaelse af disse særlige Opgaver, er soleklart, — skal der vælges imellem Landinspektører, Førstmænd, Skolelærere, Dræningsingeniører samt Kirkeværger af mange Slags (som vitterligt ogsaa projekterer Kirkegaarde) og Bygningsarkitekter, tjener det utvivlsomt Sagens Løsning bedst, om der vælges en af de sidstnævnte. Men Opgaven er dog alligevel mere et Havearkitektemne end et for Bygningsarkitekter.

Det er da ogsaa bekendt, at ikke faa Provster, som paa Embeds Vegne faar en Kirkegaardssag til Erklæring, kan finde paa at returnere utilfredsstillende Planer med Bemærkning om, at vedkommende Bygherre (Menighedsraad) maa søge Assistance hos en Havearkitekt, og til dette kan naturligvis Havearkitektstanden fuldt ud slutte sig. Og kommer et Spørgsmaal til at ligge, — ikke som et Valg imellem de foran nævnte Fagkategorier og Bygningsarkitekterne, men mellem Bygningsarkitekterne og Havearkitekterne, maa det formodentlig ogsaa hos andre end hos Provsterne, saasom hos Akademiets Folk i saavel snævrere som i videre Forstand, være fastslaaet, at det er Havearkitekterne, der maa henvises til og som maa vælges.

Naar man derfor nu kan konstatere, at denne Ændring af Fordelingen af Projekteringsopgaverne maa siges at være sanktioneret og derfor utvivlsomt vinder mere og mere Praksis, er Aarsagerne utvivlsomt flere. Men det kan næppe frakendes, at først afdøde Direktør *A. Bergs* Arbejde i Kommunaladministrationen og derefter afdøde Kommunegartner *G. N. Brandts* Indsats i Arkitektkredse samt *Foreningen for Kirkegaardskulturs* Propagandaarbejde i Menighedsraadskredse, ganske uafhængigt af hinanden og ved vidt forskellige Midler og Veje har ført til dette foreløbige Maal som et af Leddene i Forbedringen af dansk Kirkegaardskultur.

Soldatergravene paa Bispebjerg Kirkegaard i København

Af Kirkegaardsinspektør O. Biørn

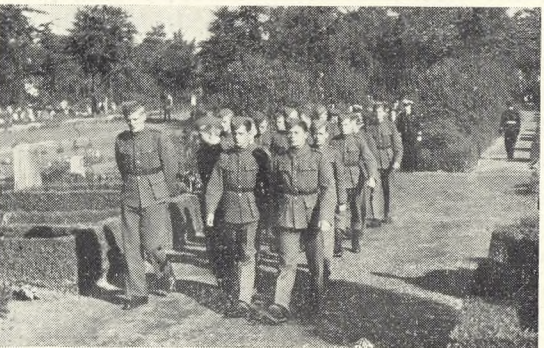
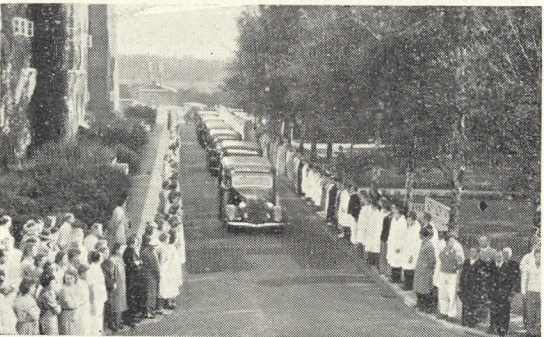
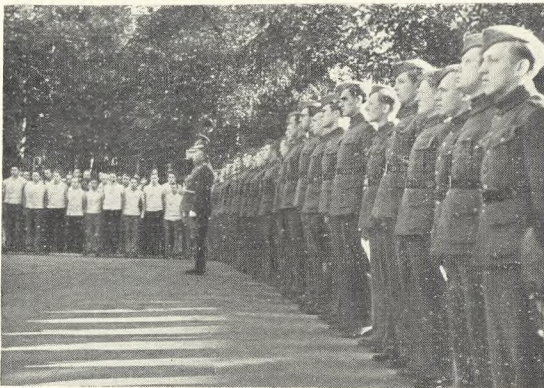
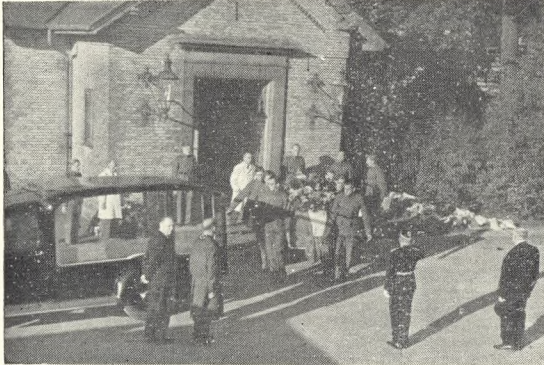

Fig. 206—9.
Den danske Soldater-
begravelse
d. 2. September 1943.
Nord. Presse-Foto.

Bestemmelsen om, hvor de danske Soldater, der faldt ved Bruddet med Tyskerne den 29. August 1943, skulde begravnes, blev taget af den tyske Kommandant for København, Oberstløjtnant *Mauff*, og det blev nægtet Paarørende at faa deres Døde nedsat i Familiegravsteder. Det var Mening, at Begravelsen skulde være sket i de samme Rækker, hvori de tyske Soldater laa begravet, men ved Forhandling paa Bispebjerg Kirkegaard fik vi dog Tilladelse til at begrave dem i et ledigt Areal, 9 m bredt, der laa langs Kirkegaardens Mur; det var et Krav fra Besættelsesmagtens Side, at der skulde begyndes ud for de Rækker af tyske Soldatergrave, som da fandtes paa dette Sted i Kirkegaardens sydvestlige Del.

Gravene blev derefter lagt i 2 Rækker langs med Muren (udsmykket med Gran), og Torsdag den 2. September 1943 førtes Kisterne tidligt om Morgenen i Rustvogne fra Militærhospitalet; de blev baaret ind paa Kirkegaarden og enkeltvis stillet lige over hver Grav; alle Kisterne var dækket med Dannebrog. Kl. 10 begyndte Højtideligheden, og Pastor *Steenberg* talte »efter Ordre« meget kort og forrettede Jordpaakastelsen paa hver enkelt Kiste, der straks efter blev sænket i Graven. Der var talrige Kranse, hvoriblandt Hæderskranse fra *H. M. Kongen*.

Til Stede ved Højtideligheden var foruden de Paarørende, Repræsentanter for Hær og Flaade under Bevogtning af tysk Militær, samt Statens civile Administration; Overborgmester *Viggo Christensen* repræsenterede Byen København.

Den kommanderende General anmodede om Tilladelse til at tale ved Soldaternes Grave, men det blev ham nægtet af den tyske Bykommandant.

Under Højtideligheden var Kirkegaarden lukket for alle og besat af tyske bevæbnede

Styrker, i Læbæltet var der til Overflod opstillet Maskingeværskytter. Besættelsesmagten stillede et »Æres«kompagni med Musikkorps. Efter Begravelsen blev Gravene dækket af et Mylder af Blomster.

Soldatergravens Navne og Anlæg er skildret i »V. K.« XIV S. 129 og XV S. 30—32, hvorfor dette ikke skal gentages her. —

I Marts Maaned 1944 kom der Meddelelse fra Besættelsesmagten om, at den ønskede alle de paa Bispebjerg jordede tyske Soldater, 244 ialt, gravet op og flyttet til Vestre Kirkegaard; dette Arbejde blev udført af Kirkegaardens egne Folk som Natarbejde i 12 Arbejdsdage; de i disse Rækker begravede engelske Flyvere blev ikke flyttet, hvorfor de nu ligger ganske nær de danske Soldater.

De eneste tyske Soldatergrave, der nu findes tilbage paa Bispebjerg Kirkegaard, er Gravene med de Soldater, der begik Selvmord eller blev skudt af Wehrmacht paa Grund af grove Forseelser. Disse Soldater maatte ikke begraves i den saakaldte Æresgrav, men det blev forlangt af Wehrmacht, at de skulde begraves for sig selv. Denne Begravelse fandt som Regel Sted Kl. 7—8 om Morgenen og skete uden gejstlig Medvirken; der mødte kun en Underofficer og 8 Soldater, som bar Kisten fra Lighuset til Graven.

Disse Soldater, 52 ialt, blev begravet i et ledigt Areal, der ligger meget smukt lige op ad Søndre Kapelbygningen, — paa hver Grav er der af Wehrmacht anbragt en Skraasten af Marmor, men uden Hagekors; mellem Gravene er der plantet *Chamaecyparis nutkaensis*, og Gravene er udlagt med Græs. Gravstederne passes af Kirkegården.

Befrielsesdagen, den 5. Maj 1945, blev det bestemt, at de Frihedskæmpere, der faldt under denne Aktion, ogsaa skulde begraves i Soldatergraven, ligesom de Folk fra Københavns Vagtværn, der faldt for de tyske Kugler, blev begravet her, hvor-

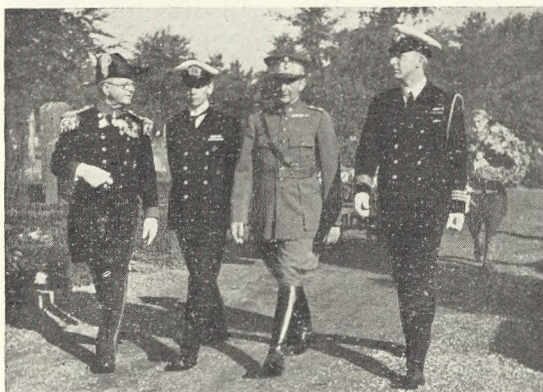

Fig. 210—13.
Den danske Soldaterbegravelse
d. 2. September 1943.
Nord. Presse-Foto.

Fig. 214.

Parti fra Politigravene.

Foto: J. Th. 1946.

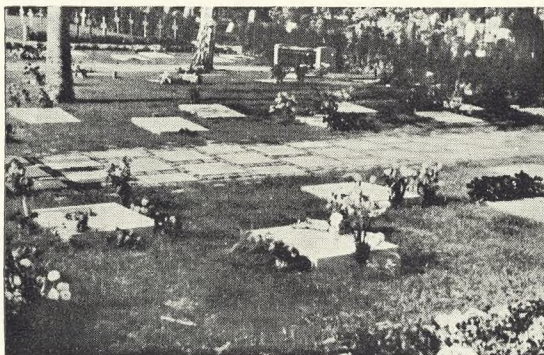

Fig. 215.

En af Politigravene.

Fig. 216.

Kvindelig Frihedskæmper
i Soldatergravene.

Foto: J. Th. 1946.

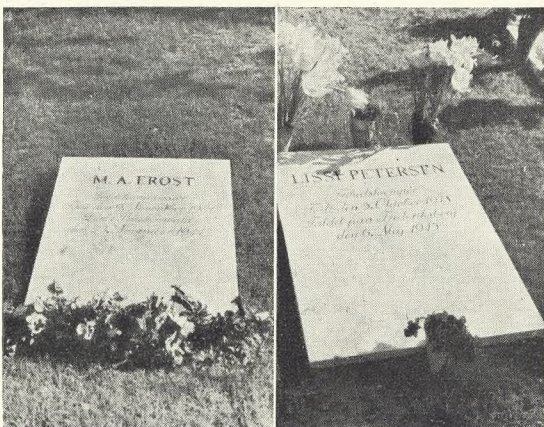

Fig. 217.

De engelske Flyvergrave med de tyske Trækors.

Foto: J. Th. 1944.

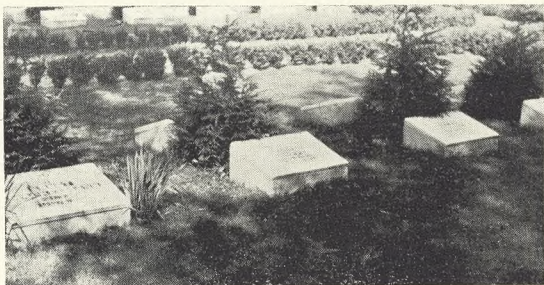

Fig. 218.

De henrettede Tyskeres
Grave

— uden Hagekors.

Foto: J. Th. 1944.

for Soldatergravene udvidedes i dette Øjemed, og Frihedskæmperne og Byvagtens Folk fik samme Mindesten som Soldaterne af 29. August.

Paa et Græsareal, der ligger mellem de engelske Flyveres og de danske Soldaters Begravelsesplads, og som Tyskerne heldigvis ikke naaede at faa belagt, blev efter Befrielsen Urnerne med Asken af de i de tyske Koncentrationslejre («Buchenvalde») døde Politifolk nedsat. Urnerne var ført hjem til Danmark af det danske Røde Kors, men maatte efter Forbud fra Besættelsesmagten ikke udleveres til Familien; Urnerne blev saa opbevaret i Bispebjerg Krematoriums Urnehal, efter Ordre i en aflaaet Afdeling. En Del af disse Urner er senere udleveret til Familien, mens 38 Urner den 19. September 1945 efter en meget smuk Højtidelighed i Grundtvigskirken blev nedsat paa Bispebjerg Kirkegaard.

Hele Soldatergravstedsarealet er indhegnet med en kraftig Hæk af Thuja fastigiata og er tilsaaet med Græs, og der er Gange af Ølandsfliser. Desuden findes der et Par Løvtræer. Gravstederne bliver passet af Københavns Begravelsesvæsen med Beplantning med Aarstidens Blomster samt pyntet med Gran om Vinteren.

Paa Soldaternes og Politiets Grave har Københavns Magistrat ladet anbringe Liggesten, som i en smuk og let læselig Skrift giver de afdødes Navn, Stilling og Aarstal; der vil senere blive opstillet et fælles Monument i norsk Granit for alle disse vore Faldne, udført af Billedhuggeren *Poul Søndergaard* og forestillende en Far og Mor, som tager Afsked med deres Søn, der er iklædt Uniform. Paa Gravene vokser desuden nogle Birke-træer (se Fig. 214).

Til Liggestenen med Inskription samt Fliserne har Stadsarkitekten i København givet Tegning, — øvrige Anlæg etc. skyldes Bispebjerg Kirkegaard.

Kirkegaardsinspektøernes 25-Aars Forenings-Jubilæum

Af Biskop, Dr. phil. C. J. Scharling

Foreningen for Kirkegaardsinspektører, -gartnere og -gravere fejrer i August Maa-ned sit 25-Aars Jubilæum, og »Forenin-gen for Kirkegaardskultur« bringer i den Anledning den jubilerende Forening sin hjerteligste Lykønskning. De to Forenin-ger har stedse staaet i det venskabeligste Samarbejde med hinanden; saaledes har vort Tidsskrift »Vore Kirkegaarde« fra 1944 været obligatorisk for den anden Forenings Medlemmer. Ogsaa bør det be-mærkes, at den jubilerende Forenings Formand gennem alle de 25 Aar, Kirke-gaardsinspektør *Jens Gravesen*, ligesaa længe har været Bestyrelsesmedlem i For-eningen for Kirkegaardskultur (et Par

Aarendog Næst-formand) og i de sidste 20 Aar har siddet i Red-aktionsudvalget for »Vore Kirke-gaarde« — et Udtryk for, at de to Forenin-ger har arbejdet paa Linie med hinanden.

Vi ønsker til Lykke med Jubilæet og haaber paa fort-sat godt Samarbejde til Gavn for begge Foreninger og for de fælles Bestræbelser.

Fig. 219.
Kirkegaardsinspektør
Jens Gravesen.

Om Træer og Buske paa vore Kirkegaarde

Nogle orienterende og kritiske Betragtninger af Havearkitekt Johannes Tholle
(Fortsat fra Side 88)

Hvor man omkring 1800 stillede noget videre Krav end blot og bar Indvielse af Jorden, fik man et virkeligt monumen-talt Kirkegaardsanlæg (som Odense), i de mindre gode Tilfælde noget langt ringere, og ud over dette med den kirkelige Indvielse lod man (Myndigheder som Menighed) altsaa ofte det blive ved at lade Plan-terne tale.

Man levede jo i Romantikens Periode, hvor man virkelig kunde lade Planterne tale; — hvad var saa naturligere, end at man lod Planterne snakke og symbolisere paa Kirkegaardene, hvor andre Symboler i Hovedsagen var borte? Selve *Oehlen-schlaeger* lagde for; bl. a. i sit Digt over Vennen, Naturforskeren *Vahl*, lader han (1804) Planterne tale:

. . . O, ryst fra Himlens Blaa,
Høye Gran! din tunge Vemodstaare.
Hyde Rose! med det blege Smil,
Sødt indslyng dig om den friske Røde!
Vinder eders Krands omkring den Døde!
Duk dit Hoved dybt, og græd, o Pii!

Ganske i Slægt hermed er Verset, som staar paa et Gravmæle i Feldballe (Randers Amt) (ca. 1816), som næppe skyldes Guld-alderpoeten, og som lyder:

Taalmodig vil jeg mig
I Herrens Veje finde,
Men paa min Elsktes Grav
Jeg planter en Kærminde. . . .

Saadan var Tonen og saadan Indstillin-gen! I hvert Fald i dannede Kredse var i Selskabsleg dette at kunne »binde Buket-ter« og forstaa »Blomstersproget« en nød-vendig og selvfølgelig Ting, — deraf Resul-taterne ogsaa i Havekunsten, som i Roman-tiken fandt *sin* Form for »Guldalderpoesi«; thi »end ikke Gartnerne kunde holde sig til Virkeligheden«, sagde Kommunegartner *G. N. Brandt* (1922). Den senere højt esti-merede Landskabsgartner, kgl. Havein-spektør *Rudolph Rothe* omtaler (1822) saa-danne sentimentale Plantninger som paa et Ægtepars Grav en Eg, »der med sin brede Krone overskyggede hele Graven,

Fig. 220.
To Jernkors for et
Ægtepar;
symbolsk forbundet
med en Jernkæde.
Brønshøj Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1929.

mens en Vedbend slyngede sig om Træets Stamme«; en Realisation af noget i den Retning ses paa Fig. 220, hvor ganske vist Vedbenden klogeligt er erstattet med noget mere solidt, nemlig en Jernkæde, der ikke fryser bort i strenge Vintre. Gartneren paa Silkeborg Kirkegaard, *F. Olsen*, anbefalede (1855) at plante talende Træer

Fig. 221.
Dette er kun en af de
mange Hængeaske paa
Skærbæk Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1946.

paa Gravene, idet han ligesom andre forhen forudsatte, at man virkelig forstod Blomstersproget. »Saaledes kan ved Egen betegnes Mod, Kraft, rastløs Virken og en bestemt villiestærk Charakter; Pyramidepoplen en af hellig Begeistring gennemtrængt Sjæl; Linden Ro og Hengivenhed i Sindet eller aandelig Granskning; Sørgepilen, Birken, Hængeaksen og lignende Træer Blidhed, Sagtmodighed; Rosen Ynde og Ungdom; Vedbenden trofast Kjærlighed.«

Ganske særligt grasserede Hængetræerne i disse Tider. I en Artikel i Dansk Havetidende 1854 nævnes følgende Hængetræer: Hænge-Birk, Hænge-Hvidtjørn, Hænge-Guldregn, Hænge-Bøg, Hænge-Ask, Hænge-Pil, Hænge-Røn, Hænge-Lind, Hænge-Elm foruden hængende Former af Gleditzia, Ilex, Prunus m. fl. samt Hænge-Roser.

Det er forstaaeligt, at senere Tider har maattet klage over de mange Hængetræer, der skyggede for Gravene! De nævnte Træer plantedes jo paa Grav efter Grav, og vi har dem der endnu (se Fig. 221). Ingen tænkte paa, at de engang skulde overskygge alt, og endog Autoriteterne sagde god for disse Grædetræer. Da saaledes en fornuftig og fremsynet Kirkevæрге i Lillerød (1862) forespurgte, om det ikke kunde forbydes Folk at plante højstammede Træer paa deres Grave, og om de ikke burde tilraades at foretrække »buskagtige Væxter« af Hensyn til den Ulempe, de andre medfører for Kirke, Mure og Gravsteder, svarer Kirkeministeriet, at man nok kan forbyde Plantning af egentlige Skovtræer, hvorimod man ikke anser Hængeaske o. l. for skadelige! —

Man har altsaa (selv hos de højeste Myndigheder) slet ikke kunnet se, hvad al denne Plantning af Sørgetræer førte til, og man har (hvad der er mere forstaaeligt) heller ikke kunnet forudse den efterfølgende Tids stærke Krav om Lys til Gravstedsblomsterne, saalænge Gravblomsterne kun eksisterede som Tøjblom-

ster o. l. Kun Enerne vovede at gaa imod Datidens Mode — eller var forudseende; saaledes naturligvis *Søren Kierkegaard* (død 1855), der i sit Testamente lod fastsætte Bestemmelsen om, at hans Gravsted skulde tilsaas med Græs, og i hver af dets 4 Hjørner skulde udspares en Plet, hvori der skulde plantes en »rød, uanselig Rose«. — Ved samme Tid lod *H. C. Andersen* dog ogsaa plante »et lille Rosentræ« paa Graven i »Hun duede ikke«, — mere kunde det nemlig ikke blive til — for hende (jævnf. Fig. 222).

Plantetiltrækkerne levede naturligvis højt paa disse Taarepile og Hængeaske, og de lancerede endog selve »Napoleons Sørgepile«, for at det skulde være helt flot. Vinden spillede sin *Andante funebre* i deres svajende Grene, og Pastor *Jens Hansen Smidth* kvad (1823) om

Den stille Lund, hvis stille Høje
Henfarnes Aander svæve om . . .

Retfærdigheden skylder dog, at man ikke forbigaar de Plantninger, som i disse Aar foretoges af ikke-Gartnere og udenfor Gravstedsomraaderne, og hvori det romantiske Præg i Hovedsagen er erstattet af noget ganske praktisk. Disse Plantninger er ofte formet som Randplantninger, men ofte ogsaa under de noget større Forhold som Alléer, og det karakteristiske er, at heller ikke paa dette Omraade har Myndighederne eller Kirken, men saagodt som altid alene Privatpersoner ydet en Indsats eller ogsaa været kontrollerende.

Omkr. Aar 1800 tilplantedes en af Aalborgs Kirkegaarde af en Kattuntrykker, mens en anden i samme Branche et Par Aar efter tilplantede en anden af Byens Kirkegaarde; det siges herom, at der er »plantet et lidet Vildnis af nogle 100de Træer af forskellige Sorter og i dets Midte for Hovedindgangen er anlagt en rummelig Løvhytte«. En Plantør fik i 1828 Landhusholdningsselskabets Belønning for at have forsynet Æbeltoft Kirkegaard »med regelmæssige Alléer og givet en Deel af

Fig. 222.
Der plantes et lille
Rosentræ paa Graven.
Vilh. Pedersens
Illustration til
H. C. Andersens
Eventyr:
»Hun duede ikke«
(1853).

Byens gamle Kirkegaard en passende Dan- nelse og Beplantning, saa den nu har Ud- seende af et smagfuldt Lystanlæg(!) Paa Fejø har en Gaardmand (1832) »omkring Kirkegaardens vidtløftige Muur plantet høj- stammede Popler til stor Beskjermelse for Kirken imod Stormen«, og om Brahe-Trol- leborgs Kirkegaard fortæller Pastor *Wedel* (1804), at den er blevet »afdeelt i Gange

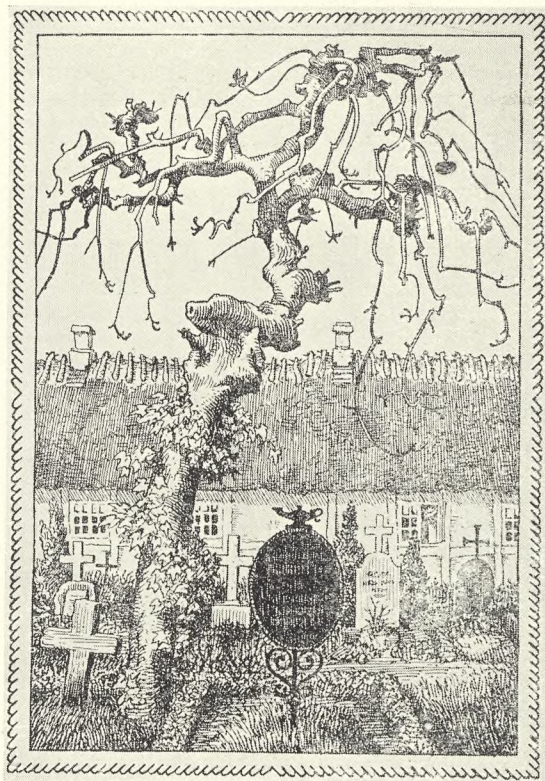
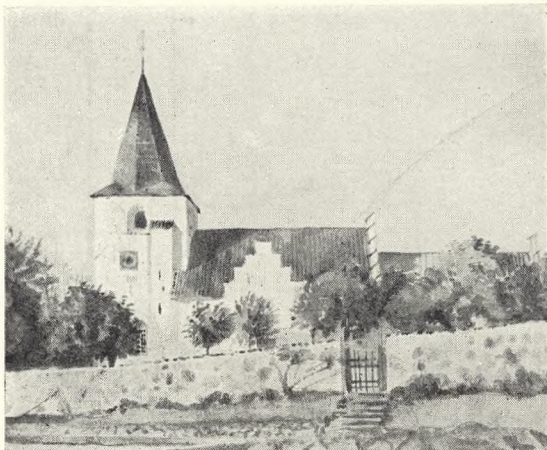

Fig. 223.
Typisk Billede
fra ældre Landsby-
kirkegaarde
paa Sjælland.
Illustration til
»Den gamle Præste-
gaard«.
Aage Jørgensen del.

Fig. 224.
Nyplantet Krinds af
Hestekastanjer
paa Rise Kirkegaard
(Ærø);
efter Pietro Krohn
pin.x. 1869
(jævnf. Fig. 123).

med Hækker af Ligustrum og Jasminer«, og Kirkegaarden er omgivet af en Række af de »rankeste, skyggefulde Træer«, mens Præstekollegaen *Seyer Mahling Beyer* (1820) roser sig af at have beplantet Egeslevmagle Kirkegaard »med over 150 Træer af adskillige Slags, som er i frodig Vækst«, og han fortsætter, thi »En Kirkegaard er et

Fig. 225.
Ældgammel
sagnomspundet Ask
paa Sommersted
Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1942.

helligt Sted, Templets Forgaard«. Ligesaa fortæller han, at Holsteinborg Kirkegaard, der indviedes i 1817, er »prydet med dejlige Gange, og mange vel beplantede Træer og Blomster«. Ogsaa den foran S. 63–64 nævnte Rise Kirkegaard paa Ærø er noget før Midten af forrige Aarhundrede blevet forsynet med nye Træer, nemlig Hestekastanjer, der er plantet i en dobbelt Krinds langs den nyindrettede Kørevej omkring Kirken, og Sørup Kirkegaard i Sydfyn er »beplantet med 48 høje Grantræer« (1803).

Som allerede antydet er alle disse Plantninger blevet bekostet eller iværksat fra privat Side; først i 1857 foretager »Det kgl. danske Landhusholdningsselskab« »indledende Skridt til Beplantning af forskellige Kirkegaarde i Hedeegnene«, og 1869 beplantes f. Eks. Løgstør Kirkegaard. Stadig holder imidlertid Kirken og Menighederne sig lovlige beskeden i Baggrunden og lader Kirkeejerne selv om denne Opgave. Først efter 1861 sker der mindre Ændringer i denne passive Indstilling, idet det derefter i hvert Fald kræves, at Kirkesynet skal have forelagt Planer til Plantning paa Kirkegaardene, men om noget Krav om Plantninger er der stadig ikke Tale. Og saa beskedne er Fordringerne, at man godkender Jordvolde beplantet med Tjørnehække som lovligt Hegn om Kirkegaardsudvidelser, — noget der iøvrigt alt for ofte sker endnu.

Foruden Ask og Lind har Kirkegaardene i denne Periode (Romantikens og Efterromantikens) ogsaa været kraftigt præget af Hyldebuskene; ogsaa i denne Henseende har Oehlenschlaeger givet sit Bidrag til Befæstelse af Hylden som Gravbusk eller Kirkegaardstræ; bl. a. i »Aladdin«, hvor han lader Morgianes Lig jordes under »Hyldetræet«, og i »Hakon Jarl« (3. Akt) (1807) lader han ligeledes Liget jordes

Bag Hyldebusken hist, at den kan strøe
Sit hvide, sørgelige Blomster ned
Paa Graven . . .

Langt senere har *Aarestrup* gjort det samme.

(Fortsættes)

Hyllinge Kirkegaard
 Tid-Begravelsesaar
 Nord opad.

1940

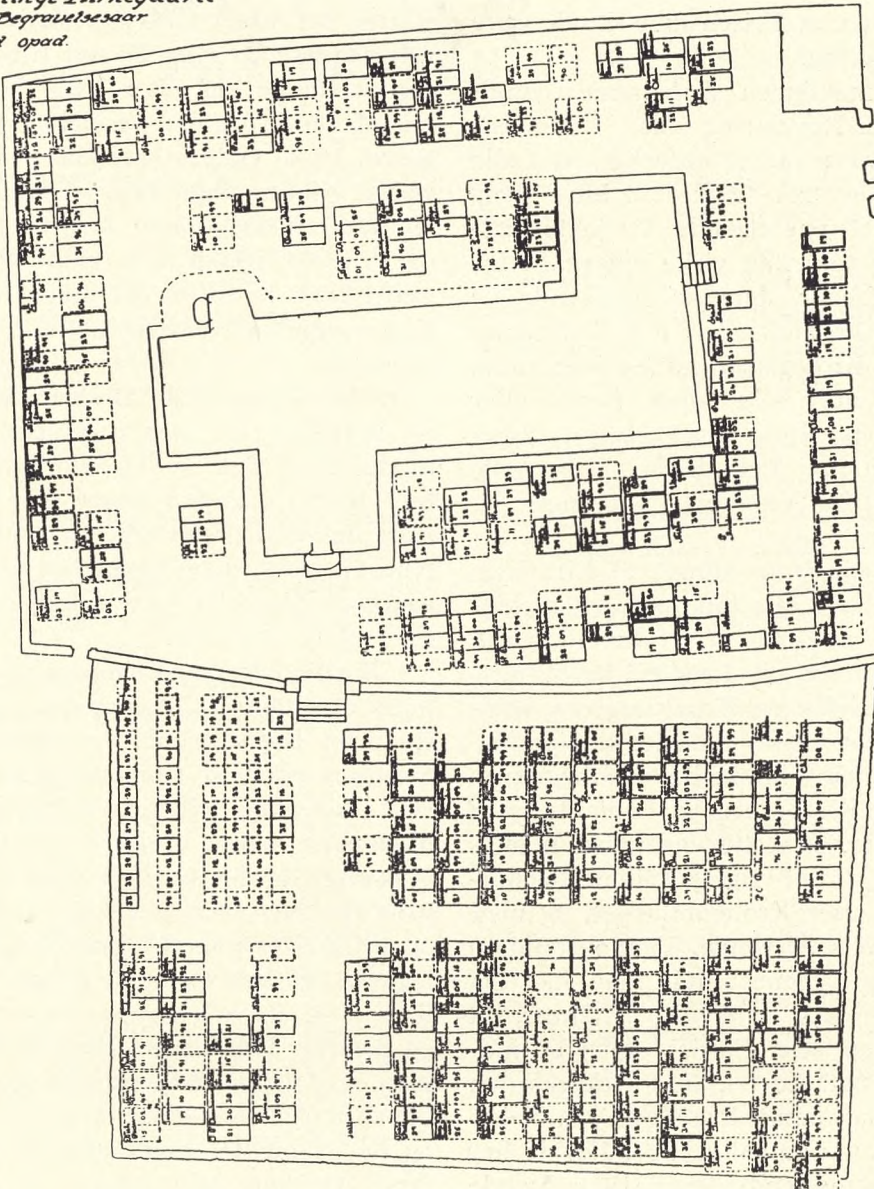
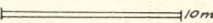

Fig. 226.
 Hyllinge Kirkegaard.
 Plan over
 Kistepladserne
 med paaførte Navne
 og Begravelsesaar;
 de fuldt optrukne
 Kistepladser er mindre
 end 25 Aar gamle,
 de punkterede er
 Begravelser, der er
 ældre end 25 Aar
 (Turnustid: 25 Aar).

Opmaaling: Breinholt, Sorø

1:200 10m

 GEO. GEORGHSEN
 HAVEMARKEN 5090 484

Opmaaling og Kortlægning af Kirkegaarde

Af Havebrugskonsulent H. Breinholt Nielsen

(Fortsat fra Side 120)

Kirkegaardskortet kan ogsaa nedfotograferes, og der kan fremstilles en lille Chliche, hvormed alle Gravfæstebrevene

paastemples et lille Kort over Kirkegaarden; det Gravsted, Fæstebrevet er gældende for, kan markeres med en iøj-

faldende Farve. Alle disse Reproduktioner er saa billige, at Prisen ikke skulde være nogen Hindring.

Hvis Opmaalingen skal danne Grundlag for en Regulering eller Udvidelse, maa den være meget udførligt, idet alle Detailler, der kan tænkes at blive Brug for ved det paafølgende Projekteringsarbejde, og som kan virke oplysende for de Myndigheder, der skal godkende de paatænkte Forandringer, maa indmaales og tegnes. Kirkegaardsindhegninger maa vises med alle, selv smaa, Knæk eller Udspring paa Mure, Murtykkelser, Stræbepiller m. m. Paa Kirken maa alle Døre, Dørtrin, Vinduer, Blændinger vises.

Udmærkede Opmaalinger af Kirkebygninger findes i »Danmarks Kirker«, der for Tiden udgives af Nationalmuseet. Opluksretninger paa Laager i Indhegning og Døre i Kirke og Kapel angives. Selve Gravstederne tegnes med forskellige Signaturer for de forskellige Indhegningsmaterialer. Kirkegaardens Beplantning af større Træer, Busketter og Hække maales og tegnes i det rigtige Maalestoksforhold, som viser Kroneomfanget, og med Sorts-Angivelse. Brønde, Vandopstandere og Kloakriste tegnes; hvis man kan faa Oplysninger om Vand- og Drænrør, vil det være en stor Fordel ogsaa at indtegne disse paa Kortet. Skal Kirkegården udvides, maa ogsaa Brøndene paa Naboejendommen udmaales. Foruden de her nævnte Ting maa endvidere de tilgrænsende Arealer, Kirkens Tilkørselsvej, Kirkestier, Parkeringsplads, private eller offentlige Bygninger, Haver, Veje m. m. opmaales og tegnes paa Kortet.

Skal Kortet bruges som Grundlag for Regulering, kan det være ønskeligt at vide, hvor og hvornaar Begravelserne

er foretaget, og man maa derfor paa Kortet, for hvert Gravleje angive Begravelsesaaarene 20 eller 30 Aar tilbage i Tiden, rettende sig efter hvor lang Turnustid der er paa den paagældende Kirkegaard. Disse Oplysninger faas paa Arealet ved at sammenligne Begravelsesprotokollen med Inskriptionen paa Gravstenene og evt. ved Hjælp af et gammelt Kirkegaardskort. Bedst er det, hvis Graver og Kirkevæрге kan være behjælpelig med Oplysninger.

Af den foregaaende Beskrivelse af alle de Detailler, der bør medtages, vil det forstaaes, at det er en Fordel at udføre Kortet i endnu større Format, end hvor det kun drejer sig om at udføre et Nummerkort, men ogsaa her vil Kirkegaardens Størrelse være det afgørende for Formatets Størrelse.

I Forbindelse med Opmaalingen foretages et udførligt Nivellement for at gøre Rede for Højdeforholdene. Dette Arbejde foretages efter, at Opmaalingen er kortlagt; et Lystryk eller en Kladde af Opmaalingen bruges under Nivelleringen til at paaføre de aflæste Højder paa de Steder, hvor der ønskes Koter. Koterne udregnes og renskrives paa Originalen, og Kurver tegnes. Det kan være en Fordel at tegne Kurver og skrive Koter paa en særlig Plan, og derefter lade denne Plan trykke sammen med Opmaalingen; man kan derved opnaa at faa Opmaalingen trykt i een Farve og Nivellementet i en anden Farve (Flerfarvetryk kan kun udføres i Zinktryk og ikke i Lyskopiering).

Naar en Kirkegaardsregulering eller Kirkegaardsudvidelse er foretaget, kan det undertiden blive nødvendigt igen at opmaale Kirkegården, da der under Arbejdet ofte kan være foretaget saa mange Ændringer, at Projektet ikke mere passer.

EFTERAAR

PAA VESTRE KIRKEGAARD

VILDVINENS Ildorkester spiller op i
Dødens Have.

Nu falmer Aaret ved de grønne Grave.
Ram lugter Mulden, Luften er saa stærk,
nu fryser Ahorn i sin gule Særk.
Om Somrens Baal, hvor før gik Fuglestøj,
der bølger nu Lavendlens svage Røg.

*For den, der kun ser Verdens Lys som
Taage,
gaar Vejen ind bag Kirkegaardens Laage.*

*Det lille Knirk i Laasen er en Sang,
der minder dig, at du skal dø en Gang.*

*Men lynsnart flygter Tanken om at dø
som Fiskene i Kirkegaardens Sø.*

*De skræmmes, hvor de store Træer staar
og spejler Blæsten, der i Løvet gaar.*

Af Storm blæst op Aakandens store Blade
en Skov har rejst om Andemoders Stade.
Trygt sejler hun med Aarerne i Hvile
og fire Unger i sin Kølvandskile.

I Feber kæmper Livet for sin Ret,
Naturen er af sine Fødsler træt,
Aakanderne i Knop er stakkels Poder,
der dier ved en syg og udpint Moder.

Nu glæder sig Naturen fromt til Stunden,
hvor hun kan lægge sig med Smil om
Munden,
og med det søde Stræk om sine Lænder,
som alle Jordens trætte Mødre kender.

*En Sommer bjærger sine smaa,
før Høstens Sjæl gør Luften raa.*

*Ak Barnegraves Tavler smaa
med eders korte Regnskab paa!*

Et elsket Navn — et »Hvil i Fred«,
en Sten, hvor Duen rejser med
i Marmorro paa Gravens Vogn,
der ager ind i ukendt Sogn.

I blomstersmykte Grave smaa,
i jer jeg Gartnervogne saa.
Fra oven mødt: et dufftyldt Tag —
til Himlens store Torvedag.

I farer Muldens Vej i Mag.

Her dufter Døden: Snebærbusk.
Memento mori — Vandrer, husk:
Skønt du ser røde Hyben gløde,
er jeg en Hilsen fra de Døde.

Jeg plukker dem, her i min Haand
jeg holder Dødens Marmoraand.
Et Kuldegys i Blodet farer,
hilst af et Skrig fra Fugleskarer.

Men Trøst til angstfyldt Hjerte naar,
Alléens høje Popler staar
og fører mig fra Gravens Klint
til Havets friske Hyazinth,
der bølger blaa

Jeg hører Støj.
Her fra Terrassen ser jeg Røg
op fra den bitre Hverdag stige
som Hymner til et større Rige.

*Fra Tankens Dødsstund vender jeg med
Sejr alter:
i Livets Haver toner Økseslag og Barnelatter.
Harald H. Lund.*

Nogra ord om Östra kyrkogården i Malmö

Af kyrkogårdsföreståndare, trädgårdsarkitekt G. V. Walberg

Av de åtta kyrkogårdarna i Malmö är Östra kyrkogården, fastän den yngsta, till arealen störst i det att hela området omfattar cirka 37 ha.

När det omkring år 1915 blev aktuellt att i Malmö anlägga en ny centralkyrkogård, dryftades olika förslag till plats för densamma. Efter prövning av ett flertal platsförslag beslöts att den nya kyrkogården skulle anläggas i östra stadsdelen å stadens jordar, belägna söder om Sallerupsvägen vid »Höhögs backar« och i närheten av Bulltoftafältet, som på den tiden var övningsplats för Kronprinsens husarregemente. Detta område ansågs synnerligen lämpligt för en större kyrkogårdsanlägg-

ning. Särskilt framhölls den ås, som i östvästlig riktning genomlöper området och åt detsamma skänker en säregen karaktär.

1917 utlystes en internationell tävlan om plan för den nya kyrkogården. Första pris tilldelades arkitekten *Sigurd Lewerentz*, Stockholm. Detta förslag blev, efter åtskilliga justeringar, lagt till grund för kyrkogårdens utförande. Principen för detta förslag var att kyrkogården skulle erhålla en öppen karaktär med skyddsbälten av större träd (huvudsakligast rödbok) i yttergränserna. Gravplatserna skulle ordnas i gravgårdar omgivna av 2 met. höga avenbokhäckar.

Arbetet med kyrkogårdens anläggning påbörjades 1919 och omfattade till en början första kvarteret jämte infartsvägen från Sallerupsvägen. Allhelgonasöndagen den 6. nov. 1921 invigdes kyrkogården och den första begravning ägde rum i april 1922. Kyrkogårdens utvidgning har därefter skett successivt från öster mot väster och numera äro samtliga kvarter söder om åsen (t. o. m. 10) tagna i bruk och för närvarande iordningställas kvarteren norr om åsen och beläggningen därå kommer att påbörjas innevarande år.

Som ovan nämnts var en av principerna i planen för kyrkogården att densamma skulle erhålla en öppen karaktär. Av denna anledning äro ej träd eller alléer planterade på kyrkogården i nämnvärd omfattning. Utmed vissa gångar äro planterade i arkad klippta lindar eller ock pyramidalt växande träd. Den huvudsakliga planteringen utgöres av kraftiga avenbokhäckar som indelar kyrkogården i kvarter och gravgårdar. Är huvudkaraktären öppen så har man inom de olika gravgårdarna erhållit en sluten karaktär. Häckarna skänker den behöfliga rumsbildningen och varje gravgård bildar på så sätt en sluten enhet som skänker såväl ro som stämning över de där

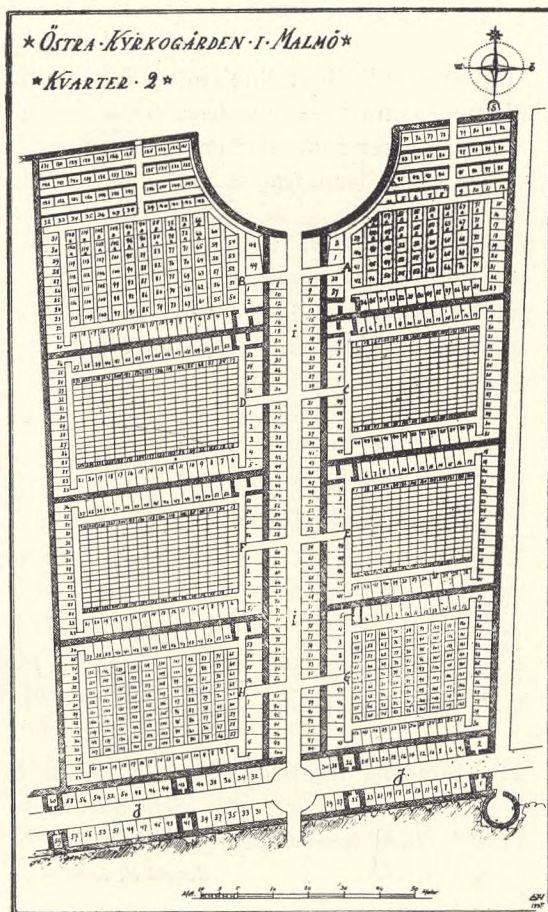

Fig. 227.

Plan til Kvarter 2. Man lægger Mærke til den skæve Inddeling, der skyldes, at hele Kirkegaardens Inddeling var dikteret af Sigtelinjen imod den 2 km borte værende V. Skræulinge Kirke; denne Skævhed er kun bibeholdt paa den ældste Del.

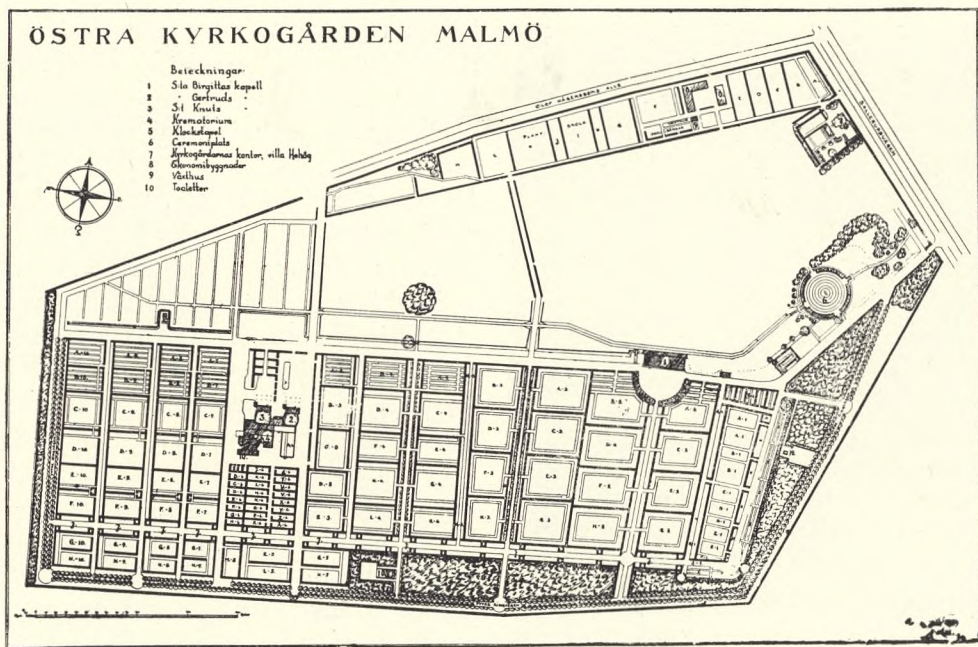

Fig. 228.
Plan over Östra kyrkogård. Omraadet syd om Aasen er i Hovedsagen fuldlagt, nord om er Gravgaardene længst tilvenstre sat i Stand og tilplantede; de hvide Omraader vil successive blive anlagt. Mod Gaden i Nord ses Planteskoleomraade m. v.; Ceremoniplatsen ses th. ved Hovedindgangen fra Sallerupsågen (jævnf. Fig. 244).

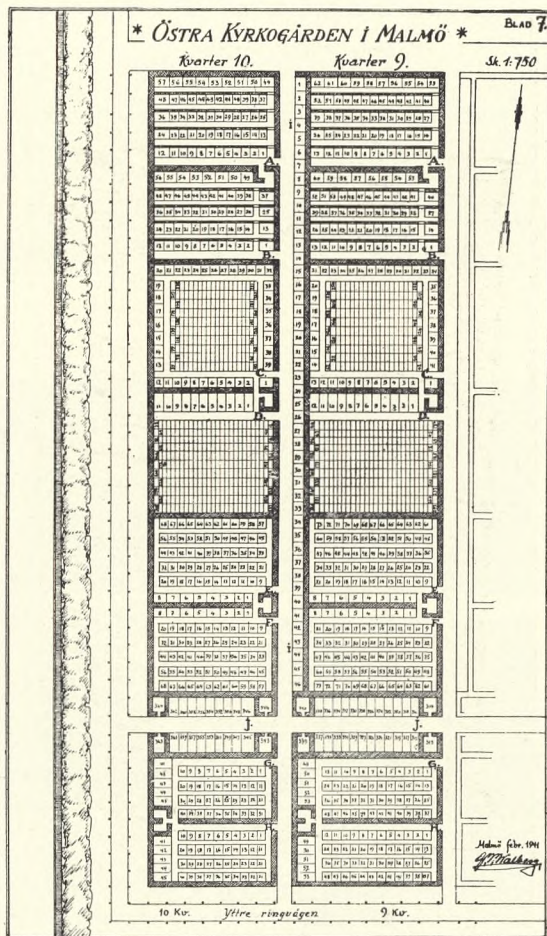
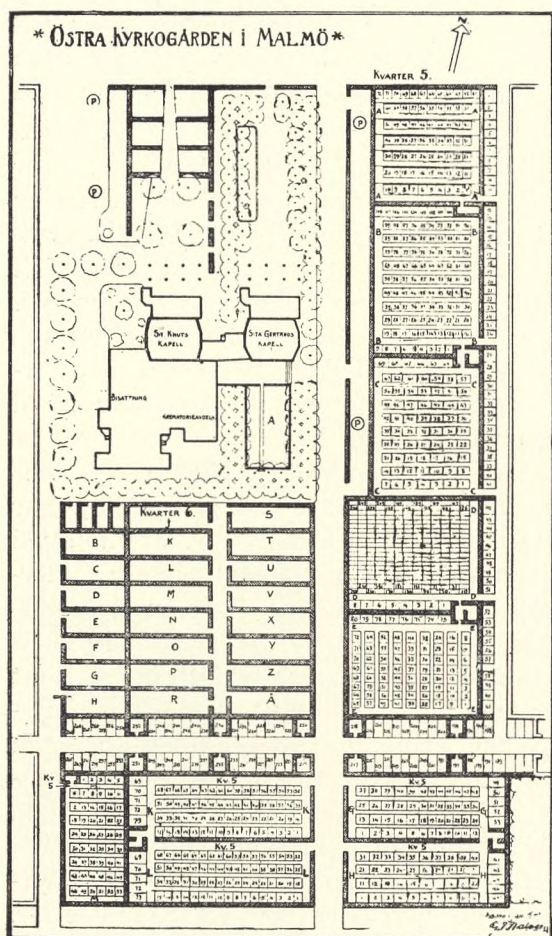

Fig. 229 til venstre:
Plan over 5te og 6te Kvarter, som bl. a. rummer Kapel- og Krematoriebygningerne. De mindste Gravgaard rummer Urnegravene (jævnf. Fig. 235).

Fig. 230 til højre.
Plan over Kvarter 9 og 10, hvoraf saavel Gaard- som Gravplads-inddelingen fremgaar. Gaardene er retvinklede.

Fig. 231.
Gravgaard med
Familiegrave.

Fig. 232.
Gravgaard A i 9de
Kvater;
svagt terrasseret;
Buxusbomhække;
Gravmæler 0,75 h.,
11,0 br.

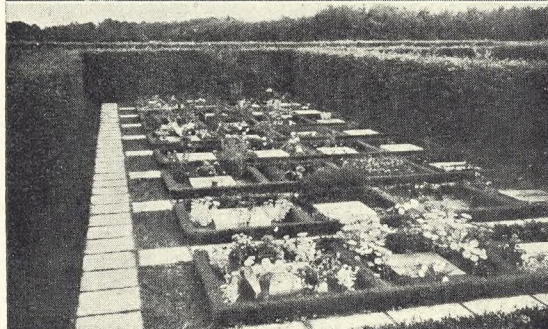
Fig. 233.
Gravgaard E i 4de
Kvater;
Gravmælerne 1,0 h.,
0,5 br.;
vender alle imod
Indgangen.

Fig. 234.
Gravgaard D i 8de
Kvater;
Enkeltgrave i Græs
med smaa Blomster-
plantninger ved Kors
eller Tavler.
Korsene opsættes af
Kirkegaarden
umiddelbart efter
Begravelsen; varige
Mindesmærker maa
kun opsættes som
Tavler 40 x 50 cm.

Fig. 235.
Gravgaard i 6te
Kvater;
Urnegrave: Liggesten
1,2 x 1,2 m,
afgrænsede af Hække
af Tencrium;
Gange med Kalkstens-
fliser; Gravmæler
60 x 60 cm.

belägna gravarna som ock åt de som besöka desamma. Inom dessa gårdar äro alla gravar, utom de som ligga utmed de större häckarna, utlagda i enkelrader med smala gångar (ca. 1,40 m.) mellan varje rad. Härigenom erhålles bl. a. att alla gravvårdar vända sin framsida åt ett och samma håll, mot ingången till gravgården.

Särskilda bestämmelser reglera såväl plantering på gravplatserna som ock storlek och uppsättning av monument. Gravplatserna få ej inhägnas med annat material än häckar av storvuxen buxbom (*Buxus semp. arborescens*). Således tillåtas ej socklar av sten eller annat material. Genom dessa bestämmelser, som noga övervakas, har kyrkogården erhållit en värdad och stilfull prägel. Givetvis var det under de första åren svårt att vinna förståelse för betydelsen av dessa bestämmelser. Ganska allmänt ansågs det som ett ingrepp i den personliga friheten och stenhuggarna betraktade det som ett i hög grad oberättigat intrång i deras verksamhet. Trots allt genomfördes systemet och nu har full förståelse vunnits för betydelsen av att dessa bestämmelser reglera förhållandena på kyrkogården och alldeles särskilt gäller detta beträffande gravvårdar och gravplantering. Östra kyrkogården har nog också i många fall fått tjäna som mönsteranläggning för nyare kyrkogårdar såväl inom som utom landet.

Vad som även bidragit till kyrkogårdens harmoniska tillväxt och utveckling har varit, och är allt fortfarande, att alla såväl nyanläggningar å gravplatser som underhåll av desamma, i den mån de ej utföras av gravplatsinnehavaren själv, skall utföras av kyrkogårdsförvaltningen samt ock det förhållandet att alla begränsningshäckar kring gravplatser planteras och underhållas av förvaltningen. Härtill kommer att kyrkogårdens allmänna underhåll, tack vare tillräckliga anslag, kan hållas i ett gott skick. Allt detta bidrager till att kyrkogården utvecklas till vad den blivit och är.

236

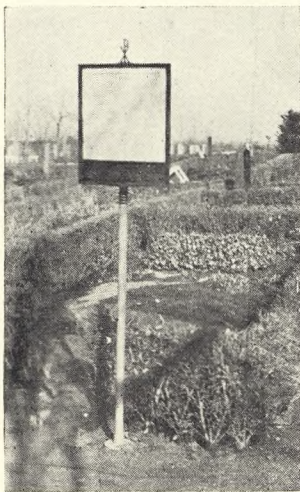
För att i någon mån belysa kyrkogårdens storlek kan anföras att det för närvarande finnes avenbokhäckar och andra större häckar till en längd av 22.000 m. och buxbomhäckar kring gravplatser till en längd av omkring 47.000 m. Alla dessa klipplas och underhållas av förvaltningen.

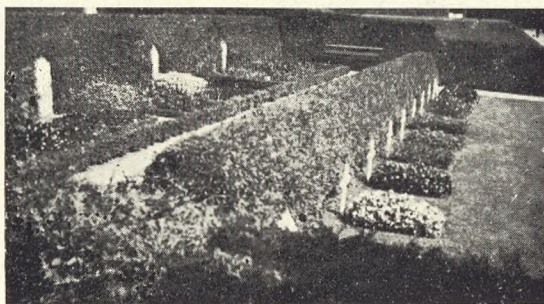
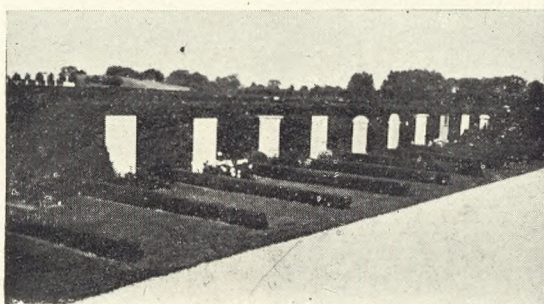
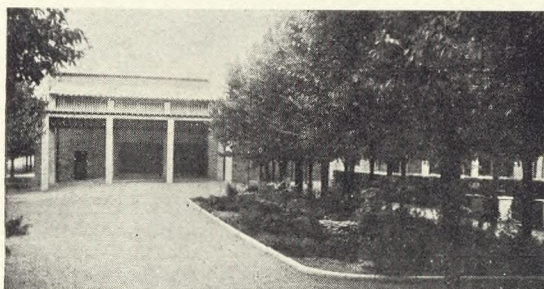
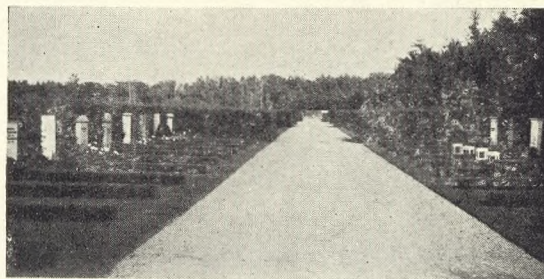
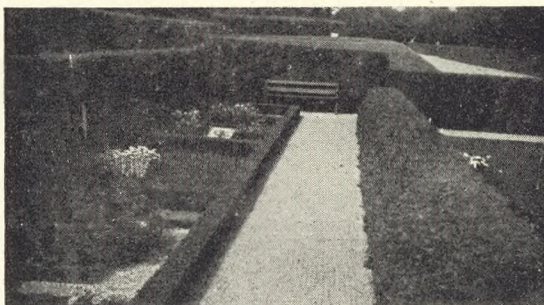
237

Enligt den ursprungliga planen avsågs att ett huvudkapell skulle förläggas uppe på åsen och förslag här till förelåg 1925. Kostnaderna ansågos emellertid vara allt för höga under då rådande efterkrigsförhållanden. Därför beslöts att ett mindre kapell jämte bisättningsrum skulle byggas nedanför åsen mot söder, nuvarande S:ta Birgittas kapell, vilket var färdigt 1927. Genom att huvudkapellet ej förlades uppe på åsen, förändrades således högst väsentligt den ursprungliga planen för kyrkogården.

En mindre vänt-

238

Venstre Spalte:

Figur 236. Obligatoriske Urnekamre af Marmor eller Kalksten, der samtidigt danner Gravmæle.

Figur 237. Type paa Fuglefoderplads, der er opstillet forskellige Steder.

Fig. 238. Opslagstable.

Højre Spalte:

Fig. 239. Terrasseformet Parti med Gravstedstyper til Belægning af Publikum («Mønsterkirkegaard») (jævnf. Fig. 243).

Fig. 240. Gravsteder ved den indre Ringvej med 4—6 Gravpladser i hver, adskilt af lave Buxbomhække paa de 2 Sider; Gravmæler 1,4 m høje, 0,7 m brede; foran Blomsterplads 0,75 x 1,10 m; ivoirigt Græs.

Fig. 241. Parti foran St. Gertruds Kapel; th. Urnekamrene (jævnf. Fig. 236).

Fig. 242. Detail af Gravgaarden paa Fig. 240.

Fig. 243. Detail fra «Mønsterkirkegaarden» (jævnf. Fig. 239), Gravmælerne staar i Hæknicher.

Fig. 244.
 Ceremonipladsen ved
 Jordfæstning af 11
 amerikanske Flyvere,
 som under den
 2. Verdenskrig
 forulykkede over
 Skåne.

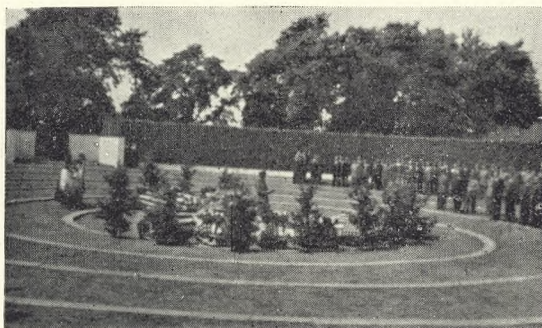
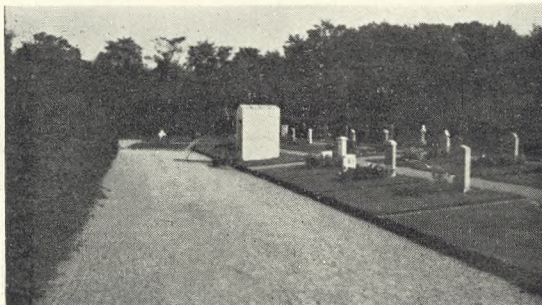

Fig. 245.
 Gravgaard med
 Gravsteder til 3
 Pladser.

Fig. 246.
 Afdeling I af 1ste
 Kvarter:
 Grave i Græs med svag
 Hældning
 imod Vejen;
 Gravmæle 1,0 m høj,
 0,5 m bred;
 den hvide Bygning:
 Vandkumme af hvid,
 svensk Marmor.

hall hade redan 1923 blivit uppförd utmed huvudgången och något till öster om S:ta Birgittas kapell.

År 1932 blev ett mindre krematorium uppfört och i samband härmed ordnades inom sjätte kvarteret mindre gårdar med urngravplatser.

Åren 1941—43 uppfördes en större kapellbyggnad i anslutning till det befintliga krematoriet som härvid väsentligt utvidgades. Kapellbyggnaden, innehåller två större kapell, S:ta Gertruds och S:t Knuts kapell, stor bisättningsavdelning samt väl tilltagna utrymmen för kransinlämning jämte erforderlig teknisk utrustning. Samtliga dessa byggnader ha utförts efter ritningar av arkitekt Lewerentz.

I anslutning till kyrkogården finnes plantskola samt växthus och drivbänkar för uppdragning av växter och plantor till samtliga stadens kyrkogårdar. Inom detta område är även uppfört kyrkogårdens ekonomibyggnader.

Kyrkogårdens första ledare var den nuvarande stadsträdgårdsm. *Birger Myllenberg*, som kom fra Lund och innehade platsen under ett och ett halvt år. 1925 tillträdde trädgårdsarkitekt *G. V. Walberg* befattningen som kyrkogårdsföreståndare och under hans ledning står numera samtliga stadens kyrkogårdar.

Danske Kriegergrave

Af Tilsynsførende med Kriegergravene, Oberstløjtnant W. E. O. Lawaetz.

Det danske Krigsministerium vedligeholder ca. 450 danske Kriegergrave og Mindesmærker fra Krigene 1807—14, 1848—50 og 1864.

Næsten alle disse Grave ligger Syd for Kongeaaen, og laa altsaa indtil 1920 uden for Danmarks Grænser. Kun ganske enkelte af de af Krigsministeriet vedligeholdte Grave (Kriegergraven ved Gudsø,

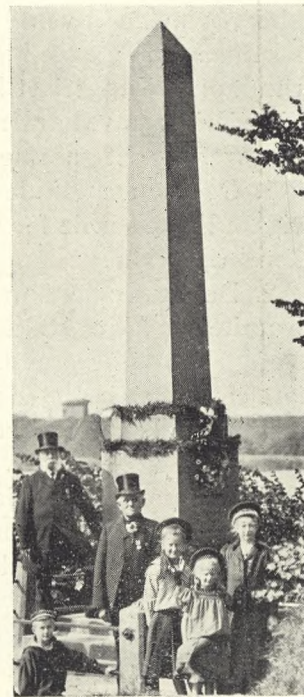
ved Blaakær Skov og paa Bregninge Kirkegaard paa Taasinge) ligger Nord for Kongeaaen eller paa Øerne. Hertil kommer dog en Mindesten for Major *Krabbe* Nord for Fredericia og den store Kriegergrav paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia (se Fig. 205), hvis Vedligeholdelse ganske vist ikke paahviler Krigsministeriet, men hvortil dette dog bidrager med et aarligt Tilskud.

249

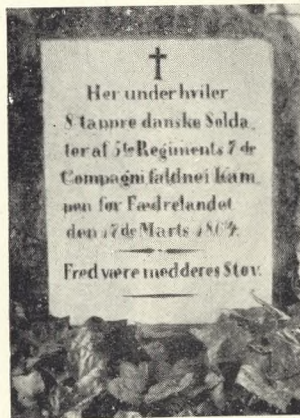
252

Venstre Spalte:

Fig. 247.
Minde om Danske,
Svenske og Norske,
faldne 1848;
Sønderborg
gl. Kirkegaard.

Fig. 248.
General Bülow's Grav;
Dybbøl Kirkegaard.

250

I Midten:

Fig. 249.
Veteran fra 1864
Henning Gregersen;
en trofast Vogter af
danske Krigergrave.

Fig. 250.
Grav for 8 danske
Soldater fra 1864;
paa Mark
N. f. Ragebøl Skov,
Refshøj.

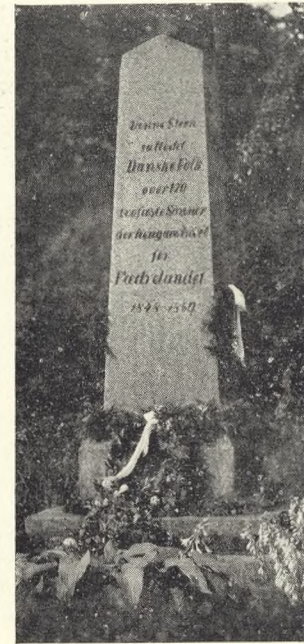
Fig. 251.
Mindsten
paa Stedet, hvor
General Schleppegrell
faldt 25. Juli 1850;
Isted.

251

253

Højre Spalte:

Fig. 252.
Monument over
500 Faldne fra 1850;
Bustrup Dam,
Slesvig By.

Fig. 253.
Det danske Folks
Minde over
170 Sønner,
faldne 1848-50;
Michaeli' Kirkegaard,
Slesvig.

Desuden findes der rundt om i Danmark talrige Krigergrave og Mindesmærker, som vedligeholdes af de paagældende Kirkegaardsbestyrelser m. fl. Saadanne

Krigergrave findes f. Eks. paa Garnisons Kirkegaard i København, paa Aarhus Nordre Kirkegaard, i Odense, paa Assens gamle Kirkegaard, paa Kirkegaarde i Ros-

kilde, Grindsted, Svendborg o. s. v. — ja, sikkert paa talrige andre af vore Kirkegaarde rundt om i Kongeriget Danmark. Med alle disse Krigergrave har Krigsministeriet intet at gøre, og det samme gælder for:

1. De mange Mindesten paa nord-slesvigske Kirkegaarde for de i den første Verdenskrig faldne;

2. De for nogle Aar siden af en privat Komité paa Als og i Sundeved rejste Mindesten for Faldne fra de slesvigske Krige, ialt ca. 100 Mindesten;

3. Grave og Mindesten for de den 9. April 1940 og de den 29. August 1943 faldne Befalingsmænd og Soldater samt de senere i Frihedskampen faldne eller i Koncentrationslejre døde Soldater.

Blandt de sidstnævnte findes der dog een Undtagelse, idet Krigsministeriet nylig har imødekommet en Indstilling om at overtage Vedligeholdelsen af Kaptajn *J. Martens'* Grav i Barskamp ved Elben Syd for Hamborg.

Nærværende Afhandling omfatter kun de Krigergrave og Mindesmærker, som henhører under Krigsministeriet.

Der foreligger en samlet Beskrivelse af de af det danske Krigsministerium vedligeholdte Krigergrave og Mindesmærker, nemlig Kaptajn *Hector Boeck*: »Danske Mindesmærker og Krigergrave i Sønderjylland« (1940). Dette Værk indeholder ikke alene en Beskrivelse af Grave og Indskrifter, men tillige en Fremstilling af Gravenes Historie og de historiske Begivenheder, som knytter sig dertil. Desuden indeholder Værket Fotografier af de fleste af Gravene.

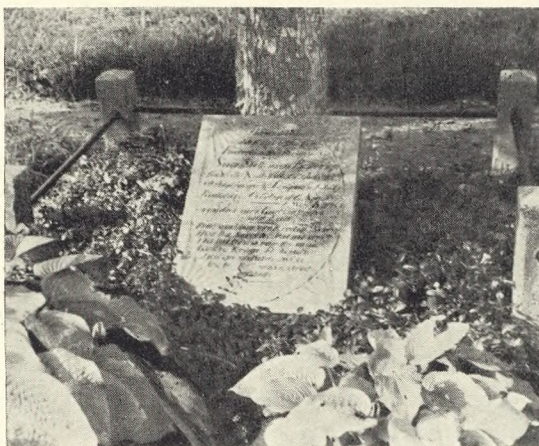
Et tilsvarende Værk om de mange Krigergrave og Mindesmærker, som ikke henhører under Krigsministeriet, findes saa vidt vides ikke. At udarbejde et saadant vilde være et meget stort, og tillige et meget fortjenstfuldt Arbejde. Det maa dog bemærkes, at dette Arbejde i hvert Fald eet Sted er gjort, idet der i 1942 udkom et af Løjtnant *Otto Ernst*, Formand for »De danske Forsvarsbrødre i Assens og

Omegn«, udarbejdet lille Skrift »Krigergrave paa Assens Kirkegaard«. Af dette fremgaar, at der i Assens findes 2 Fællesgrave for ca. 130 danske Soldater, som i Trearskrigen og i 1864 er døde paa Feltlazarettet i Assens. Det er mig ikke bekendt, om der muligvis skulde findes andre, lignende Skrifter, men Assens er et Eksempel, som viser, hvor vidtspændende den Opgave vilde være at give en samlet Fremstilling af alle Krigergrave og militære Mindesmærker i Danmark.

Ved en Krigergrav forstaar man i Almindelighed en Grav for en Soldat, som er falden i Krigen. Men ikke alle de faldne udaander paa Valpladsen; og den Soldat, som paa Lazarettet bukker under for sine Saar, giver lige saa fuldt sit Liv for Fædrelandet, og hans Grav er derfor ogsaa en Krigergrav. Ogsaa Sygdomme kræver deres Ofre i Krigen, og selv om den syge Soldat ikke lader sit Liv direkte i Kamp, saa er det dog i Fædrelandets Tjeneste; i mange Tilfælde vil forøvrigt de af Sygdomme og de af Saar døde Soldater være jordede i samme Fællesgrav. Kunstmaleren *J. Th. Lundbye* gik i Krigen 1848 som frivillig og faldt her for et Vaadeskud. Hans og hans Moders, Oberstinde Lundbyes Grave findes Side om Side paa Bedsted Kirkegaard, og begge Grave vedligeholdes af Krigsministeriet. Paa Dybbøl Kirkegaard hviler General *Bülow*, Sejrherr fra Fredericia, og hans Grav vedligeholdes selvfølgelig som Krigergrav. General *Krogh* og Oberst *Helgesen* faldt ikke ved Isted; men alligevel vil enhver Dansk finde, at de med Rette har fundet deres Hvilested under Kæmpehøjen paa Flensborgs gamle Kirkegaard, hvor de fleste af de ved Isted faldne danske Soldater ligger begravet; og blandt Mindetavlerne finder man Kroghs og Helgesens Navne Side om Side med *Schlepppegrell*, *Læssøe*, *Trepka* og de andre ved Isted faldne Helte. I Slesvig vedligeholdes *Madam Esselbachs* Grav paa Michaelis Kirkegaard.

254

255

256

Venstre Spalte:

Fig. 254.
Dansk Soldatergrav
paa Minden
gl. Kirkegaard,
Westfalen.

Fig. 255.
Menig Sejers Grav;
den første, som faldt
i Krigen 1848;
Rinkenæs
gl. Kirkegaard
(jævnf. Bind XIV,
Fig. 117).

Fig. 256.
Dansk Kriegergrav
fra 1864 paa
Garnisons-Kirke-
gaarden, Posen.

Højre Spalte:

Fig. 257.
Husargraven,
Rise Kirkegaard,
Sønderjylland.

Fig. 258.
I bageste Række th.
Grav for dansk Soldat,
død i Krigsfangenskab;
Ehrenfriedhof,
Spandau.

Hun var i Trearskrigen paa Hotel »Stadt Hamburg« Værtinde for de danske Soldater — og til Tider ogsaa for de tyske. Paa Dybbøl Kirkegaard vedligeholdes Dybbøl-

møllerens Grav, thi, som der staar paa Stenen: »Danske Soldater rejste dette Minde for deres Ven, Dybbølmølleren Jørgen Hansen«.

Fig. 259.
Parti fra

Kæmpehøjen paa Flens-
borg gl. Kirkegaard
(jævnf. Fig. 164).

Syd for Grænsen — i Altona, Rendsborg, Husum og flere Steder — findes endelig Grave for danske Officerer og Soldater, som i Aarene før 1848 eller i Tiden mellem Krigene er døde i de paagældende Garnisoner. De er Mindet om den Tid, da ogsaa disse Egne hørte under Danmarks Krone.

Mange Grave er Fællesgrave, hvor danske og tyske Soldater hviler Side om Side. Ved Dødens Port standser Had og Fjendskab — mon forresten disse Soldater virkelig har hadet hinanden? Tapre Soldater var der mange af paa begge Sider, — og »Dødens Fred forener, hvad Livets Kampe adskiller«, staar der paa flere af disse Fællesgrave.

De ca. 450 danske Kriegergrave og Mindesmærker, som Krigsministeriet vedligeholder, er spredt viden om, fra Fredericia til Neisse og Brünn, fra Minden og Magdeburg til Posen og Graudenz. De fleste og største Grave findes paa Kirkegaardene i Sønderborg, Augustenborg, Flensborg og Slesvig. Tættest ligger vore Kriegergrave paa Als, i Sundeved, ved Isted og Slesvig. Mange ligger paa aaben Mark, ved Vejkanten, i Haver, i Hegn eller i en Skov.

Efter Treaarskrigen 1848—50 glemte man ikke de tapre Krigere, som havde ofret Livet for Fædrelandet og som for en stor Del hvilede i Slesvigs Jord. En af de Mænd, som her har ydet en særlig Indsats, er den

gamle Feltpræst Pastor *Høyer Møller*, der efter Krigen i en Aarrække var Præst i Slesvig. Sammen med Obersterne *Thestrup* og *Schepelern* samt Oberstløjtnant *Helgesen* udstedte han et Opraab til det danske Folk om at yde Bidrag til Rejsning af Mindesmærker for vore Faldne, som »kunde vidne om, at Gud ikke alene lagde Kraft i de danskes Arm, men ogsaa Kærlighed i deres Hjerter til at bevare Mindet om dem, der satte Livet til for deres Brødre«.

Resultatet var Rejsningen af en Række Mindesmærker for vore faldne Krigere fra Treaarskrigen. De bar den fælles Indskrift: »Denne Sten satte det danske Folk over trofaste Sønner, som hengave Livet for Fædrelandet«.

Efter Krigen i 1864 flyttedes Grænsen til Kongeaaen, og fra da og indtil 1920 laa næsten alle de danske Kriegergrave paa tysk Omraade. Naturligvis blev det her ved vanskeligere at passe og tilse vore Grave, skønt de tyske Myndigheder paa dette Omraade ingenlunde lagde os Hindringer i Vejen. Trofaste Sønderjyder, f. Eks. Garvermester *Plaetner* og Bagermester *Tüchsen* i Flensborg, Proprietær *Hansen-Nørremølle* i Sundeved og Slagtermester *Reimers* i Sønderborg værnede om de danske Kriegergrave.

Men i Længden oversteg det den stedlige Befolknings Kræfter, og saa traadte efterhaanden det danske Krigsministerium til. I 1869 overtog det med den preussiske Regerings Samtykke Kriegergravene paa Flensborg gamle Kirkegaard og overdrog Tilsynet her til en Ingeniørofficer, Kaptajn *Thulstrup*. I 1877 opnaaedes en lignende Ordning for Gravene i og ved Byen Slesvig.

I 1879 dannedes i København en Komité under Ledelse af Pastor *V. Schousboe* og Oberst *O. Vaupell*, som indsamlede Bidrag til Rejsning af Mindesten for de i 1864 faldne danske Krigere og foranledigede dem rejst.

I 1881 overtog den danske Stat gennem Krigsministeriet Tilsynet og Vedligeholdel-

sen. Der bevilgedes et aarligt Beløb til dette Formaal, som optoges i Krigsministeriets Budget. Vedligeholdelsen og Tilsynet blev henlagt under Ingeniørkorpset, nu Hærens Bygningstjeneste. En Ingeniør-officer er ansat som Krigsministeriets Tilsynsførende med de militære Gravsteder og Mindesmærker. Fra 1883 til 1914 varetoges dette Hverv af Oberst *V. E. Tychsen* og fra 1915 til 1938 af Oberst *L. U. Dornonville de la Cour*. En Befalingsmand af Officiantgruppen virker som Skriver. Bevillingen har varieret efter Forholdene og er f. T. 10000 Kr. aarligt.

Til Gravene i Slesvig og Holsten føjedes i Aarene omkring 1885 en Række Grave for danske Soldater, som i 1864 i Krigsfangenskab var døde i forskellige preussiske Fæstninger.

Alt dette var dels ordnet efter Godkendelse af de tyske Myndigheder, dels med deres stiltiende Sanktion. Men selv om der saaledes ikke fra tysk Side blev lagt os nogen Hindringer i Vejen, og selv om Myndighederne overalt paa dette Omraade viste sig imødekommende og hjælpsomme, saa var det dog ønskeligt at opnaa en fast, officiel Aftale med den tyske Stat. Dette gennemførtes i 1907, da det tyske Udenrigsministerium meddelte Tilladelse til, at Oberst *V. E. Tychsen* tilsaa de danske Krigergrave i Slesvig og Holsten — for Gravene i de preussiske Fæstninger forelaa en saadan Tilladelse i Forvejen.

Siden 1920 ligger ca. Halvdelen af Krigergravene indenfor Danmarks Grænser, medens Resten endnu befinder sig Syd derfor.

Indtil 1939 foretog den Tilsynsførende aarligt en Inspektionsrejse til de danske Krigergrave i Sydslesvig og Holsten og Nord derfor — derimod blev Gravene i de tidligere preussiske Fæstninger kun tilset med større Mellemrum.

Ogsaa efter den 2. Verdenskrigs Afslutning er Gravene Nord for Elben blevet tilset.

Fig. 260.
Vandrelerer
Jørgensen med Born
fra *Ansgarskolen* ned-
lægger Kranse paa
dansk Krigergrav;
Militærkirkegaarden,
Slesvig.

Imidlertid kræves der ud over Krigsministeriets Tilsynsførende, som kun højst een Gang aarlig kan tilse Gravene, et stedligt Tilsyn. Et godt og trofast Arbejde udføres her af Mennesker i meget forskellige Stillinger — Præster, Lærere, Gravere, Kirkegaardsgartnere, Gaardejere, Husmænd m. fl. Nogle er lønnede, andre ikke.

De Omraader, som disse lokale Tilsynsførende tilser, er af højst forskelligt Omfang.

Et af de største Omraader er Als. Det omfatter med Byerne Sønderborg, Augustenborg, Nordborg m. fl., Kær Halvø m. m. ialt ca. 125 Grave og Mindesmærker. Det stedlige Tilsyn med hele dette Omraade har i snart 40 Aar været varetaget af Hr. *A. Livoni* i Sønderborg, der igen for de enkelte Omraader har særlige Tillidsmænd, som under hans Kontrol varetager den almindelige Vedligeholdelse og herfor modtager et aarligt Beløb. Særlige Arbejder udføres af stedlige Entreprenører, Stenhuggere, Malere m. fl.

Fig. 261.
Gammelt Billede
af Graven
ved *Bøffelkoppel*
(jævnf. Fig. 185).

Det næststørste Omraade Nord for Grænsen er Dybbøl Banke og Dybbøl By, som tilsammen omfatter ca. 20 Krigergrave, hvoraf flere meget store. Her er det Lærer *D. Clausen*, som har hele Omraadet, medens den daglige Vedligeholdelse af Krigergravene paa Dybbøl Banke varetages af den nu 76-aarige *Rasmus Jessen*.

Gravene paa Kirkegaardene i Sundeved (Broager, Nybøl, Vester-Sottrup, Ullerup, Varnæs, Adsbøl, Rinkenæs) tilses af Sognepræsterne, medens selve Arbejdet udføres af Graverne.

Det stedlige Tilsyn med de danske Krigergrave paa Flensborg gamle Kirkegaard og i Flensborgs Omegn varetages af Bankdirektør *Nissen*, medens Vedligeholdelsesarbejdet udføres af de stedlige Kirkegaardsgartnere m. fl.

I Slesvig og Omegn føres Tilsynet med de ca. 60 danske Krigergrave af Vandrelærer *Jørgensen*, medens det daglige Vedligeholdelsesarbejde i næsten 30 Aar har været udført af den nu 72-aarige Militærkirkegaardsgartner *Klinker*.

Andre Steder i Sydslesvig — Brodersby, Norder Farendsted, Frederiksstad m. fl. er det lige som i Sundeved Præsterne, der fører Tilsynet. Det samme er ofte Tilfældet længere Syd paa; andre Steder er det stedlige civile Myndigheder, i Altona det danske Generalkonsulat i Hamborg, ligesom Krigergraven i Brünn tilses af det danske Generalkonsulat i Prag.

Endelig har det stedlige Tilsyn mange Steder — Rendsborg, Torgau, Küstrin, Schweidnitz og Neisse — været udført af de tyske Garnisonskommandanter, en Ordning som fungerede udmærket indtil det tyske Sammenbrud. Endnu ved Nytaars-tid 1945, da Russerne stod foran Byernes Porte, har Krigsministeriets Tilsynsførende staaet i direkte Brevforbindelse med de tyske Garnisonskommandanter i Küstrin

og i Øvreschlesien angaaende de danske Krigergrave. Nu er det dog ikke muligt at føre noget Tilsyn med de danske Krigergrave i det af Russerne besatte Omraade.

Paa mange af Krigergravene lader Krigsministeriet aarligt nedlægge Kranse — ikke paa dem alle, thi det vilde være uoverkommeligt; paa Augustenborg Kirkegaard er der f. Eks. ca. 50 Krigergrave. Man nøjes saa med de største; i flere Tilfælde findes der ogsaa et Hovedmindesmærke. Kransenedlægningen finder Sted paa Slagdagene — 18. April, 6. Juli, 25. Juli, 29. Juni, 17. Marts o. s. v. — eller paa Pinseudag. Kransene er forsynede med røde og hvide Baand med Paaskrift »Fra Hæren«.

Nord for Grænsen foretages Nedlægningen af Kransene af de danske Garnisonskommandanter, Syd for denne af de stedlige Tilsynsførende.

At besøge sit Fædrelands Krigergrave bør være en Pilgrimsfærd. Der skal man ikke komme med store Ord eller med store Tanker, men med Pilgrimmens ydmyge Sind. Bedst vandrer man til Fods ad gammel kendte eller nye Veje gennem det dejlige danske Land, — men naturligvis vil det tage for lang Tid at gennemføre dette overalt, og de moderne Befordringsmidler maa tages i Brug.

I Aarene efter 1940 var det svært som dansk Officer at staa ved Gravene for de Soldater, som i Trearskrigen og i 1864 fik Lov at gøre deres Pligt mod Konge og Fædreland og viste sig værdige dertil; det var ikke uden Beskæmmelse over, hvad vi selv havde været med til at opleve. Men, Gud ske Lov — nu er denne Forsmædelse gennem Frihedskampen blevet udsløttet, og danske Mænd kan atter med oprejst Pande staa ved deres Fædres Grave.

I Urtegaarden

*Og følger du med til den Urtegaard,
hvor Døde til Senge vi stede,
hvor Kors over Tuer i Række staar,
da husk, du maa lempelig træde.*

*Thi Jorden skal ligge saa lindt og let
som Tæppe for den, der sover,
og Livet skal holde sit Aandedræt
hver Gang, det færdes derover . . .*

*— Og følger du med til den Urtegaard,
hvor Lejet, det sidste, vi rede,
da husk, du maa bede dit Fadervor
for alle, som hviler dernede.*

*Thi dybt i det dunkle Soverum
til Bøn de Hænderne folde,
Men Læben er lukket, stiv og stum,
har Ordet ej længer i Volde.*

*Giv Hændernes tavse Beden Lyd,
at Sukket fra Graven kan stige!
De længes, de Døde, mod Livets Fryd.
»Vor Fader — komme dit Rige . . .«
Ingeborg Maria Sick.*

Fig. 262. Vinter paa Jebjerg Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1946.

Korset i Ryvangen

Ved Skæbnens Tilskikkelse blev det Kirkeministeriet og altsaa hverken Ministeriet for særlige Anliggender eller Krigsministeriet eller noget andet Ministerium, som skulde tage sig af den endog særdeles usædvanlige Begravelsesplads, som Danmarks Frihedskamp og Tyskernes Terrormetoder skænkede det danske Folk i Ryvangen. Og skønt Kirkeministeriet ellers ikke *direkte* har med Begravelsespladser at gøre, idet disse jo henhører under Sognekirkerne, Kommunerne eller Private, saa er det i dette Tilfælde blevet selve Ministeriet, af hvem (i hvert Fald indtil videre) Dispositionerne vedrørende Ryvangens Begravelsesplads afgøres. Der er dog sket det mærkelige, at skønt højtideligt og kirkelig indviet (jævnfør »V. K.«, S. 90 ff), bærer denne Begravelsesplads ikke Navnet Kirkegaard, men har faaet Betegnelsen *Mindelund*, og man kan vel sige, at dette formentlig er sket uden direkte at have været Ministeriets Ønske eller Vilje.

Ordet *Mindelund* betyder i dansk Sprogbrug jo ellers noget andet end en Begravelsesplads. Det betyder et skyggefuldt Sted, en *Lund*, hvori der er opsat Mindesmærker for et eller andet, især over store Mænd, faldne Soldater o. l.; om noget saadant er der her jo slet ikke Tale, — især kan man jo stadig slet ikke tale om, at der er opsat Mindesmærker. Her har sprogligt Folkets ubevidste Vilje utvivlsomt spillet Myndigheder og Offentlighed

et Puds, idet Folk (især vel Sjællændere) fra den Karakter, som en Del af Stedet udenfor den egentlige Begravelsesplads har, ligefrem har faaet lagt sig Ordet *Lund* i Munden, og det sproglige Øre og Øje har hurtigt opdaget, at det gik, — og der er altsaa gjort dette sproglige Sidespring. — Saadan kan nu Ordenes Liv og Sprogets Udvikling af og til spille Menneskene et Puds, og bl. a. kan dette gaa paa Trods af Logikken og det sædvanlige.

Vi kommer vist til at slaa os til Taals med, at Kirkegaarden, som ligger paa Ingeniørtroppernes Øvelsesplads i Ryvangen og nær ved Ryparken (hvorfra der til en Begyndelse var den eneste Adgang), for Fremtiden kommer til ikke at bære Navnet Kirkegaard eller Begravelsesplads, men trods alt det misvisende Navn: *Mindelund*, — der her altsaa ovenikøbet vil gaa over til at blive som et Egennavn for Stedet: *Mindelunden*.

Ved en anden af de Skæbnens Tilskikkelser, som den pludseligt opdukkende Frihedsdag gav os, blev det ikke (som vist oprindeligt tænkt) en af Kirkens egne Frihedskæmpere, der i Frihedsministeriet blev Leder af Kirkens Ministerium, men en udenfor Kirken, og det blev da en Tid Folketingsmand *Arne Sørensen*, som skulde disponere vedrørende Forholdene i *Mindelunden*. Det vil fra Dagspressen m. v. vides, at der maaske noget hovedkulds blev købt et Mindesmærke, som af en af vore bedste Kunstnere, Billedhuggeren *Axel Poulsen*, var gjort til et andet Sted, — og det er for Billedhuggerens Skyld beklageligt, at der er kommet til at staa lovlig megen Blæst om dette Mindesmærke, der paa Grund af Forholdene hverken er blevet rejst i *Mindelunden* eller paa det oprindeligt tænkte Sted. Men den Side af Sagen løses jo nok engang, og Dagbladene hævder i Novembers Slutning, at Mindesmærket *skal* rejses i Ryvangen. Dette skal være den nuværende Kirkeministers sidste Ord i denne Sag. —

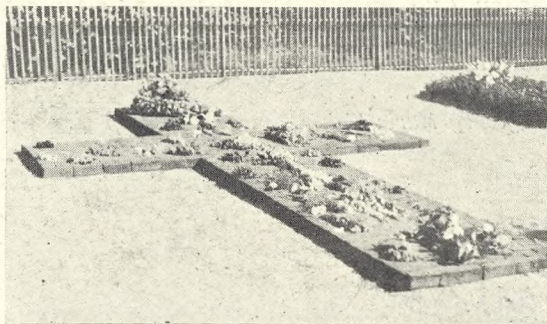

Fig. 263.
Klinkekors i
Mindelunden,
Foto: J. Th. 1946.

Og en anden Side af Sagen synes allerede lykkeligt løst. Vi tænker paa dette, at Kirkeminister Arne Sørensen noget frimodigt gik hen og erklærede noget i Retning af, at han ikke syntes, at der burde rejses noget Kors i Mindelunden, idet man ikke kunde gaa ud fra, at alle de begravede vilde have syntes om noget saadant, — omtrent saadan blev der sagt. Dette var ganske naturligt til stor Forbavselse for Folk saavel i Kirken som udenfor denne. Rejsningen af et Kors turde paa en (senere) kirkeligt indviet Begravelsesplads som Mindelunden og i et kristent Land ikke volde nogen Modstand, — og allermindst da fra en Kirkens Minister. Tværtimod turde man anse Rejsningen af et saadant Symbol som værende noget nær en Selvfølge, — ogsaa for en Kirkeminister.

Læser man nogle af de Henrettedes sidste Breve, maa man nu ovenikøbet uden Forbehold erkende, at det kristne Haab for dem ofte ikke var noget uvæsentligt, — og disse Frihedskampens Helte turde der dog givetvis ydes større Hensyn end dem, for hvem et Kors eventuelt blot var i hvert Fald en ikke særlig vigtig, eller maaske en ligegyldig Ting.

Men det *er* altsaa sket: Mindelunden har faaet sit Kors, som den bør have det, — et Kors, ja, flere, skiftende Kors. De er rejst spontant ved de Mindehøjtider, som har været afholdt derude, og Kors har været rejst i Gran, og hver Grav har været smykket med Grankors. Desuden er der paa fremtrædende Sted i Mindelunden, — der hvor Begravelsesområdet ligesom har sit Klimax, ganske jævnt og ligefrem formet et horisontalt Klinkekors, — noget i Smag med, hvad vi tidligere har afbildet i »V. K.« (jævnf. XIV, S. 132). Og dermed er i hvert Fald indtil videre denne Sag løst paa en anstændig Maade.

Der foreligger intet om, hvorvidt dette Kors er noget endeligt; tværtimod maa man vist af dets Karakter og Stof formode,

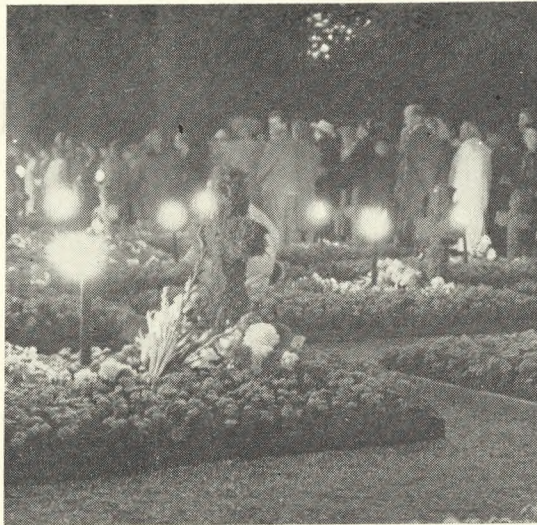

Fig. 264.
Gravene er smykket til Jul med Kors og Gran og med Fakler.

at det er af midlertidig Art, og at den endelige Udsmykning, som en Gang jo dog *maa* komme, vil give et andet Resultat og et andet Billede. Men dette er underordnet. Det principielle er, at Mindelunden i Ryvangen maatte have sit Korsets Symbol, — og at Mindelunden har faaet det, og dermed vil den aldrig miste det, — saa sandt det er et helligt, et viet Omraade under Kirkens og det kristne Folks særlige Omsorg og Pleje. —

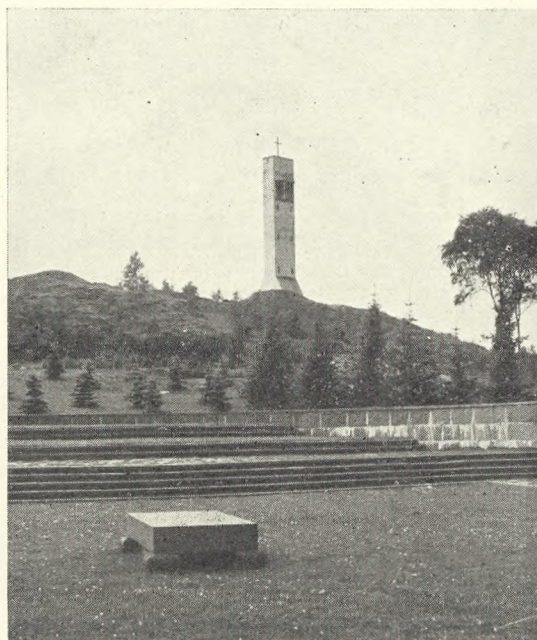

Fig. 265.
Kig over Ceremoni- pladsen imod Klokketaplen (Ark. R. O. Svansson), Kvibergskyrkogården, Göteborg.
Foto: J. Th. 1945.
Se Teksten flg. Sider.

Fig. 266.
Kvarter Nr. 26;
Hækken ovenf.
Terrassemuren:
Berberis Thunbergii.
I Baggr. Folkehøuset.

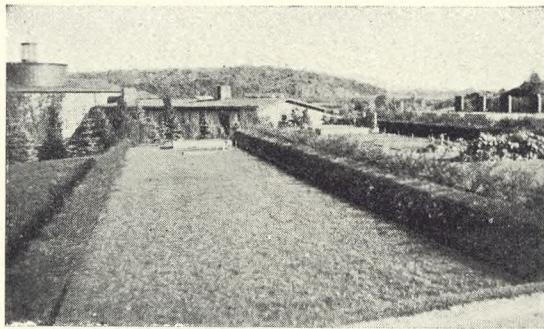

Fig. 268.
Parti ved Kapellet
(Ark. R. O. Svensson).

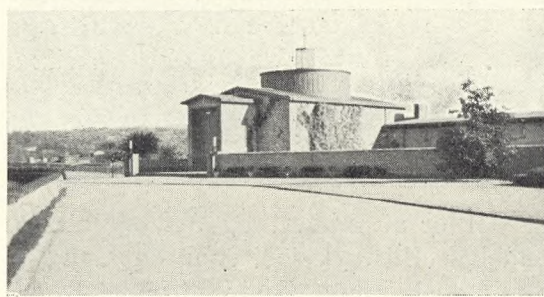

Fig. 268.
Udsigt fra Bjerget
med Klokestaplen.
Til højre Kapellet.

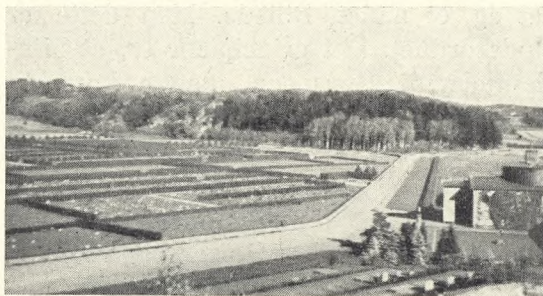

Fig. 269.
Kvarter
med busbomhegnede
Enkeltgrave.

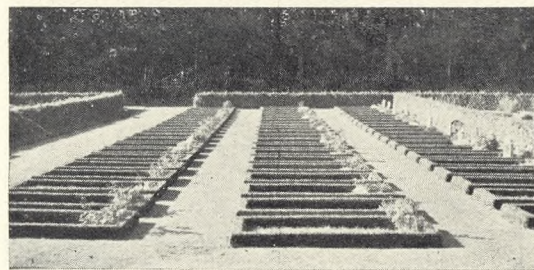
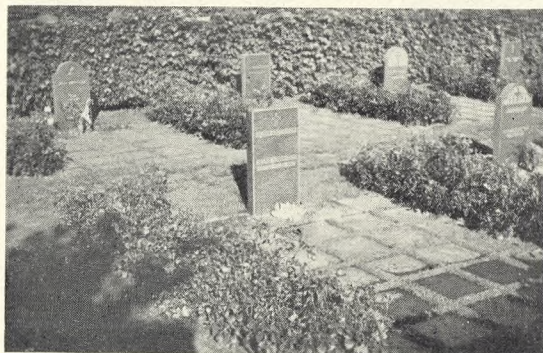

Fig. 270.
Kvarter Nr. 18 C.
Roser: Josef Gay
(jævnf. Fig. 274).
Gravomraadet i Græs.
Monument:
Maximum 1,4,
Minimum 1,20;
maa ikke poleres.
Alle Fotos:
G. A. Hagman og
Göta Greek.

Om Kviberg-Kirkegaarden

Af Overgartner Arne Falmer-Nielsen

Naar man som Havearkitekt rejser i Sverige for at studere, hvad der gennem de sidste Aar er udført af havearkitektonisk Interesse, er det ikke Vandbassinerne i *Stockholms* Parker eller de smukke Blomsteranlæg ved Jernbanestationerne, men derimod de mange nyanlagte Kirkegaarde, som man mest imponeres af. Det er simpelthen imponerende at se den Energi, man her lægger for Dagen.

Desværre for Havearkitekterne er det Bygningsarkitekterne, der er kommet i Forkøbet, saaledes ikke mindst *Asplund* og *Lewerentz*. — Den store Interesse, som Kirkegaardene omfattes med, hænger sikkert for en stor Del sammen med, at man betragter dem som offentlige Institutioner, der er sidestillet med Byens Parker, og derfor er berettiget til at modtage lignende Tilskud som disse, mens man i Danmark i mange Kommuner ligefrem betragter Kirkegaardene som en Indtægtskilde og opfordrer Lederne til at plante saa meget og saa dyrt som muligt paa Gravene for at faa et pænt Regnskab. I Sverige gaar man den modsatte Vej ved at paalægge Servitutter, der forbyder Plantning paa Gravene udover, hvad man nu skønner økonomisk og æstetisk forsvarligt. Paa denne Maade opnaar man virkelig noget af det for et Demokrati eneste rigtige, — at »i Døden er vi alle lige«. Ogsaa rent æstetisk betyder dette meget for en Kirkegaard, saa man ikke har et dyrt tilplantet Gravsted liggende ved Siden af et, hvor der overhovedet ikke foretages Beplantning.

Mærkeligt nok er der ingen Steder, hvor en vis Klasse Mennesker har mere Lyst til at lufte deres Pengepung, end netop paa en Kirkegaard, og det er altid dem, der har flest Penge, der ødelægger den harmoniske Helhed.

Den Trang, som Svenskerne har til at

demokratisere deres Kirkegaarde, har f. Eks. i Stockholm givet sig synlige Udslag i den stort anlagte *Skogskyrkogård* (se »V. K.«, Bind 14, Side 137 f. f.), hvor de enkelte Grave kun bestaar af Græstuer, der er lagt imellem store Fyrretræer. Denne Anlægsform danner efterhaanden Skole, saa man anlægger Skovkirkegaarde, hvor man har passende naturskønne Omgivelser i Nærheden af Byerne. Medens man nærmest vel maa regne Skovkirkegaardene under de »naturligt« anlagte Kirkegaarde, har man andre Steder, hvor Naturforholdene og maaske ogsaa Følkeskikkene ikke indbød til det, anlagt Kirkegaardene mere strengt arkitektonisk.

Et typisk Eksempel paa en saadan strengt arkitektonisk anlagt Kirkegaard er den nyanlagte *Kvibergs-Kyrkogård* i *Gøteborg*. Naar man ser hvilke mægtige Arealer Gøteborgs Begravelsesvæsen i Forvejen raader over, forstaar man næsten ikke, at en By af en saadan Størrelse har været nødt til igen at anlægge en ny Kirkegaard. Men som Kamrer *Juhlin* ved et Besøg hos ham udtalte: »Vi belægger snart al Byens ledige Jord med Grave, og det hænger for det første sammen med den almindelige Skik, at man her køber Jorden for evig Tid. Dernæst ligger Procenten for foretagne Kremationer meget lavt, fordi vi ikke endnu har faaet bygget vort nye Krematorium. Planerne til et stort moderne Krematorium, der blev tegnet af nu afdøde Professor Asplund, ligger fuldt færdige og venter kun paa at blive realiseret, og naar dette er sket, vil det sikkert straks mærkes ved mindre Brug af Jord«.

Om Kirkegaarden udtalte dens Inspektør, Hr. *K. G. Hagman*, i et Foredrag i 1941 (trykt i »Foreningen Sveriges Kyrkogårdsföreståndares Handlingar«) følgende, som jeg tillader mig at citere:

»Redan 1917 började man undersöka möjligheterna att få ett nytt markområde, som kunde lämpa sig till begravningsplats. Ett flertal områden både i och utom

Fig. 271.
Kvarter Nr. 30.
Stenrammerne af
mørk Granit.

Fig. 272.
Kvarter Nr. 25 A.
Hække af Buxbom.

Fig. 273.
Kvarter Nr. 14.
Liggsten af lys
Granit.

Fig. 274.
Kvarter Nr. 18 C.
Mellemlantning:
Rosen Joseph Gay
(jævnf. Fig. 270).
Alle Fotos: J. Th. 1945.

Göteborg undersöktes. År 1925 framkom Kyrkogårdsstyrelsen med förslaget att anlägga en kyrkogård på exercisfältet vid Kviberg. Sedan den borgeliga kommunen förvärvat ifrågavarande markområde, som är 109 har och skänkt denna till den kyrkliga kommunen, utlystes en idépristävling om förslag till kyrkogårdsanläggning vari flera av våra främste arkitekter deltog. Prisnämnden förordade det Asplundska förslaget och han fick också i

uppdrag att utarbeta det definitiva förslaget, vilket blev godkänt av kyrkofullmäktige år 1928 samt fastställt av Länsstyrelsen 1931.

Den första utbyggnadsetappen har begränsats till dalpartiet i kyrkogårdsområdet sydöstra del. Kapellet och klockstapeln äro ritade av göteborgsarkitekten *R. O. Svensson*, Professor Asplunds förslag till kapellbyggnad ansågs då alltför funktibetonat. Det nu föreslagna kapellkrematoriet är dock utformat av professor Asplund.

Kostnaderna för den första utbyggnaden jämte kapell och klockstapel uppgick vid invigningen 1935 till i runt tal 1 miljon kronor.

Asplund har även gjort upp ritningar till det förra hösten färdiga ekonomihuset. Det inrymmer på nedre botten kontor, garage, snickarbod, smedja, verktygsbod, värmecentral, förrådsrum m. m. På övre våningen äro inrymda personalrum, toalett och duschrum samt omklädnings- och torkrum m. m. Byggnaden har i runt tal kostat 200.000 kr.

Om det å Östra kyrkogården är övervägande sten- och sandkultur, så kan man väl säga att det på Kvibergskyrkogården är övervägande gräskultur. Här är ju praktiskt taget hela gravfälten en enda gräsmatta och man måste ju erkänna att det är vackert, men det har ju också sina olägenheter. På grund av att vi ej äro så långt före med dränering och iordningställande av nya gravfält, måste man ta dem i bruk innan gräsmattan ännu hunnit bli ordentlig tät och fast, även på våren i tjällossningen är det rätt besvärligt och vi måste då ofta lägga ut landgångar att gå på. Så snart som tjälen gått ur marken kommer stenhuggarna och börjar sina arbeten med uppsättning av gravvårdar och ramar. På grund härav blir det ju så, att man, då den värsta rusningen är över, måste lägga helt nya gräsmattor. Oaktat dessa olägenheter skulle

Fig. 275.
Vue over Omraadet.
I Midten den lovtlig stærk dominerende hvide Folkebygning; tilvenstre det træbeplantede Kvarter Nr. 3.

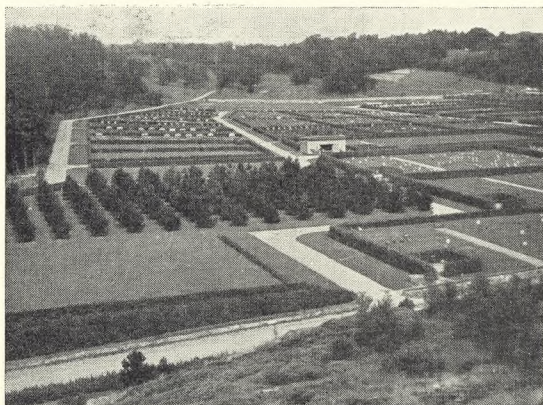
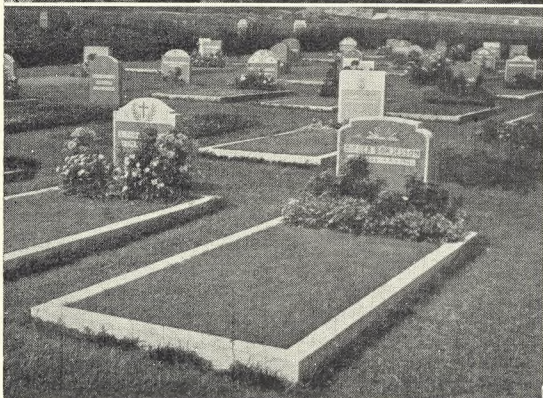

Fig. 276.
Kvarter Nr. 17.
Indramning af Buksbombhække, som skal være 50 cm h. og 20 cm br. Gravomraadet i Græs. Monument af lys Granit; Maxm. 1,80, Min. 1,60; Bredde Maxm. 75, Min. 60; Tykkelse Maxm. 25; ingen Polering.

Fig. 277.
Kvarter Nr. 31.
Indramning af lys Granit
Alle Fotos: J. Th. 1945.

jag ändå inte vilja införa sanden på gravfälten. Vi ha emellertid börjat lägga stenplattor i gångarne, vilket jag tror skall tillfredsställa både de estetiska och praktiska synpunkterna.

Det är givet, att underhållet blir drygare med gräs. Isynnerhet är det tidsödande att i gräsmattor med stenramar klippa gräset intill dessa. Beträffande gräset på själva gravarna, ha vi gått in för att slå detta med lie, vilket går avsevärt fortare än att klippa med sax. En man slår cirka 80 st. gravar på en dag. På Kvibergskyrkogården ha vi praktiskt taget hand om all gravskötsel. Vi ha redan nu cirka 1000 familjegravar. För urnor finnes särskilda fält och även här äro de minsta urngravarna 0,36 m² och kostar 50 kr., en större urngravstyp 1,44 m² kostar 125 kronor. Även dessa ligga i gräsmatta. De allmänna gravfälten utgöra endast en slät gräsmatta och slås med motorgräsklippare och handmaskiner, vilket får ingå i det allmänna underhållet. Önskar någon få en blomsterplantering på en allmängrav utföres sådan till fem kronor.

Beträffande gravanordningarna är varje detalj på förhand bestämd, endast små variationer i höjd och bredd samt färg äro tillåtna. Härigenom blir helhetsintrycket bättre och lugnare. Det är ganska intressant att avlyssna allmänhetens inställning till dessa starkt begränsade friheter i fråga om gravanordningar. En del bli uppbragta och rubricerar det som rena kollektivismen och skall gå till högrestad för att vinna rättelse. Man får väl säga, att dom blivit bortskämda med för stora friheter på de övriga kyrkogårdarna. I stort sett kan man dock säga att allmänheten är förestående och väl tillfreds med de nya anordningarna.«

Kvibergskyrkogården er (som det fremgaar af Billederne) anlagt i et meget smukt Bjerglandskab udenfor Gøteborg. Selve den kuperede Del af Terrænet er endnu ikke taget i Brug til Begravel-

ser, men ligger som en storslaet Ramme af vild Klippenatur omkring Kirkegaardens tre Sider. Det midterste Parti er ved store Planeringsarbejder reguleret, saa det fremtræder som aaben plan Slette, og det er opdelt meget strengt arkitektonisk i et System af Gravgaarde.

Afgrænsningen af Gravgaardene bestaar af 2 m høje, velklippede og velplejede Avnbøghække, og for at skabe Intimitet, Ro og Hygge rummer Gravgaardene hver kun fra 75—100 Enkeltgrave. Dels for at

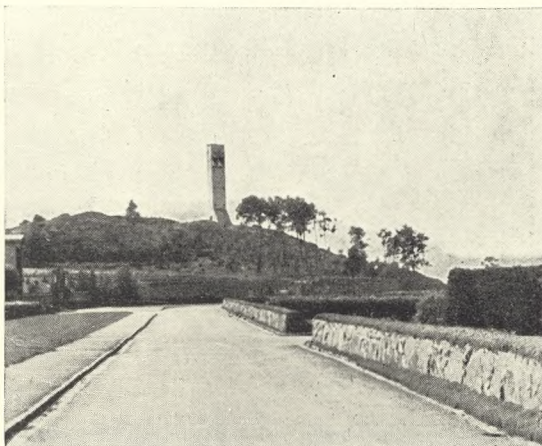

Fig. 278.
Kig imod Bjerget med
Klokkestaplen
(jævnf. Fig. 265 og 279).

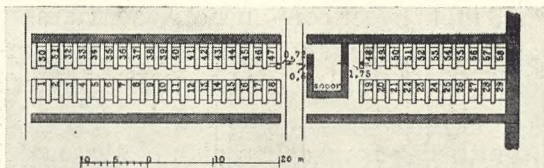

Fig. 279.
Detail fra Bjerget
paa Fig. 278.

Fig. 280.
Kvarter 18 B med
Græs og Rodhætte-
Roser
(jævnf. Fig. 281).
Alle Fotos: J. Th. 1945.

Fig. 281.
 Servitutbestemm. for
 Kvarter 18 B
 (jævnf. Fig. 279).

GRAVBESTÄMMELSER:

Hølgrovar: Gravytan i gräs. Monument av mörk granit får icke vara högre än 1,40 och icke lägre än 1,20. Bredden får icke vara större än 0,65 och icke mindre än 0,45. Tjockleken får ej vara större än 0,20. Monumentet får icke poleras. Typ och behandling skola godkännas av Kyrkogårdsförvaltningen.

Blomrabatterna på ömse sidor om gravytan skola enligt fastställd taxa anläggas och vårdas av Kyrkogårdsförvaltningen. På gravytan får ingen plantering utföras. Alla mått i meter.

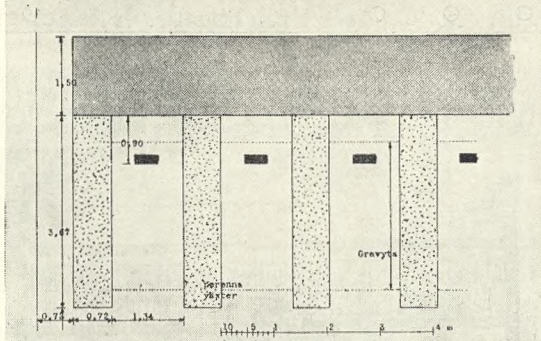

Fig. 282.
 Detail af Bjerget
 (jævnf. Fig. 265, 278
 og 279).
 Foto: J. Th. 1945.

bevare den aabne sletteagtige Karakter og dels for at faa Lys til Gravene, er Plantning af større Terræn undgaaet i Hovedsagen, kun et Par Alléer af løvfældende Træer er plantet. Men da man som Kontrast imod de mange stive Linier har den dejlige, frodige Beplantning udenom, savnes Træerne heller ikke, blot vil man mene, at lidt skyggegivende paa en solvarm Sommerdag her og der vilde have være rart.

For at understrege Landskabets Karakter maa i Hovedsagen kun de paa Stedet naturligt forekommende Planter benyttes, hvorfor Thuja o. l. er bandlyst. Kyrkogården er anlagt som en udpræget grøn Kirkegaard, hvor det er Plantematerialet og ikke Granitmonumenterne, der skal være det dominerende.

Særligt har man lagt Vægt paa, at Monumenter indenfor den enkelte Gravgaard har samme Højde, men ogsaa for deres Bredde og Tykkelse har man sat Maximalstørrelse, ligesom der ogsaa er givet Regler for Materialet og dets Behugningsgrad. Herved faar man et smukt og harmonisk Helhedsindtryk uden derfor at faa en Uniformering.

Paa Liniegrave maa kun anbringes Monumenter paa indtil 1 m Højde. At det givetvis ikke altid (særligt i de første Aar) har været let at gribe ind i det tilvante og i den personlige Frihed som her er Tilfældet og at faa Gravstedejeren til at forstaa, at det gavnedede Helheden, naar de gav Afkald paa den individuelle Udformning af deres egen Grav, — ja dette er klart, og særligt Stenhuggerne betragtede det som en uhørt Indgriben i deres private Virksomhed.

Det tjener imidlertid Kirkegaardens Ledelse til stor Ære, at man alligevel har været i Stand til at gennemføre en saadan Ordning, der jo netop kun har til Formaal at hjælpe Gravstedejeren ved at sætte Bom for meningsløs Trang til dyre »Pragt-udfoldelser«.

Ogsaa med Hensyn til Gravens Udformning og Bepantning er der givet meget nøje Bestemmelser, men samtidig er der saa mange varierende Eksempler, at Folk kan faa næsten hvad de ønsker sig, naar de blot bestemmer sig forinden Begravelsen finder Sted. Bagefter er det forsent, — saa er man uværgelig underlagt de for vedkommende Gravgaard gældende Servitutbestemmelser.

Man imponeres over den Flothed, der er udvist med Hensyn til Jordareal. Ikke blot ligger hver Grav isoleret for sig med Græs paa alle fire Sider, men ved at benytte Enkeltrodesystemet bruger man en Mængde Jord til Gange, som ikke gaar tabt for Begravelserne ved de hos os anvendte Dobbelttrækker, men man opnaar samtidig, at alle Monumenterne vender Forsiden samme Vej og altid imod Gravgaardens Indgang, hvad naturligvis har sin æstetiske Værdi.

Visse Dage findes der saakaldte »allmänna tider« for Afholdelse af Begravelser. Kapellet er da dekoreret med Blomster og levende Lys og alt er gratis for de Paarørende. Ligeledes er Ligbrænding gratis. Selve Graven betales kun, hvis der forlanges en Familiegrav.

At det ikke er billigt for en By som Gøteborg, at holde sine Kirkegaarde i saa fin Stand som Tilfældet er, siger sig selv. De aarlige Udgifter beløber sig for Tiden til 2,155,000 Kr., og da Indtægterne grundet paa den store service, der ydes Byens Borgere, kun udgør 583,000 Kr., bliver der et Underskud paa 1,512,000 Kr., som ganske simpelt dækkes ved skattemæssig Ligning og deraf følgende Tilskud til Kirkegaardene.

Af Taksterne skal anføres, at der betales Kr. 6,— for Gravkastning i 2,35 m Dybde i Familiegrave og Kr. 13,— for en Dybde af 2,70 m, hvilket naturligvis ikke kan dække de præsterede Udgifter.

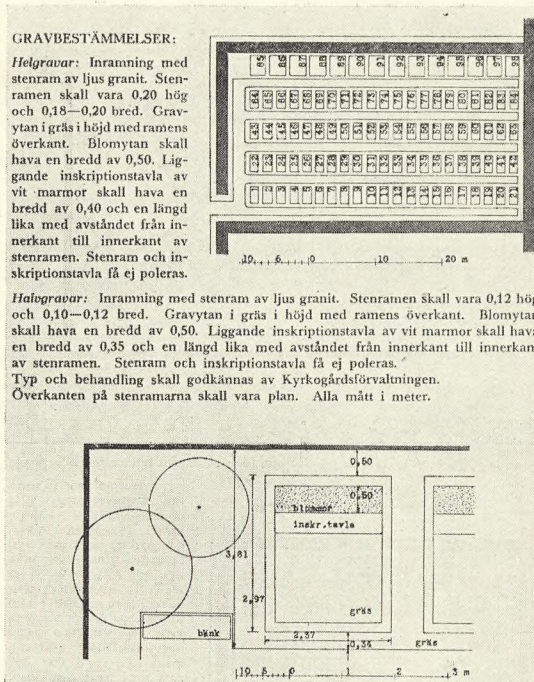

Fig. 283.
Servitutbestemmelser
for Kvarter 15.

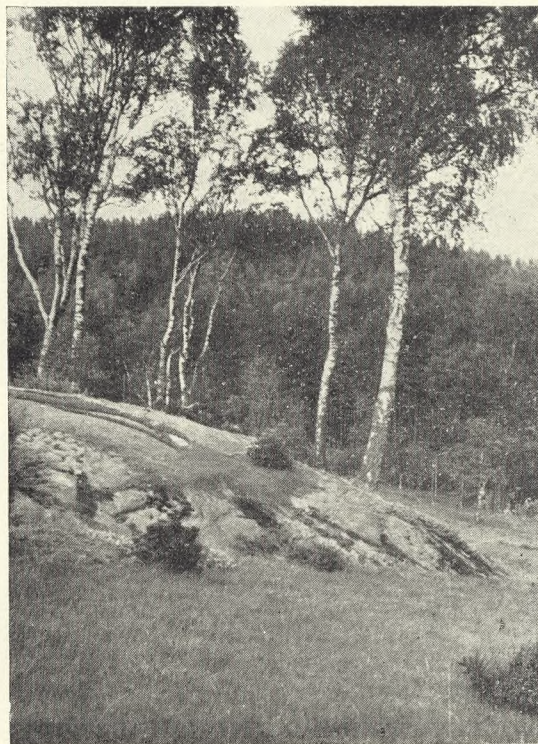

Fig. 284.
Birketrær paa
Bjergknolden.
Foto: J. Th. 1945.

Fig. 285.
Aarhundredgammel
Elm paa
Sønder Asmindrup
Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1944.

Fig. 286.
Gammel Ask paa
Harreslev Kirkegaard.

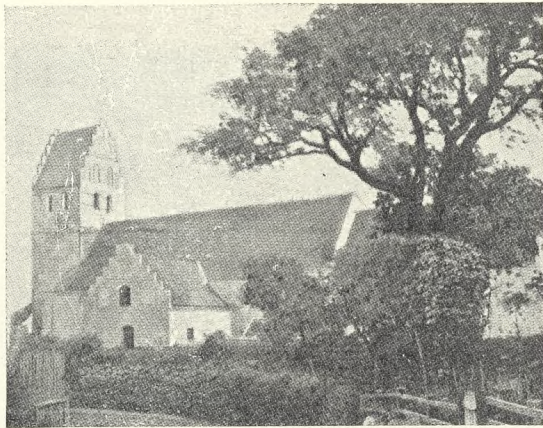

Fig. 287.
Parti med de runde
»landskabelige Alleer«
af Lind paa
Eroskobing
Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1946.

Om Træer og Buske paa vore Kirkegaarde

*Nogle orienterende og kritiske Betragtninger
af Havearkitekt Johannes Tholle*

(Fortat fra Side 130)

Aarsagen til Hylden paa Kirkegaardene har ligget meget dybt i Menneskesindet og er kendt omtrent overalt i det kontinentale Europa. Tyrolerne har i gamle Dage baaret et Hydekors foran Liget, og dette plantedes derefter paa Graven. Friserne begravede altid deres Døde under en Hyld o. s. v. Dertil er hos os kommet Troen paa Hyldens Hellighed og Urørlighed. Og naar den saa ydermere voksede paa et viet, et helligt Sted, er det klart, at Almuen har »fre-det« den, sikkert endnu mere effektivt end moderne Fredningsbestemmelser har kunnet gøre det. Det har knebet med at faa dem ryddet, selv naar de (som i Cirkulære af 1824) af Myndigheder erklæres for skadelige, og de har været at finde i store Tal paa mangfoldige Kirkegaarde i det ganske Land.

Men ellers har Perioden ud over de fra Arilds Tid plantede Træer (Ask og Lind og Eg), der her ogsaa er plantet i deres specifikke Hængeformer, væsentligst kun faaet et Tilskud af Piletræer, ogsaa i Hængeform. Nogle gamle Elmetræer vidner om disse for Kirkegaarde særligt uegnede Træers Tilstedeværelse, bl. a. som Frøtræer og ofte som Alléer, ligesaa af enkelte Hestekastanjer, der i Aarhundredets første Aartier har været et Slags Modetræ. Og saa er der endelig nogle Prydbuske, — altsammen dog ikke noget radikalt Brud med ældre Tidens uheldige Gravsteds- og Kirkegaardspraksis.

Man kan antage, at Udtrykket »Lystanlæg«, som er benyttet Side 129, ligesom det senere citerede »Vildnis« dækker noget andet end det, vi mener med disse Udtryk, — Sproget er jo levende, og Udtryk-

kene forandrer Mening hurtigere, end vi maaske gør os klart (jævnf. foran Side 146). Men at det var Stemningshaven og dens Udløbere, der i disse Aar vandt Indpas ogsaa i Kirkegaardsbeplantningerne, er udenfor enhver Tvivl. Noget »rent«, landskabeligt Kirkegaardsanlæg har vi (Forfatteren bekendt) ganske vist ikke faaet; *Jens Bangs* Udkast til noget i den Smag (1804) blev ikke virkeliggjort, og i Ærøskøbing, hvor de landskabeligt svungne Linjer kunde tyde paa, at en Kunstner udover det almindelige paa dette Omraade, har været paa Spil, er Gangene dog forsynet med Lindetræer, der saaledes danner unægtelig nogen mærkelige snoede Alléer (se Fig. 287). I Sverige har man i den ældste Del af Lunds og i Stockholms Norra Kyrkogård tydelige Impulser fra Romantiken. Om denne Stil siger forannævnte Wadsjö, at »Desbättre synes denne romantiske oppfattning snart at tillhöre det förgångna, och vår tids hårdare ekonomiska förhållanden komma säkerligen att fort nog bidra till landskapsstilens utdömanda, då det nu mer än förr gäller at rationellt utnyttja markområden för nya anläggningar eller utvidgningar av gamla« (1927).

Har vi end ikke i Danmark faaet noget fuldt landskabeligt Kirkegaardsanlæg fra den romantiske Periode, saa har dog i hvert Fald i de mildere og navnlig de sydligere Egne af vort Land saagodt som enhver Kirkegaard faaet sit Stempel gennem Plantning af Hængetræer og Sørgetræer. Og dette Præg har holdt sig overmaade længe. Skønt saadanne Træer i langt mere end en Snes Aar saagodt som ikke er plantet, har det dog været Fotografierne, som i 1930ernes Slutning og videre frem har taget Billeder til Værket: Danmarks Kirker, været umuligt *ikke* at faa ihvert Fald eet af disse Hængetræer med paa Billedet af en sjællandsk Kirkegaard, og ofte har de ikke kunnet fotografere Kirken for bare Hængetræer.

Fig. 288.
Kæmpemæssig
Hængebøg paa
Store-Heddinge
Kirkegaard.

Fig. 289.
Løvgang af
forskellige beskaarne
Træer paa Marstal
Kirkegaard.
Efter Radering af
Tom Petersen.

Minde over de i Theresienstadt omkomne danske Jøder

Af Høvearkitekt Alice Nissen

Søndag den 22. September blev der paa Mosaisk Vestre Kirkegaard (Kbh.) afsløret et Monument til Minde om de 52 jødiske Trosfæller, der døde i Theresienstadt. Afsløringen blev foretaget af Formanden for Mosaisk Trossamfunds Repræsentantskab, Direktør *Karl Lachmann*, hvorefter Overrabineren, Dr. *M. Friedliger* tog Ordet. Paa de Efterladtes Vegne takkede Landsretssagfører *S. Abrahamsen* Trossamfundet for den smukke Gave. Højtideligheden sluttede med, at Kantor *Leo Grabowski* fremsagde Mindebønnen. — Monumentet er en firkantet Søjle af bornholmsk Granit, ca. 3,50 m høj og 0,80 m i Tykkelsen og hugget af Billedhuggeren *Siegfried Wagner*.

Fig. 290.
Mindestolte paa
Mosaisk Vestre Kirke-
gaard, København.
Foto: A. N.

Om norske krigsgraver i utlandet

Af Feltprovst Ingebrigt Dahle

Norge har litt over 1000 falne og døde i Hær, Marine og Flyvåben utenfor landets grenser. Ved krigens slutning hadde vi krigsgraver i Storbritania, Irland, Island, Svalbard, Canada, U. S. A., Frankrike, Belgia, Holland, Luxembourg, Tyskland, Danmark, Sverige, Italia, Palestina, Egypt, Tunis, Syd Afrika, India og Guadalcanal.

Det norske kirkedepartement i London gav feltprestene instruks om å føre kirkebøker, og alle opplysninger om gravsteder blev samlet der. De blev skaffet tilveie gjennom norske og britiske kanaler, tyske meldinger gjennom Røde Kors, rapporter fra Sjømandsprester, kamerater som fulgte med, og etter krigen også gjennom civilbefolkningen på kontinentet.

Det er etter krigen også blitt etablert forbindelse med hovedkontoret for de britiske War Graves Registration units på kontinentet. Dette kontor lå tidligere i Brüssel, men blev i april i år flyttet til det allierte hovedkvarter i Tyskland. Der blev der samlet opplysninger om alle de 250,000 britiske falne i Vest Europas krigsteater. De attasjerte allierte avdelinger

(Undtatt amerikanerne som har sin egen organisasjon) er her medregnet, således også de norske i et antall av ca. 50. Dette hovedkontor foretar også flytninger fra slagmarkene og de midlertidige krigskirkegårder til de permanente krigskirkegårder som nu er opprettet f. eks. i Bayeux, Dieppe ved Nijmegen o. s. v. En rekke av de norske soldater er på den vis blitt flyttet fra de steder vi først har fått oppgitt, og av briterne gitt en meget vakker gravplass. Det er imponerende å komme i kontakt med det velorganiserte og pietetsfulle arbeide som briterne utfører for å gi sine falne et verdig gravsted, og de etterlatte de mest nøyaktige opplysninger.

Den norske regjering har valgt å føre de falne hjem. I 1942 blev der gitt den bestemmelse fra offisielt norsk hold, at alle nordmenn som døde i utlandet skulde kremeres og urnene oppbevares for hjemføring etter krigen. Der blev sendt ut offisiell kunngjøring om at de som var mot kremering måtte sende melding til Kirkedepartementet, London. Lister over disse blev sendt prestene og andre som

hadde med disse ting å gjøre. Meget få var mot kremasjon. Vi hadde forøvrig en stående bestemmelse om at katolikker og jøder ikke måtte kremeres, da det var mot deres religiøse overbevisning.

På denne vis blev (hösten 1945) 400 militære og civile kremerte fört hjem fra Storbritania og 150 fra Amerika og gravlagt i norsk jord.

Snart kom spørsmålet opp om dem som var begravet för denne bestemmelse av 1942 kom, og de som var falt på kontinentet. Familiene uttalte et sterkt ønske om å få også disse hjem.

Forsvarsdepartementet oppnevnte en kommisjon på 4 mann til å oppsøke gravene og ordne hjemføring. Oberst Magnus Hagem var formann for kommisjonen, og foruten mig blev direktören for det ledende norske begravelsebyrå og en ung offiser som skulde være assistent og sekretär oppnevnt.

Vi dro med to biler gjennom Sverige, Danmark og Tyskland til Holland, Belgia og Frankrike og arbeidet der fra februar til mai i år. Alle gravplasser blev besøkt, undersøkelser og optegnelser gjort. Civildbefolkningen og gravtilsynene var overalt meget velvillige og flinke til å gi opplysninger. Landenes centrale og lokale myndigheter var imötekommende. Vi fant flere graver som der tidligere var mangelfulle opplysninger om. Särlig var det til gjensidig hjelp å sammenligne våre opplysninger med dem som de britiske gravmyndigheter hadde.

Det var ofte rörende å se hvordan den stedlige befolkning hadde tatt sig gravene under krigen. I Bretagne blev en av våre marineoffiserer gravlagt i en liten landsby i de forvirrede dager i juni 1940. En fransk dame og hennes lille datter som da var 5 år hadde den gang begynt å pynte graven. Da vi var der, var piken blitt elleve år og greide det alene.

I Normandi ute på landet et sted spurgte jeg som jeg ofte pleide, civilbe-

folkningen om de visste om graven til en »engelsk« Flyver. Jeg var vant til at det var vanskelig å holde rede på de forskjellige allierte nasjoner, og turde ikke forutsette at de kjente det fjerntliggende Norge. Nei, der var ingen engelsk grav. Det var leit, mente jeg, for jeg hadde opplysninger om en grav på dette stedet. Den er ikke engelsk men norsk, var svaret, bonden gav og viste mig frem til en bondegård, hvor den norske flyveren lå begravet i haven, og restene av flyet ennu lå i närheten.

Flere steder var det meget vanskelig å finne graven. Ved en kanal i Holland lette vi efter en av våre Commandos. Slagfeltet var noe av det mest makabre, jeg har sett. Det var ennu ikke ryddet. Enkelte lik var ikke begravet, så de sammenkrökete kranieene lyste hvitt i det ellers så grå landskapet. Flere sönderskutte tanks, utstyr, våben og ammunisjon strödd utover. Borte i en sidedemming fant vi et trekors provisorisk tillaget, men med nordmannens navn på. Der hadde kameratene begravet ham under selve slaget, en löytnant lest et »Fader-vår«, soldatene gitt ham en siste honnör — og fortsatt kampen.

Et sted i Frankrike var en jagerflyver styrtet ned. I dagevis spurte vi og lette efter Graven. Så fikk vi vite at en ukjent flyver lå begravet ved siden av et jagerfly nær en landsby. Der var intet igjen til identifikasjon, så man hadde bare satt »Unknown«. Men en kone hadde tatt vare på et navn som stod på innersiden av restene av skinnjakken. Det var den eftersökte nordmanns fornavn. På flyet fant vi en Del av de norske kjendings-tegn, og vi var ikke lenger i tvil om identiteten. Også han blev fört tilbake til fedrelandets jord.

Der var en rekke formaliteter å ordne för hjemføringen. De militære og civile myndigheter var meget nöie med å få identiteten stadfestet. En norsk offiser

måtte være til stede ved åpningen av hver enkelt grav. På hvert sted måtte vi sende skriftlig søknad til den lokale burgomaster eller prefect. En særlig vanskelighet var det hvor flere (f. eks. en flybesetning) var så sammenfiltret, at de var begravet i fellesgrav, kanskje norske og allierte sammen. Her måtte graven ligge uten at vi kunde gjøre noe.

Selve oppgravningen, transport til krematorium og kremasjon blev overdratt til et begravningsbyrå i Rotterdam for Hollands og Belgias vedkommende, og et i Rouen for Frankrike og Luxembourg. Urnene blev så ført til våre sjömannskirker i disse byer, og efter en höitidelighet der, ført med et av våre skibe hjem.

På lignende vis blev der ordnet med de ca. 50 gjenværende graver i England. For Tysklands vedkommende har vi måttet vente med hjemføring til situasjonen

der er lettere. Rundt om i de forskjellige land ordnes hjemføringen gjennom våre konsulære og diplomatiske representanter.

Norge har ingen ukjent soldat i egentlig forstand. Vi har graver som ikke kan identifiseres, men da vet vi, at han er en av en bestemt skipsbesetning eller flybesetning.

Når urnene er kommet hjem, blir de gravsatt på hjemstedets kirkegård og ikke på noen felles krigskirkegård. De forskjellige bygder og byer er i ferd med å reise minnesmerket over sine falne. Der er ennå ikke fattet beslutning om noe felles minnesmerke over våre falne under krigen. Men det kommer nok.

Mange graver er ikke funnet og vil nok ikke bli funnet. Vi vil så gjerne vise også dem og deres pårørende vår dype respekt, og fortsette arbeidet for den fred og frihet, som de gav livet for.

Fig. 291.
Dagspresse-Overskrift
November 1946.

Grelle Eksempler paa svigtende Grav-Pietet
Amalie Skrams Urne paa Bispebjerg tilintetgjort og den islandske Digter Jonas Gudlaugssons Grav paa Skagen sløjft
Den islandske Digter Gudlaugssons Grav solgt medens Mindestenen endnu stod paa Graven

Officielt
Nedlægning af Aarhus Søndre Kirkegaard.
Aarhus Søndre Kirkegaard, der er beliggende v. Frederiks Allé, vil fra **1. Januar 1947** blive fritaget for Kirkegaardsforpligtelse og overgaar til Kommunen som alm. Ejendom. Kirkegaarden vil saaledes efter 1. Januar 1947 blive nedlagt som Kirkegaard. Saafremt Ejere af de i Hævd værende Gravsteder ønsker foretaget Flytning af evt. Kister til en anden Kirkegaard, bedes Henvendelse herom rettet til **Aarhus Begravelsesvæsen, Raadhuset, Kirkegaardsbestyrelsen i Aarhus, d. 16. Oktober 1946.**
Koner ant. til Reng.

Fig. 292.
Dagspresse-Annonce
Oktober 1946.

Hvor længe er der Gravfred?

I *Gershwin's* religiøse og henrivende Negeropera »Porgy og Bes« forekommer der en rørende Scene, hvor en Negerkoloni er forsamlet omkring Liget af en af deres Egne, og hvor Enken tager imod Bidrag til hans Begravelse. Mens Negrene beder og synger, kommer Bedemanden ind, og da han hører, at der ikke er indsamlet mere end 15 Dollars, siger han, det kan han ikke begrave den Døde for. Ude af sig selv anraaber Neger-skaren ham dog om at have Barmhjerlighed; thi hvis Liget ikke er begravet inden et vist Klokkeslet, vil det »blive udleveret til de hvide Studenter«, — og denne Trusel kan end ikke en Neger-Bedemand (der ellers maa se paa sin Forretning) staa for. Og han skaffer den Døde et Fredens Hvilested paa Negrenes Kirkegaard. —

Dette at sikre sig et varigt Hvilested og en »sømmelig Begravelse« ligger som

noget meget vigtigt i Sindet saavel hos primitive Mennesker som hos højt kultiverede. At være i Begravelseskasse eller Ligbrændingsforening kan være nogle af de Udslag denne Tanke kan give, men der er mange andre, ligefra dette at man ogsaa erhverver sig et Gravsted i levende Live (eller at dette af Myndighederne allerede er udlagt, »Gaardgravstederne«) til dette at man har sin Ligkiste staaende parat. Man er maaske ikke fuldt og fast overbevist om, at den sømmelige Begravelse uden dette er sikret, og man forankrer desuden ofte Kirkens Velsignelse ved Graven i Erhvervelse af Retten til at beholde Gravstedet for flere Fredningsperioder, — eller »saalænge Kirkegaarden bestaar«.

Saalænge Kirkegaarden bestaar? Ja, — ogsaa dette er desværre eet af de usikre Forhold i Tilværelsen, skønt man umiddelbart skulde synes, at netop Kirkegaarden (eller i hvert Fald Kirken) var det mest holdbare, mest bestandige i et Samfund. Det er blevet aktuelt i en af vore store Byer (se Annoncen Fig. 292), og det har været det mange andre Steder, hvilket er let at finde ud af, blot man ser, hvad der nu omgiver vore gamle Kirker

i Byerne og husker, at disse som alle andre Kirker i sin Tid var omgivet af Kirkegaarde. Det er ikke blot Truslen om, at »saalænge Kirkegaarden bestaar« har sin relativ snævre Begrænsning, men i nøje Forbindelse dermed staar i Virkeligheden ogsaa den Trusel, som laa over Negrerne: De hvide Studenter. De kommer ikke som i Negeroperaen og tager Liget, men naar den gamle Kirkegaard skal tages i ny Brug, følger de i Gravkøernes Fodspor og henter sig Kranier m. m. m., — sammen med alle de Mennesker, der ikke er Studenter, og som ikke har Studenternes naturlige Studie-Undskyldning for at være at finde ved Gravkøernes Knokkelbunker.

Jo, — Kirkegaardsfreden er begrænset, — og med den ogsaa Gravfreden. Vi skal ikke her finde paa at hævde, at ingen Kirkegaarde burde have været nedlagt, og at ingen i Fremtiden bør kunne nedlægges; dette vilde utvivlsomt ikke blot være en Urimelighed, men en Absurditet, selvom iøvrigt baade Jøderne og Tyrkerne kan praktisere dette. Men vi vil hævde, at der tidligere oftest er disponeret baade etisk, æstetisk og økono-

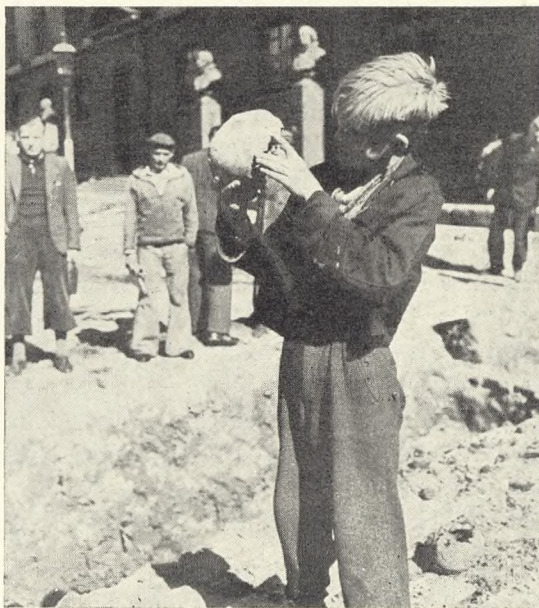
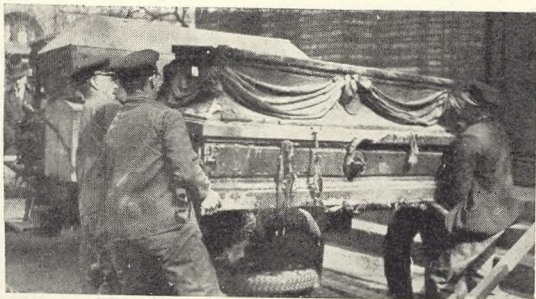

Fig. 293 ø. tv.
Ligene føres fra gl.
Gravkapeller til
Kirkegaard.

Fig. 294 n. tv.
Opgravning af gl.
Kister for Bunkers.

Fig. 295.
Kranierne ligger frit
fremme.

misk uhyre kortsynet, naar man har givet Bykirkegaardene fri til Bebyggelse, — hvilket bl. a. har vist sig, da man i indværende Aarhundrede atter har maattet fritlægge Pladserne omkring Kirkerne, — det være sig til Rutebiler, Torve eller Samlingspladser. Som det kan have haft sin Rimelighed, at visse Kirker har maattet forsvinde (Roskilde har til Eksempel haft ikke mindre end 27 af dem til en langt mindre omfattende Befolkning end nu), har formentlig ogsaa tvingende Samfundskrav kunnet motivere Nedlæggelse af Kirkegaarde. Og vor Lovgivning har jo ogsaa en Bestemmelse om, at saadan noget kan ske (Kgl. Anordning af 1927 § 24); men dette bør ikke sige det samme som, at ogsaa Gravfreden dermed ophæves, eller at Gravfreden kunstigt kan ophæves derved, at man flytter de Kister, der maatte være beskyttet af den almindelige Fredningsperiode, saadan som det ogsaa er sket. — Selvom det kan tænkes, at et Kirkegaardsareal af tvingende Omstændigheder maa tages i andet Brug, maa det kræves, at det, som hviler under Mulde, maa forblive dernede. Og naar det for en stor kommunal Kirkegaard i Hovedstaden er planlagt, at denne om nogle Aar, naar den »ikke mere bestaar«, bl. a. skal rumme et Svømmebad, saa kan man maaske nok medgive Myndighederne, at det paagældende Befolkningsomraade kan trænge til rekreative Omraader, som man derfor bør frigive dem, og dertil kan det maaske være rimeligt at stille en Del af en Kirkegaard til Raadighed; men det maa i saa Fald kræves, at hvad der etableres til de Levendes Bedste ikke i unødigt Grad maa krænke de Dødes Ret til at hvile i Jordens Skød. — Et Svømmebad kan jo ikke ligefrem svæve over Jorden, heller ikke over en tidligere Kirkegaard, men maa logisk set ned i Jorden, hvorfor det her skal antydes baade,

at der nok maatte kunne findes *mindre udfordrende* Foranstaltninger til Brug for den paagældende Kirkegaard, — eller der maatte kunne findes et mindre ømtaaleligt Sted at udgrave for et Svømmebassin, end netop i de Dødes Jord.

Egentlig havde man troet, at det var gaaet saadan ind i moderne tænkende Menneskers Bevidsthed, at Kirkegaardene var *ukrænkelige*. Naar vi havde læst eller erfaret om, hvordan man tidligere, f. Eks. i Middelalderen, krænkede dem ved at afholde Brandøvelser paa dem, eller ved at drive Kvæget derind om Aftenen eller ved at opslaa Boder derpaa ved Markedstide eller gav sig til at bygge paa dem, — ja, saa følte vi, at dette kunde dog ikke ske mere, og saadan kunde man ikke gøre i vor Tid. Sandheden er imidlertid, at vor Tid ikke blot gentager Grund- og Vej-Udgravningerne i selve Kirkegaardens Jord (jævnfør »V. K.«, XIV, S. 30 ff) men ganske ugenert viderefører dem, — ja, man planlægger endog helt ublufærdigt at fortsætte dermed i den næste Generation, — idet man aabenbart gaar ud fra, at heller ikke hos den vil Modstanden imod Krænkelse af Kirkegaardsfreden være levende nok til at forhindre dette.

For at kunne forhindre slige Forteelser, der tjener til liden Ære for vor Kultur, maa vi imidlertid hver for sig arbejde med dette for Øje, at naar der lyses et »Hvil i Fred« over Graven, saa er dette ikke tidsbegrænset eller afhængigt af de borgerlige Myndigheder om, hvorvidt det atter skal sættes ud af Kraft. Saa er det ogsaa Mening, at Kirken vil sætte noget ind paa, at det er, bliver og forbliver den dybeste Sandhed, — »Hvil i Fred« maa ikke blot være et velsignet Ønske, men det maa være et velsignet Løfte fra Kirken og en ukrænkelig Vished for vore Medmennesker. —

Tillæg til »Vore Kirkegaarde« Bind 15 Nr. 1

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

- 214. St. Peders Menighedsraad, Næstved.
- 215. Isenvad Menighedsraad.
- 216. St. Mortens Menighedsraad, Næstved.

Afdeling C.

- 773. Hr. Graver Johansen, Næstved.
- 774. Hr. Graver Jensen, Fredericia.
- 775. Hr. Graver Jørgensen, Fredericia.
- 776. Hr. Graver Olsen, Fredericia.
- 777. Hr. Graver Welain, Fredericia.
- 778. Hr. Graver Hellum, Frederikshavn.
- 779. Hr. Graver E. Nielsen, Hjørring.
- 780. Hr. Graver Nygaard, Hobro.
- 781. Hr. Graver Erik Rasmussen, Hørsholm.
- 782. Hr. Graver Arndt, Randers.
- 783. Hr. Graver Rasmussen, Rudkøbing.
- 784. Hr. Graver Piil, Rønne.
- 785. Hr. Graver Mortensen, Sønderborg.
- 786. Hr. Graver A. Clausen, Lemvig.
- 787. Hr. Graver C. Fich, Greis Vej 25, Hellerup.
- 788. Hr. Graver Dreyer Nielsen, Frederikssund.
- 789. Hr. Graver F. Olsen, Skovvej 37, Vordingborg.
- 790. Hr. Kirkegaardsgartner Henriksen, Sandvejen, Søborg.
- 791. Hr. Graver P. J. Skovlund, Søllerødhus, Holte.
- 792. Hr. Undergartner, Havebrugskandidat H. D. Ørsted-Hansen, Øster-Søgade 104⁴, Ø.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

8/12 (Langel. Soc. & Dem.): Skal Svendborg Kgd. overgaa til Kommunen?

9/12 (Aarhus Stiftstid.): Tre nye Gravgaarde paa Aarhus Vestre.

10/12 (Fyns Tid.): Kirkegaardsbest. Dispositioner i Svendborg.

10/12 (Heimdal): Kgd. i Aabenraa udvides efter Havearkitekt *Junggreen-Haves* Forslag for Kr. 22,000.

14/12 (Kbh. Amts Avis): Krematorium paa Sorgenfri Kgd. i Gentofte.

14/12 (Aarhus Stiftstid.): Udv. i Malling.

14/12 (Sorø Amts Dagbl.): Næstved Kgd. skal hvile i sig selv. Posten for Anlæg og Vedligeholdelse er paa 4 Aar steget fra 1000 til omtr. 25,000 Kr.

14/12 (Berl. Tid.): Søllerød Kgd. udvides med ca. 1000 Gravsteder.

15/12 (Holstebro Dagbl.): Holstebro Kgd.s Udv. indvies paa Tirsdag (Kirkegaardsgartner *Walbjørn Christensen*).

18/12 (Socialdem.): Ballerup Kgd. indretter Urnehave.

18/12 (Socialdem.): Sorgenfri Kgd. udvides med 4577 m².

20/12 (Kolding Folkebl.): Minde over en dansk Soldat i Grindsted.

21/12 (Fyns Venstrebl.): Korsløkke Kgd. i Odense udvides med 3,34 ha.

22/12 (Holstebro Dagbl.): Udv. af Kgd. i Holstebro, indvies af Pastor *Sørensen*. Omkostn. 37,400 Kr., hvoraf Arbejdslønnen 28,000 Kr.

24/12 (Randers Amts Avis): Fordobling af Nordre Kgd. i Randers.

1944

5/1 (Gartner-Tidende): Licitation over Udv. af Taastrup Kgd. (Havearkitekt *E. Erstad-Jørgensen*).

12/1 (Demokraten): Urnehave til 30,000 Kr. i Aarhus.

14/1 (Jyllandsposten): Kr. 50,000 til Urnegård ved Aarhus Krematorium.

25/1 (Kbh. Amt Avis): Licitation paa Udv. af Sorgenfri Kgd.

25/1 (Svendborg Avis): Skal Kommunen overtage Kgd. i Svendborg?

31/1 (B. T.): Sundby Kgd. udvides.

1/2 (Randers Amts Avis): Ingen Kgd. ved Dronningborg Kk.

10/2 (Vejle Amts Folkebl.): Østre Kgd. i Vejle forskønnes af Inspektør *A. C. Houmann*.

13/2 (Nationalt.): Træmonumenter paa Kgd. (Maribjerg).

14/2 (Thisted Soc. & Dem.): Thisted Kgd. udvides af Havearkitekt *E. Erstad-Jørgensen*.

22/2 (Horsens Folkebl.): Sydslesvigske Kgd.

26/2 (Vestkysten): Gravene paa Esbjerg Kgd. plyndres for Jernkæder.

6/3 (Flensborg Avis): Adsbøl Kgd. reguleres af Graver *V. Seifert* efter Havearkitekt *Johannes Tholles Plan*.

8/3 (Holbæk Amtstid.): Foredrag for Landsbygrave.

10/3 (Fyns Venstrebl.): Retssag om Udv. af Korsløkke Kgd. i Odense.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

16/12 (Moss Avis): Kirkegaardssagen i Moss.

3/1 (Fædrelandsvennen): Udvidelse af Kgd. i Kristianssand.

26/1 (Bergens Tid.): Udv. af Urnefeltet i Bergen.

14/2 (Bygdens Blad): Udv. af Kgd. paa Nykirke.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Landsbygraveren Nr. 12: Et Juleminde. Julefred. Er det farligt at forlange Lønforhøjelse? Graveren

og hans Menighedsraad. Kom Hviledagen i Hu. Efteraars- og Nytaarstanker. Det første Aar. Den gamle Graver. — Nr. 1: Nytaarshilsen. Til Eftertanke. Efter Fyraften. Klokke ring Fred. Et Par Nytaars Tanker. Mørkt ser det ud. Kirkernes Aabning. Nogle Nytaarsbetragtninger. Kirkegaardenes Verds- liggørelse. — Nr. 2: Det nye Aar. Arbejdet paa Kirke- gaarden i Februar. Kursus paa Hadsten Højskole. Til Landsbygraverne i Aarhus Stift. Efter 7 Aars Virke. Mere om Afskedigelse og et Hvorfor? For- handling.

Ignis Nr. 12: Svenska eldbeg. f. Malmö afdel. 1893—1943. St. Gertruds och St. Knuds kapell i Malmö krematoriet, m. m. — Nr. 1: Kyrkogårdstaxor och kostnadsfri eldbeg. Några anteckningar från 10-årig verksamhet i Kiruna. Till de dödes minne. Malmö krematorium. Att vilja se den döde. Urn- lunden i Älmhult. Inför tanken på askan för vin- den. Minnesstunderna. Kyrkogårdsutrymmet. — Nr. 2: S. E. F. Göteborgsavdel. sextio Åar. En jordfäst- ning som tusen andra. Linköping krematorium för konstnärliga fönster. Lidt om Urner. Eldbeg. och vidskepelsen. Urnlunden i Trelleborg m. m.

Der Friedhof Nr. 1: Die Neuordnung des deut- schen Friedhofs- und Bestattungswesens. Barocke Grabmalsplastik in Berlin. Die Fahrt zum Friedhof. Heldenfriedhofe in Estland. In und um Minsk. Friedhofsdiebstahle sin Verbrechen.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 11—12: Treue und Blutsbrüderschaft. Vom Feldgrab zu Ehrenstätte und Ehrenmal.

BOGANMELDELSER:

Ernst Nordström: Konsten på Helsingfors Kyr- kogård, 74 S., fol., Helsingfors 1932, og **H. J. Vi- herjuuri:** Helsingfors begravningspladser i bilder, 116 S., fol., Helsingfors 1940.

Professor Ernst Nordström overlod gennem et Gavebrev 1932 Helsingfors evang.-lutherske Kirker Manuskriptet til et Værk om Kunsten paa Helsing- fors Kirkegårde; omtrent samtidigt var udarbejdet et andet Værk om Kirkegaardene i Billeder. Disse 2 Arbejder har Helsingfors Kirkegaardsstyrelse nu udsendt i 2 Bind. Det tjener Kirkegaardsstyrelsen til Ære, at dette er gjort; det er 2 overordentlig smukke og harmoniske Værker, der er kommet ud af Materialet. Det ene indeholder udelukkende Af- bildinger af Gravmæler i skulpturel Udformning (et Par Hundrede) samt en kort Biografi af dem, Gravmælet er rejst over. Forordet er tvesproget. Bio- grafierne kun finske. Det andet Værk rummer for- uden Afbildinger et stort Antal af Gravmæler til- lige nogle Kirkegaardsbilleder samt Biografier. Sprog- ligt som foregaaende. Reproduktioner og Tryk er førsteklases; det er en Fryd at blade Værkerne igen-

nem, og man er imponeret over, at man har kunnet udsende saa smukke Bøger om dette Emne, — et Eks- empel for andre.

J. E. Ohlsens Enke. Frøavl og Frøhandel. En gros **Prisliste 1944.**

I et knaldende rødt Omslag har det verdenskendte og ældgamle Firma udsendt sin Katalog i 140-Året for Firmaets Grundlæggelse. Det indledes med nogle Sider om Firmaets Historie, der bestandig har bragt det opad, og der bringes nogle Billeder fra den ældste Tid. Derefter kommer det velordnede Stof i eksemplarisk Opstilling og med de rigtigt stavede latinske Navne og danske ved Siden af, hvor dette haves. Som Tilgift følger en Vægkalender med Maa- nefacer m. m. Alt i alt en god Ting at faa ind ad Døren, — god at købe efter og god at skrive Sorts- lister efter.

I Midten af Marts udsendte Firmaet desuden sin Hovedprisliste for 1944, — i et lyst og let Omslag med Gerda Plough Sarps festlige Optog med en Pige og en ung Dame med henholdsvis Trillebør og fyldt Blomsterkurv, — rigtig lækkert at gaa i Lag med.

RESOLUTIONER m. m.

(Fortsat fra Bind XIV).

Forsaauidt Menighedsraadet som Støtte for Øn- sket om at maatte bestyre de paagældende Kapitaler har anført, at en Del af de aarlige Renter ønskes oplagt til Bestridelse af periodiske større Udgifter vedrørende Gravstedernes Vedligeholdelse, saasom Udgifter til Fornylse af Beplantning og lign., skal man bede Raadet henvist til at anvende en af de af Stiftsøvrigheden i Sammes hoslagt tilbagefølgende Skrivelse til Horne m. fl. Herreders Provstiudvalg af 20. December 1938 anviste Fremgangsmaader, saaledes at Renterne enten oplægges af Stiftsøvrig- heden, der derefter paa Begæring af Menighedsraa- det udbetaler de Beløb, som Raadet skal bruge til Vedligeholdelse m. m., eller saaledes, at de fulde Rentebeløb af Kapitalerne i hver Juni og Decem- ber Termin udbetales til Menighedsraadet, som der- efter selv sørger for Oplæg af den Del af Renterne, som der ikke i Øjeblikket er Anvendelse for.

27. Febr. 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Køben- havns Magistrat) ang. **Ret for Beboerne af Husum og Utterslev Sogne i København til at erhverve Begravelsesplads paa Brønshøj Kirkegaard sam- mesteds.**

I Anledning af at Brønshøj Sogns Menighedsraad i det hertil indsendte Andragende om Udskillelse af et nyt Utterslev Sogn — hvilket Sogn i Henhold til kgl. Resolution af 31. Oktober 1938 oprettedes fra den 1. December 1938 at regne — havde anholdt om, at der maatte blive forbeholdt Beboerne af det

nye Utterslev Sogn samme Ret til Begravelse paa Brønshøj Kirkegaard, som de hidtil har haft, udbad Ministeriet sig i Skrivelse af 17. November 1938 en Udtalelse fra Magistraten med Hensyn til Spørgsmaalet om, i hvilket Omfang Beboerne i de fra Brønshøj Sogn i Tidens Løb udskilte Sogne bør have Adgang til Begravelsesplads paa Brønshøj Kirkegaard, idet Ministeriet henviste til, at det ved Bekendtgørelse af 12. Juni 1903 angaaende Henlæggelse af Begravelsesvæsenet i de ved Lov af 3. April 1900 i København indlemmede Distrikter under Københavns Begravelsesvæsen er fastsat, at Brønshøj Kirkegaard, »indtil anden Bestemmelse tages, skal vedblive at være Begravelsesplads for Brønshøj Sogn«.

Magistraten har derefter i Skrivelse af 15. Febr. 1939 indstillet, at der foruden den Beboerne i det ved kgl. Resolution af 16. Juni 1902 oprettede Kapernaums Sogn ifølge hidtil gældende Praksis indrømmede Adgang til at erhverve Begravelsesplads paa Brønshøj Kirkegaard, tillige indtil videre gives Beboerne i Husum og Utterslev Sogne samme Ret.

I Anledning heraf skal man tjenstlig melde til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet herved bifalder Magistratens Indstilling.

4. Marts 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Viborg Stift) ang., **at der ikke af Kirkebetjeningskassen kan ydes Kordegnen Vederlag for hans Medvirken ved Bisættelser fra Hjemmet.**

I et med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds Erklæring af 17. Februar d. A. hertil indsendt Andragende har Holstebro Menighedsraad anholdt om Approbation paa, at der ydes Kordegnen ved Holstebro Kirke et fast årligt Vederlag af 400 Kr. for hans Medvirken ved Bisættelser fra Hjemmet.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at der ikke haves Hjemmel til af Kirkebetjeningskassen at tillægge Kordegnen noget Honorar for hans Medvirken ved Bisættelser fra Hjemmet, idet denne Virksomhed ikke kan anses for en Bestanddel af hans Embedsforretninger, hvorfor eventuelt Vederlag herfor maa udredes af vedkommende private, som ønsker denne Medvirken af Kordegnen, efter nærmere Overenskomst med ham i hvert enkelt Tilfælde.

17. Marts 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Viborg Stift) ang., **at Renterne af Vederlagssummer for en ikke-selvejende Kirkes Overtagelse af Gravsteders Vedligeholdelse vil kunne udbetales Kirketiende-ejeren ogsaa i Tiden efter, at Vedligeholdelsespligten er ophørt.**

I et med Stiftsøvrighedens Erklæring af 10. Fe-

bruar 1939 hertil tilbagesendt Andragende har Ejeren af Aalum Kirkes Tiende, Greve N. N., anholdt dels om, at de årlige Renter af de for Salg af Gravsteder indkomne Beløb, der i Henhold til Lov Nr. 282 af 30. Juni 1922 § 25, Stk. 6, jfr. Lov af 29. Marts 1924, vil være at oplægge blandt Stiftsmidlerne, maa tillades udbetalt Tiende-ejeren sammen med Renterne af Kirkens Tiendekapital, dels om at ligeledes Renterne af de Beløb, der betales for Kirkens Overtagelse af Pligten til Vedligeholdelse af Gravsteder for et nærmere fastsat Aaremaal, og som i Henhold til kgl. Anordning af 10. December 1927 § 18, Stk. 2, oplægges blandt Kirkens Midler, maa udbetales Tiende-ejeren ogsaa i Tiden efter, at Vedligeholdelsestiden er udløbet og de paagældende Gravsteder inddragne.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet med Stiftsøvrigheden er enig i, at Renterne af de til Stiftsmidlerne indbetalte Vederlagssummer for Kirkens Overtagelse af Gravsteders Vedligeholdelse udbetales Kirketiende-ejeren ogsaa i Tiden efter, at Vedligeholdelsespligten er ophørt som Følge af det paagældende Gravstedes Inddragelse.

Hvad dernæst angaar Spørgsmaalet om de til Stiftsmidlerne i Henhold til fornævnte Lovs § 25, Stk. 6, indbetalte Vederlagsbeløb for Salg af Gravsteder, skal man, forinden Ministeriet tager Stilling til denne Del af Sagen, udbede sig Oplysning om, hvor store Beløb det drejer sig om.

18. Marts 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aarhus Stift) ang. **Godkendelse af Planer for en Kirkegaards Inddeling, Beplantning og Indhegning m. m.**

Efter at Ministeriet i Skrivelse af 11. Januar 1939 havde bifaldet, at A. Kirkegaard udvides med et nærmere angivet, ca. 2 Skp. Land stort Areal, samt meddelt Tilladelse til at lade det paagældende Areal indhegne, anlægge og beplante i Overensstemmelse med en af Menighedsraadet nærmere angivet Plan, har Provstiudvalget for Randers Nørre og Sønder Herreders Provsti anholdt om, at ommeldte Sag maa blive taget op til fornyet Overvejelse, idet Provstiudvalget har henvist til, at der, da Ministeriet afgjorde Sagen, kun forelaa et Kort over Arealet og et Tilbud vedrørende Opførelsen af en Mur samt en Udtalelse fra Menighedsraadet om, at Raadet havde vedtaget at beplante og anlægge Gange, saaledes at det nye Jordstykke sammen med det gamle kommer til at danne et samlet Hele, medens der ikke var medsendt nogen egentlig Plan for Arealets Benyttelse, hvorfor Udvalget er af den Formening, at en uheldig Løsning kan befrygtes, hvis der paa det foreliggende Grundlag gives Menighedsraadet frie Hænder til Arbejdets Iværksættelse.

Ved Sagens Fremsendelse har Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed udtalt, at det under Hensyn til, at det er »§ 32-Synet«, som i Henhold til kgl. Anordning af 10. December 1927 §§ 5, 6 og 8 skal godkende saavel Indhegningen som Planen over Kirkegaardens Inddeling og Beplantning, formentlig ikke er absolut paakrævet, at Planerne herfor skal medfølge ved Sagens Indsendelse til Ministeriet.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet finder, at den anførte Bestemmelse om, at § 32-Synet skal godkende saavel Indhegningen som Planen over Kirkegaardens Inddeling og Beplantning, giver den fornødne Garanti imod en uheldig Løsning af Sagen, og derfor ikke finder tilstrækkelig Anledning til at kræve en detailleret Anlægs- og Indhegningsplan forelagt til Ministeriets Godkendelse.

25. Marts 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Roskilde Stift) ang., **at en Bestemmelse i en Kirkegaards Vedtægt om, at Gravstedsejeren ikke mod Betaling maa overdrage andre end Kirkegaardens Funktionærer Vedligeholdelsen af sit Gravsted, ikke vil kunne approberes.**

I den med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 9. Marts 1939 hertil indsendte Sag har Stiftsøvrigheden udbedt sig en Udtalelse fra Ministeriet i Anledning af, at Højelse Menighedsraad til Bestemmelsen i § 21, Stk. 3, i det hoslagt tilbagefølgende Forslag til Vedtægt for Højelse Kirkegaard, hvorefter Indehaveren af et Gravsted er ansvarlig for, at de Personer, han anvender som Hjælp ved Vedligeholdelsen (Kirkegaardens Funktionærer undtagne) ikke overtræder Bestemmelserne i Vedtægten, har ønsket tilføjet en Bestemmelse om, at Gravstedsejeren ikke mod Betaling maa overdrage andre end Kirkegaardens Funktionærer Vedligeholdelsen, hvilken Tilføjeelse Stiftsøvrigheden ikke har fundet egnet til at approberes.

Menighedsraadet har derefter udtalt Ønske om, at Spørgsmaalet om Optagelse af den fornævnte Tilføjeelse til Vedtægtens § 21, Stk. 5, maa blive forelagt Ministeriet til Afgørelse.

I Anledning heraf skal man til Efterretning og videre Bekendtgørelse tjenstlig meddele, at Ministeriet med Stiftsøvrigheden er enig i, at den omhandlede Bestemmelse bør udgaa af Vedtægten.

22. Maj 1939. Kirkeministeriets Cirk. (til Stiftsøvrighederne) ang. **Adgang til Ferie for Kirkebetjente m. fl. udenfor København og Frederiksberg.**

Ved Lov Nr. 170 af 13. April 1938, der traadte i Kraft den 1. Juli 1938, er der Lovhjemmel for, at Personer, der beskæftiges som Arbejder, Funktio-

nær eller Medhjælper, hvad enten den paagældende er i offentlig eller i privat Virksomhed, skal have Adgang til Ferie uden at lide nogen Indtægtsnedgang, idet det i Lovens §§ 2-5 bestemmes, at enhver Persen, der omfattes af Loven, i Overensstemmelse med de i Loven nærmere fastsatte Regler har Ret til Ferie med Løn med 1 Dag for hver Maaned, i hvilken han har udført Arbejde i paagældende Virksomhed, at Ferien skal gives i Sammenhæng i Tiden mellem 2. Maj og 30. September — dog med forskellige nærmere i Loven angivne Undtagelser — og at den normale Feriegodtgørelse skal udgøre 4 pCt. af den Løn, der udbetales for det Arbejde, der danner Grundlaget for Ferieretten.

I Lovens § 1, Stk. 2, anføres det dog udtrykkeligt, at Loven ikke omfatter Personer, der henhører under Lovgivningen om Statens, Folkekirkens og Folkeskolens Tjenestemænd, og Lovens Bestemmelser er saaledes ikke anvendelige paa kirkelige Funktionærer, hvis Forhold omhandles i Lov om Folkekirkens Lønningsvæsen §§ 21 og 22, jfr. tillige de derhen hørende Bestemmelser i Lov om Kirkers Bestyrelse § 9, hvor følgende Funktionærer nævnes: Organist, Kordegn, Graver, Ringer og Kirkebud. Foruden de saaledes udtrykkeligt nævnte Funktionærer maa efter Ministeriets Formening — idet der bortses fra Funktionærer, som ved ikke selvejende Kirker er antaget af Kirkeejerne — tillige været undtaget ogsaa andre Funktionærer, der er fast knyttet til Kirken, og enten oppebærer fast maanedligt Honorar eller medvirker ved Gudstjenester og de kirkelige Handlinger, foruden Kirkesangeren f. Eks. Medlemmerne af Kirkens Kor, Kirkekonen (Kirketjeneren) og Bælgetræderen, jfr. herved i Lov om Kirkers Bestyrelse § 9 Ordene »andre Betjente«, der anføres i Forbindelse med de udtrykkeligt nævnte, og Bestemmelsen i Lov om Sognebaandsløsning og og Brugen af Kirkerne § 22, der ligeledes maa anses for nær knyttet til den tidligere omtalte Bestemmelse i Lønningsloven § 21, samt Lov Nr. 286 af 30. Juni 1922 §§ 22-25 m. fl., der nævnes i Lønningslovens § 21.

Ved Affattelsen af Lov af 13. April 1938 om Ferie med Løn synes det forudsat, at det Arbejde, som skal kunne danne Grundlag for Ferieretten efter Loven, maa være af en vis sammenhængende Beskaffenhed, idet der ifølge Lovens § 2 normalt ikke regnes med Arbejde af kortere sammenhængende Varighed end 1 Uge (6 Arbejdsdage), hvorfor det allerede paa Forhaand, selv uden den foran omtalte udtrykkelige Undtagelsesbestemmelse, kunde være tvivlsomt, om Lovens Regler vilde være anvendelige paa visse af de ved Folkekirkens Kirker ansatte Funktionærer og særlig saadanne, hvis Virksomhed ved Kirken kun er en Bibeskæftigelse af mere beskedet Omfang.

(Fortsættes i næste Nr.).

Tillæg til »Vore Kirkegaarde« Bind 15 Nr. 2

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling C.

793. Hr. Assurandør Pihl Thomsen, Troense.

794. Hr. S. Eliassen, Skaade, Højbjerg.

REGNSKAB

for Aaret 1. April 1943 til 31. Marts 1944.

Indtægter.

Kassebeholdning pr. 1/4 1943	Kr.	122	10
Kontingenter	»	3030	70
Tilskud	»	1575	00
Protokolsalg	»	737	80
Salg af Smaaskrifter.....	»	47	47
Renter	»	5	60
		<hr/>	
	Kr.	5518	67

Udgifter.

Administration.....	Kr.	600	00
Tryksager, Porto m. v.....	»	1281	36
»Vore Kirkegaarde«.....	»	2053	75
Afdrag og Renter af Laan.....	»	585	24
Møder, Foredrag etc.....	»	571	10
Blomster, Kranse m. v.....	»	76	00
Kassebeholdning pr. 31/3 1944....	»	351	22
		<hr/>	
	Kr.	5518	67

Roskilde, den 1. April 1944.

(sign.) **Hans Rønø,**
Kasserer.

Regnskabet er gennemgaaet og fundet i Overensstemmelse med de forelagte Bilag.

(sign.) **P. F. Jensen.** (sign.) **Falmer Nielsen.**

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

11/3 (Holbæk Amts Soc. & Dem.): Kgds. & Udv. i Jyskerup tilplantes af Gartner *M. Høj*.

14/3 (Ringsted Folketid.): Der er købt Areal til Udv. af Tybjerg Kgd.

20/3 (Roskilde Tid.): Havearkitekt *E. Erstad-Jørgensen* har projekteret Udv. af Taastrup Kgd. (c. 16,000 m²).

21/3 (Venstres Folkebl.): Licitation over Udv. af Haslev Kgd. Arbejdet overdroges til Anlægsgr. *H. Hansen*, Næstved, for ca. 40,000 Kr. Licitationssummen laa ca. 9000 Kr. under Overslagssummen.

22/3 (Sønderjyden): Forslaget om Udv. af Rømø Kgd. vedtages af Menighedsr. imod Formandens Stemme.

24/3 (Kalundb. Folkebl.): Arkitekt *Marinus Andersen* skal projekttere Hegn omkr. Udv. af Aarby Kgd.

25/3 (Aalborg Amtstid.): Mange Gravrøverier paa Aalborg Kgd.

28/3 (Randers Amts Avis): De gamle Kgd. i Randers.

28/3 (Sønderjyden): Sogneraadet i Rømø vil give 25 pCt. Tilskud til Udv. af Kgd.

28/3 (Ringsted Folketid.): Sorø gl. Kgd. bliver Kirken værdig.

29/3 (Fyns Tid.): Urnelund i Svendborg under Forberedelse.

29/3 (Sydsjæll. Venstrebl.): Der er 18 Mand i Gang paa Udv. af Haslev Kgd.

29/3 (Nordsjæll. Soc. & Dem.): Hillerød Kgd. er under Udv.

4/4 (Horsens Soc. & Dem.): Horsens bør have en Urnehal.

4/4 (Randers Amts Avis): Vorup Kgd. skal udvides.

9/4 (Nationalt.): Paaskens Blomster til de Faldne.

9/4 (Berl. Tid.): Gentofto Kgd. skal fordobles i Areal.

11/4 (Socialdem.): Landets Krigergrave blev blomstersmykket den 9. April.

11/4 (Aalborg Stiftstid.): Aalborgs Anlæg og Kirkegaarde.

12/4 (Vestloll.): Der stjæles paa Nakskov Kgd.

19/4 (Fyns Venstrebl.): Kgd. er Sognenes Billedbog.

19/4 (Kristelig Dagbl.): Kransenedlæggelse paa Krigergravene paa Dybbøl.

20/4 (Langel. Avis): Skal Kgd. stænges inde?

20/4 (Berl. Aften): Præst og Lærer diskuterer ved Graven.

24/4 (Berl. Tid.): Manglende Respekt for Gravfreden.

24/4 (Horsens Soc. & Dem.): Glemmer Horsensianerne Børnegravene?

26/4 (Berl. Aften): 253 allierede Flyvere paa en jydsk Kgd.

26/4 (Fyns Tid.): Striden om Jord til Korslykke Kgd.

27/4: (Østsjæll. Folkebl.): Havdrup Kgd. er udvidet efter Ark. *L. Nielsens* Plan.

28/4 (Aarhus Amtstid.): Hammel Kgd. skal udvides.

29/4 (Fyns Venstrebl.): Dalum Kgd. udvides med 8,300 m².

1/5 (Randers Dagbl.): Hammel Kgd. skal udvides.

3/5 (Haslev Folket.): Om Kulturødelæggelse (Sorø gl. Kgd.).

4/5 (Ringsted Folketid.): Hærværk paa den ny Kgd. i Haslev.

5/5 (Sorø Amts Dagbl.): Mausolæum for Dynastiet Miehe i Ydby.

6/5 (Sorø Amts Dagbl.): Kritik af Reguleringen i Sorø.

10/5 (Politiken): Lagt sig til at sove paa sin Kærestes Grav.

10/5 (Nykøbing F. Soc. Dem.): Udvidelsen af Stubbekøbing Kgd.

10/5 (Holbæk Amts Avis): Sjældent Oldtidsfund ved Vallekilde Kirke.

11/5 (Dannevirke): Øster-Lindet Kgd. har reserveret sig Jord til Udv.

12/5 (Aftenbl.): Holmens Kirkeplads som smuk Urnehave (Haveark. *Troels Erstad* og Kommune-gartner *G. N. Brandt*).

13/5 (Thisted Amts Tid.): Ingen Afgørelse vedr. Udv. af Thisted Kgd. (Havearkitekt *E. Erstad-Jørgensen*).

15/5 (Socialdem.): Ligbrændingsf. har stor Tilg.

16/5 (Rosk. Tid.): Krigergraven paa Jyllinge Kgd. restaureres.

17/5 (Sorø Amtstid.): Tyverier paa Slagelse Kgd.

17/5 (Holbæk Amts Venstrebl.): Krematoriet i Holbæk.

20/5 (Berl. Tid.): Originale Gravskrifter.

21/5 (Fyns Venstrebl.): Stor Udv. af Broholm Kgd. (Inspektør *O. R. Askegaard*).

22/5 (Berl. Tid.): Lysestøberens Hjertesuk (Gravskrift).

23/5 (Socialdem.): Den ny Kgd. i Ballerup.

24/5 (Rosk. Dagbl.): 2. Pinsedag indvies Havdrup ny Kgd.

25/5 (Ringkøbing Amts Dagbl.): Lønborg Kommune afholder Udg. ved Udv. af Kgd. (Havearkitekt *Johannes Tholle*) (Kr. 9,000).

26/5 (Ærø Folkebl.): Ærøskøbing Kgd.

26/5 (Bornholm Tid.): Ny Urnehave paa Rønne Kgd.

27/5 (Frederiksborg Amts Avis): Dansk Ligbrændingsfor. har skænket en symbolsk Figur til Urnehaven i Hørsholm (Tegning: Havearkitekt *Johannes Tholle*; Relieffer: Billedhuggeren *Gunnar Hamme-rich*).

30/5 (Rosk. Dagbl.): Sognepræsten indvier Havdrup nye Kgd.

31/5 (Rosk. Tid.): Rye Kgd. er udvidet (Inspektør *Hans Rønø*).

31/5 (Fyns Tid.): De fynske Urnegravpladser.

1/6 (Østsjælland. Soc. Dem.): Roholte ny Kgd. er færdig.

9/6 (Frederiksborg Amts Avis): Krigsmonumentet paa Karlebo Kgd.

9/6 (Loll. F. Venstreblad): Der skaffes Gravplads paa Stubbekøbing Kgd.

9/6 (Kalundborg Folkebl.): De engelske Flyvergrave omgrupperes.

10/6 (Loll. F. Soc. Dem.): Ny Urnehave paa Nakskov Kgd.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

3/3 (Oplendingem.): Udbedring af Hoff. Kgd.

6/3 (Laagendalsposten): Lyngdal Kgd. udvides.

6/3 (Fjordens Tid.): Gimmestad Kgd. udvides.

15/3 (Sarpsborg Dagbl.): Ullerøy Kgd. udvides.

17/3 (Buskerud Blad): Olberg Kgd. udvides og forskønnes.

17/3 (Varden): Kronborg Kgd. udvides (i Holla).

18/3 (Sarpsborg Dagbl.): Skjeberg Kommune eksproprierer til Udv. af Ullerøy Kgd.

24/3 (Hardanger): Odda Kommune køber Berjaflot til Kgd.

25/3 (Fritt Folk): Ny Urnelund paa Gl. Akers Kgd. (Haveark. *Pål Sæland*).

4/4 (Ofotens Tid.): Udv. af Elevgård Kgd.

5/4 (Drammens Tid.): Strømgodsets Kgd. skal udvides.

15/4 (Nordstrand Bl.): Planer om en vakker Urnelund paa Nordstrand Kgd.

25/4 (Folketanken): Risør Kgd. skal forskønnes.

4/5 (Aftenposten): Urnelund i vakre Terrasser ved Gl. Aker Kgd.

5/5 (Hedemarken): Bytinget vedtager Plan for Udv. af Hamar Kgd. Der bliver Plads til 1027 Jordgrave, 149 Barnegrave og 1723 Urnegrave. (Haveark. *Harald Lindebrekke*).

13/5 (Guldbrandsdølem.): Dovre Kgd. udbedres.

23/5 (Ofotens Tid.): Bygartneren i Narvik retter Opfordring til Befolkn. ang. Kgd.

25/5 (Østlendingen): Udv. af Søre Osen Kgd. skal udføres i Sommer.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Gartner-Tidende Nr. 22: Stillingen som Graver i Haderslev er opslaaet.

Landsbygraveren Nr. 3: Arbejdet paa Kirkegaarden i Marts. Planter til Kirkegaarden. Arbejdstøj. Kursus paa Hadsten Højskole. Horne Kirke. — Nr. 4: Arbejdet paa Kirkegaarden i April. Hvad fik Du ud af det? Tak. Lønforhøjelse m. m. Hvordan skabe Læ paa vore Kirkegaarde? Indtægter paa Kirkegaardene. — Nr. 5: Forstaaelse. Landsbygraverens Lønningsforhold. Et Fremskridt. Indtægt paa Kirkegaarden. Foraar 1944. Om Landsbygraverne. En Sommerferie. Naar vi to bliver gamle. Udnytter vi alle Muligheder. Kom Maj, du søde, milde.

Menighedsraadenes Blad Nr. 4: Landsbygraverens Lønningsforhold. — Nr. 5: Menighedsraadenes Kasser.

Præsteforeningens Blad Nr. 19: Skurrende Ord ved Begravelser. — Nr. 20: Københavns Begravelsesvæsen (og Kapellerne).

Ignis Nr. 3: Jordfästningspsalm. Människan av jord och stjärnströdd himmel. Kring 1943 års eld.

beg. ciffror. Göteborgavdelingen 60-års Jubileum. Urnlundens växter. — Nr. 4: Min sista vilja. Krematorietrymmena i erfarenhetens belysning. Om askspredningsapparater. Huru krematorierna vuxit fram till institutioner. Stortyska eldbeg. kassan 30 år. Urnlunden på Mjölby nye kyrkogård. Synspunkter ang. kyrkogårdarnas kapell. Kransarna kring en bår skola ligga kvar under jordfästningen. — Nr. 5: Asken för vinden åt luft och jord och hav. Kalmar stads kyrkogårdar. Asken för vinden. Graven. Kirkegaard eller Urnegaard? Åtgärder för förbilligande av gravningskostnaderna. — Nr. 6: Krematorium och begravningsplats som arkitektonisk uppgift. Min syn på krematoriernes konstnärliga utsmyckning. Krav på krematoriernas utsmyckning med hänsyn till kristlig religiös anda. Eldbeg.föreningens möte med arkitekter och konstnärer. Önskemål och synpunkter för den tekniska planläggningen av krematorier. Nutidens och framtidens krematorietempel.

BOGANMELDELSER:

Anna Weber og Chr. Stapel: »Bekæmpelse af Haveplanternes Sygdomme«. 11. forøgede og omarbejdede Udgave. Alm. Dansk Gartnerforenings Forlag, 8°, 194 S., ill., Kbh. 1944.

»Den grønne Bog« er udkommet i ellefte Udgave, — og ikke uden Grund. Man har faaet Kendskab til flere Skadedyr og Sygdomme samt baade opfundet og fremstillet flere Bekæmpelsesmidler. Særlig nu, hvor man ikke kan faa Nikotin og andre »ædle Varer«, er det ogsaa af Betydning, at der kommer gode og velgennemprøvede Erstatninger i Handelen. Bogen er ligesom den forrige Udgave delt i 4 Afsnit, — et for Angreb, der er fælles for mange Kulturer, — et hvor de forskellige Angrebsplanter opføres alfabetisk, — et hvor det almindelige om Forebyggelse og Bekæmpelse omtales, samt et hvor de vigtigste Bekæmpelsesmidler omtales alfabetisk. Foruden et fyldestgørende Register bag i Bogen findes der en Vægt- og Maaltavle med Angivelse af de forskellige Betegnelser, man bruger, og endelig en Adressefortegnelse over de Steder, hvor man kan henvende sig og faa Oplysning om Plantesygdomme. Bogen er uundværlig for alle, der har med Planter at gøre, det være sig Handelsgartneren, Specialgartneren, Frugtavleren, Kirkegaardsgartneren eller den private Haveejer.

Alice Nissen.

Dansk Ligbrændingsforenings Beretning for Aaret 1943, 8° 113 S., Kbh. 1944.

D. L. meddeler, at Medlemstallet nu er steget til 136,931. Brændingsprocenten er i København 38,3 pCt. (37,4 pCt.), i Aalborg 32,0 (31,0 pCt.) og for hele Landet 13,7 pCt. (13,1 pCt.).

Under Titlen »Danske Urnehaver ved Udgangen

af 1943« gennemgaar Havearkitekt *Johannes Tholle* paa udmærket Maade Landets forskellige Urnehaver og navnlig de nyanlagte. De gode bliver rost og de mindre gode kun omtalt, særdeles diplomatisk.

I Anmeldelsen af Beretningen for 1942 efterlyste jeg nogle Urnehaveplaner og i nærværende findes adskillige; det letter Oversigten betydeligt.

Med Undtagelse af Vestre Kirkegaard ligger København stadig som Nummer sidst hvad Urnehaveprojektering angaar. Billederne er som sædvanligt udmærkede, men maa vi ikke snart se nogle nye?

Skolebestyrer *Magnus Lund* har skrevet »Kirkegaard eller Urnegaard«. Artiklen er delt i 3 Afsnit, hvoraf det første om Kirkegaardenes Mangel paa Harmoni er glimrende og burde læres udenad af alle Kirkegaardsbestyrelser.

Det midterste Afsnit, som sværger til Urnegaarderne fremfor daarlige Urnehaver, er læseværdigt, og Forfatteren er tilbøjelig til at mene, at kan vi opnaa den rigtige Form for Urnebegravelser, er dette tilstrækkeligt.

Det maa dog fastslaas, at vi maa foreholde os Idealet, og dette er Urnegrave uden Indhegning og helst ogsaa uden Gravmæler og forvirrende Beplantning. Der kan nemlig skabes en Urnehave, som er en rolig æstetisk Mindepark med grønne friske Græsflader og en passende harmonisk Beplantning (jævnf. Fællesgrav-Motivet).

En Bemærkning om, at »Foreningen for Kirkegaardskultur« mangler nye Idéer, skyldes Lunds manglende Viden. Hvad der siges om Mariebjerg, kan jeg ganske slutte mig til.

Atter i Aar vil det ses, at D. L.s Beretning har en stor og god Mission, og giver Anledning til forhaabentlig frugtbringende Diskussion.

Eigil Qvist.

Københavns Begravelsesvæsens nye Brochurer.

Efter »V. K.«s Kritik af den tidligere, lidet tidssvarende Brochure har Københavns Begravelsesvæsen nu udsendt en ny og bedre, eller rettere tre, idet der nu foreligger en for Familiegrave, en for Urnegrave og en for Linjegrave, alle ensartede af Udstyr, blot med forskellig Farve paa Omslaget. Hver af Brochurerne indeholder udmærkede Skemaer over Takster, nogle pæne Billeder af Grandækning samt et varierende Antal Planer og Fotografier af gode Gravstedsanlæg, baade traditionelle og moderne. Man glæder sig over nogle lave Forkanter og høj Bagplantning paa et Par af Planerne; men lave Forhække ses mærkeligt nok slet ikke, ligesom høje Ryghække, trods stor Anvendelse i Praksis, heller ikke er afbildet et eneste Sted i disse Brochurer. Det skyldes udelukkende Clichémandens Bortretouchering af Omgivelserne, at man skaanes for Synet af nærstaaende Monumenters grimme Bagsider. Og saa savner Anm. blot et enkelt Anlæg, hvor Klinker

finder Anvendelse. De afbildede Gravstedsanlæg, der desværre alle er Vinterbilleder, er imidlertid præget af god Smag og faglig Dygtighed, og hver Brochure for sig fremtræder som en net lille Tryksag.

Hans Rønø.

Johannes Tholle: Havens Anlæggelse (Idéer og praktiske Raad ved Indretning af Haver). J. Fr. Clausens Forlag, 52 Sider, 8°, Kbh. 1944.

I denne lille Bog fortæller Forfatteren i moderne journalistisk Form om Synspunkter og Fremgangsmaader ved den lille Haves Tilblivelse.

Han begynder med almene Betragtninger om Hegenet, Forhaven og Terrassen og taler saa om Synspunkter ved Indretning af Haven af i Dag. Derefter omtales de enkelte Anlægsarbejder og Haveelementer: Planering, Jordbearbejdning, Gange, Mure, Trapper, Vand, Pergola, Planter, Græs osv., og til sidst ofres nogle Afsnit paa Børn, Fugle, Krukker, Kompost og Tørrestativer.

Alt i alt naar Tholle vidt omkring paa disse 52 Sider. Det siger sig selv, at der ikke kan være Tale om nogen grundig Behandling af dette store Stof, hvilket ogsaa indrømmes i Forordet. Bogen maa altsaa nærmest ses under Synsvinklen Romanlæsning for Haveejere, og selv om der ind imellem siges mange fornuftige Ting, kan man spørge sig, hvad den læge Læser faar ud af en saadan Behandling af Problemer, der for ham er brændende.

En anden Indvending maa gøres mod de viste Haveplaner, som er alt for udviklede. Udleverer man Idealplaner til Kopiering for Amatører, maa man vælge klare og enkle Typer, som ikke kan misforstaaes eller forvandskes nævneværdigt, naar de udføres af en relativt ukyndig. Haver skulde dog gerne, ligesom Huse, være ganske naturlige og lige fremme Ting.

Georg Boye.

Svend Zachariassen: Korset og Opstandelsen i Kunsten, 8°, 116 S., 60 Billeder, Nyt Nordisk Forlag, Kbh. 1942.

Mange Aars Studier over Krucifixet og Korset i den kirkelige Kunst har Pastor Zachariassen gjort andre delagtig i i sin Bog, og man mærker ved Læsningen, at Studierne ikke er gjort forgæves; Forfatteren aabenbarer en dyb Indlevelse i Emnet, der spænder fra Katekomberne over Katoliscismen til Thorvaldsen og Joachim Skovgaard. Han paapeger Forbindelsen mellem den grundtvigske Paavirkning af Kunsten i 1800-Aarene og Oldtidens kristne Kunst, men betegner dog forrige Aarhundredes Kirkekunst som af væsentlig ringere Værdi end tidligere Perioder. At adskillige er af lignende Anskuelse hvad angaar vort Aarhundredes større kirkelige Kunst (Kirkebygningen), er velkendt fra standende Diskussioner.

Mogens Strunge: Middelalderlige Kirkers Indbo, 64 S., 8°, ill., Einar Munksgaard, Kbh. 1944, Kr. 2,50.

Nærværende lille Skrift er tænkt som en Vejledning til Forstaaelse af Kirkernes Inventar, hvormed menes Alter, Altertavler, Prædikestol, Orgel m. m., og Forfatteren fortæller jævnt og ligetil om disse Tings Fremkomst, deres Oprindelse, Udformning m. m.; ligesaa fortæller han om Kalkmalerierne, Kirkeklokker, Helgenaltre og Døbefond. Skriftet kan utvivlsomt være af Interesse for Turister, Konfirmander eller andre Unge, der ikke netop har kirkelig Kunst som Speciale, men gerne ønsker at faa lidt at vide derom. Og Pastor Strunge fortæller aldrig kedeligt.

Københavns Stifts Aar bog, redigeret af Pastor Poul Nedergaard, 342 S., 8°, Lohses Forlag, Kbh. 1944.

Som den første i forhaabentlig en lang Række er udsendt en Aar bog for Københavns Stift, indeholdende en lang Række aktuelle Artikler og andet aktuelt Stof. Biskoppen indleder med »Et Ord med paa Vejen«, og derefter følger Afsnit som »Fra Kirkens praktiske Arbejde«, Bygningshistorie, Præster fortæller m. m., og der sluttes med Statistik, historisk Oversigt o. l. — en nyttig Bog, der er udsendt i et værdigt Udstyr.

Lars Hansen: Gødningernes Anvendelse i Gartneri og Havebrug. Alm. d. Gartnerf. prakt. Haandb. Nr. 9, 112 S., Kbh. 1944.

Allerede 4 Aar efter første Udg. af denne lille Bog i det praktiske Format er den blevet udsolgt, og det er muligt at udsende en revideret Udgave med nye Oplysninger. Ogsaa Kirkegaardsfolk bør læse den og drage Nytte af den; og det er værd at erindre, at det ikke alene er Gravstederne, som har Brug for Gødning, — ogsaa Læbælter, Ryghække, Forkanter, Græsrabatter m. m. vidner mange Steder om, at de sulter og bør have Gødning.

RESOLUTIONER m. m.

(Fortsat fra S. 4).

Uanset dette og uanset at man fra Ministeriets Side tidligere gentagne Gange ud fra det dagældende Lovgrundlag har udtalt Betænkelighed ved en Gennemførelse af en Ferieordning for Kirkebetjente m. fl., forsaavidt en saadan Ordning kunde medføre Udgift for Kirken, maa man, saaledes som Sagen foreligger efter Ikrafttrædelsen af den foran nævnte Lov, og specielt da det fremgaar af Lovens Motiver, at man ved den angivne Undtagelsesbestemmelse i § 1 har forudsat, at en Ferieordning for Folkekirkens Funktionærer enten allerede eksisterer eller tilvejebringes, nu finde det paakrævet, at der søges gennemført Adgang for Kirkens Funktionæ-

rer til en passende Ferie paa Vilkaar, der i det hele ikke er ringere end de efter Ferieloven gældende. Under Hensyn dels til, at Kirkebetjentforholdene maa antages at være saa forskelligt ordnede, at fælles Regler maa formodes at være vanskelige at tilpasse til alle forekommende Tilfælde, og dels under Hensyn til, at det iøvrigt er overladt til Menighedsraadene under Approbation af Provstiudvalgene — for Købstædernes Vedkommende under Approbation af Overtilsynet — at ordne Kirkebetjentforholdene, har man imidlertid ikke herfra villet give detaillerede Regler for en Ferieordning, men finder det rettest, at Menighedsraadene selv i Forbindelse med Provstiudvalgene — eller Overtilsynet — fastsætter de nærmere Regler for hver enkelt Kirkes Vedkommende i Regulativet for Kirkebetjeningens Tjenesteforhold m. v., men dog saaledes at det i Overensstemmelse med det allerede anførte holdes for Øje, at det tilstræbes, at der sikres Funktionærerne en Stilling, der i ethvert Fald ikke er ringere end efter Ferielovens Regler, i hvilken Forbindelse man skal bemærke, at det kan være rimeligt for nogle af Funktionærerne at give Adgang til en mere rigeligt beregnet Ferie, end Lovens Regler vilde hjemle, enten paa Grund af Tjenestens Art, de paagældende Funktionærers Forhold i det Hele eller under Hensyn til langvarig Tjenestetid ved Kirken, samt at Ministeriet vil finde, at Ferieordningen normalt ogsaa bør komme saadanne Personer tilgode, der har deres Hovedvirksomhed andetsteds end ved Kirken.

Det tilføjes, at der for de Funktionærer, der som Hovedindtægt fra Kirken oppebærer fast Honorar, ikke kan blive Spørgsmaal om nogen Feriegodtgørelse.

Ministeriet forudsætter, at Ferieordningen ved den enkelte Kirke i saa vidt Omfang som muligt søges ordnet saaledes, at de ved samme Kirke ansatte i Ferietiden uden særligt Vederlag fungerer for hinanden, saaledes som det er sædvanligt mellem Funktionærer indenfor den offentlige Administration; men den Omstændighed, at en saadan Ordning ikke er gennemførlig for alle en Kirkes Funktionærer, hvilket formentlig i mange Tilfælde vil gælde Gravene (Ringerne) paa Landet, maa ikke medføre, at disse Funktionærer undtages fra Ferieordningen, eller at der tilstaa dem Ferie paa mindre gunstige Vilkaar, og Kirken (Kirkebetjeningskassen, Kirkekassen) maa under saadanne Forhold udrede Udgifterne til den fornødne Vikarhjælp, dog saaledes at der drages Omsorg for, at denne Hjælp tilvejebringes paa den for Kirken efter Omstændighederne mest økonomiske Maade.

Sluttelig bemærkes, at Ministeriet, saafremt man paa Grund af det fremrykkede Tidspunkt ikke kan faa gennemført de fornødne Ændringer i Regulativerne, intet har at erindre imod, at Menigheds-

raadene midlertidig for indeværende Aar paa mere uformel Maade træffer Aftale om Sagens Ordning med Provstiudvalget — for Købstæderne Overtilsynet.

Hvilket herved meddeles til Efterretning og videre Bekendtgørelse, idet det fornødne Antal Eksemplarer af nærværende Cirkulære vedlægges til Omdeling blandt Provstiudvalgene og Menighedsraadene.

27. Maj 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Redaktionen af »Ny Verden«) ang. **borgerlig Begravelse fra Folkekirkens Begravelseskapper og disses Benyttelse af Personer, der ikke hører til Folkekirken.**

I Skrivelse af 26. April 1939 har Redaktionen udbedt sig Oplysning om, hvorvidt en Præst eller et Menighedsraad kan forbyde, at en borgerlig Begravelse foregaar fra Kirkens Kapel, samt om Kapellet kun staar til Raadighed for Medlemmer af Folkekirken.

I Anledning heraf skal man meddele, at der ikke af Præst eller Menighedsraad kan nedlægges Forbud mod borgerlig Begravelse fra Kirkens Kapel, idet man med Hensyn til de nærmere Bestemmelser iøvrigt henviser til §§ 2—4 i Lov Nr. 100 af 19. April 1907 om borgerlig Begravelse af Folkekirkens Medlemmer fra Folkekirkens Kirkegaarde og fra dens Begravelseskapper.

Med Hensyn til det andet rejste Spørgsmaal skal man derhos meddele, at Kapellet ogsaa staar til Raadighed for Ikke-Medlemmer af Folkekirken, idet herom henvises til Bestemmelsen om Begravelse af Personer, der staar udenfor Folkekirken, i § 5 i for nævnte Lov.

30. Maj 1939. Ministeriet for Handel, Industri og Søfart's Skriv. (til N. N. Spare- og Laanekasse) ang. **Spørgsmaal om en Sparekasses Forpligtelse til i nærmere angivne Tilfælde at udbetale Beløb, henlagte til Gravstedsvedligeholdelse.**

I en hertil gennem Sparekassetilsynet indkommen Skrivelse af 1. Oktober f. A. har Sparekassen udbedt sig Handelsministeriets Afgørelse af, hvorvidt Sparekassen er pligtig at udbetale visse paa Konto med Sparekassen henstaaende Beløb til Vedligeholdelse af Gravsteder paa A. Kirkegaard til Oplægning blandt Stiftsmidlerne, uanset at de enkelte Konti bærer Paategning om, at kun Renterne maa anvendes til nævnte Formaal, medens selve Kapitalen, naar Vedligeholdelsestiden er udløben, skal tilfalde Menighedsraadet.

I denne Anledning skal man efter stedfunden Brevveksling med Kirkeministeriet og Amtmanden over Hjørring Amt meddele, at Handelsministeriet maa holde for, at Sparekassen i Henhold til Bestemmelserne i § 18, 2det Stk., i kgl. Anordning an-

gaaende Kirkegaarde af 10. December 1927 er pligtig at udbetale de paagældende Beløb til Stiftsøvrigheden over Aalborg Stift til Oplægning blandt Kirkens Midler.

13. Juni 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Viborg Stift) ang. **Afslag paa et Andragende fra en Kirketiende ejer om at maatte erholde udbetalt Renterne af de for Salg af Gravsteder indkomne, blandt Stiftsmidlerne oplagte Beløb.**

I Fortsættelse af Skrivelse herfra af 17. Marts d. A. vedrørende det af Ejeren af Aalum Kirkes Tiende, Greve N. N., fremsendte Andragende om, at bl. a. Renterne af de for Salg af Gravsteder indkomne Beløb, som i Henhold til Lov Nr. 282 af 30. Juni 1922 § 25, Stk. 6, jfr. Lov af 29. Marts 1924, skal oplægges blandt Stiftsmidlerne, maa tilslædes udbetalt Tiendeejeren sammen med Renterne af Kirkens Tiendekapital, skal man — efter med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds Skrivelse af 16. f. M. at have modtaget Meddelelse om, at der hidtil ikke har fundet Indbetaling Sted af saadanne Kapitaler — tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at samtlige de i den nævnte Lovbestemmelse omhandlede Vederlag for Gravstedskøb maa indbetales til Stiftsøvrigheden i Overensstemmelse med Loven, og at Ministeriet ikke finder at kunne give Tilladelse til Udbetaling af Renterne af de paagældende Kapitaler.

26. Juni 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Biskoppen over Københavns Stift) ang. **Tilladelse for Estlands Sømandspræst i København til at forrette Begravelse af estniske Undersaatter paa Kirkegaardene i København og paa Frederiksberg og fra disses Kapeller.**

I et med Deres Højærværdigheds Skrivelse af 9. Juni 1939 hertil indsendt Andragende har lettisk Sømandspræst, Lic. theol. S. H. Poulsen, der af Styrelsen for den evangelisk-lutherske Kirke i Estland er kaldet til tillige at være Estlands Sømandspræst her i København, anholdt om Tilladelse til at forrette Begravelse af estniske Undersaatter med Benyttelse af den estniske evangelisk-lutherske Kirkes Ritual, idet Andrageren til Støtte herfor har henvist til, at tilsvarende Tilladelse er meddelt ved Skrivelse herfra af 17. August 1935, forsaavidt angaar Begravelse af lettiske Undersaatter, og at de lettiske og estniske evangelisk-lutherske Kirkers Begravelsesritualer, bortset fra sproglige Forskelligheder, er enslydende.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet intet finder at erindre imod, at det tillades Lic. theol. Poulsen som Estlands Sømandspræst at forrette Begravelser af estniske Undersaatter paa Kø-

benhavns og Frederiksberg Kirkegaarde og fra disses Kapeller med Benyttelse af den estniske evangelisk-lutherske Kirkes Ritual, uden at det skal være nødvendigt i hvert enkelt Tilfælde at indgive Ansøgning herom til Ministeriet. Derimod maa der, som hidtil, træffes Aftale med den paagældende Kirkegaardsbestyrelse om Begravelseskapellets Benyttelse, ligesom den sædvanlige Betaling herfor maa erlægges.

10. Juli 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Biskoppen over Haderslev Stift) ang., **hvorledes der skal forholdes med Hensyn til Dødsattester og Kirkebogtilførsler ved Begravelse af Medlemmer af det romersk-katholske Trossamfund, naar den stedlige Menigheds anerkendte Præst fungerer ved Begravelsen, m. m.**

I et med Deres Højærværdigheds Skrivelse af 2. Februar 1939 hertil indsendt Andragende har Sognepræst for den danske Menighed i Sønderborg N. N. udbedt sig Oplysning om hvorledes der skal forholdes med Hensyn til Dødsattester og Kirkebogtilførsler ved Begravelse af Medlemmer af den romersk-katholske Menighed, naar den stedlige anerkendte romersk-katholske Præst fungerer ved Begravelsen.

Ved Sagens Fremsendelse hertil har Deres Højærværdighed næst at oplyse, at de romersk-katholske Menigheder i Haderslev, Aabenraa og Sønderborg ikke har egne Kirkegaarde, og at der ej heller findes kommunale Kirkegaarde i disse Byer, anført, at den almindelige Regel her, hvor Dødsstedets Personregister registrerer samtlige Dødsfald, formentlig maa være, at der kun i de Tilfælde, hvor Begravelsen foregaar i det Sogn, hvor Dødsfaldet har fundet Sted, bør ske Tilførsel til Kirkebogen om Dødsfaldet (Begravelsen), og at den originale Dødsattest i Henhold til § 4, sidste Stykke, i Justitsministeriets Bekendtgørelse af 25. Marts 1931 i disse Tilfælde skal afleveres til den anerkendte romersk-katholske Præst, naar den afdøde tilhørte den stedlige romersk-katholske Menighed. Endvidere maa der naturligvis altid paa Begravelsesstedet ske Tilførsel til vedkommende Kirkegaardsprotokol.

Med Hensyn til de nærmere Regler har Deres Højærværdighed derhos anført, at der efter Deres Formening gælder følgende, naar den afdøde tilhørte den romersk-katholske Menighed:

I de Tilfælde, hvor Begravelsen sker udenfor en af de nævnte Købstæder, udfærdiger den romersk-katholske Præst, i Medfør af § 16, Stk. 2, i den fornævnte Bekendtgørelse den fornødne grønne Genpart af Dødsattesten, medens den originale Attest ved Ugens Udløb tilstilles den stedlige Sognepræst til Videresendelse til Embedslægen. Udover denne Ekspedition paahviler der ikke den paagældende Sognepræst nogen Funktion i disse Tilfælde, lige-

som der ikke bør ske nogen Tilførsel til Folkekir-
kens Ministerialbøger paa Dødsstedet angaaende
Dødsfaldet.

I de Tilfælde, hvor Begravelsen derimod foregaar
i en af Købstæderne, foretages der Tilførsel til den
romersk-katholske Menigheds Ministerialbøger om
Dødsfaldet, men derimod ikke til Folkekirken.
Med Hensyn til den originale Dødsattest forholdes
der paa ganske samme Maade som i foregaaende
Tilfælde, hvorhos den romersk-katholske Præst i
Henhold til Bestemmelsen i § 6, Stk. 2, udfærdiger
en grøn Genpart af Attesten til Forevisning for den
stedlige Sognepræst, før den afdøde begravnes paa
Folkekirken Kirkegaard.

I Anledning af det saaledes foreliggende skal man
tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse,
at Ministeriet kan tiltræde det af Deres Høj-
ærværdighed anførte, dog med den Ændring, at der
i de Tilfælde, hvor et Medlem af den romersk-katholske
Menighed begravnes paa en Kirkegaard uden-
for de nævnte Byer, ogsaa maa ske Tilførsel til Be-
gravelsesstedets folkekirkelige Ministerialbog, idet
Hovedreglen maa være, at en kirkelig Handling,
der foretages i et Sogn, altid skal indføres i dette
Sogns Ministerialbøger.

Efter den Anledning, Sagen dertil giver, undlader
man ikke at henlede Opmærksomheden paa, at der
ikke findes nogen anerkendt Præst for den romersk-
katholske Menighed i Aabenraa, saaledes at Begrav-
elser paa Kirkegaarden i Aabenraa af Medlemmer
af den nuværende romersk-katholske Menighed her
skal tilføres Folkekirken Ministerialbøger, ligesom
Dødsattesterne i disse Tilfælde skal afleveres til
Sognepræsten i Aabenraa.

11. Juli 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stifts-
amtmanden og Biskoppen over Aalborg Stift) ang.
Bestemmelsen i kgl. Anordning af 10. December
1927 § 18, Stk. 2, hvorefter Vederlaget for Grav-
stedsvedligeholdelse, naar det erlægges med et
Beløb en Gang for alle, skal oplægges blandt
Kirkens Midler.

I Anledning af den med Stiftsøvrighedens Skriv-
else af 29. Juni 1939 hertil indsendte Sag, hvoraf
det fremgaar, at Ørding Sogns Menighedsraad har
væget sig ved til Stiftsmidlerne at indbetale Ved-
ligeholdelseskapitalerne for følgende to Gravsteder
paa Ørding Kirkegaard, nemlig N. N.'s Gravsted,
200 Kr., og Gaardejer P. P.'s og Hustrus Gravsted,
200 Kr., skal man meddele til Efterretning og vi-
dere Bekendtgørelse, at Ministeriet maa holde for,
at de omhandlede to Kapitaler i Henhold til Be-
stemmelsen i kgl. Anordning af 10. December 1927
§ 18, Stk. 2, om »at Vederlaget skal oplægges blandt
Kirkens Midler«, hvorved for Landsbykirkers Ved-
kommende forstaas Stiftsmidlerne, bør inddrages
blandt disse, idet Ministeriet iøvrigt ikke undlader

at henvide til, at der ikke i de foreliggende Tilfælde
er truffet testamentarisk Bestemmelse om, at Be-
løbene skal indsættes i den Sparekasse, hvor de nu
henstaar.

5. Aug. 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Repræ-
santanterne for det mosaiske Trossamfund) ang.
Forevisning af Skifteretsattest, forinden Begravelse
foretages paa det mosaiske Trossamfunds
Kirkegaard.

Paa dertil af Justitsministeriet given Foranledning
skal man herved anmode Repræsantanterne om at
ville indskærpe Præsterne ved det mosaiske Tros-
samfund, at de ikke maa foretage nogen Begravelse,
før der er forevist dem en Attest fra Skifteretten
om, at Dødsfaldet er anmeldt for denne, og at Over-
trædelse af denne Forskrift medfører Bødestraf for
Præsterne i Medfør af § 2 i Lov Nr. 155 af 30. No-
vember 1874 om Skifte af Dødsbo og Fællesbo.

9. Aug. 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stifts-
amtmanden og Biskoppen over Lolland-Falsters Stift)
ang. Spørgsmaal om Indførelse af en Ordning,
hvorefter Udgiften til Gravkastning overføres til
Kirkekassen og lignes paa Menigheden.

I et med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 29. Juli
d. A. hertil indsendt Andragende har Thorslunde
Menighedsraad anholdt om Tilladelse til, at Beta-
lingen for Gravning og Tilkastning af Grave paa
Thorslunde Kirkegaard maa udredes af Kirkekassen,
saaledes at de aarlige Udgifter herved lignes paa
Menigheden.

I Anledning heraf skal man til Efterretning og
videre Bekendtgørelse tjenstlig meddele, at Ministe-
riet, uanset at Overførelsen af den heromhandlede
Udgift til Gravkastning paa den kirkelige Ligning
er uden positiv Hjemmel i den kirkelige Lovgiv-
ning, efter Omstændighederne ikke vil modsætte sig,
at denne Ordning praktiseres, forsaavidt angaar
Thorslunde Kirkegaard, dog kun under Forudsæt-
ning af, at der tages behørigt Hensyn hertil ved
Fastsættelsen af de Beløb, som i Henhold til Kirke-
gaardsvedtægten vil være at afkræve som Betaling
for Gravstedets Erhvervelse, idet disse Takster bør
afpasses herefter, saaledes at det, naar det drejer
sig om Begravelse af udensognsboende eller af uden
for Folkekirken staaende Sogneboende, tages i Be-
tragtning, at disse ikke har ydet noget Bidrag til
Sognets Kirkeligning og altsaa heller ikke til de
gennem denne tilvejebragte Beløb til Dækning af
Udgifterne til Graves Kastning, forsaavidt disse Ud-
gifter efter den i Sognet bestaaende Ordning er lagt
over paa Kirkeligningen, jfr. herved Princippet i
Lov af 30. Juni 1922 om Vedligeholdelse af Kirker
og Kirkegaard m. m., § 25, Stk. 4 og 5, sidste Pkt.

11. Sept. 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Lands-
retssagfører F. Bornemann) ang. Afslag paa et An-

dragende om Tilladelse til Ligflytning i et Tillæde, hvor der forelaa Indsigelse fra vedkommende Gravstedsejer.

I et hertil indsendt Andragende har De som Sagsfører for N. N., nu boende i A., anholdt om Tilladelse til at lade Liget af hans den 29. Juni 1938 afdøde Hustru O. N., født P., der er begravet i sine Forældres,, Familiegravsted paa Korsør Kirkegaard, flytte til det ham tilhørende Familiegravsted paa Frederikshavn Kirkegaard.

Det fremgaar af Sagen, at afdøde Fru O. N.'s to Søstre, Fru A. A. og Fru R. R., der har Skøde paa det omhandlede Familiegravsted i Korsør, har erklæret ikke at ville give Tilladelse til, at Liget flyttes.

I Anledning heraf skal man herved meddele, at Ministeriet vilde være villigt til at tage Andragendet under velvillig Overvejelse, saafremt Samtykke til Ligflytningen forelaa fra de paagældende Indehavere af Skødet — og dermed Dispositionsretten — med Hensyn til Gravstedet i Korsør, men at det formentlig stiller sig tvivlsomt, hvorvidt en Opgravning og Flytning af Liget vil kunne gennemføres mod Gravstedsejernes Protest, hvorfor Ministeriet maa have Andrageren henvist til først at søge dette Punkt berigtiget, enten ved en Overenskomst med Gravstedsejerne eller ved at søge sin Ret til — under Forudsætning af Ministeriets Godkendelse — at foranstalte den ansøgte Ligflytning fra Gravstedet i Korsør anerkendt ved Dom.

27. Sept. 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Biskoppen over Roskilde Stift) ang. **Begravelse af Personer, der er døde af smitsomme Sygdomme.**

I Skrivelse af 29. August 1939 har Deres Højærværdighed i Anledning af en af Provsten for Merløse og Tuse Herreder fremsat Forespørgsel om, hvorvidt der kræves særlige Reglers Iagttagelse, for at Begravelse kan finde Sted i Kirken af Personer, der er døde af smitsomme Sygdomme, udbedt Dem en Udtalelse i Sagen fra Ministeriet, derunder ogsaa med Hensyn til, hvilke Sygdomme saadanne særlige Reglers Iagttagelse vedrører.

I Anledning heraf skal man til Efterretning og Bekendtgørelse for Provsten tjenstlig meddele, at man om Sagen har brevvekslet med Sundhedsstyrelsen, der har udtalt, at i Henhold til Justitsministeriets Regulativ for Behandling af Lig af 8. Juni 1921 maa Lig af Personer, der er døde af de i Epidemilovens § 6, 1ste Stk., nævnte Sygdomme (Kolera, Pest o. s. v.), ikke henstaa i Kirken eller Vaabenshuset (§ 1 b), og Begravelsen skal foregaa fra det Sted, hvor Liget har henstaaet (§ 1 f). For andre Sygdomme under offentlig Behandling og smitsomme Sygdomme, der ikke er taget under offentlig Behandling, kan Epidemikommissionen kræve lignende Bestemmelser gennemførte.

25. Oktober 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Roskilde Stift) ang., **hvorvidt Retten til et af en afdød Persons Bo bekostet Gravsted tilkom dennes nærmeste Slægtninge eller Universalarvingen i Boet, der ikke var beslægtet med den afdøde.**

I et med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 6. Oktober 1939 hertil indsendt Andragende har Formanden for Kalundborg Menighedsraad, Sognepræst N. N., udbedt sig Ministeriets Afgørelse i følgende Sag:

O. O. af Kalundborg, der afgik ved Døden den 31. Maj 1939 og blev begravet paa Kalundborg Kirkegaard, havde i sit Testamente indsat sin Husbestyrelse, Frøken P. P., som sin Universalarving, saaledes at hun arvede hele hans Formue — bortset fra forskellige Legater — med Forpligtelse til at overtage de Boet paahvilende Forpligtelser.

I Henhold hertil har nævnte Frøken P. P. udredt Betalingen for Erhvervelsen af O. O.'s Gravsted paa Kalundborg Kirkegaard og derefter af Kirkeværgen modtaget Skøde paa Gravstedet,

Afdødes Broder, N. O., har herefter paa egne og to Søstres Vegne gjort gældende, at Frøken P. P., uanset at hun som Universalarving i Boet har bekostet Gravstedet, ikke har Krav paa Retten til det paagældende Gravsted, og anmodet om, at der i Stedet maa blive udfærdiget Skøde paa Gravstedet til Afdødes nærmeste Slægtninge, hans Søsken.

Frøken P. P. har fastholdt sin Ret til Gravstedet, idet hun dog har erklæret sig villig til at underkaste sig Ministeriets Afgørelse i Sagen.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at der efter Ministeriets Formening ikke vil kunne tillægges den Omstændighed nogen særlig Vægt, at Frøken P. P. har udredt Betalingen for Gravstedet, idet denne som en Del af Begravelsesomkostningerne under alle Omstændigheder skulde udredes af Dødsboets Midler — altsaa af Frøken P. P. som Universalarving — uanset, hvem Gravstedsretten skulde tilkomme.

Idet der dernæst ikke af Testamentet eller af Sagens Omstændigheder iøvrigt fremgaar noget Holdpunkt for den Antagelse, at det skulde have været Afdødes Ønske, at Gravstedsretten skulde tilkomme Frøken P. P. fremfor Afdødes Familie, maa det forekomme Ministeriet naturligt, at Skødet og dermed Gravstedsretten overføres til Afdødes nærmeste efterladte, altsaa hans Søsken, hvorved bemærkes, at den Omstændighed, at Frøken P. P. var indsat til at arve Hovedparten af Afdødes efterladte Formue, ikke kan være afgørende med Hensyn til Gravstedet, idet dette ikke kan anses som et under Formuen hørende økonomisk Aktiv.

(Fortsættes i næste Nr.).

FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling C.

795. Hr. Havebrugskandidat H. Breinholt Nielsen, Akademihaven, Sorø.
796. Hr. Graver og Kirkegaardsgartner G. Back Nielsen, Strandvejen 44, Humlebæk.
797. Anlægsgartnerfirmaet »Sorana«, Vesterbro 65, Aalborg.
798. Hr. Stenhuggermester Poul B. Lou, Vestre Stationsvej 1², Odense.
799. Hr. Stenhuggermester A. Aabye Olsen, Præstø.
800. Hr. Stenhuggermester Andersen & Raaschou, Hans Egedesgade 2, N.
801. Hr. Stenhugger Th. Jørgensen, Øresundsvej 106⁴ S.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

10/6 (Frederiksbergbladet): Blomstertyverier paa Frbg. Kgd.

12/6 (Sønderjyden): Anlægget af Rise Kgdsudv. ventes færdig i Sommer (Havearkitekt *Junggren Have*).

12/6 (Nakskov Kgd.): Urnehave paa Nakskov Kgd. er udf. efter Graver *Johnsens* Anvisninger; Omkostn. ca. 5000 Kr.

12/6 (Randers Amts Avis): Vandalisme paa den mosaiske Kgd.

13/6 (Næstved Tid.): De ny Kgd. i Roholte indviedes i Søndags af Pastor *Skovgaard Petersen*.

15/6 (Haslev Avis): Højere Takster i Ringsted?

15/6 (Jydske Tid.): Asserballe, Ulkebøl og Dybøl Kgd. skal udvides.

21/6 (Silkeborg Avis): Hammel Kgd. skal udvides.

22/6 (Nationalt.): Det aktuelle Sorø.

23/6 (Skagens Avis): Skagen gl. Kgd. er nu blevet Mindelund (se »V. K.« XV S. 20-22).

25/6 (Berl. Tid.): Udgravn. af gl. Kgd. i Kbhvn.

25/6 (Berl. Tid.): Store Planer til Beskyttelse af Landsbykirkegd.

26/6 (Sorø Amts Dagbl.): Tjæreby ny Kgd. og Kapel indviedes i Gaar af Provst *Hee Andersen*.

29/6 (Hobro Venstrebl.): Gerning Kgd. skal udvides.

30/6 (Kristelig Dagbl.): Biskop *Fuglsang Damgaard* har skænket et Krucifix til Ll. Lyngby Kgd.

30/6 (Flensborg Avis): Rømø Kgd. er nu udvidet.

1/7 (Nykøbing F. Soc.-Dem.): Stubbekøbing Kgd. udvides (Havearkitekt *Johannes Tholle*).

4/7 (Aalborg Amtstid.): Kapellet paa Aalborg Kgd. istandsættes.

5/7 (Nordsj. Soc.-Dem.): Gravet sit eget Barns Grav under Strejken.

6/7 (Venstres Folkebl.): Der skal rejses Mindesmærke paa Marinegraven i Korsør.

8/7 (Ringsted Folketid.): Sorø gl. Kgd.

11/7 (Skive Venstrebl.): Der skal udføres for 33,000 Kr. Regulerings-, Kloak- og Vejarb. paa Skive Kgd.

13/7 (Sydvestjyll.): Der afsættes Jord til Udv. af Hunderup Kgd.

16/7 (Fyns Soc.-Dem.): Der er 46,000 Grave paa Odense Assistens Kgd.

18/7 (Sorø Amtstid.): Der er projekteret Mur om Skelskør Kgd.

21/7 (Kalundborg Folkebl.): Udv. af Aarby Kgd.

25/7 (Flensborg Avis): Rømø Kgd. indviedes i Søndags af Provst *Schülein*.

26/7 (Rosk. Tid.): Der er indrettet Urnehave i Ballerup.

29/7 (Holbæk Amts Venstrebl.): Kundby Kgd. udvides med ca. 8000 Kv.-Alen.

29/7 (Næstved Tid.): 3 Dages Gravermøde i Næstved.

1/8 (Rosk. Tid.): Træerne paa Særløse Kgd. er blevet fredet.

4/8 (Sydsj. Soc.-Dem.): Kirkegaardsfolkernes Aarsmøde.

4/8 (Rosk. Soc.-Dem.): Taastrup Nykirke udvides og er snart færdig.

4/8 (Nordsjæll. Venstrebl.): Ny Kgd. i Hillerød?

8/8 (Silkeborg Avis): Et Ligtræ fundet paa Bording Kgd.

11/8 (Ringsted Folketid.): Sorø Kgd. som et Frimærkealbum.

13/8 (Fyns Tid.): Ved Kirkeport og Kgd.sdige.

14/8 (Østsjæll. Folkebl.): Konkurrence om Træmonumenter til Gentofte Kgd.

18/8 (Nordsjæll.): Der plukkes Hyben paa Hørsøholm Kgd.

21/8 (Ringsted Folketid.): Slaglille Kgd.

22/8 (Samsø Folketid.): De nye Laager til Besser Kgd. er tegnet af Arkitekt *Folke*, Ollerup.

23/8 (Horsens Folkebl.): Til Brødstrup Kgd. er der afsat endnu et Areal i Byplanen.

26/8 (Fyns Tid.): Gamle Træer paa Ryslinge Kgd.

29/8 (Aarhus Amtstid.): Tranebjerg Kgd. skal udvides med ca. 600 Grave.

30/8 (Socialdem.): De Faldnes Minde hædres Landet over d. 29. Aug.

1/9 (Vejle Soc.-Dem.): Sogneraadet gaar imod Menighedsraadets Planer om Udv. af den ny Kgd. i Brande.

1/9 (Jydske Tid.): Den ny Kgd. i Højrup indviedes af Pastor *Poulsen*.

4/9 (Roskilde Avis): Den ny Kgd. i Taastrup er i Gaar indviet af Pastor *Imm. Petersen*; (Havearkitekt *E. Erstad-Jørgensen*; Anlægsgartner *Michael Larsen*;

Omkostn. Kr. 48,850). Der er Plads til 810 Grave.
5/9 (Horsens Soc. & Dem.): Horsens Byraad ønsker Vestre Kgd. udvidet.

7/9 (Kolding Soc. & Dem.): Menighedsraadene og Kirkegaardene.

8/9 (Holbæk Amts Soc. & Dem.): Landsbygravere paa Kursus.

9/9 (Berl. Tid.): Konkurrence om Gravmæler til Mariebjerg Kgd. (Gentofte).

9/9 (Berl. Aften): Forbedringer paa Kbh. Kgd.

9/9 (Holbæk Amtstid.): Kirke-Eskildstrup Kgd. reguleres af Havearkitekt *Johannes Tholle*.

9/9 (Himmerland): Hobro Kgd.

10/9 (Fyns Tid.): Broholm Kgd. udvides af Inspektør *O. Raahauge Askegaard*.

10/9 (Fyns Stiftstid.): Otterup Kgd. er udvidet.

11/9 (Sorø Amts Dagbl.): Tersløse Kgd. reguleres af Lektor *G. Georgsen*.

11/9 (Nordsjæll.): Hillerød Kgd. skal udvides.

12/9 (Aarhus Amtstid.): Egens Kgd. skal udvides, og der skal opføres et Ligkapel.

12/9 (Fr. borg Amts Avis): Kgd.sspørgsm. i Balserup er løst.

15/9 (Fyns Tid.): Middelaldergrave paa Sortebrødretorv i Odense.

15/9 (do.): Der er rejst et smukt Kors paa Kattolsk Kgd. i Odense.

18/9 (Berl. Aften): Videnskab og Gravfred.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

2/6 (Stjørdatingen): Meråker Kgd. udvides.

3/6 (Adresseavisen): Gl. Lademoen Kgd. omlægges i Sommer.

8/6 (Dagsposten): Levanger Kgd. udvides.

10/6 (Vestopland): Hoff. Kgd. forskønnes.

13/6 (Østlendingen): Forskønnelse af Øvre Rendal Kgd.

15/6 (Dagsposten): Yderligere Kgd.splads i Trondheim.

21/6 (Sogn og Fjordane Lutanger): Udv. af Mjømma Kgd.

23/6 (Østfold Bygdebl.): Vore Kgd.

30/6 (Akershus Amtstid.): Udv. af Ås Kgd.

30/6 (Asker og Bærums Budstikke): Tanum Kgd. skal udvides.

16/7 (Dagsposten): Herredsgt. *Solberg* skal forskønne Lademoen Kgd.

21/7 (Fritt Folk): Oslos nye Urnelund.

27/7 (Hedemarkingen): Hamar Kgd. udvides.

28/7 (Morgenavisen): Bergens nye Urnelund paa Solheim.

14/8 (Østlendingen): Ombygning af Gjesåsen Kgd.

16/8 (Indre Smålendingenes Avis): Skæmmende Gravsteder ved Mysen Kgd.

25/8 (Eidsvold Blad): Udv. af Langseth Kgd.

26/8 (Hadeland): Grinaker Kgd. skal restaureres.

FRA SVENSKKE KIRKEGAARDE

5/6 (Trelleborg Tid.): Vakker Donation til Trelleborg Krematorium.

19/6 (Nambotten Kurier): Ligbrændingskonference i Luleå.

6/7 (Göteborgs-Tidningen): En hel Kgd. bygget paa Princippet *Samgrav*.

16/7 (do.): Østre Gravkapel bør bygges om.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Landsbygraveren Nr. 6: Delegeretmødet i Vejle. Landsbygravernes Lønningsforhold. Offentlig Udgift. Privat Indtægt. Kursuset i Randers. — Nr. 7: Sygdom i Thuja. Hornslet Kirke. Ventesal og Skænkstue i Kirken. Cirkulære om Ferie. Sommerudflugten paa Sjælland. — Nr. 8: Søndagsbegravelserne maa indskrænkes. Kursus i Hadsten. Kursus paa Høng Husmandsskole. — Nr. 9: Det første Skridt. Fra Studierejsen til Odense og Sydfyn. Den nye Vedtægt for Landsbykirkegaarde. Landsbygravernes Lønningsforhold m. m.

Menighedsraadenes Blad Nr. 6: Menighedsraadenes Kasser. Nr. 8: Landsbygravernes Lønningsforhold.

Præsteforeningens Blad Nr. 29: Under de bevægede Dage ^{29/6-4/7}. Der er Forargelse omkr. Nikolaj Plads. — Nr. 30: Vore Kirkegaarde.

Ignis Nr. 7: Svenska eldbeg. Boråsavdeling. Tillkomsten av kapellkrematoriet å St. Sigfrids griftegård i Borås. Kapellkrematoriet i Borås. Et besök vid krematoriet i Borås. Boråskrematoriet som arkitekturverk och dess konstnärlige utsmyckning. Den skulpturella keramiske utsmyckningen i Borås krematorium. St. Sigfrids griftegård i Borås. Invigningen av krematoriet i Borås. — Nr. 8: Dödstro och livstro. Är vår jordfästningsritual tidsenlig. Förslag till allm. bestämm. för urngravar. Sverigas första krematorietävling. Urnlunden i Söderhamn. Lägra taxa för öppnandet av urngrav än för kistgrav. Konstnärlig utsmyckning av krematoriet i Trelleborg.

Der Friedhof Nr. 2: Unsere Aufgabe. Von den Werkstoffen Eisen, Stein, Holz für das Grabmal.

Die Feuerbestattung Nr. 1: Zehn Jahre Reichsfeuergesetz. Zehn Jahre Groszdeutscher Verband für Feuerbestattung. Kulturgeschichtliches der Feuerbestattung. Aufruf an die Verbandvereine und Anhänger der Feuerbestattungsbewegung.

Svensk kyrkotidning Nr. 34: Kyrkogårdsinvigning i Karlskoga.

BOGANMELDELSER:

Lustgården 1943, Aarsskrift fra »Föreningen för dendrologi och parkvård«, 80, 163 S., Stockholm 1944.

Aarsskriftet er i Aar lidt mindre end vanligt, men Indholdet af samme høje Kvalitet som de foregaaende Aar. Dette gælder i særlig Grad den af Trädgårdsarkitekt *Sv. A. Hermelin* redigerede Artikel »Landskabsvård«. Heri fortælles om de Skønheder, Naturen saa rigt ødsler paa os, og om hvordan disse Værdier let ødelægges af Menneskers Uforstand. Det samme har *Johannes Tholle* i en Række Artikler i *Gartner-Tidende* og i en Pjece gjort opmærksom paa; det er godt saadan, for det kan ikke siges for ofte.

Skriftställare *Carl Rylander* fortæller om sjældne Træer i Linköping. En lignende Beskrivelse om Vallø Stifts Have udkommer om kort Tid. Saadanne Beskrivelser er værdifulde for Eftertiden.

Byråsdirektør *Sonnesen* viser en morsom Statistik over ansatte Gartnere ved Kommuner og Kirkegaard i Sverige.

En Undersøgelse over Træer viser som ventet, at *Robinia Pseudacacia* ikke trives meget nord for Göteborg, med mindre aklimatiserede Træer i Sverige formeres vegetativt.

De strenge Vintres Ødelæggelser er i dette Aarskrift kortlagt og beskrevet for Arboretet i Drales Vedkommende.

Trädgårdsarkitekt *Gösta Schuwert* fortæller om *Karolinska sjukhusets Park*, som han har udført i Samarbejde med nogle Arkitekter. At Sverige har gode Betingelser for fin og harmonisk Havearkitektur, er dette et smukt Bevis paa, og samtidig tyder det paa, at svenske Havekunstnere benytter sig af Naturen paa en nænsom Maade.

Professorinde *Else Dahl*, som har skrevet den fortrinlige »Handbok i kyrkogårdsvård«, fortæller om denne Bogs Tilblivelse.

En Del mindre Artikler fortæller om sjældne og særlig smukke Træer og Buske.

Endelig findes som sædvanligt den dejlige Litteraturfortegnelse over dendrologiske Bøger, som udkom i 1942.

Og som jeg plejer det, vil jeg slutte med at misunde Svenskerne denne storartede Forening med dens meget lærerige Aarsskrift.

E. Qwist.

Holger Wedege: »Plantedrivning i Privathaver« og **Tønnes Bacher:** »Blomsterløg og Blomsterknolde i Haven«. J. E. Ohlsens Enkes Forlag, 16°, 103 S. og 115 S., Kbh. 1944.

Firmaet J. E. Ohlsens Enke har udsendt de to første Bøger af Serien »OELommeHavebøger«.

I »Plantedrivning i Privathaver« redegøres der først for Bygningen, Indretningen og Pasningen af Drivbænke og Drivhuse, dernæst omtales meget indgaaende de Kulturer, der egner sig for Drivbænke

og Drivhuse, og hvorledes de drives frem. Sluttelig findes der en Driftsplan for Bænk og Hus.

I »Blomsterløg og Blomsterknolde i Haven« findes der først en Dyrkningsvejledning, dernæst noget om Drivning i Stue, noget der sikkert vil interessere alle Husmødre og endelig en Beskrivelse af og Vejledning for de forskellige Arter.

Foruden et righoldigt Register forefindes der mange gode Billeder og Illustrationer.

Bøgernes Format er saadan, at Haveejeren nemt kan have dem i Lommen (selv ved Arbejdet i Haven) og hurtigt kan slaa op i dem i et Tvivlsspørgsmaal. Da de desuden er kartonneret i smukke Farver, vil de ogsaa pynte i Bogreolen, naar de ikke er i Brug.

Alice Nissen.

Johannes Tholle: Et Vandbassin er let at lave. Povl Branners Forlag, 8°, 120 Sider, Kbh. 1944.

Fra Tidernes Morgen har det været Skik at behandle den levende og glade Haves Problemer med en Gravalvor, der kun rimer slet med Emnets Forøjelighed. Her er en glædelig Undtagelse fra Regelen. Alle Kapiteloverskrifterne er som muntre Fanfarer, og Teksten følger godt efter, f. Eks. som naar Forfatteren fortæller om en bestemt Slags Bro, at den bør »gøres saa lille, at den faar Karakter af det, Hr. Peder kastede sine Runer over« o. s. fr. Det er altsammen baade morsom og lærerig Læsning.

Forlaget har givet Bogen det nydeligste Udstyr, bl. a. trykt den paa fint Papir, der lader det smukke og interessante Billedmateriale komme til sin Ret. Skal der indvendes noget, maa det blive mod Bogens Titel, der ingenlunde dækker det righoldige Indhold, der langt fra udelukkende handler om Fremstilling af Bassiner, men tværtimod beskæftiger sig med alle Forhold vedrørende Vand i Haver paa en klar, instruktiv, inspirerende og som nævnt særdeles fornøjelig Maade.

Hans Rønø.

Louis Petersen: Kirkelovene af 1922, O. Lohses Forlag, 8°, 484 S., Kbh. 1944.

I nærværende har Ekspeditionssekr. *Louis Petersen* i Kirkeministeriet efter en Ide af Kirkeminister *V. Holbøll* ikke alene givet Læserne selve Kirkelovene, men ogsaa Cirkulærer m. m., som knytter sig hertil samt kommenteret disse forskellige Ting, samt medtaget de Afgørelser, der er truffet gennem Resolutioner, hvorved Bogen faar en ganske særlig Brugsværdi. Ganske vist kan man finde et og andet ogsaa i Haandbog for Menighedsraad og Kirkelig Haandbog ligesom Kirkegaardshaandbogen naturligvis ogsaa giver, hvad man kan vente at finde om disse særlige Forhold; men de førstnævnte er ikke komplette, og siden den sidste er udkommet, er der jo ogsaa udsendt nye Cirkulærer. Forfatteren holder sig strengt til, hvad der staar i Kirkelovene,

og da der i disse f. Eks. ikke staar noget om Ferie for Landsbygravere, hvad der derimod staar i Cir- kulærene, staar der heller ikke noget om dette i den nye Bog. Sagregisteret er meget knapt, og Forfatteren henviser til at bruge et mere udførligt Sagregister, som findes i en i 1937 udkommen Bog af Fuldm. Frk. A. Siersted, hvilket maa forekomme noget upraktisk. Og forøvrigt findes heller ikke i dette Sagregister, der dog er paa c. 80 Sider (af Bogens 150 S.), noget om den allerede nævnte Glose Ferie. Bortset fra, at der klæber en saadan Mangel ved Bogen, er den god at have og anbefales til alle og enhver, der arbejder med Kirkegaarde eller andre Sager, hvor man har Brug for let og korrekt at faa Oplysninger om de til Kirkelovgivning- gen knyttede Forhold.

Dansk Naturfredning. Aarsskrift 1943—44. Danm. Naturfredningsf., 8°, 136 S. Kbh. 1944.

Iblandt Skriftets Bidrag lægger man navnlig Mærke til Nationalmuseets Direktørs Artikel om Fredning- en af vore Landsbykirkers Omgivelser, og man for- bavsnes, naar man gennem Dr. Nørlunds Artikel faar at vide, at et af Statsministeriet nedsat Udvalg til at beskæftige sig med Fritlægning m. m. af vore Kirkegaarde endnu ikke har haft noget Møde. Iøv- rigt erfares det andetsteds i Aarsskriftet, at der er fredet Træer paa Kirkepladsen i Kerteminde, andre Træer paa Særløse Kirkegaard samt Udsigtsforhold ved Bjernede Kirke.

Maksimalpriser. Frugt og Grøntsager 1944—45. Uds. af J. E. Ohlsens Enkes Frøhandel. Lommeform- at. Kbh. 1944.

Et nemt og praktisk lille Hefte, som Firmaet ud- sender som Service for Kunderne.

Hagebok for barn og ungdom. Udg. af Norsk Skulehageforbund. 5. og 6. Udg. Oslo 1944, Lom- meformat.

Af Professor O. Skards Bog for Skolehavebørnene er der i Aar udkommet en 6. Udgave tilligemed en Særudgave af første Del af samme, der begge frem- træder i praktisk Format og er ledsaget af letfatte- lige Illustrationer.

RESOLUTIONER m. m.

(Fortsat fra S. 12).

Det tilføjes, at saafremt Frøken P. P. ikke finder at kunne acquiescere ved Ministeriets Afgørelse, maa Spørgsmaalet eventuelt afgøres af Domstolene.

4. Novbr. 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Bis- koppen over Københavns Stift), hvori — i Anled- ning af, at Grøndals Sogns Menighedsraad i det med Biskoppens Skrivelse af 8. September 1939 fremsendte Andragende havde anholdt om, at der maatte gives Beboerne af det nævnte Sogn, der ved kgl. Resolution af 26. Januar 1922 udskiltes fra

Brønshøj Sogn, Ret til at blive begravet paa Brønshøj Kirkegaard — efter Brevveksling med Køben- havns Magistrat og i Tilslutning til det af Magi- straten udtalte meddeles, at Ministeriet ikke finder at kunne bifalde, at der gives Beboerne af Grøndals Sogn den ansøgte Ret til at blive be- gravet paa Brønshøj Kirkegaard.

4. Novbr. 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til N. N.), hvorved meddeles Tilladelse til, at Liget af en paa Garnisons Kirkegaard begravet Kvinde optages og brændes og til, at Askeurnen derefter nedsættes i Gravstedet.

I et til Københavns Begravelsesvæsen stilet, hertil fra Justitsministeriet oversendt Andragende har De ansøgt om Tilladelse til, at Liget af Deres den 18. December 1933 afdøde og paa Garnisons Kirkegaard (Litra . . Adl. . . Linie Nr. . .) den 22. December s. A. begravede Hustru, O. N., maa blive optaget og brændt og Urnen bagefter nedsat sammesteds, idet De til Støtte for Deres Andragende har anført, at Deres afdøde Hustru, foruden i en ydre Trækkiste, ogsaa blev nedsat i en indvendig Zinkkiste med fastloddet Laag.

I Anledning heraf skal man meddele, at Mini- steriet efter stedfunden Brevveksling med Sundheds- styrelsen og Overtilsynet for Garnisons Kirke bi- falder det ansøgte paa Vilkaar, at Liget, saafremt Zinkkisten ikke er i forsvarlig Stand, for Transpor- ten til Krematoriet nedsættes i en til Ligbrænding egnet Kiste.

4. Dec. 1939. Kirkeministeriets Skriv. (til Stifts- amtmanden og Biskoppen over Roskilde Stift) ang. Gravstedsejeres Ret til at overdrage Vedligehold- elsen af deres Gravsteder til hvem, de vil.

I Anledning af det med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærydigheds Skrivelse af 15. November 1939 hertil indsendte Andragende, hvori hidtilvæ- rende Graver ved A. Kirke N. N., der er afskedi- get som Graver fra den 31. Oktober d. A. at regne, forespørger, om Menighedsraadet har Ret til at fast- sætte, at Vedligeholdelsen af Gravsteder paa Kirke- gaarden kun kan overdrages til Graveren, skal man herved tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at man paa tidligere Forespørgsel om en saadan Eneret for Graveren har svaret, at uanset om denne Eneret maatte kunne siges at være i ligefrem Strid med nogen bestemt Lovregel, maatte Ministeriet i ethvert Fald være af den Formening, at en saadan Eneret ikke kan anses stemmende med Lovens Aand og Mening, idet der bør gives Grav- stedsejere Ret til at overdrage Vedligeholdelsen af deres Gravsteder til hvem, de vil, naar blot Kirke- gaardsvedtægtens Bestemmelser holdes efterrettelig, og hertil maa Ministeriet fremdeles henholde sig.

(Fortsættes i næste Nr.).

FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling B.

43. Kolonien »Philadelphia«, Dianalund.

Afdeling C.

802. Hr. Uddeler Holger Christensen, Hedensted.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

17/9 (Fr. borg Amtst.): Der er dannet et Fond til Udv. af Høsterkøb Kgd.

21/9 (Ringsted Folketid.): Provst *Beck* indviede i Gaar Udv. af Slaglille Kgd. (Havearkitekt *Johannes Tholle*, Anlægsg *H. Hansen*, Murerm. *Olsen*).

22/9 (Østsjæll. Folkebl.): Udv. af Næstved Kgd.

24/9 (Fyns Tid.): Broholm Kgd. udvides (Insp. *Raahauge Askegaard*).

26/9 (Aarhus Amtstid.): Kursus for Gravere paa Hadsten Højskole.

26/9 (Horsens Soc. & Dem.): Horsens gl. Kgd. aabnes for Begr.

28/9 (Fyns Soc. & Dem.): Landsbygravernes Kaar.

29/9 (Holbæk Amts Venstrebl.): Lønnings- og Arbejdsforhold paa Holbæk Kgd.

9/10 (Sønderjyden): Den ny Kgd. i Haderslev indviedes Søndag af Provst *Flensmark* (proj. af afd. Graver *Madsen*).

9/10 (Aarhus Amtstid.): Besser ny Kgd. indviet af Pastor *Muld* (Havebrugskand. *Max Clausen*).

12/10 (Nakskov Tid.): Tirsted Kgd. udvides.

17/10 (Jydske Tid.): Udv. af Kgd. i Rise er indviet af Pastor *Moos* (Havearkitekt *Junggren-Have*, Entreprenør *P. Kjær*; Omkostn. Kr. 30,000).

21/10 (Aarhus Amtstid.): Mallings Kgd.s Udv. er færdig (Ark. *Ali Rasmussen*; Omkostn. Kr. 38,000).

21/10 (Ribe Stiftstid.): Vilslev Kgd. reguleres af Grt. *Jepsen* i Bramminge.

23/10 (Sorø Amts Dagbl.): Der opføres Mur om Skelskør Kgd. (Bygmester *Teisen*).

25/10 (Skive Folkebl.): Udv. af Kgd. i Skive.

25/10 (Kristel. Dagbl.): Vore Kirkegaardes kirkelige og kristelige Præg.

25/10 (Lol. & F. Folketid.): Lic. over Udv. af Stubbekøbing Kgd.

26/10 (Kristel. Dagbl.): Ikke ligegyldigt (om Gravskikke m. m.).

27/10 (Berl. Tid.): Trækors og Cement-Urnegrave paa Mariebjerg Kgd.

27/10 (Pol.): Præmierede Gravmæler.

31/10 (Lol. & F. Stiftstid.): Dræningsmester *Rudolf Hansen* har faaet overdr. Arbejdet med Stubbekøbing Kgd. for 6478 Kr.

4/11 (Fyns Tid.): Højby Kgd. udvides.

6/11 (Berl. Tid.): Blomster til Gravene.

11/11 (Vendsyssel Venstrebl.): Løkken Kgd. skal udvides.

14/11 (Lol. & F. Stiftstid.): Gartnerarb. paa Stubbekøbing Kgd. udliciteret.

15/11 (Ringk. Amts Dagbl.): Skern Kgd. udvides.

20/11 (Nordsj. Venstrebl.): Hvor skal Humlebæk ny Kgd. ligge?

21/11 (Vestkysten): Pastor *Dræby* indviede i Gaar Grindsted Kgd.s Udv.

21/11 (Fr. borg Amts Avis): Oppe-Sundby Kgd. udviedes efter Haveark. *Georg Georgsens Plan*.

21/11 (Skive Venstrebl.): Kgd.s-udv. i Skive rejser mange Problemer.

23/11 (Lol. & F. Stifts Tid.): Anlægsgartner *G. Michael Larsen* har faaet overdr. Arbejdet med Udv. af Stubbekøbing Kgd. for Kr. 17,371.

24/11 (Rosk. Dagbl.): Nyt Kapel paa den ny Kgd. i Roskilde.

25/11 (Rosk. Dagbl.): Kgd.s-muren i Graabrødrestr. i Rosk. trækkes tilbage.

28/11 (Sydsj. Soc. & Dem.): Skal Kgd. i Næstved overtages af Kommunen?

28/11 (Demokraten): Kgd. ved Frederikskirken ved Aarhus.

28/11 (Fr. borg Amts Avis): Menighedsr. fastholder sit Standpunkt i Kgd.s-sagen i Ballerup.

1/12 (Ringsted Folketid.): Sorø gl. Kgd. — Andre Toner.

5/12 (Fyns Tid.): Der skal udføres Arbejder for Kr. 6800 paa Fredens og Assistenskirkegaard i Odense.

5/12 (Sydsj. Soc. & Dem.): Udv. af Næstved Kgd., men ikke kommunal Drift.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

14/9 (Rjukan): Istandsættelse av Kgd. på Rjukan og Dal.

16/9 (Vestre Åhus Bl.): Stadig nye urne- og gravfelter på Kgd.

19/9 (Vestopland): Restaurering af Hoff Kgd.

25/9 (Aftenposten): Stor forståelse for de nye, parkmessige kgd.

10/10 (Østfolk Byggebl.): Østfolk kgd. udv. med 2-3 mål.

16/10 (Moss Avis): Kgd.s-sp. i Moss brakt i orden.

19/10 (Rjukan Dagbl.): Dyrt at eksprop. grunn til udv. af Kgd. paa Mæl.

20/10 (Østfolk Byggebl.): Rakkestad herredsting godk. planen om Udv. af kgd.

28/10 (Glåmdalen): Samtl. kgd. i Hof skal forskjønes.

28/10 (Dagsposten): Stor forståelse for de parkmess. Kgd.

10/11 (Ullern Avis): Nytt gravfelt opparb. på Ullern kgd.

11/11 (Glåmdalen): 10,000 Kr. til Gjesåsen kgd.

11/11 (do.): Udv. av Vinger kgd. er påbeg.

14/11 (Falund Avis): Udv. af Austad kgd.

17/11 (Dagsposten): Havstein nye kgd. blir en av landets vakreste.

21/11 (Stavanger Avis): Utbedring av kgd. i Sokndal.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Arkitekten, Ugehefte Nr. 46-47: Konkurrencen om Familiecolumnarier og Træmonumenter.

Bygmesteren Nr. 41: Familiecolumnarier.

Gartner-Tidende Nr. 49: Kirkegaardsinsp. Chr. Beck Skrydstrup.

Landsby-Graveren Nr. 10: En Strømkæntring (vedr. Forholdet til Menighedsr.). — Nr. 11: Oversigtsreferat af Landsby-Graverfor. Kursus i Hadsten 2.-6. Okt.

Menighedsraadenes Blad Nr. 8: Landsbygraverens Lønningsforhold. (fortsat). Landsbygraverens Lønningsforhold. Menighedsr. Kirkegaarde og Beredskabsarbejder. — Nr. 10: Fyns Stifts Menighedsr.for.'s Medlemsmøde; bl. a. om Graverens Løn- og Ferieforh. — Nr. 11: Vore Kirkegaardes kirkelige og kristelige Præg (fortsættes).

Præsteforeningens Blad Nr. 45: Allehelgensandagterne.

Ignis Nr. 10: Brännåldarns och högernes folk vare ett och samma. »Vi tycka vi ha honom inte här«. Sveriges första krematorietävling m. v. — Nr. 11: De nya urnlundarna. Eldbeg. i Böhmen-Mähren 1943. »Levande kallar jag, döda jag sörjar, blixten jag bräcker«. Sveriges kyrkogårdar m. v.

Der Friedhof Nr. 3: Zur Neuordnung des deutschen Friedhofs- und Bestattungswesens. Erfahrung en über die liegende Platte in Gräberfeldern mit hainartigen Charakter unter besonderer Berücksichtigung der Bepflanzung. Ein würdiger Totengarten. Von den Werkstoffen Eisen, Stein, Holz für das Grabmal.

BOGANMELDELSER:

N. J. Sennels: Freesia, Anemoner og Ranunkler. Nr. 16 i Gartnerforeningens Serie: Praktiske Haandbøger. Alm. dansk Gartnerforenings Forlag. 64 Sider. Kbh. 1944. Illustreret. Pris Kr. 3,35.

Sennels udmærkede Studium af og Forsøg med Freesia, Anemone og Ranunkelkulturerne gør, at mange famlende Praktikere igennem denne Bog kan faa deres Viden om Dyrkningen af disse Kulturer meget forøget.

Den første $\frac{3}{4}$ af Bogen handler om Freesia, og Forfatteren kommer her ind paa alt vedrørende Kulturen, nemlig Forædlingen, Sortiment, en Omtale af Frøet, Priklingen og Jorden. Endvidere omtales Sommer- og Vinterkultur af prikledede Planter, Udsæd paa Blivestedet, Dyrkningen af Freesia-knolde, Opbevaringen af Freesia-knolde, mindre anvendte Dyrkningsmetoder, Kulturens Økonomi og sidst Angreb af Sygdomme og Skadedyr.

De følgende 8 Sider omhandler Anemonekulturen, og her gøres der Rede for Sortiment, Potte-kultivering af Knoldene, Udplantning af Knoldene i Hus, Kultur af Frøplanter, Anemonekultur i Bænk og Angreb af Sygdom.

Til Slut omtaler Forfatteren Ranunkelkulturen, hvor han baade kommer ind paa Dyrkningen af Knolde og af Dyrkningen efter Frøudsæd og sidst et kort Afsnit om Sygdom.

Bogen er skrevet paa en klar og overskuelig Maade med oplysende Tabeller og gode Illustrationer, som gør den til en værdifuld Indlæmmelse i Ens Bogreol med Faglitteratur. *Alice Nissen.*

Danmarks Haver. Haandbog i Havebrug I; Redaktion: Godtfred Andersen og Ørnolf Dühring. 80, 480 S., Alfred Jørgensens Forlag, Kbh. 1944.

Optakten er pompøs: Tilegnet Hs. Maj. Dronningen og Billede af samme tilligemed Forord baade af Københavns Overborgmester og de 2 Redaktører. Indholdet er populært: Skrevet for Landets Kolonihaver og andre Smaaehaver. Forfatterne mange: Eig. Kiær, T. Bacher, Søren Rasmussen, Danvig, Weber, Stapel, Laur. Nielsen, H. Nilaus Jensen, Kirsten Hüttemeier, — altsammen kun vedrørende første Bind af Værket. Salgsmulighederne er oplagte: Kolonihaveforbundet har Titusinder af Medlemmer, Læsemulighederne er større end nogensinde i Danmarks Historie, og saa siges der ovenikøbet ogsaa at herske Pengerigelighed. Udgangen er nærmest chokerende: Opskrift paa Kaninretter.

— Det er forstaaeligt, at et Forlag har ønsket at prøve en Chance og at bringe et Budskab, og begge Dele maa være lykkedes. Ved rigtig gennemført Kolportage m. v. er Successen sikret, og hvilken Kolonist vil ikke være stolt over at have disse 2 smukke og digre Bind staaende i Lysthuset. Der er mange gode Bidrag i Værkets første Bind, — bedst synes Sygdomsafsnittet med sine fortrinlige Billeder. Det er dog øjensynligt, at adskillige Bidrag ligger paa et andet Niveau end netop Kolonisternes (f. Eks. Billedstoffet i første Afsnit), og Redaktørerne har behandlet det indkomne Materiale efter den gamle Regel om, at Faktorerne Ordet er ligegyldig, mens man ikke har tænkt paa, at det ikke er ligegyldigt, hvornaar denne Regel anvendes. Man savner desuden Oplysning om, fra hvem Farvesiderne stammer, og paa Bindets Ryg

staar som Undertitel: Haandbog i Havedyrkning, — en Undertitel, der ikke findes paa Titelbladet, og som havde været mere berettiget som Hovedtitel end den valgte, der er baade krævende og lovende og in casu: misvisende. — Det bebudes, at 2. Bind vil blive udsendt i Marts, — tilpas til at man kan faa Nytte af det ved Havesæsonens Paabegyndelse.

Poul Lorenzen: Egen og Rønnen i dansk Folketro; 136 S., 8°, Kbh. 1944, Ejnar Munksgaards Forlag. Kr. 6,75.

Foruden som den meget kyndige Forstmand, hvem Staten har betroet Landets højeste SkovsEmbedet, har Forfatteren ogsaa gjort sig bekendt ved sin Interesse for Folkedans, og de er mange, som i Jylland har set den tidligere Statsskovrider selv svinge sig i Dansen i Folkedragt. Springet fra den folkelige Dans til Hymnen om Egetræet og Rønnebæret er ikke saa stort, som man skulde tro; Interessen for begge Dele, Dansen og Træet i Folketroen, er runden af samme Rod: Kærligheden til Danmarks Fortid, Nutid og Fremtid. Om Dansen eller Træerne først har fanget Interessen vides ikke.

I det foreliggende Værk bringer Forfatteren en Rigdom af Oplysninger om de 2 Træer, deres geografiske eller forstlige Forekomst (før og nu) og deres Forekomst i Folketro, hovedsageligt bygget paa litterære Kilder, men dog ogsaa selv hentet hos Folk, og det er ikke underligt, at en væsentlig Del af Stoffet drejer sig om jydsk Forhold. Udenforstaaende kunde have tænkt sig, at f. Eks. Jægersprisegene havde faaet deres særlige Kapitel, — ligesaa de mange Flyverøn ved Køge; men det faar de altsaa ikke. Ligesaa kunde Anmelderen have ønsket, at Forfatteren havde belyst Egetræets Anvendelse (f. Eks. til Flaaden) gennem det store Stof, der her findes i Cancelliets lange Række af Brevbøger, samt at han havde navngivet (og helst tillige afbildet) vore navnkundigste Ege (Vaupel-Egen, Egen Adam o. s. v.). Morsomt er Trækket fra Sønderjylland om Brudetræerne; Graastens pragtfulde Ege-Individer er dog meget ældre, — et af dem har faaet paasat en Plade med Aarstal og meget mere. — Bogen om Egetræet og Rønnen er et værdifuldt Bidrag til vort Folkelivs Historie og supplerer paa en fin Maade, hvad Skovlitteraturen siger om de samme Træer.

Person- og Sagregister til Ligbrændingens Historie i Danmark og Dansk Ligbrændingsforening 1931—42. Udg. af Dansk Ligbrændingsforening, 8°, 24 S. Kbh. 1944.

Da der savnedes et Register, hvori det omfangsrige Stof, som findes i de af D. L. udgivne ovenn. Skrifter, har man fundet det praktisk at udsende et saadant. Og da ovenn. Skrifter indeholder meget Stof ogsaa om andet end det snævre Ligbrændingsomraade (f. Eks. Begravelsernes Historie) vil mange

sikkert være taknemmelige for at faa dette Register til Hjælp ved Brugen af Bøgerne.

Dansk Havekalender 1945. Under Redaktion af Haveark. Eig. Kiær, 192 S. Udg. af Østifternes Haveselskab, Lommeformat, Kbh. 1944. Kr. 3,50.

Den udsendte Havekalender er en forfriskende Afløsning af den øjensynligt alt for gamle »Lommebog for Gartnere«, der forlængst var stivnet og blevet stereotyp. Den er frisk og dristig gjort, uden smaalig Skelen til, at det danske Klima ikke er saa paalideligt, som en Kalender giver Udtryk for; det maa derfor blive ganske spændende for Bogens Forfattere at se, om man nu ogsaa i Ugen 23.—29. April 1945 gør ret i at følge Ordren: »Fjern Græddækket i Graavejr, plant Blomkaal og sæt Aspargesbedene op«, — eller om dette allerede forlængst er gjort, eller om der hverken bliver Graavejr eller er Tø i denne Uge. — Der er mange gode Raad og mangfoldige præcise Oplysninger.

RESOLUTIONER m. m.

(Fortsat fra Side 16).

6. Dec. 1939. Justitsministeriets Skriv. (til Kredslægen for X. Lægekreds) ang. **Betydningen af en i Udlandet udstedt Dødsattest m. m.**

I en til Sundhedsstyrelsen indsendt, hertil fremsendt Skrivelse har Hr. Kredslægen forespurgt, om den hoslagt tilbagefølgende, i Kiel udstedte Dødsattest (Todesbescheinigung) kan anses for tilstrækkeligt Grundlag til at lade Begravelse finde Sted her i Landet, uden at der foretages Ligsyn her, uanset at Attesten ikke fyldestgør de Krav, der ifølge Bekendtgørelse Nr. 78 af 25. Marts 1931 stilles til Dødsattester, der udstedes her i Landet.

Endvidere har De rejst Spørgsmaal om, hvorvidt den i Justitsministeriets Skrivelse Nr. 208 af 27. December 1881 omhandlede Regel, hvorefter Dødsfaldet i et Tilfælde som det foreliggende skal optages paa Mortalitetstabellen, stadig gælder.

Foranlediget heraf skal man efter Brevveksling med Sundhedsstyrelsen, Foreningen af Politimestre i Danmark og Kirkeministeriet meddele, at en Attest, der som den foreliggende er udfærdiget af en Sygehuslæge og paa officiel Blanket, skønnes tilstrækkelig til, at Ligsyn kan undlades, og at Reglen om Optagelse af et Dødsfald som det foreliggende i Dødsarsagsstatistikken efter det af Sundhedsstyrelsen oplyste maa anses bortfaldet, idet Statistikken nu kun føres paa Grundlag af danske Dødsattester.

13. Januar 1940. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Københavns Stift) ang. **Afvisning af en Besværing over et Ligs Begravelse i et Familiegravsted.**

I den med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds Skrivelse af 30. December 1939 hertil tilbægefulgte Sag har Gaardejer H. M. i A., B. Sogn besværet sig over, at hans i December 1938 afdøde Broder, Gaardejer L. M., (ugift) er blevet begravet i det Gravsted Nr. 6 paa B. Kirkegaard, der hører til den Gaard i A., B. Sogn, som afdøde ejede indtil sin Død, uden at der er blevet truffet Aftale om Begravelsen i nævnte Gravsted med samtlige Søskende til afdøde.

Af de øvrige i Sagen foreliggende Oplysninger fremgaar, at saavel Klagerens Bedsteforældre som Forældre er begravet i Gravstedet, at Klagerens Moder som Enke overdrog den ommeldte Gaard til Sønnen L., og at de paa Gravstedet værende ældre Sten ved Moderens Død i 1929 efter Beslutning af Arvingerne (5 Børn) blev fjernet, og at der i Stedet for blev anbragt en ny Sten med Indskrift: »Gaardejer N. M.'s Familie-Gravsted«, hvorhos det blev overdraget et af Børnene (en Datter) at sørge for Gravstedets Vedligeholdelse.

Endelig er det oplyst, at afdøde Gaardejer L. M. i 1929 har betalt for Fornyelse af Gravstedet i 20 Aar, og at hans Jordfæstelse i Gravstedet er sket paa Begæring af den nuværende Ejer af Gaarden J. P., der ved afdøde Gaardejer L. M.'s Testamente har faaet overdraget Gaarden, og af afdøde L. M.'s to Søstre.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, derunder for Gaardejer H. M., at Ministeriet i Overensstemmelse med det af B. Sogneraad som Kirkeejers, Provsten og Stiftsøvrigheden udtalte maa finde, at det er fuldt beføjet at Gaardejer L. M. er blevet begravet i det ommeldte Familiegravsted.

18. Januar 1940. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Lolland-Falsters Stift) ang. **Ansættelsen af en Graver ved den ikke-selv-ejende Hunseby Kirke.**

I et direkte hertil indsendt Andragende har Knuthenborg Godskontor for Lensgreve F. M. Knuth som Ejer af Hunseby Kirkes Tiendekapital oplyst, at det hidtil har været Sædvane, at Kirkeejeren ansatte Graveren ved Hunseby Kirke, men at der nu i Anledning af en forestaaende Ansættelse af en ny Graver ved Kirken er opstaaet Tvivl om, hvorvidt denne Ansættelse paahviler Kirkeejeren eller Menighedsraadet.

I Anledning heraf skal man med Henvisning til Kirkeministeriets Cirkulære af 8. Maj 1923 tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse — herunder saavel for Menighedsraadet som for Tiende-ejeren — at forsaavidt det alene drejer sig om en Stilling som Graver ved Kirkegaarden, tilkommer det Kirketiende-ejeren at besætte denne. Saafremt

det derimod drejer sig om en Stilling som Kirkegaardsgnaver, hvormed tillige er forbundet en anden Stilling som egentlig Kirkebetjent, Ringer, Bælgetræder eller deslige, henledes Opmærksomheden paa Bestemmelsen i Lov Nr. 281 af 30. Juni 1922 § 9, hvorefter Menighedsraadet besætter disse sidste Stillinger. Dersom den samme Person skal beklæde en saadan Stilling og Stillingen som Graver, maa der altsaa tilvejebringes en Aftale herom mellem Kirketiende-ejeren og Menighedsraadet.

22. Jan. 1940. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Roskilde Stift) ang. **Indretning af en Gravkælder for Jarlen af Bothwells Lig under det Zytphen-Adeler'ske Kapel i Faarevejle Kirke m. m.**

Efter at Ministeriet med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 11. Juli 1939 havde modtaget en af Professor, Dr. med. Hou-Jensen og Direktør for Nationalmuseet, Dr. phil. P. Nørlund afgivet Betænkning over den af dem foretagne Undersøgelse af de mumificerede Lig i Faarevejle Kirke med særligt Henblik paa Muligheden af Identifikation af Jarlen af Bothwell's Lig, anmodede Ministeriet i Skrivelse af 8. August 1939 Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed om at optage Forhandling med Faarevejle Menighedsraad om Gennemførelsen af forskellige af Professor Hou-Jensen og Direktør Nørlund foreslaaede Foranstaltninger med Hensyn til den fremtidige Opbevaring af Jarlens Mumie m. m., idet tilføjedes, at Ministeriet derefter forventede et definitivt Forslag til Sagens Ordning forelagt til Godkendelse.

Herefter har Ministeriet med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 4. December 1939 modtaget et af Stiftsøvrigheden og Menighedsraadet fremsat fælles Forslag af 27. November 1939 angaaende Indretning af en Gravkælder for Jarlen af Bothwell's Lig under det Zytphen-Adeler'ske Kapel og Nedgravning af de øvrige i Kirkens Gravhvalvinger henstaaende 18 Kister i en Fællesgrav paa Kirkegaarden.

I Anledning heraf skal man efter stedfunden Brevveksling med den kgl. Bygningsinspektør og Direktøren for Nationalmuseet, hvis Erklæringer af henholdsvis 7. Oktober 1939 og 6. Januar 1940 vedlægges i Genparter, tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet i Overensstemmelse med Stiftsøvrighedens og Menighedsraadets Indstilling bifalder, at der indrettes en Gravkælder under det Zytphen-Adeler'ske Kapel i Henhold til det hoslagt tilbægefølgende, af Arkitekt Einar Andersen, København, udarbejdede Forslag med Tegninger og Overslag, hvorefter Udgiften anslaaes til ialt 6000 Kr., der afholdes af dertil ad privat Vej fremskaffede Midler og saaledes bliver Kirken uvedkommende.

(Fortsættes i næste Nr.)

FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

217. Menighedsraadet, Kalundborg.

Afdeling B.

803. Hr. Anlægsgartner H. Hansen, Riddergade, Næstved.

Afdeling C.

804. Hr. Graver og Handelsgt. M. Pedersen, Kliplev.

805. Hr. Gartner Mogens Raaschou, Gl. Strandvej 57, Humlebæk.

806. Hr. Graver og Kirkegaardsgartner Houmann Haderslev.

807. Hr. Graver C. Jensen, Lars Bødgersvej 8, Skagen.

808. Hr. Graver ved Slotskirken, A. Mørch, Skanderborg.

809. Hr. Anlægsgartner G. Michael Larsen, Absalonsgade 7 St. tv., V.

810. Hr. Undergartner B. Kristensen, Valdemarsgade 15, V.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

7/12 (Østsj. Folkebl.): Menighedsr. i Ringsted utilfreds med Byraadets Placering af Kgd. i Byplanen.

8/12 (Loll.-F. Venstrebl.): Der skal ansættes en Kirkegaardsgartner i Nykøbing.

9/12 (Ringsted Folketid.): Tersløse Kgd. reguleres af Graver *Marius Johansen* efter Plan af Lektor *Georg Georgsen*.

9/12 (Rosk. Dagbl.): Kommunen betaler Dræningen af Osted Kgd. (Kr. 2830).

10/12 (Nationalt.): Paa Assistens.

11/12 (Svendborg Avis): Vester-Aaby Kgd. skal udvides med et Stykke Præstegaardshave.

11/12 (Silkeb. Soc.-Dem.): Ry Kgd. skal udvides.

12/12 (Berl. Tid.): Mere Pietet med Udgr. af gl. Begravelsespl.

13/12 (Nordsj. Venstrebl.): Frederikssund Kgd. skal udvides.

14/12 (Østsj. Folkebl.): Stiftsøvrigheden skal administrere Gravstedernes Vedligeholdelse.

14/12 (Hejmdal): Menighedsraadet har vedtaget at faa udvidet Rinkenæs Kgd.

15/12 (Kbh. Amts Avis): Dragør Anlæg som Kgd.

16/12 (Socialdem.): Herlev Kgd. udvides paa et Stykke af Kroens Jord.

19/12 (Nationaltid.): Privat Foretagsomhed skæmper Kgd.

19/12 (Skive Soc.-Dem.): Kommunen skal betale 21,000 for Jord til Ud. af Kgd.

19/12 (Horsens Folkebl.): Indvielse af Klovborg Kgd. ved Pastor *Jeppesen*.

21/12 (Loll.-F. Venstrebl.): Arb. med Ud. af Stubbekøbing Kgd. er i Gang.

24/12 (Nationaltid.): Assistens Kgd. i Kbh. skal være en stor Park.

27/12 (Møns Folkebl.): Keldby Kgd.s Ud. blev indviet Lørdag af Pastor *Balle* (Havearkitekt *Johannes Tholle*, Entreprenør *Dahl* og Anlægsgt. *Frausing*). Omkostn. c. 20,000 Kr.

28/12 (Aarhus Stiftstid.): Gravstenenes Vidnesbyrd.

2/1 1945 (Vejle Soc. Dem.): »Kirkegaards-Opdagelse« holder Gravtyve borte.

3/1 (Møns Dagbl.): Ny Ringer og Graver ved Borre Kgd.

3/1 (Vestkysten): Varde Kgd. skal udvides.

9/1 (Politiken): Skindødt Barn blev levende i Kisten.

9/1 (Sorø Amtstid.): Bunker paa gl. Kgd. i Slagelse.

11/1 (Østsj. Avis): Planer om Ud. af Hylleholt Kgd.

11/1 (Bornh. Soc. Dem.): Kirkegaarde (paa Bornholm).

12/1 (Loll.-F. Venstrebl.): Materialeangel sinker Ud. af Stubbekøbing Kgd.

13/1 (Langel. Folkebl.): Lindelse Kgd. skal udv.

17/1 (Thisted Amts Tid.): Skal der fældes flere Træer paa Thisted Kgd.?

24/1 (Holstebro Soc. Dem.): Skal Kirkegaardshaven lægges ind under Anlægget i Holstebro?

24/1 (Lollandsposten): 82 Ansøgere til Stillingen ved Nykøb. F. Kgd.

25/1 (Demokraten): Det gl. Kapel paa Søndre Kgd. i Aarhus nedrives.

31/1 (Nordsj. Venstrebl.): Reguleringsarbejder paa Vinderød Kgd.

1/2 (Rosk. Avis): Paa Kgd. mødes alle Veje.

3/2 (Randers Dagbl.): I Forgaars indviede Pastor *Lundbæk Hansen* en Ud. af Visborg Kgd.

6/2 (Kolding Soc. Dem.): Begravelsesvæsenet i Kolding bør gøres mere demokratisk.

6/2 (Aarhus Stiftstid.): Aaby Kgd. skal udvides. (Omkostn. 101,500 Kr.)

8/2 (Jydske Tid.): Højer Kgd. trænger til Ud.

10/2 (Socialdem.): Til Nyanlæg i Gentofte er budgetteret som følger: Ordrup Kgd.: 100,000, Hellerup: 6-7,000, Mariebjerg: 15,000 og Gentofte: 2600 Kr.

15/2 (Holbæk Amts Venstrebl.): Kirkegaardsalléen i Kalundborg som Optændingsbrænde.

16/2 (Esbjergbladet): Hunderup Sogneraad afsætter Jord til Ud. af Kgd.

17/2 (Kalundborg Folkebl.): Der er sikret Kalundborg Kgd. Udvidelsesmuligheder.

20/2 (Holbæk Amts Soc. Dem.): Jordpaakastelsen bør foretages ved Graven.

21/2 (Skive Soc. Dem.): Malling Kgd. et enestaaende Oltidsminde.

22/2 (Holbæk Amts Soc.): Tranebjerg Kgd. skal udvides med 4000 m².

5/3 (Nordsj. Venstrebl.): Lynæs Kgd. skal udv.

6/3 (Socialdem.): Herlev Kgd. kan blive udvidet sydpaa og vestpaa.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

5/12 (Eidsvold Blad): Bør vi få kommunale kirkegårdsgartnere?

8/12 (Østlendingen): En plan for forskjønnelse av kgd. i Østerdalen?

15/12 (Bergens Tid.): Udv. av kgd.

16/12 (Tromsø): Udv. av kgd.

16/12 (Mosse Avis): Udv. av Rygge kgd.

3/1 1945 (Nord Trøndelag): Reis mennene fra Nansens Grønlandsferd 1888—89 et minnesm. i Stejnaker.

4/1 (Sarpsborg Dagbl.): Varteig skal utvide kgd.

10/1 (Glåmdalen): En glimrende idé å legge Vinnger kgd. til Nor.

12/2 (Fædrelandsvennen): Kgd. i Spind skal utbedres.

13/2 (Haugesunds Pressen): Omfattende tynningsarb. satt i gang på Udland kgd.

FRA SVENSKE KIRKEGAARDE

21/12 1944 (Folket, Eskildstuna): Nya gravkapell på nya kgd. i Eskildstuna.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Arkitekten Ugehefte Nr. 48—49: Konkurrencen om Familiecolumnbarier og Træmonumenter.

Landsbygraveren Nr. 12: Julehilsen. Oversigtsreferat af Landsbygr. For. Kursus i Hadsten 2.—6. Okt. 1944 m. m.—Nr. 1: Ved Aarsskiftet. Igennem 10 Aar. To Artikler. 25 Aar som Graver og Ringer. Vore Kirkegaarde.—Nr. 2: Hvorfor har vi Kirkeklokker? Menighedsraadene og Kursus.

Præsteforeningens Blad Nr. 10: Bedemandstjenesten i København.

Stenhuggertidende Nr. 2: En Konkurrence om Gravmæler af Træ i 1944.—Nr. 3: Gravmæler af Træ.

Norsk Gartnerforenings Tidsskrift Nr. 42 (1944): Vakrere kirkegårder.—Nr. 44—45: Vakrere kirkegårder.

Ignis Nr. 12: Prästerna och krematorierna. Julafon i krematoriet. Eldbegängelseutställning i Nora. Sveriges första krematorietävling. Konstnärlig utsmyckning av urnutlämningsrummet i Trelleborgs krematorium. Minneshögtiderna i krematorierna. Nya krematoriebeslut. De vid ångaren Westfalens

sänkning omkomnes begängelse.—Nr. 1: Eldbegängelse-rekviem. Prästerna och krematorierna. Till de dödes minne. X. Sandvikens urnlund. Bror Hjorths kristusbild i Borås krematorium. Eldbeg. i Pressen.—Nr. 2: Homerisk hjälte och nordisk slav inför endbegängeltanken. Hundra tusen eldbeg. i Böhmen-Mähren 1921—44. Eskildstuna krematorium 10 år. Sveriges första krematorium. Eldbegängna prästmän i Sverige. Ur brev till Ignis från när och fjärran.

Die Feuerbestattung Nr. 2 (1944): Friedhöfe sind Zeugnisse der Volkskultur. Denkwürdige Tage der Feuerbestattung von 70 Jahren. Kulturelle Symbole der Feuerbestattung und deutsche Sprache. Preisgestaltung om Bestattungsgewerbe.

BOGANMELDELSER:

Politikens Aarbog 1945: Hvem? Hvad? Hvor? Red. Helge Larsen, 448 S., Lommeformat, Kbh. 1944.

Af Indholdet fremhæves en Billedartikel om »Danske Kongers Begravelser«, der er udmærket illustreret og rummer Begr. ligefra Kong Gorm til Frederik VIII.

Råd och anvisningar till allmänhetens vägledning vid ordnande av begravning och eldbegängelse. Udg. af Stockholms stads kyrkogårdsnämnd. 4 S., 8°, Stockholm 1942.

Indeholder kort Redegørelse for Forholde vedr. Begravelse og Ligbrænding, derunder 5 forskellige »Kostnadsforslag« samt paa Bagsiden Adresser paa Bedemandsinstitutioner.

Beretning fra J. E. Ohlsens Enkes Plantepatologiske Laboratorium. 80, 8 S., Kbh. 1945.

Indeholder en udmærket tilrettelagt Redegørelse for Anv. af Idosect-Sprøjtevædske paa Grundlag af Erfaringer fra 1944 og forfattet af Forsøgsleder, mag. agro. Paul Neergaard.

Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. V. R. I. 40, 38 S., Kbh. 1944.

Heftet indeholder første Del af en Redegørelse for Bevaringsproblemer og ser derunder bl. a. Arkitekturen i Sammenhæng med de øvrige Elementer. Nævner de gl. Kirkegaarde i Byerne og hævder (S. 7), at »Træer og alskens Bevoksning, set i Forbindelse med Arkitektur, saa godt som altid vil være en særdeles virksom Skønhedsfaktor«.

Vallø Stifts Have 1944 ved Eigil Qwist. Egmont H. Petersens kgl. Hofbogtr., 40, 32 S. plus 1 Plan, upag. og u. Å.

Med Tilegnelse til Hds. Maj. Dronningen, der er Vallø Stifts Protektrice; et nydeligt, lille Skrift paa krideret Papir med Billeder og Beskrivelse af en Del af Vallø Stiftshaves Træer og Buske. Skriftet er iflg. et Forord, der synes affattet af et af Stiftets

Embedsmænd, tænkt som en Vejledning for de Besøgende til lettere at bestemme de sjældnere og særprægede Træplanter, som findes i Haven, uden at Parkens Historie desværre iøvrigt skrives. Grundlaget for Vejledningen er lagt af den forrige Stiftsgartner (der nu er botanisk Haves Gartner i København) og det er fuldført af den nuværende. Til Teksten slutter sig en farvelagt Plan med Kvadratinddeling og Stednummerering, hvorefter Planterne let kan stedfæstes, og omvendt kan man fra Planen finde frem til Planten gennem den Registrering af dem, der findes i Hefkets 2det Afsnit. I første Afsnit foretages en Rundgang i Parken, hvorunder der baade berettes om de senere Aars Arbejder i Haven, samt om hvornaar Planterne er anbragt m. v., — en omhyggelig og lærerig Gennemgang, der rummer mange interessante Momenter. Billedstoffet er førsteklases og bestaar udelukkende af friske og nye Fotografier, ofte optaget under fornøjelige Synsvinkler. Planteelskere, Dendrologer og Havefolk af mange Slags samt Turister, der besøger den smukke og altid saa velholdte og veldrevne Stiftshave, vil med Tak tage imod denne Vejledning, — og ønske, at andre af vort Lands bedste Haver ejede noget lignende. Det staar intetsteds i Heftet, men maa forudsættes, at det er Stiftet, som har udgivet Vejledningen, hvorfor Takken bør rettes dertil. Men ogsaa den tidligere Stiftsgartner (Jensen) og nuværende (Qwist) bør have Tak, fordi de har udført Arbejdet med Tilrettelægning og Udarbejdelse af Stoffet. Formodentlig af typografiske Hensyn er Heftet ikke forsynet med nogen Paginering; men det forekommer dog Anm., at en Paginering havde været praktisk ved Brugen, og at den maatte have kunnet anbringes uden at forringe Hefkets Udseende. Der mangler ogsaa Trykkeaar (1945). I Teksten anvendes Anførselstegn om adskillige Stednavne, saasom »Purlundsgang«, »Rosenøen« m. v., hvilket synes i sin Orden, men at der ustandseligt i 1ste Afdeling af Bogen sættes Anførselstegn omkring »Nordmannsgran«, »Weymouthsfyr«, »Frynsee«, »Hestekastanje«, ja, endog om »Gran« synes ganske umotiveret, — saa meget mere som det i 2det Afsnit kun gøres een Gang og da kun om »Weymouthsfyr«.

Træer og Buske i Vintertilstand ved K. Gram og K. Jessen, Lommeformat, 100 S., Gyldendal, København 1945, Kr. 4,75.

Ud fra den helt rigtige Tanke, baade at der er mange Mennesker, som ikke kender Træerne i deres Vinterdragt, og at man om Sommeren vanskeligt faar Øje for det individuelle og Strukturen i Træerne (»Man kan ikke se Skoven for bare Træer«), har de 2 Professorer i Botanik ved Universitetet og Landbohøjskolen sat sig for at give Publikum en Vejledning til »at blive dus med Træerne og

Buskene i deres Nøgenhed«. Selv om Anm. ikke formaar helt at sætte sig i det ufaglige Publikums Sted, maa der dog skønnes, at den lille Anvisning baade i sin tredelte Opdeling (Orientering, Systematisering og Illustrering) giver overordentlig gode Oplysninger og rummer fine Analyser af de interessante og smukke Detailler, hvorpaa Kendskabet til det Hele (Træ eller Busk) maa baseres. Forfatterne fortjener Tak, fordi de har villet gøre dette Arbejde, og det maa ønskes, at Heftet maa finde megen Udbredelse, især blandt Ungdommen i Aftenskoler, Friluftorganisationer m. v., saa at Kærligheden til Naturen og Lysten til at færdes i den maa blive parret med et intimere Kendskab til dens Detailler.

Huset og Haven. En praktisk Haandbog omfattende juridiske, økonomiske og skattetekniske Forhold samt Vejledning i Udførelse af Haandværk og Arbejde i Huset og Haven. Under Redaktion af Aksel Holmdorf. Georg Andersens Forlag, 80, 640 S., København 1945. Kr. 54,00.

Afsnittet om Haven omfatter 134 Sider, og det er skrevet af Havebrugskandidat *Alice Nissen*, der har behandlet de mange forskellige Omraader samt Kulturer paa en meget pæn Maade. Det er fra Forfatterindens Side et Debutarbejde og kan ikke give en Havearkitekts paa egne, aarelange Iagttagelser gjorte Erfaringer, selvom *Alice Nissen* iøvrigt hører til de mere modne af de unge Havebrugskandidater; der findes dog samlet mangt og meget, som neppe staar tilbage for, hvad andre Afsnit i Bogen yder, og som sikkert kan være Villaejere o. l. til Nytte. Den lidt uheldige Sortering af Planterne efter deres danske Navne skyldes Redaktionens Ønske og den har naturligvis ikke kunnet gennemføres, da adskillige Planter ingen gængs dansk Navn har (saasom *Gaillardia*, *Ligularia*, *Nepeta* m. fl.); Redaktionen maa ogsaa staa for baade Valget af Billeder, der røber en vis Usikkerhed, og i Fordelingen af disse, der giver en Sammenklumpen, f. Eks. paa S. 457, 554—58, mens Masser af andre Sider savner Billeder, samt en uheldig Beskæring, f. Eks. Fig. 465; iøvrigt er der over 100, som oftest gode Billeder, hvoraf Forfatterinden har optaget flere. Bogtryk og Papir er fuldt paa Højde med, hvad der kan forlanges og ventes af en Bog af denne Art.

Haveejerens Haandbog. Red. af Paul Neergaard, 372 S., 80, J. Fr. Clausens Forlag, Kbh. 1944. Kr. 20,—.

Under Redaktion af Magister, Forsøgsleder *P. Neergaard* har 15 Fagmænd paataget sig at skrive en Bog, »stor nok til at rumme alt af væsentlig Betydning for Arbejdet i Haven, men ikke større, end at selve den lille Haves Budget vil kunne bære og drage Fordel af dens Anskaffelse«, som det hed-

der i Forordet; og det kan siges, at det er lykkedes dem at lægge baade en smuk og en indholdsrig Bog paa Bordet. Paa de næsten 400 Sider er givet udmærkede Raad for Haveamatøren, og de mere end 300 Billeder støtter paa udmærket Maade Teksten. Der findes ogsaa Afsnit, som man ikke er vant til at finde i Havebøger, f. Eks. »Nogle Fagudtryk«. Redaktionen bærer utvivlsomt den største Ære af Foretagendet; der er valgt med Omhu, men dog udvist stor Liberalitet, f. Eks. i de forskellige Forfatteres Ortografi, hvad Redaktøren udtrykkeligt bemærker i Forordet, — saa stor er denne Liberalitet, at Redaktørens Fornavn staves forskelligt foran og bagpaa Bogen! Der findes mange Billeder, som (efter vor Tids Krav om Anskuelighed i vore Bøger) udmærket godt kan »læses«, uden at man først studerer Teksten, — herfra undtages dog ubetinget Fig. 9, og i Fig. 27 er man gaaet ganske udenom det prekære Punkt i, hvordan Rullesten i et Vandbassin kan komme til at blive liggende paa et stærkt skraaende Fundament. Det forekommer iøvrigt uretfærdigt at fremhæve et Afsnit fremfor andre; man har kun den behagelige Ting at kunne anbefale dem alle til Læsning, eller for at sige som Forordet: Til at danne Have-Studiekredse. Stikordsregistret, der kaldes Emneliste, er forbillidigt arrangeret.

Æbelholt Kloster. Af C. G. Schultz, Vilh. Møller-Christensen og Paul J. Reiter; 80, 80 S., Nyt nord. Forlag, Kbh. 1945.

I Løbet af de sidste Aar har en Stab af Lærde samt Studenter været paa Færde med at udgrave en af vore interessanteste Tomter, Æbelholt Kloster-tomt, 6,4 km fra Hillerød ad Vejen til Frederiksværk. Æren for at denne Klostertomt nu er afdækket og præsenterer sine Søjler og Murværker over for andre Forbifarende, skyldes i første Række Læge, Dr. med. V. Møller-Christensens Initiativ, men derudover ogsaa Bidrag og Støtte fra mange Sider. Nu har Forlagsboghandler *Arnold Busck* muliggjort, at ogsaa de foretagne Undersøgelser har kunnet publiceres, og vi har baade faaet udvidet vort Kendskab til Abbed *Vilhelm*, der maaske er den mest betydningsfulde Skikkelse blandt Danmarks Middelalderhelgener, og til Klostermunkenes velsignelsesrige Gerning og deres Byggeri. Tillige har gennem Udgravningerne det øvrige Land faaet et Sidestykke til det jydsk Øm Kloster, — hvilket vi har Grund til at være stolte over. Det er forstaaeligt, at Nationalmusæet interesserer sig levende for det Stykke Middeltalder, som ligger afdækket og tilgængeligt ved Alfarvej, og det er at vente, at Forholdene paa Stedet til sin Tid i eet og alt maa blive præget af denne Interesse.

RESOLUTIONER m. m.

(Fortsat fra Side 20).

Planerne vedrørende Kapellets Indretning i Enkeltheder maa, efter at være godkendt af Provstiusudvalget, forelægges Stiftsøvrigheden til Godkendelse, ligesom Provsten maa afholde Syn over Gravkælderens, inden denne gøres tilgængelig for Offentligheden.

Endvidere maa Enkelthederne vedrørende den fremtidige Forevisning af Jarlen af Bothwell's Kiste — der, som foreslaaet, maa forsynes med fast Glaslaag — fastsættes af Menighedsraadet og stadfæstes af Stiftsøvrigheden.

Det tilføjes, at Ministeriet intet har at erindre imod, at de i Kirkens Gravhvelvinger hensatte 18 andre Kister nedgraves paa Kirkegaarden i en Fællesgrav for Enden af Kirkegaardens Midtergang mod Øst, og at der paa Graven rejses en Sten med Navnene paa de Personer, hvis Kister man er i Stand til at identificere, og med en af Stiftsøvrigheden godkendt Indskrift.

Endvidere tilføjes det, at Ministeriet efter Omstændighederne kan bifalde, at Udgifterne ved de omtalte 18 Kisters Nedgravning paa Kirkegaarden og Gravens Ordning m. v. udredes af Stiftets almindelige Reservefond.

27. Jan. 1940. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftsamtmanden og Biskoppen over Aalborg Stift), **hvorved Kirkegaards- og Begravelsesvæsenet i Aalborg Købstad overgaar til kommunal Drift, m. v.**

Gennem Aalborg Stiftamt modtog Ministeriet den 23. April 1938 et Andragende fra Aalborg Byraad, hvori anholdtes om Godkendelse af et af Kirkegaardsbestyrelsen i Aalborg enstemmigt indstillet og af de paagældende Menighedsraad tiltraadt Forslag om, at Aalborg Kommune overtager Administrationen af det af Menighedsraadene gennem Kirkegaardsbestyrelsen hidtil administrerede Kirkegaards- og Begravelsesvæsen i Aalborg paa følgende Betingelser:

1. Kommunen overtager samtlige de under Aalborg Kirkegaardsbestyrelse bestyrede Aktiver, navnlig Kirkegaardene med Bygninger, Hegn og Plantninger, Inventar i Bygninger, Redskaber m. v., samt de under Kirkegaardsbestyrelsen bestyrede Kapitaler, navnlig Vedligeholdelsesfonden.

2. Kommunen overtager samtlige de ovennævnte Aktiver paahvilende Forpligtelser og alle af den nuværende og tidligere Kirkegaardsbestyrelse indgaaede Forpligtelser, derunder navnlig ogsaa til Vedligeholdelse af Gravsteder.

(Fortsættes i næste Nr.)

Tillæg til »Vore Kirkegaard« Bind 15 Nr. 6

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

218. Skanderborg Menighedsraad.

Afdeling C.

811. Hr. Gartnermedhjælper Ralf Rasmussen, Aalholm Slotshave, Nysted.

812. Hr. Kirkegaardsgartner Jens L. Birksø, Nykøbing F.

REGNSKAB

for Aaret 1. April 1944 til 31. Marts 1945.

Indtægter:

Overført fra forrige Regnskabsaar ..	Kr.	351 22
Kontingenter	-	3193 95
Tilskud	-	1575 00
Protokolsalg	-	25 67
Salg af Smaaskrifter	-	118 02
Renter	-	3 71
	Kr.	4980 19

Udgifter:

Administration	Kr.	600 00
Tryksager, Porto etc.	-	927 45
»Vore Kirkegaard«	-	2260 51
Afdrag paa Laan	-	562 27
Møder, Rejser	-	72 35
Blomster, Kranse	-	50 50
At overføre til næste Regnskabsaar ..	-	507 11
	Kr.	4980 19

Hans Rønø.

Regnskabet er gennemgaaet og fundet i Overensstemmelse med de forelagte Bilag. Kassebeholdningen er til Stede.

A. Falmer Nielsen
(sign.).

P. F. Jensen
(sign.).

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

12/3 (Aalborg Amtstid.): Kr. 60,000 i Tilskud til Aalborg Kgd.

16/3 (Roskilde Tid.): Der er et Overskud paa Kr. 6,500 paa Kgd. i Roskilde.

19/3 (Berl. Aften): Kgd. for druknede Sømænd i Tibirke.

22/3 (Langel. Folkebl.): Kgd.sudvidelsen i Bøstrup indvies Paaskemorgen af Pastor *Gamst*.

22/3 (Fyns Stiftstid.): Snarlig Udv. af Dalum Kgd. er paakrævet.

25/3 (Fr.borg Amts Avis): Udv. af Lynæs Kgd. er forestaaende.

28/3 (Vestjyden): Drøftelser om en ny Kgd. i Esbjerg Østby.

28/3 (Randers Amts Avis): Indv. af Vorup Kgd.s Udv. 1. Paaskedag af Pastor *Fæster-Nielsen*.

31/3 (Jydske Tid.): Den ny Kgd. i Aabenraa indviet ved Flygtningebegr. af Pastor *Beuck*.

3/4 (Holbæk Amtstid.): Frilæggelse og Udv. af Ugerløse Kgd.

3/4 (Licitationen): Der gives Statstilskud til Regulering af Vinderød Kgd.

4/4 (Kolding Soc.-Dem.): Udv. af Grindsted Kgd. indvies 6. Maj.

5/4 (Jydske Tid.): Den nye Kgd. i Spandet taget i Brug.

7/4 (Sorø Amtstid.): Regulering af Finderup Kgd.

7/4 (Vejle Soc.-Dem.): Der skal anl. Kgd. og bygges Kirke i Møllholm.

9/4 (Berl. Aften): Blomster og Kranse paa de Faldnes Grave i Dag.

10/4 (Nationaltid.): Danm. mindes den 9. Aprils Helte.

12/4 (Nordjyll. Soc.-Dem.): Løkken Kgd. skal udvides.

12/4 (Jydske Tid.): Indvielse af Sønderborg ny Kgd. ved Provst *Rohleder* (Havearkitekt *Johannes Tholle*; Entreprenør *Nis Hansen*).

18/4 (Fyns Tid.): Ejeren tabte Sagen ang. Korsløkke Kgd.

18/4 (Næstved Tid.): Køb af Jord til Næstved Kgd. skal ske nu.

18/4 (Herning Folkebl.): Herning Kgd. er ved at være for lille.

21/4 (Nykøbing F. Soc.-Dem.): Stubbekøbing Kgd.s Udv. er snart færdig (Anlægsgt. *Michael Larsen*).

21/4 (Nordjyll. Soc.-Dem.): Observationspost i Kirketaarnet for at passe paa Blomstertyve.

25/4 (Holbæk Amts Venstrebl.): Udv. af Ubberup Valgmenighedskgd.?

10/5 (Politiken): Retterplads og Begravelsesplads for henrettede Patrioter ved Ingeniørkasernen i Kbh.

11/5 (Møns Folkebl.): 150 Flygtningebegr. giver Pladsmangel paa Vordinge. Kgd.

11/5 (Sorø Amts Dagbl.): Mindestensafsløring paa Soldatergr. paa Slaglille Kgd.

15/5 (Sorø Amts Dagbl.): Den første Soldatergrav paa Skælskør Kgd.

16/5 (Morgenbl.): En Mindekgd. paa Retterstedet i Ryvangen?

18/5 (Berl. Aften): Hvad med de fremmede Soldatergrave?

18/5 (Silkeborg Avis): Ry Kgd. maa udvides.

19/5 (Randers Amtstid.): En Gravlund i Randers for faldne Frihedskæmpere.

19/5 (Holbæk Amtstid.): Kr. Eskildstrup Kgd.

skal reguleres (Havearkitekt *Johannes Tholle*): Kr. 10,000.

27/5 (Nationaltid.): Mindekgd. skal indrettes i Ryvangen.

28/5 (Loll.posten): Upassende Mindesmærker skal fjernes fra Kgd. (jævnf. Tillægsside 28 og Side 67—68 i Hovednr.).

30/5 (Ekstrabl.): Frihedskæmpere besætter Bloustrød Kgd.

30/5 (Ringsted Folketid.): Sorø gl. Kgd.

31/5 (Morgenbl.): Decoration Day's Blomster.

31/5 (Vendsyssel Venstrebl.): Serridslev Kgd. skal udv.

4/6 (Berl. Tid.): Stor engelsk Flyverbegr. i Vadum.

6/6 (Demokraten): Større Ud. af Viby J. Kgd.

8/6 (Helsingør Soc.-Dem.): Episoden paa Bloustrød Kgd. Redegørelse fra Præst, Kirkeværge og Sogneraad.

11/6 (Berl. Aften): To Grave paa Sjællands Odde.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

24/3 (Dagsposten): Kgd. skal være præget af Fred og Ro.

9/3 (Sarpsborg Dagbl.): Rovlsøy Kgd. skal udvides.

14/3 (Aftenposten): Gl. Aker Kgd. faar Skandinavien vakreste Urnelund.

17/3 (Dagsposten): Forskønnelse af Sakshaug Kgd.

21/3 (Tromsø): Gravlunden paa Strsteinnes i Tromsdalen.

12/4 (Laagen): Anlæg af ny Kgd. ved Åretta i Fåberg.

17/4 (Adresseavisen): Bygdekgd. under Kultur.

18/4 (Rogaland): Gør Kgd. vakrere.

25/4 (Morgenavisen): Kgd. i Hordaland er stort set daarligt vedligeholdt.

FRA SVENSKKE KIRKEGAARDE

9/5 (Lunds Dagbl.): Ny tævlan om lunda-krematoriet.

3/6 (Svenska Dagbl.): Människovärdet i gravkapellet.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Landsbygraveren Nr. 3: Aftenklokken, Diverse Foreningsmedd. — Nr. 4: Jeg kunde have gravet min Mands Grav m. m. — Nr. 5: Fred. Delegeretmøde. Landsbygraverforen. gennem 10 Aar. Et Brev. Vore Kirkegaardes kirkelige og kristelige Præg. Hvad Nytte skal Kort over Kirkegaarden være m. m.

Menighedsraadens Blad Nr. 4: Gravstedernes Ved-

ligeholdelse. — Nr. 5: Værn mod skæmmende Bebyggelser ved Kirker og Kirkegaarde.

Ignis Nr. 3: Sandvikens krematorium 10 år. Kring 1944 års eldbeg. En gammel kyrkogård förnyas. Wänerborgs krematorium moderniserat. Eldbeg. i Finland under tre krigsår. — Nr. 4: Om utvägar att stärka eldbeg. ekonomi. Kyrkan blev hörsal, kyrkogården park, begravningen ger vika för eldbeg. Regionsplanering av Sveriges krematorier. — Nr. 5: Katrineholms krematorium 5 år. Kyrkan og eldbeg. När de döda buros till kyrkan. Urnlunden i Trollhättan. Utlandet. — Nr. 6: Krematoriebyggandets ståndpunkt i Sverige efter 5 krigsår. Eldbeg. i Böhmen-Mähren 1944.

Viola Nr. 2: Kyrkogården og trädgårdssakkunskäpen.

Politikens Magasin 18/3: Den dejligste Have.

BOGANMELDELSER

Haandbog for Bygningsindustri, H. F. B., 11°. Redaktør: Mogens Voltelen, Arkitekt, M. A. A., Nyt nordisk Forlag, 756 Sider, 4°, Kbh. 1945. Illustreret. Pris Kr. 12,00.

I denne 11. Udgave af »Haandbog for Bygningsindustri« er der en Del Nyheder, bl. a. en Fortegnelse over Bygningsdirektoratets Konsulenter over hele Landet vedrørende Statslaanehuse. Med den nye Byggelov som Grundlag er der et Skema over de Murdimensioner o. s. v., der kræves i København. Afsnittene om Normer og Betingelser er stillet op paa en mere overskuelig Maade. Udførelse af Brønde og Boringer omtales meget omhyggeligt, og endelig behandler man ogsaa nøje Problemet Antenneformer og Varmeisoleringsstoffer.

Bogen er skrevet i samme Stil som de forrige Udgaver, men med Tilføjelser og en Revision af forskellige Skemaer og Tabeller o. l., der naturligvis er ført ajour. Bogen er let overskuelig, grundet paa det udmærkede Register, som begynder med en kort Register over hele Bogen og dernæst deler sig i 2 Register, et alfabetisk Tekstregister til alle Aargange — Sidetallet til de gamle Udgaver staar i Parentes — og et Katalogregister med et efterfølgende, omfattende Katalogafsnit, hvor alt vedrørende Bygningsarbejde omtales, baade det indvendige og det udvendige Materiale. Næste Afsnit er alfabetiske Navnelister over Firmafortegnelser, Institutioner, Statens Bygningsvæsen, Arkitekter, raadgivende Ingeniører, praktiserende Landinspektører og Amtslansinspektører. Dernæst kommer der nogle Afhandlinger om Brønde og Boringer, Ændringer i Normer vedrørende Husbygning, Fællesan-

tenneanlæg, Isolering, Lydregulering og Lydisolation og Brændselsarterne. Det efterfølgende Afsnit om Byggesager omhandler Bygningsmyndigheder, Distrikter o. l., Byggesagers Behandling, Takster og Byggesagslovgivning, Bestemmelser. Afsnittet om Oversigter indeholder Projektering, Byggeledelse og Vurdering, Finansiering, Administration. Til Slut er der et Afsnit om Beregning, hvor man kommer ind paa Kalkulation, Penge-tabeller, Maaleenheder, Omsætning, Bogstavers Betydning, Matematik, Formler, Tabeller, Statistik, Beregning; Varme: Formler, Tabeller, Beregning; Trapper: Formler, Tabeller og Diagrammer.

Fortegnelsen over Medarbejdere og Forfattere viser, at det er dygtige og velkendte Kvinder og Mænd, der har skrevet Bogen, og den er næsten uundværlig for enhver, der har bare det mindste med Bygningsarbejde at gøre, ogsaa for Gartnerne, der f. Eks. ofte selv bygger deres Drivhuse og Drivbænke.

Alice Nissen.

Haven. Redigeret af Johannes Tholle. Med Bidrag af Agnes Eliasson, J. Klitgaard, Hans Cornelius Olsen, M. Surlykke Wistoft, Minor Plum Tholle, Anna Weber og Eigil Qvist. 3. Udgave, 132 S., Carl Allers Bogforlag, Kbh. 1945. Kr. 2,50.

Carl Allers Bogforlag har udsendt en ny, forøget Udgave af sin udmærkede og prisbillige lille Havebog, der hermed er trykt i et saa imponerende Oplag som 50,000 Eksemplarer. Stoffet er bl. a. udvidet med en Omtale af Vitaminer, Anvisning paa Fremstilling af Renseartikler og Parfumer af visse Planter samt med en Liste over de almindeligst forekommende latinske Plante-navne med dansk Forklaring.

I Forordet oplyser Redaktøren, at Bogen var færdig fra Trykkeriet, da Herrefolkets hjemlige Haandlangere lagde Carl Allers Etablissement i Aske og dermed ødelagde hele Oplaget. Alligevel er det lykkedes Forlaget at lægge Bogen paa Bordet i dette Foraar, og med sit nette Udstyr og sine kortfattede, praktiske Anvisninger skal Oplaget nok blive solgt.

I en Omtale af Artiskok nævner *Eigil Qvist* et Eventyr af *H. C. Andersen*, kaldet »Den kloge Gartner«. Det kan han selv være! Eventyret, hvor Ærteskikkens Skønhed prises, hedder »Gartneren og Herskabet«. Det har en Gartner i *H. C. Andersens* Fædreland. Pligt til at vide, kære Stiftsgartner.

Hans Ronø.

Min Nyttehave. 8°, 48 Sider. Pris Kr. 1,50. Carl Allers Bogforlag, »Hobby-Hefte« Nr. 3. Kbh. 1945.

Dette Hefte omhandler de saakaldte Nyttehave og er skrevet af Havearkitekt *Johannes Tholle*. Det indeholder mange Oplysninger, dels om hvor

man skal henvende sig for at faa en Nyttehave, og dels om hvorledes man bedst anlægger og dyrker en saadan. Der findes Tabeller, der oplyser om, hvor meget man kan regne med, at hver Person bruger af de forskellige Grønsager og Størrelsen af det Areal, der medgaar til at dyrke disse, Næringsværdien af de forskellige Produkter, Forbrug af Frø, Saaning o. s. v. Desuden er der en Litteraturfortegnelse.

Heftet er forsynet med Marginaltegninger; disse er udført af Tegneren Fru *Kirsten Rode* og er — med Undtagelse af een — udmærkede; paa denne ene Undtagelse er vist en helt forkert Anbringelse af Tjærekartonskiver paa Kaal.

Men denne ene Indvending er naturligvis kun Smaatteri, alt i alt er der ingen Tvivl om, at den »lille« Have dyrker kan have stor Nytte af Heftet.

Laurits Nielsen.

Dansk Ligbrændingsforening. Beretning for Aaret 1944. 8°, 102 S., Kbh. 1945. Foruden de for hele Landet gældende Forhold (saasom det nye Regulativ for Nedsættelse af Askeurner m. m.) omtaler Beretningen ogsaa de enkelte Lokaliteters (Afdelingers) og bringer herunder bl. a. Billeder fra de nye Urnehaver paa Bispebjerg samt af *Gunnar Hammerichs* symbolske Figur i Hørsholm; desuden af et projekteret Anlæg i Aarhus. En Artikel af Kirkegaardsgartner *Hansen* i Gentofte Kommune gentager i sin Indledning, hvad der flere Gange tidligere er fremført i Aarsberetningerne og anden Kirkegaardslitteratur, og propaganderer derefter for de særlige mariebjergske Forsøg for sluttelig at gennemgaa ikke blot de præmierede, men ogsaa andre Forslag i Konkurrencen og Trægravmæler og Familiekolubarier (jævnf. »V. K.« Hovednr. S. 42—43 og 60—62).

Otto Croneborg: Svensk gravrätts praxis, 8°, 148 S., Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag, Stockholm 1945.

Bogen er et Slags Supplement til den af samme Forfatter i 1941 udgivne Bog »Om gravrät« (se Anm. i »V. K.«s Tillæg, S. 15—16, Bind XIV) og er udgivet paa samme Forlag, som har udsendt det fortjenstfulde Arbejde »Handbok i kyrkogårdsvård« (se Anm. steds. S. 39—40) og vidner om en udbredt Interesse for at skabe Klarhed i Kirkegaardenes Problemer. Den rummer en lang Række Artikler om Administrationsforhold, Gravbrevs-aftaler, Gravpladsrettigheder, Anlægsforhold, Vedligeholdelsesforhold o. s. v., alt i juridisk Belysning. Selv om dansk og svensk Ret ikke dækker hinanden — ja netop fordi de ikke helt gør dette, er det interessant for hvem, der i det daglige skal tage Stilling til Brugs- eller Ejendomsproblemer, at have en Haandbog som denne at ty

til, idet man samtidig kan udtale Savnet af en tilsvarende dansk, ført op til Dato. Blandt de faglige Udtryk standser vi ved det udmærkede Udtryk *Gravbrev*, der er kortere end det danske Gravfæstebrev og bedre end det ligeledes danske Ord *Skøde* giver Vedkommende Brev paa Brugen af et Gravsted. Iøvrigt staves *Skøde* (der desværre stadig bruges som Betegn. af Københavns Begravelsesvæsen) endnu i Aaret 1945 i Hovedstadens Gavebreve med j. — Bogen om Gravretspraksis anbefales til Brug, og det volder jo nu ikke mere Vanskeligheder af legal Art at faa en saadan Bog over Sundet.

Torfinn Skard: Norske hageskrifter gennem 200 år. 8°, 34 S., Grøndahl & Søn, Oslo 1945.

Den lille Bog var saa uskyldig, at den baade kunde taales udsendt og bevilges Papir af Quisling-Regeringen, med hvem Författeren iøvrigt ellers ikke stod paa nogen god Fod — hvad Anm. konstaterer med Tilfredshed. Den bringer biografiske og bibliofile Oplysninger om Norges Havebogsforfattere og Havebøger fra *Christian Gartners* til *Thor Tøgersens*. Det bliver til over 70 Forfattere og endnu flere Skrifter. Samklymmet med Danmark ytrer sig naturligvis mest i den ældre Litteratur, af hvike en hel Del er trykt i Danmark, og en Del af Forfatterne er ogsaa danske. Det maa hilses med Glæde, at Forfatteren under de lovløse Kaar, som Besættelsesaarene har bragt ham og hans Familie, har kunnet præstere et Arbejde som dette.

Nord. ill. Havebrugsleksikon. 5te Udg., redigeret af A. Pedersen, 8°, G. E. C. Gads Forlag, Kbh. 1945.

Det maa hilses med Tilfredshed, at der nu igen efter ikke 10 Aars Forløb kan udsendes en ny Udgave af det udmærkede Leksikon, og at Professor A. Pedersen, der redigerede 4de Udgave og var Førstekraften ogsaa i 3die Udgave, har Mulighed for gennem sin udvalgte Stab af Medarbejdere at lægge et helt ajourført Fagleksikon paa Bordet. Leksikonet loves færdigt i 3 Bind, og der er 140 Medarbejdere. Blandt disse hilser man ikke mindst med Glæde Havearkitekt, Lektor G. Georgsen, hvis spirituelle Artikler allerede viser sig i 1ste Hefte (Allétræer). At Leksikonet ogsaa har faaet et saa tidsbestemt Emne som »Beskæftigelsesarbejder« med, viser Redaktørens Sans for det aktuelle og Forstaaelse af, at Leksikonet maa være bredt favnende, om det skal yde noget til alle Køberne. Heldigvis synes der ikke at være givet Medarbejderne noget Direktiv om Nedskæring af Stoffet, hvorved maaske strengt

leksikale Krav kunde være tilfredsstillet, men hvorved ogsaa Spørgsmaalet om den Grad af Letthed, hvormed Artiklerne læses og opfattes maaske kunde forringes til Skade for Leksikonet. Anm. kan dog ikke undlade at anholde det Solderi med Pladsen, der ses i Artiklen Anlægsgartneri, hvor nogen Foreningsstatistik findes baade paa S. 89, Sp. 1—2 og S. 91, Sp. 1, med de samme Oplysninger — ovenikøbet Oplysninger, som kan ventes ogsaa at figurere under Foreninger, hvor de efter Anm. Opfattelse rettelig hørte hjemme. — Værket anbefaler sig selv, og hvem der vil følge med i Havebrugets og Gartneriets rivende Udvikling vil se den genspejlet i Leksikonet og vil der kunne faa øget sin Viden. Om Kirkegaardsforhold er der flere Artikler af 4 forskellige Forfattere.

Haveejerens Haandbog. Forlaget har bedt os meddele, at det beror paa en Misforstaaelse, naar det i vor Anm. paa S. 24 er anført, at Redaktørens Fornavn staves forskelligt foran og bagpaa Bogen; et svagt a er af Anm. tydet som et o og var Grunden til den nævnte Passus, som vi beklager er fremkommet.

RESOLUTIONER m. m.

Kirkeministeriets Cirkulære om Indskrifter paa Gravmæler (16/5 45).

Ministeriet skal herved anmode Stiftsovrigheden om at ville henlede Provstiuvalgenes og Menighedsraadenes (Kirkegaardsbestyrelsens) Opmærksomhed paa, at der snarest muligt i Medfør af § 26, Stk. 3, i Lov af 30. Juni 1922 om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v., jfr. kgl. Anordning af 10. December 1927, § 21, Stk. 2, bør gribes ind i alle Tilfælde, hvor der paa Kirkegaarde er anbragt Mindesmærker eller lignende, som paa Grund af deres hele Form og Anbringelsesmaade, ved Indskrifters Indhold eller Anbringelsen af politiske Symboler maa anses for at være upassende eller eventuelt ligefrem egnet til at vække Forargelse paa Baggrund af, hvad der er passeret i Besættelsesaarene.

Man udbeder sig Indberetning med en kortfattet Redegørelse, hvor der herefter gribes ind, og Monumenter, Indskrifter, politiske Symboler og lignende forlanges fjernet eller ændret, idet man beder sig eventuelle Tvivlstilfælde forelagt til Afgørelse.

Man undlader ikke i denne Forbindelse at bemærke, at Ministeriet maa finde Indskrifter og Symboler, der tydeligt tilkendegiver en nazistisk Indstilling, egnede til at virke anstødeligt.

Tillæg til »Vore Kirkegaard« Bind 15 Nr. 7

Generalforsamling i Aarhus den 5. Oktober Kl. 10³⁰.

Fredag den 5. Oktober 1945 Kl. 10,30 afholder Foreningen i Koncertpalæet, Bispetorvet, Aarhus, sin 17. ordinære Generalforsamling med Dagsorden ifølge Lovene og med Forslag om Kontingentforhøjelse.

Derefter affholdes: Kl. 12,00: Frokost. Kl. 13,30: Andagt i Domkirken, Biskop, Dr. phil. C. I. Scharling. Kl. 14,15: Offentligt Møde. Foredragsholdere: Trægårdsarkitekt, kyrkogårdsföreståndare G. V. Walberg og Sekretær, Havearkitekt Johannes Tholle (begge med Lysbilleder). Kl. 18,00: Middag og festligt Samvær i Anledning af Foreningens 25 Aars Jubilæum. Møder og Spisninger foregår i Koncertpalæet. Deltagere i Frokost og Middag bedes anmelde dette paa det indhæftede Brevkort saa tidligt, at det er Koncertpalæet ihænde senest d. 3. Oktober.

Ribe, 15. Septbr. 1945.

C. I. SCHARLING

(Johannes Tholle.

Eksemplarer af Foreningens Love faas ved Henvendelse til Kontoret: Laur. Sørensens Vej 2, Kbh. F.

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling C.

- 813. Hr. Lærer A. Kjergaard Hansen, Viby J.
- 814. Hr. Stenhuggerm. Leo Rosendahl, Lyngby.
- 815. Hr. Stenhuggerm. Sv. Aage Ehlert, Sorø.
- 816. Hr. Stenhuggerm. Karl E. Pedersen, Holbæk.
- 817. Hr. Stenhuggerm. Edm. Bjørn, Svendborg.
- 818. Hr. Stenhuggerm. Carl Bløde, Nr. Sundby.
- 819. Hr. Graver Chr. Hansen, Herstedv., Taastrup.
- 820. Hr. Graver Vilh. Andersen, Glostrup.
- 821. Hr. Kirkegaardsgartner E. H. Ottesen, St. Jørgensbj., Svendborg.
- 822. Hr. Gartner M. Hahn Pedersen, Frederikskirken, Højbjerg.
- 823. Hr. Kirkegaardsass. Aasberg Andersen, Nordre Kirkegaard, Aarhus.

Afdeling D.

- 55. Hr. Kyrkogårdsföreståndare Gunnar Granquist, Karlstad, Sverige.
- 56. Hr. Kyrkogårdsföreståndare Detlev Gustafson, Väpnaregatan 4, Jönköping, Sverige.
- 57. Hr. Kyrkogårdsföreståndare Albert Langwagen, Karlskrona, Sverige.
- 58. Hr. Kyrkogårdsföreståndare Gustaf Wenneryd, Ö. Storgatan 124, Jönköping, Sverige.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 24/4 (Kalundborg Folkebl.): Ubberup Kgd. skal udvides.
- 16/5 (Børsen): Mindekgd. for de henrettede Patrioter.

- 30/5 (Østsj. Folkebl.): Den ny Kgd. i Havdrup er indviet af Pastor Sloth.
- 7/6 (Aarhus Stiftstid.): Viby udvider Kgd.
- 9/6 (Nordsj. Venstrebl.): Birkerød Kgd. skal udvides.
- 9/6 (Nordsj. Venstrebl.): De tyske Begr. paa Blovstrød Kgd.
- 11/6 (Sydsj. Venstrebl.): Der drøftes ny Kgd.splan til Everdrup.
- 12/6 (Skive Avis): Kgd. ved Reberbanen (Skive).
- 14/6 (Næstved Tid.): Der anlægges Urnegrave i Skelskør.
- 16/6 (Nordsj. Soc.-Dem.): Ny Kgd. i Hillerød.
- 19/6 (Holbæk Amts Avis): Der ønskes ny Kgd. anlagt i Tveje-Merløse.
- 19/6 (Horsens Følkebl.): Billedhugger Elos Broncefigur til Horsens Vestre Kgd. færdig.
- 21/6 (Amagerbladet): Det ændrede Forslag til Dragør Kgd.s Udv. fremsat.
- 21/6 (Fyns Stiftstid.): De tyske Begr. paa Ryslinge Kgd.
- 22/6 (Politiken): Landsbykirkegaarden.
- 24/6 (Nationaltid.): Mindelund i Ryvangen.
- 25/6 (Fyns Soc.-Dem.): Der ligger 300 Tyskere begr. i Odense.
- 26/6 (Fyns Soc.-Dem.): Skovbegr. efter engelsk Mønster paa Odense Kgd.
- 26/6 (Vestkysten): Kgdsgartner Johnsen i Tønder afskediget.
- 27/6 (Vejle Amts Folkebl.): Donation til Kk. og Kgd. i Mølholm.
- 28/6 Fyns Stiftstid.): Indtil 18 Tysker-Begr. om Dagen i Odense.
- 29/6 (Ekstrabl.): Nazi-Mindesmærkerne skal fjernes (jævnf. »V.K.« S. 67—68 og Tilægsside 28).

- 30/6 (Horsens Folkebl.): Kgdsgartner V. Rud. Nielsen bliver fra 1/7 Inspektør.
- 2/7 (Politiken): Ikke flere banale Mindesmærker for Frihedskampen.
- 3/7 (Ekstrabl.): En evigt brændende Flamme over Frihedskampens Ofre?
- 6/7 (Loll.-F. Venstrebl.): Kirkegaardsudv. i Stubbekøbing er nu tilendebragt. (Havearkitekt Johannes Tholle; Anlægsgartner G. Michael Larsen).
- 6/7 (Politiken): 202 Patrioter var begr. i Ryvangen.
- 7/7 (Ekstrabl.): Mindelund og Medlidenhed.
- 13/7 (Nationalt.): Den danske Jord og de døde Flygtninge.
- 14/7 (Kristel. Dagbl.): De fremmede i Danmarks Jord.
- 23/7 (Horsens Soc.-Dem.): Billedhugger Elo's Statue afsløret paa Horsens Vestre Kirkegaard.
- 29/7 (Fyns Stiftst.): 25 Aar siden Fredens Kgd. blev anlagt (se »V.K.« S 79—82).
- 29/7 (Fyns Tid.): Kirkegaardsass. Jacob Petersen, Odense, jubilerer sammen med Fredens Kgd.
- 2/8 (Horsens Soc.-Dem.): Trækorsene paa de tyske Flygtningegr. i Horsens er fjernet.
- 7/8 (Kørsør Avis): Udv. af Kgd. i Korsør.
- 8/8 (Nakskov Tid.): Flygtningegravene maa ikke blive Pilgrimsmaal.
- 9/8 (Politiken): Ingen Begr. paa Frederiksberg paa Gr. af Strejken.
- 9/8 (Berl. Tid.): Mindelunden i Ryvangen indvies den 29/8.
- 12/8 (Politiken): Modstandsbev. kræver Konkurrence om Mindelunds-Monumentet til Ryvangen.
- 13/8 (Vendsyss. Tid.): Dronninglund Kgd. skal udvides.
- 21/8 (Sorø Amts Dagbl.): Den gl. Kgd. i Odense.
- 23/8 (Jyll.posten): Mindets Lund.
- 23/8 (Nordsj. Soc.-Dem.): Ny Portal af Arkitekt Tage Pullich til Birkerød Kgd.
- 23/8 (Viborg Soc.-Dem.): Kirkegaardskassen i Viborg bugner af Penge.
- 29/8 (Kristel. Dagbl.): Soldaterbegr. den 29. Aug. 1943.
- 30/8 (Kristel. Dagbl.): Da Danm. i Gaar stedte sine faldne Sønner til Hvile.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

- 3/5 (Vestopland): Restaurering af Grinaker Kgd.
- 9/5 (Hadeland): Bygdekgd. bør gøres vakrere.
- 15/5 (Øland): Bygdekgd. bør gøres vakrere.
- 29/5 (Vestmar): Gravstederne.
- 18/6 (Morgenbl.): 30.000 Kr. givet til Monument over faldne Nordmænd.
- 23/6 (Ekstrabl.): Nordmændene vil hurtigst udlette de tyske Kirkegaarde.
- 30/6 (Adresseavisen): Planering af Moholt Kgd.

- 3/7 (Tidens Krav): Er Kr.sunds kgdsmyndigheder ligegyldige overf. nye krav?
- 14/8 (Ekstrabl.): Tyskerne i Oslo arbejder stadig paa deres egen Kgd.

FRA SVENSKA KIRKEGAARDE

- 19/7 (Västmanlands): Nya begr.pl. i Västenfors är vacker.
- 21/7 (Skellefte Bladet): Stenvårdar få ej resas å almäna grave i Byske.
- 22/7 (Morgon-Tidn.): Offentlig konst.
- 25/7 (Motala Posten): Snart bygge av krematorium i Motala stad.
- 4/8 (Dala Demokraten): Kyrkogårdsfårsmöte i Borlänge.
- 5/8 (Dala Demokraten): Fortsättelse.
- 7/8 (Borlänge Tidn.): St. Tuna kgd. exemplarisk skötta.
- 11/8 (Ystads Allahanda): Sverige saknar ännu god gravkultur.
- 24/8 (Arbetet): Flyktningarnas gravar har fåt vita kors. (Lund).

FRA TIDSSKRIFTERNE

Landsbygraveren Nr. 6: Jubilæums-Delegeretmøde i Randers m. m.

Præstefor. Bl. Nr. 26: Nazi-Mindesmærker fjernes nu fra Kirkegaardene. — Nr. 31: De tyske Flygtningegrave — Nr. 34: De tyske Flygtningegrave.

Ignis Nr. 8: Några synspunkter på de praktiske anordningarna i samband med eldbegängelse. Portarnas symbolik i ryskt och österländskt gudstjänstfirande.

BOGANMELDELSER

København's Stifts Aarvog 1944—45. Redigeret af Paul Nedergaard; 168 S., 8°, Lohses Forlag, Kbh. 1945.

Den udsendte 2den Aarvog for Københavns Stift bærer saa tydeligt Præget af at være tilrettelagt under Tyskerbesættelsens Tid, mens dens Sætning og Færdiggørelse er sket derefter. Dens Tekst er mindre fri, end den vilde have været ved en senere Redaktion; men ikke mindst den er som Følge af denne »Vaklen« blevet et interessant Tidsdokument. Afsnittene er bl. a. Nye Kirker, Mindedage, Stiftskronike; morsomt fortæller to Præster, der forlod Stiftet (Engberg og Johs. Christiansen), og kraftigt virker Dokumentationen af Biskoppens Indsats i den onde Tid.

K. Brandt Klíxbüll: Vor Have, bearbejdet af Statskonsulent Laurits Nielsen. I, II og III, hver paa 96 S., 8°, Hasselbalch, Kbh. 1945. Denne populære Bog, som i Forfatterens Tid udkom i ad-

skillige Oplag og Udgaver, er nu efter Klixbülls Død omarbejdet, ajourført og udvidet til en 3 Binds Havebog, i hvilket naturligvis især de Afsnit, som afdøde Klixbüll ikke havde gjort saa omfattende, er stærkt forøget. De i tidligere Udgave anvendte Fotografier er erstattet af Marginaltegninger af Alfred Olsen og er ganske fornøjelige. Statskonsulentens Indsigt i de Smaahavebruget er en Borgen for, at Bøgerne vil være nyttige for saadanne Læsere.

Egil Kiær: Egen Have efter egen Plan. 96 S., Lommeformat; I. E. Ohlsens Enkes Forlag, Kbh. 1945.

Denne lille Lommebog giver adskillige gode Raad for den, der som Amatør selv vil forsøge sig med Anlæggelse af en Have, uden at den bliver saa fyldestgørende, at den overflødiggör Havearkitekternes Indsats. Streglicheerne staar godt og giver adskillige instruktive Vink, hvorimod Autoclicheerne ikke gør sig paa det valgte Papir.

9. Aarsberetning fra I. E. Ohlsens Enkes plantepatologiske Laboratorium. 1/4 43 — 31/3 44: 20 S., 8°, Kbh. 1945.

Pjecen beretter om Firmaets udmærkede Oplysningsstjeneste, Sundhedskontrol af haade Blomster- og Køkkenhaveplanter, Forsøgsvirksomhed m. m. Især beskæftiger man sig med *Godetia*, *Alternaria* m. fl.

Anlæg af Gravsteder. Københavns Begravelsesvæsen 1945.

De af Københavns Begravelsesvæsen udgivne Pjecer med Vejledning til Publikum har gentagne Gange været anmeldt i »V.K.«; nu foreligger der en ny Serie paa 3 Pjecer, — en om Urnegrave, en om Liniegrave og en om Familiegrave. Det maa uden Forbehold konstateres, at denne Serie i alle Henseender staar betydeligt over, hvad der tidligere er ydet. Papir, Tryk, Clicheer og Opsætning er nu saa godt som man kan forlange det i en Efterkrigstid, hvor Bogtrykkerierne endnu er bundet af utallige Hensyn. De viste Anlægs-eksempler giver Publikum Anledning til at vælge enten det helt grusbelagte og kedelige Gravsted (Plan 6) eller det helt overlæssede (Plan 2) eller et af de (desværre saa traditionelle) med en Tværstreg (Plan 1) eller en Bue (Liniegrav). Anmelderen maa imidlertid hævde, at man (trods alt godt) begaar flere principielle Fejl i disse Pjecer. Den første og ikke mindst vigtige er den, at man paa Forsiden af alle 3 Pjecer anbringer en (bevares: nydelig!) Perspektivtegning visende et Par Cypresser bag et Gravmæle; Motivet er som udsprunget af 1800-Tallets Begyndelse og kunde (med et andet Gravmæle) ligesaa godt

være anvendt paa en Digtsamling fra Guldalder-tiden, — men her i Pjecerne, der skal vise, hvordan Gravsteder bør være i 1945 og videre frem, er det ganske vildledende; Perspektivet kan kun bibringe Brugere af Gravsteder falske Begreber om, hvad de kan naa. Thi kun faa Familiegrave og knapt nok nogen Liniegrave kan jo bære nogen Beplantning af denne Art fra Grav til Grav, hvis ogsaa Ryghækkene m. m. skal kunne trives, — for slet ikke at tale om de smaa Barne- og Urnegrave! Paa Urnegrave maa jo ikke plantes noget, der bliver højere end lave Roser! Den anden principielle Fejl er den, at Gravstederne fotografisk vises med diminutive Side- og Forhække og overhovedet ikke antyder, hverken at disse vil kunne blive høje, eller at der paa Forhaand *kan* være en ret høj Ryghæk, hvad jo heldigvis ofte er Tilfældet. Den tredje Indvending er den, at selv Liniegrave vises som beliggende enkeltvis og med en enorm Afstand til det næste Gravsted, — ogsaa dette virker naturligvis vildledende og giver Folk et ganske forkert Billede af, hvordan Realiteterne vil tage sig ud. Navnlig maa de smaa Urnegrave jo nødvendigvis ses i Sammenhæng med andre, om man skal forstaa det fremtidige Billede (jævnf. Fig. 157—58 Side 84 i Hovednr.), — og Begravelsesvæsenet har jo nok af gode Eksempler at kunne fotografere, saa denne Mangel paa Kontakt med Realiteterne kan slet ikke anskyldes. Endelig maa anholdes nogle Detailler, saasom at Buskbomkanter, der skal holdes sirligt klippede som smalle Kanter, i Plansignaturen vises med meget urolige og brede Konturer, som slet ikke adskiller sig fra Signaturer for bredere Hække som Tax el. Thuja, hvad ogsaa er vildledende, — samt at der under Plan 1 ikke mindre end 3 Gange staar anført Plantning af Buskbomindfatning i m², mens der naturligvis menes *løbende Meter*.

Der er ingen Tvivl om, at Begravelsesvæsenet gerne vil yde det helt rigtige, — og som *Hovedstadens* Væsen og med den store Stab af dygtige Embedsmænd maa det ogsaa *kunne naas*, — næste Gang. —

Danmarks Frugtsorter ved A. Pedersen. II. Pærer, Blommer, Kirsebær. 1ste Hefte, 4°; udg. af Fællesudv. f. Frugtavløkonomi paa Alm. d. Gtf. Forlag, Kbh. 1945.

Trods Krigen har Prof. A. Pedersen kunnet fortsætte Udgivelsen af det store Værk om Danmarks Frugtsorter, som paabegyndtes i 1937 (anm. i »V. K.«, Bind XIII, S. 4), og nu paabegyndes altsaa 2det Bind med et Hefte, hvis Pris er Kr. 11,00; det forventes, at Værket kan afsluttes paa 2 Aar. De enkelte Frugtsorter faar som

i tidligere Hefter en udførlig Omtale, grupperet i Afsnittene: Navn (Synonymer), Historie (Modertræet m. v.), Træets Forhold (i Planteskole, Grundstamme, Habitus, Dyrkningsforhold og Forh. overfor Sygdomme m. m.) samt Frugten (Størrelse, Form, Farve, Modningstid, Anvendelse m. m.) og Sortens Dyrkningsværdi, hvilket alt sammen kan have stor Betydning for Dyrkere. Det synes mærkeligt, at Frugten er undersøgt for Bæger, Stilk, Kød, Kærnehus m. m., og der herunder nævnes, hvorledes Kødet fremtræder, uden at der dog er taget en kemisk Analyse deraf; Konstatering af en Frugts Sukkerindhold er dog meget værdifuldt for Valget af Sorter, ikke blot under Hensyn til personlig Smag, men navnlig for Konserveringsindustrien, hvor et mindre Tilskud af Sukker kan betyde store Summer — og Frigørelse af Sukker til andet.

Dansk Blomsterhandlerforenings Aarbog: 2den Aarg. 1945. Redigeret af Em. Falko. 206 S., 8°, Kbh. 1945. Kr. 3,50.

Aarbogen minder en hel Del om den af Alm. d. Gartnerforening udsendte, og den foreliggende 2den Aarg. er udvidet fra 1ste. Foruden Medlemsliste indeholder den bl. a. Artikler om Vareistandgørelse, Ekspedition, Plantefortegnelse med danske og botaniske Navne og en (yderst kort) Anv. paa Anvendelse etc. Desuden Adresser paa Kirker, Kirkegaarde, men ikke udenfor Storkøbenhavn, Rigstelefontakster m. m. En nyttig Haandbog for Blomsterhandlere.

Anker Aggebo: Den anden Virkelighed. En Bog om Døden. 8°, 128 S., Nyt nordisk Forlag, Kbh. 1945.

Med Forord af Dr. phil. F. L. Østrup har den jyske Læge udsendt denne Bog, hvori der (ifl. Forordets Forfatter) bydes »Frugten af et helt Livs Oplevelser og Erfaringer«, hvilket jo ikke er saa lidt endda. Der omtales de biologiske Forhold, Religionerne, Udødeligheden som Problem, Tiden og Evigheden o. s. v., og med den 2den Virkelighed mener Forfatteren Livet *efter* Døden, efter Opstandelsen. Bogen rummer mange interessante Momenter og har baade sin Kraft og sin Svaghed i det noget subjektive Synspunkt, der anlægges — selv om den noget rigelige Anvendelse af Ordene »dog« og »vel« vidner om, at Problemerne er taget under Behandling *pro et contra*. At Forfatteren er Jyde ses bl. a. af den korte Sætning midt i 1ste Linje, Side 19 (»End...«), og nogen stor Stilist er han ikke. Trykfejl findes bl. a. i afgørende Citater (»Og han end dør, skal han dog leve«). Bogen udgiver sig ikke for at være en Afløser af den store Bog af Bloch (Om Døden), men den bringer nyere Ting, som

nævnte Bog ikke kunde have bragt os og er ikke mindst derfor af betydelig Interesse.

Johannes Tholle: Langesø Have. Særtryk af Bind III i Lensbaron H. Berner Schilden Holstens Slægtsbog, 38 S., 4°, u. A. og St., 55 Ill.

Som Særtryk foreligger en Monografi over Langesø Have ved Odense. Havens Historie gennemgaaes, og de kendte Gartnere, der har været tilknyttet den, omtales.

Som en Del af en større Slægtsbog er Heftet meget smukt udstyret med et Væld af Planer og gode Fotografier. Her skal særligt henvises til Billedet af Slægtens private Begravelsesplads, der er udført i de seneste Aar, og som er projekteret af Forfatteren. Stedets Udformning er et fint Eksempel paa god moderne Kirkegaardskultur, forankret i gammel Tradition: Korset, Græsset, Liggestenen.

Hans Rønø.

RESOLUTIONER m. m.

(Fortsat fra Side 24).

3. Kommunen overtager det ved Kirkegaardene og Kirkegaardskontoret ansatte Personale. Kommunen forpligter sig til at respektere de indgaaede Overenskomster angaaende Løn- og Pensionsforhold, saaledes at Personalet ikke bliver daarligere økonomisk stillet end tidligere.

4. Kirkegaards- og Begravelsesvæsenet styres efter Overtagelsen af et Udvalg, bestaaende af:

- a. et af Aalborg Byraad valgt Antal Medlemmer,
- b. et Medlem, valgt af Hasseris og Egholm Sogneraad i Fællesskab.
- c. to Medlemmer, valgte af samtlige Menighedsraad i Aalborg efter Forholdstalsvalg.

5. Der tilsikres Borgerne samme Ret som hidtil til frit at vælge mellem de ved dansk Lovgivning tilladte Begravelsesformer. — Aalborg Præstekonvent vælger en Repræsentant for Folkekirken i Kirkegaardsudvalget, hvori han dog ikke har Stemmeret i økonomiske Sager.

6. Kirkegaards- og Begravelsesvæsenet vedbliver at staa under Overbestyrelse af Kirkeministeriet, saaledes at dettes Samtykke udfordres til Fravigelse eller Forandring af den approberede Vedtægt, til Anvisning efter Overenskomst med Kirkegaardsbestyrelsen af særlige Begravelsespladser paa Kirkegaardene til anerkendte Trossamfund, til Udvidelse af Kirkegaardene, til eventuel Disposition ved Kommunen til andet Brug af de til Kirkegaarde indtagne Arealer m. v.

7. Overgangen til kommunal Drift søges gennemført snarest muligt.

(Fortsættes i næste Nr.)

Tillæg til »Vore Kirkegaard« Bind 15 Nr. 8

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Generalforsamling.

Fredag den 5. Oktober afholdt Foreningen for første Gang siden 1921 sin ordinære Generalforsamling i Aarhus. Til Dirigent valgtes af Forsamlingen Realskolebestyrer *Magnus Lund* (Svendborg). Formanden, Biskop *C. I. Scharling* redegjorde for Foreningens Historie og Drift samt gav en Oversigt over det fremtidige Arbejdsprogram, — Kassereren, Kirkegaardsinspektør *Hans Rønø* fremlagde de reviderede Regnskaber og Budgettet, og Redaktøren, Havearkitekt *Johannes Tholle* redegjorde for Redaktionsarbejdet. Der gaves Decharge for det aflagte, ligesom Budgettet vedtoges. Det vedtoges endvidere at forhøje Kontingentet til 6 Kr. for personlige Medl. i Danm., 8 Kr. for udenlandske, og Minimumskontingentet for Menighedsraad m. fl. sættes til 10 Kr. En af Deltagerne i Forsamlingen, Stenhuggermester *Billeschou* (Esbjerg) skænkede Foreningen 1000 Kr. til Hjælp til Agitationen, især til at søge Kommunerne om Medlemskab eller Tilskud. Ved Bestyrelsesvalget genvalgtes Biskop Scharling, fhv. Kirkegaardsinspektør *Rud. Rasmussen* og Inspektør *Jens Gravesen*, mens der nyvalgtes Kirkegaardsinspektør *V. Rud. Nielsen* (Horsens) og Stenhuggermester *Hansen Glem* (Roskilde). Som Suppleant til Bestyrelsen valgtes Stiftsfuldmægtig, cand. jur. *G. F. Jegsen* (Ribe). Til næste Aars Generalforsamling valgtes Odense Stift.

Efter Frokostpausen afholdtes ved Biskop Scharling en Andagt i Domkirken, hvorefter Kirkegaardsforst. *G. V. Walberg* (Malmø) og Havearkitekt *Johannes Tholle* talte ved et velbesøgt offentligt Møde. Aftenen tilbragtes i selskabeligt Samvær i Anledning af Foreningens 25 Aars Jubilæum, og blandt de inviterede Gæster saas Biskoppen over Aarhus Stift, Dr. *Skat Hoffmeyer* samt Stiftsprovst *Kaj Jensen*.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 14/6 (Næstved Tid.): Der anl. Urnegrave i Skælskør.
26/7 (Rosk. Soc. Dem.): Russisk Soldat begravet paa Fr.sund Kgd.
26/8 (Viborg Stifts Folkebl.): Engelsk Soldat begr. i Viborg.
27/7 (Holbæk Amtstid.): Mindestensafsl. paa R.A.F.-Grav i Holbæk.
29/7 (Politiken): Polske Soldater begr. i Aalborg.

- 28/8 (Aarhus Stiftst.): Planer til Aaby Kgd. færdige.
30/8 (stds.): Allieredes Flyvergrav i Aalestrup.
1/9 (Jydske Tid.): Flytning af de eng. Flyvergr. i Gram?
3/9 (Sorø Amtstid.): Mindstensafsl. for R. A. F.-Grave i Venslev.
3/9 (Vejle Soc. Dem.): Vejle Kgd.
4/9 (Sydfyns Soc. Dem.): Sv.borg Kgdsbest. tilbagebet. Tilskud.
4/9 (Randers Amtstid.): 20,000 Kr. til Mindelund for Frihedsk. i Randers.
5/9 (Aarhus Stiftstid.): 9000 Kr. til Mindesm. paa Gravsted for de Omkomne v. Ekspl. 4/7 44.
5/9 (Kalundb. Folkebl.): Mindstensafsl. paa eng. Flyvergrav paa Sejerø Kgd.
7/9 (Kalundb. Folkebl.): Aarby Kgd. udvides.
7/9 (Kbh. Amts Avis): Gladsaxe Komm. bekoster Mindesm. for 3 Frihedskæmpere.
9/9 (Fyns Stiftst.): Monument for de faldne Allierede i Odense?
10/9 (Viborg Stifts Folkebl.): Areal til Ans Kgd. sikret for 2900 Kr.
10/9 (Vestkysten): Kirkegaardsgt. *Thomas Petersen* fra Herning ansat i Tønder.
12/9 (Politiken): Fællesgrav for de all. Flyvere?
12/9 (Vejle Amts Folkebl.): Kgd. Træer.
13/9 (B. T.): 37 Politimænd i Fællesgr. paa Bispebjerg 19/9.
14/9 (Sønderjyden): Kredslægen har godk. Areal for Rinkenæs Kgd.s Ud. v.
15/9 (Ekstrabl.): Gravfreden i Mindelunden.
16/9 (Venstres Folkebl.): Arb. med Ud. af Haslev Kgd. har længe ligget stille paa Gr. af Sagsanlæg mellem Anlægsst. *H. Hansen* og Menighedsraadet.
16/9 (stds.): Skælskør Kgd. i fornyet Skikkelse.
18/9 (Ekstrabl.): Nedstyrkede Flyveres Gr. Medd. fra Udenrigsmin.
18/9 (Aarhus Amtstid.): Viby Kgd. udv. efter Kirkegaardsinsp. *Rud. Nielsens* Plan.
18/9 (B. T.): Ensartede allierede Krigergr. i Danm.
20/9 (Fr.borg Amts Avis): Kgd. i Tjæreby skal udvides.
23/9 (Aalborg Stiftst.): Lindholm Kgd. udvides betydeligt.
24/9 (Børsen): Mindefest ved de 300 Flyvergr. i Esbjerg.
26/9 (Faaborg Folketid.): V. Aaby Kgd. udvides.
28/9 (Demokraten): »Vore Kirkegaard«.
28/9 (Aarhus Stiftstid.): 25 Aars Arb. for Kirkegaardskultur.
30/9 (Børsen): Foren. f. Kirkegaardskultur.
1/10 (Kr. Dagbl.): Foren. f. Kirkegaardskultur.

- 4/10 (Sorø Amts Dagbl.): Kirkegaardskultur.
 4/10 (Viborg Stifts Folkebl.): Flyvere, der faldt ned i Laastrup.
 5/10 (Aarhus Stiftstid.): Arb. f. smukkere Kgd. beder om Støtte.
 5/10 (Demokraten): Kursus for Kirkegaardsgravere.
 5/10 (Morsø Folkebl.): Kirkegaardskultur.
 6/10 (Nationalt.): Foren. f. Kirkegaardskultur.
 6/10 (Fyns Tid.): Kirkegaardskulturen skal høynes.
 6/10 (Børsen): Kirkegaardskultur.
 7/10 (Kristel. Dagbl.): Byerne maa have Interesse for en smuk Kgd.
 7/10 (Ny Tid): Mindestensafsl. for 10 eng. Flyvere i Nørholm.
 8/10 (Sorø Amts Dagbl.): Mindestensafsl. for eng. Flyver i Skælskør.
 9/10 (Sorø Amts Dagbl.): Mindestensafsl. for eng. Flyvere paa Omø.
 12/10 (Land og Folk): Nye Folkelokaler til $\frac{1}{2}$ Mill. paa Kbh. Kgd.
 12/10 (Nordsjæll. Venstrebl.): Hillerød nye Kgd. diskuteret i Byraadet.
 16/10 (Kolding Folkebl.): Kgd. i Kolding under Kommunen?
 16/10 (Vejle Amts Folkebl.): Flygtningebegravelser sprænger Kgd.
 18/10 (Fyns Tid.): Odense faar i Dag en ny Kgd. Korsløkke Kgd. (Insp. *Raahauge Askegaard*).
 19/10 (Fyns Tid.): Korsløkke Kgd. indviet af Pastor *Westh*.
 21/10 (Berl. Tid.): Den faldne Flyver.
 22/10 (Silkeborg Avis): Skorup Kgd. skal udvides.
 25/10 (Middelf. Venstrebl.): Hvor længe skal den tyske Kgd. bevares? Hidtil begr. 125 i Middelf.
 26/10 (Næstved Tid.): Næstved nye Kgd.
 27/10 (Demokraten): Yderligere Udv. af Aarhus Vestre Kgd.
 30/10 (Randers Dagbl.): Udv. af Randers nordre Kgd. paabegyndes.
 3/11 (Ekstrabl.): Gravene i Ryvangen. Udformningen nu fastlagt (Prof. *Kai Gottlob*).
 5/11 (Bogense Avis): Bogense ny Kgd. indviet af Pastor Rasmussen (Insp. *Raahauge Askegaard*).
 7/11 (Holbæk Amts Soc. Dem.): Licitation over Udv. af Nr. Asmindrup Kgd. (Havearkitekt *Johannes Tholle*).
 11/11 (Ny Tid): De eng. Flyvergr. i Aalborg.
 12/11 (Nationalt.): 2 Minutters Stilhed.
 12/11 (Aalborg Stiftstid.): Mindestensafsl. paa eng. Flyvergrave i Vadum.
 12/11 (Skive Avjs): Skive ny Kgd. tages i Brug.
 13/11 (Løgstør Avis): Udv. af Vonsild Kgd.
 13/11 (Nordsj. Soc. Dem.): Fr.sund Kgd. skal udvides.
 21/11 (Aarhus Amtstid.): Udv. af Odder Kgd.

- 22/11 (Aarhus Stiftstid.): Frederikskirken mangler Kgd.
 29/11 (Randers Dagbl.): Mindesten paa Gl. Estrup Kgd. over engelske Flyvere.
 30/11 (Jydske Tid.): Mindesm. for eng. Flyvere i Gram.
 30/11 (Korsør Avis): Byplanen og Kgd. i Korsør.
 1/12 (Næstved Avis): Forligsmøde ang. Kgd.sagen i Haslev.
 4/12 (Randers Soc. Dem.): Gartner *Knud Hansen* er ansat som Graver i Grenaa fra $\frac{1}{2}$, 46.
 4/12 (Skive Avis): Aabent Brev om Skive Kgd.
 6/12 (Fyns Soc. Dem.): Udv. af Paarup Kgd. gik efter Licitation til Ingeniør *F. Honnens* i Odense for Kr. 12,746.
 7/12 (Herning Folkebl.): Der plantes Thuja langs Gangene paa Kølkær Kgd.
 8/12 (Ringsted Folketid.): Kapel paa Sorø ny Kgd?

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

- 11/9 (Glåmdalen): 6 Kgd. i Glåmdalen gøres vakrere.
 5/10 (Haugesunds Dagbl.): Tysvær Kgd. udvides.
 5/10 (Romsdala Budstikke): Kyrkjegardane. Kgd. må reguleres og istandsættes.
 6/10 (Hamar Stiftstid.): Udv. af Hamar Kgd.
 15/10 (Dagen): Udv. af Vikøy Kgd.
 19/10 (Buskerud Bl.): Blir der ny kgd. i Øvre Sandsvær?
 22/10 (Stavanger Aftenbl.): Bevilling til Urnlund ved Eiganes Kgd.
 24/11 (Grenmar): Porsgrund Kgd. skal udvides.
 24/11 (Adresseavisen): Udv. af Habstrin Kgd.

FRA SVENSKA KIRKEGAARDE

- 4/9 (Oscarshamn Tidn.): Ålem skall få vacker och värdig ny Kgd.
 5/9 (Morgon Tidn.): Skogskyrkgd. fyller 25 år.
 1/10 (Expressen): Kyrkogård nära flygfältet fare för flygningen.
 18/11 (Dagens Nyheter): Ingen vanheld av danska minnestenen (H.borg).
 24/11 (Morgon-Tidn.): Billigere Begr. i Stockholm.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Fortid og Nutid, XVI, Okt. 1945, Hefte 1—2: Om adelige Gravminder fra Senrenaissancens og Bruskarokkens Tid.

Gartner-Tidende Nr. 43: Foreningen for Kirkegaardskultur.

Landsbygraveren Nr. 9: Klokkeren og hans Klokke. Studierejsen til Fyn. 5 Aars Arbejde. Hver Kirke sit Flag. Hvorfor skal vi ikke have ensartet Ringning i Danm. Kirker? m. m. — Nr. 10: Kursuset i Bramminge. Kritik. — Nr. 11: Kursuset paa

Haslev Landbrugsskole. Efter endt Kursus. De nye Vejledninger. Mægtigt Landsbygraver-Stævne i Bramminge. Kursuset i Haslev. Kursus i Bramminge og Haslev m. m.

Menighedsr. Blad Nr. 10: Hvad Gavn kan man have af et Kort over Kirkegaarden?

Præsteforeningens Blad Nr. 42: Foreningen for Kirkegaardskultur 1920—45.

Stenhuggertidende Nr. 11: Foreningen for Kirkegaardskultur.

Ignis Nr. 9: Gudmundra krematorium är 10 år. Eldbeg. i Efterkrigstiden. Noget Nyt om Urnehaver i Danmark. — Nr. 10: Eldbeg. från rättsmedicinsk synspunkt. Hur kyrkans inställning till eldbeg. förändrats under 60 år. Skall man lägga Vægt paa Urnehaller? Eldbeg. och dikten. — Nr. 11: Luleå krematorium efter 15 års verksamhet. Eldbeg. betyder återgång till för lorade värden. Konst skall pryda krematorierna. Finalen till utställ. i Skellefteå. Afgiftsfria kremationer m. m. i Malmø. — Nr. 12: Danska eldbeg. f. årsmøte. Urnlunden i Amsberg. Stora Tuna. Sta. Katarina Kapellkrematorium i Halmstad 5 År. Nya Bestemm. f. eldbeg. i Finland. Våra Urnelunde (i Norge). Hollands eldbeg. rörelse under Okkupationstiden f. Maj 1940 m. m.

BOGANMELDELSER

Svend Hansen: Gravgaarde og Gravsteder. Udgivet af Foreningen for Kirkegaardsinspektører, -gravere og -gartnere i Danmark. 8°, 65 Sider. U. St. & A. Kr. 3,00.

Med Udgivelsen af denne lille Bog, der nærmest er tænkt som Haandbog, yder Foreningen sit Bidrag til en Forbedring af Kirkegaardens Indretning og Gravsteders Tilplantning.

Bogen er delt i 5 Afsnit, hvoraf det første omhandler Kirkegaardsanlæg, de 4 næste Anlægelse af Gravsteder paa 1, 2, 4 og 6 Lodder samt som Afslutning en Plantefortegnelse. Et stort Antal Skitser illustrerer Bogens Tendens. Det første Afsnit er afgjort det vægtigste. Forf. begynder med et uafsluttet Citat uden Kildeangivelse: »At samle Gravenes Mangfoldighed til een organisk Helhed« er det store Problem for den kirkegaardsprojekterende Arkitekt eller Gartner.

Med en Erkendelse af, at en Begravelsesplads med smukke Monumenter anbragt frit i Græsset med store, gamle Træer som den dekorative Baggrund er irrealisabel, da Publikum ikke vil opgive egne Ønsker til Fordel for Fællesskabet, nævnes det, at Kirkegaardens største Fejl er Mangel paa Orden. Kirkegaardene maa opdeles klart med Hovedveje, Biveje og Afdelingshække; men dette praktiske Krav til Kirkegaarden for-

flygtiges ved at stille vidtgaaende æstetiske Krav til Monumenter paa Gravstederne.

Afsnittene 2—5 vil formentlig blive stærkest benyttet. Den Ensartethed, Forf. har tilstræbt, kan være meget prisværdig; men Faren for, at hele Gravstedrækker vil blive fantasiløse, er nærliggende. Skitserne Side 20 og 21 begrunder en saadan Antagelse. Brugen af Brosten, Fliser, Klinker og Træplader giver imidlertid Mulighed for rig Variation i Anlægsform.

Bepantningsplanerne domineres af Bundplanter som *Cotula*, *Thymus*, *Hedera*, *Festuca* m. m., alle Plantearter, som erfaringsmæssigt kan være smukke det første Aar, men sjældent er det de følgende. Hvorfor anbefaler Forf. ikke en fugetæt Belægning med Fliser med Plantegrupperne uregelmæssigt skudt ind fra Siderne?

I forholdsvis mange Skitser er anvendt »fint Græs« eller »Græs« som Bunddække. At Forf. kun i 2 Tilfælde benytter Perlesten (Ærtesten) er forstaaeligt, men hvorfor ikke erstatte Bundplanterne i mange Tilfælde med Aarsdalegrus eller slet og ret gult Bakkegrus?

Til Gruppeplantninger foreslaas mange svagt-voksende Buskarter, en utvivlsom Vinding paa Bekostning af de desværre saa dominerende Rosenbede paa vor Tids Gravsteder.

I Plantefortegnelsen er forsøgt Opstilling af Plantearter, som er egnede til Sammenplantning. Adskillelsen mellem de enkelte Grupper er ikke fremtrædende, og Rækkefølgen virker derfor tilfældig. En alfabetisk Opstilling ordnet efter det første Plantenavn i hver Gruppe vilde have givet bedre Overblik. I Nomenklaturen er anvendt »det sidste Skrig«. Det virker vildledende, hvor den nu anvendte Betegnelse afviger væsentligt fra den hidtil benyttede. I en Overgangstid burde Synonym være anført i Parentes.

Teksten er skrevet i et letlæseligt Sprog, omend de anvendte Fremmedord ikke i alle Tilfælde synes begrundet. Skiftevis Brug af Ord som »Gravstedsfæster« (se Side 11) og »Gravsted-ejer« (S. 18) synes heller ikke velovervejet.

Skitserne er anskuelige og smukke (af *E. Seidelin*), men giver Læseren en umiddelbar Fejl-vurdering af Hækkenes Pladskrav, idet de overalt er tegnet med 15 cm's Bredde.

• Skitserne Side 30, 50 og 58 med Forslag til Bænke-, Vandings- og Cyklepladser virker meget tiltalende og bør mane til Efterfølgelse.

Den hele Bog er tilegnet Mindet om *G. N. Brandt*.
Aage Fich.

Johannes Tholle: Hvide og sorte Fugle. Et allegorisk Tidsbillede fra 1940. Trykt i 100 nummerede Eksemplarer. 8°, 16 S., Frbg. 1945.

En smukkere og mere dybtfølt Fredshilsen

kan ikke tænkes. Hvor stærkt mærker man ikke Forf.s Fædrelandssind, hans Kærlighed til vore nordiske Brødrelande og hans Afsky for de »sorte Fugle«, som fordunklede de hvide Svaners ryt-miske Vingeslag?

Gid Forf.s Tankegang og Ærbødighed for den nordiske Idé var mere udbredt.

Det er smuk og profetisk Prosa skrevet i 1940, da mange endnu ikke anede den Alvor, som Forf. allerede den Gang helt og fuldt var paa det rene med.

De Mennesker, som faar Loy til at læse dette lille Tidsbillede, bliver en Øplevelse rigere.

E. Qvist.

Ilmari Virkkala: Suomen hautausmaiden historia. 8°, 120 S., Werner Söderströms Forlag, Helsinki 1945.

Hvor er de dog imponerende, — ukuelige og virksomme, — Finnerne! — Her gaar vi og synes, at vi maa ha saa ondt af dem for alt, hvad de har maattet døje, idet man samtidig tænker sig, at for at betale Krigsskyld og bringe Økonomien paa Fode, har de ingen Tid til at dyrke andre Sysler end dem, der er Penge i. Og saa lægger de her paa Bordet en Bog om noget saa »produktivt« som Kirkegaardenes *Historie*.

Derefter ærgrer man sig lidt over, at Bogen er skrevet paa Finsk, saa at man kun nu og da kan stave og lægge sammen til, hvad der staar. Men naar dette er overstaaet, saa konstaterer man, at Bogen skildrer Kirkegaardene fra før de var til og kun var hedenske Grave, over de forskellige Faser fra Katolicismens viede Omraader og Protestantismens uhumske Kirkebegravelser til Kirkegaarden som de Dødes Have med Præg af saavel Urner som Soldatergravens hvide Kors, — med Sidespring om Folkesæd, Musikprogrammer, Mindesfester, folkelige Gravmæler og til nutidig religiøs eller af Hedenskab præget Sjøætro. Af Indledningen ses det tydeligt, at Forfatteren er vel bevandret i andre nordiske Landes Historie paa samme Omraade (han nævner bl. a. Lindegaarden i Ribe), og den afsluttende Literaturfortegnelse bekræfter dette. Forfatteren er fra flere Artikler om finske Kirkegaardsforhold velkendt af Læserne af »V. K.«, og man glædes over, at han er kommet saa vel fra de blodige Krigsaars Arbejde i Felten, at han har kunnet gøre dette Arbejde, i hvilket ikke mindst Forf.s Tegninger er interessante. I en Artikel vil han senere gengive noget af Teksten paa Svensk i »V. K.«.

Dansk Havekalender, red. af Eigil Kiær, udg. af Østifternes Haveselskab, Lommeformat, 176 S., Kbh. 1945.

Den udmærkede Lommekalender for Havefolk rummer nye Artikler med Kolonihaveplaner, Skemaer og hvor stor en Plads, Træer behøver,

hvor høje de bliver, til Kroketbaner o. m. a. nyttigt for de interesserede. Desværre er der ogsaa let kontrollable Fejl i saadanne Datoer som Grundlovsdagen; at Kalenderen er ulovlig, eftersom den ikke bærer Universitetets Stempel, bliver en Sag mellem Haveselskabet som Udgiver og det høje Universitet som Stempelafgifts Modtager. — Den anbefales paa det bedste.

RESOLUTIONER m. m.

Kirkeministeriets Cirkulære til Stiftsøvrighederne angaaende Tilskud til Kirkegaardsudvidelser, der er paakrævet som Følge af Begravelse af tyske Flygtninge. (20/9 45).

Efter stedfunden Forhandling med Arbejds- og Socialministeriet angaaende Tilskud i Tilfælde, hvor der er fremsat eller fremtidig fremsættes Krav om Begravelsesplads for tyske Flygtninge, har bemeldte Ministerium nu tiltraadt, at der efter Sagens Forelæggelse i hvert enkelt Tilfælde ydes økonomisk Støtte, hvor en Kirkegaardsudvidelse er aktuel, saafremt det kan dokumenteres, at Udvidelsen er begrundet i Flygtningebegravelser.

Idet Ministeriet herved anmoder Stiftsøvrigheden om at ville gøre Provstiudvalgene og Kirkebestyrelserne bekendt med foranstaaende, skal man meddele, at eventuelle Andragender om Tilskud til Kirkegaardsudvidelser i Henhold til foranstaaende vil være at indsende hertil ad sædvanlig tjenstlig Vej tillige med saa nøjagtig Beregning som muligt af de Ekstraudgifter, der maa antages at blive paaført Kirken, og nærmere Dokumentation for Paastanden om, at Udvidelsen af Kirkegaarden skyldes Flygtningebegravelser.

I saa Henseende vil det være nødvendigt, at der gives Oplysning om, hvilket Antal Begravelsespladser der er stillet til Raadighed for Flygtninge paa Kirkegaarden, hvor lang Tid det efter en Sandsynlighedsberegning under normale Forhold vilde have været, før en Udvidelse kunde antages paakrævet, hvorledes man har beregnet det Areal, der nu anses for nødvendigt til Kirkegaardsudvidelsen, jfr. Anordning af 10. September 1927 angaaende Kirkegaarde § 4, og specielt om man af Hensyn til fremtidige Flygtningebegravelser har ment det nødvendigt at beregne et ekstra Areal til Udvidelsen ud over det, der ellers under Hensyn til Sognets egen Befolkning kunde anses for tilstrækkeligt.

Saafremt Kirkeministeriet ikke allerede maatte have meddelt Godkendelse paa Kirkegaardens Udvidelse, maa selvfølgelig endvidere medfølge de Oplysninger, der ifølge fornævnte Anordning og sædvanlig Praksis ellers er nødvendig til Behandling af Sager angaaende Kirkegaardsudvidelser.

Tillæg til »Vore Kirkegaarde« Bind 15 Nr. 9

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

219. Sønder Asmindrup Menighedsraad.
220. Holbæk Byraad.
221. Holtug Menighedsraad.

Afdeling B.

44. Bestyrelsen af de danske Kriegergrave.

Afdeling C.

824. Hr. Kirkegaardsmedhjælper Peter Jensen, Skovvej, Skælskør.
825. Hr. Stenhuggerm. Børge Sasser Jensen, Malthe Bruuns Vej 2, Thisted.
826. Hr. Stenhuggerm. Henning Wienberg Jensen, Jernbanegade 7, Thisted.
827. Hr. Møbelsnedker Andreas Knudsen, Sønder Allé 37, Valby.
828. Hr. Stiftsfuldmægtig H. F. Jegsen, Ribe.
829. Hr. Kirkegaardsinspektør Volmer Rud. Nielsen, Horsens.
830. Hr. Anlægsgartner K. Kreigmark, Hover pr. Galten.
831. Hr. Gartner Asger Jørgensen, Chr. X.s Allé 34, Lyngby.
832. Menighedsraadsformanden, Jernbjerg, Slagelse.
833. Hr. Snedkerm. P. Kjærgaard, Laurbjerg.
834. Hr. Kirkegaardsgartner Th. Petersen, Ribe Landevej 45, Tønder.
835. Fru Anna Gaardhøje, Helmsvej 11, Kolding.
836. Hr. Direktør Madsen, Missionshotellet, Helligkorsg., Kolding.

Afdeling D.

59. Cammermeyers Boghandel, Oslo.
60. Hr. Trädgårdsm. Einar Wangmar, Östergatan 14, Ängelholm, Sverige.
61. Cammermeyers Boghandel, Oslo.
62. Hr. O. Mannström, Gla Begravningspl., Helsingfors, Finland.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 8/12 (Vestkysten): Forslag om Kgd. i Gredstedbro
8/12 (Næstved Avis): Udv. af Svinø Kgd. i Forb. med Soldaterbegr.
10/12 (Fyns Tid.): Planerne til Udv. af Horne Kgd. er godk.
13/12 (Fr.borg Amtstid.): Areal for Udv. af Birkerød Kgd. købes.
13/12 (Vendsyssel): Anlæg af Kgd. ved Børglum østre Kk.?

16/12 (Jydske Tid.): Rinkenæs Kgd. udvides; Omkostn. ca. 22,000 Kr.

19/12 (Herning Folkebl.): Snebjerg Kgd. udvides og der opføres Ligkapel.

19/12 (Horsens Folkebl.): Skal Horsens Vestre, Kgd.s Kapel indvies til Kirke?

21/12 (Skive Folkebl.): Kirkegaardsudv. imod Nord i Skive?

26/12 (Berl. Tid.): Kongeparret i Ryparken i Julen.

29/12 (Ringsted Folketid.): Grevskabet Bregentved har skænket Thureby Kk. et Stk. Jord til Udv. af Kgd.

1946

10/1 (Silkeborg Avis): Udv. af Kgd. i Hammel?

11/1 (Næstved Avis): Forlig i Sagen mellem Anlægsst. H. Hansen og Haslev Menighedsraad.

14/1 (Berl. Aften): Ved Utterslev Mose.

14/1 (stds.): Frosset ihjel paa Assist. Kgd. i Fr.cia.

14/1 (stds.): Admiralen og den ukendte Soldat.

15/1 (Fyns Stiftstid.) 265,000 Kr. til den ny Kgd. i Odense.

25/1 (Randers Amts Avis): Randers savner Krematorium.

26/1 (Licitationen): Arb. m. Thisted Kgd.s Udv. er anslaaet til Kr. 110,000 (Haveark. *Troels Erstad*).

28/1 (Rosk. Avis): Vore Kirkeg. og deres Fredning.

30/1 (Berl. Tid.): Mindeparken i Ryvangen (Prof. *Kai Gottlob*).

6/2 (Ebeltoft Avis): Paa Tirstrup Flyvepl. er anl. en Flygtningekgd.

7/2 (Skive Avis): Anl. af Stoholm Kgd. er begyndt.

13/2 (Kr. Dagbl.): Henv. til Kirkeminist. om Mindelunden i Ryparken.

13/2 (Nordsj. Venstrebl.): Stendiget om Ferslev Kgd. omsættes med Tilskud fra Staten.

13/2 (Nationalt.): 2600 RAF-Flyvere er begr. i Danmark.

13/2 (Vejle Amts Avis): Kgd. og deres Pasing.

14/2 (Lol.-F. Folketid.): Sløjfning af tyske Grave?

16/2 (Aalborg Stiftstid.): Vejgaard Kgd. indviedes i Gaar af Pastor *Traulsen*.

18/2 (Nordsj. Venstrebl.): Lillerød Kgd. skal udvides med Areal mell. Kgd. og Søgrøften.

18/2 (Sydvestjyll.): Alléerne paa Ribe gl. Kgd. skal fjernes.

20/2 (Aarhus Amtstid.): Jøde-Kgd. og Tyskerne.

24/2 (Jydske Tid.): Udsmyk. af de engelske Flyvergr.

24/2 (Børsen): Hvad skal der gøres med de tyske Grave?

27/2 (Aarhus Stiftstid.): En Oase i det gl. Aarhus (St. Olafs Kgd.).

5/3 (Berl. Tid.): Britiske Soldatergrave ude og hjemme.

7/3 (Information): Allerede 7000 Flygtningegrave i Danmark.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

21/11 (Smålenenes Amtstid.): Forsøgsfelt paa Idd Kgd.

23/11 (Namsdalens Folkebl.): Rørvik Kgd. udvides.

22/11 (Glåmdalen): Vældig Interesse for Forskønn. af Kgd.

1/12 (Hamar Arbeiderbl.): Faar Brumundal ny Kgd.?

6/12 (Fremtiden): Udv. af Kgd. paa Konnerud.

8/12 (Adresseavisen): Trondhjem maa faa en ny og bedre Kirkegaardskultur.

1946

25/1 (Tidens Krav): Kristianssund Kgd.

25/1 (Adresseavisen): Ny Løsning af Urnelunds-sagen paa Tilfredshet.

FRA SVENSKA KIRKEGAARDE

10/12 (Värmlands Posten): Den udv. Kgd. i Kristinehamn indviet.

11/12 (Vimmerby Dagbl.): Krematoriespørgsm. aktuelt i Västervik.

15/12 (Tranås Tidn.): Tiltalende Krematorieforsl. i Tranås.

31/12 (Rönneby Posten): Kgd. paa Bredåkra udvides.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Gartner-Tidende Nr. 4: Løvfældende Gravstedshække. — Nr. 10: Stedsegrønne Gravstedshække.

Ignis Nr. 1: Reformerad begravningsverksamhet i Stockholm. Kalmar krematorium 10 år. Danmarks 20. Krematorium m. m. — Nr. 1: Angående stödåtg. att förbättra eldebegsfs ekonomi. Urnlund i Huskvarna. Krematoriet i Västanfors 10 år.

Landsbygraveren Nr. 12: Ang. Klokkeringning. Kjole el. Uniform? — Nr. 1: Stort Møde i Grindsted m. m. — Nr. 2: Et Tilbageblik. Vore Kirkeklokker m. m.

Norsk Gartnerforenings Tidsskrift Nr. 9: Mariebjerg Kgd.

Norsk Havetidende Nr. 2—3: Våre byggdekyrkjergarder i eit tidskifte.

Præstefor. Blad Nr. 1: Præstens Navn paa Begravelsessange. — Nr. 3: Do.

BOGANMELDELSER

Lustgården 1944—45. Aarsskriftet udgivet af »Föreningen för Dendrologi och parkvård«. — 8°, 322 Sider, Stockholm 1946.

Vi har nu i to Aar glædet os til dette Aarsskrift, og saa kommer det endeligt som et digert Værk, som saa langt fra gør vor Længsel til Skamme. Bogen indeholder blandt andet en meget udførlig Afhandling af Dendrolog *Tor Nitzelius* om værdifulde Popler, i Tilslutning til denne Afhandling behandler Docent Nils Hylander nogle dyrkede Former af Balsampoplen.

I tidligere Aargange af Lustgården har Fil dr. *Hjelmqvist*, Professor *R. E. Fries* og Professor *C. Skottsberg* skrevet udførligt og interessant om Kuldeskader paa Træer og Buske i lokale Omraader, men i denne Aargang findes en forbillig Beskrivelse af hvorledes Conifera har været mere eller mindre haardføre i de strenge Vintre.

Det er en meget lang Artikel paa 140 Sider, saa absolut Bogens vægtigste, og ogsaa for danske Forhold uhyre lærerig. Planternes Haardførhed er baade opstillet i Skemaform i Beskrivelser og kortlagt og yderligere har Forfatteren, Professor *Nils Sylvin* selv taget de allerfleste af de dejlige Billeder.

Alle Kirkegaardsledere, som i de strenge Vintre blev bange for at plante adskillige kælne Conifera, kan her hente sig værdifuld Viden.

En lille interessant Artikel af Professor *Carl G. Dahl* om nyere Fund af tørrede Æbler paa Stenalderbopladsen ved Alvastra indeholder den morsomme Konklusion, at Forfatteren mener, at man paa den Tid ikke alene havde store Æbler, men at man kendte til podede Træer.

Bogen slutter med en Liste over svenske Navne paa de i Landet dyrkede Træer og Buske, det er udmærket, men hvor er vor dejlige Litteraturfortegnelse, den savner vi *meget*, men forhaabentlig kommer den i næste Beretning.

Ja, de Svenskere de kan, de har baade Cigaretter, Chokolade og — en dendrologisk Forening.
E. Qvist.

Foreningen Sveriges Kyrkogårdsföreståndare: Handlingar från Årsmötet i Borlänge — Stora Tuna 3.—5. Augusti 1945. 28 Sider 4° 1945.

Foreningen har lige fra sin Start udsendt disse aarlige Referater, der som samlet Værk giver et uvurderligt Materiale vedrørende svenske Kirkegaardsforhold. Foruden de svenske Kirkegaardsfolk var Danmark ved sidste Aarsmøde repræsenteret af Kirkegaardsinspektør *Jens Gravesen*, Svendborg, og Havearkitekt *Johannes Tholle*, København.

Fra Aarsmødet oplyses bl. a., at Kirkegaardsinspektør *G. E. Danielsson* fortalte om Kirkegaardsforholdene i Stora Tuna-Borlänge, og følgende Emner blev behandlet: Erfaringer fra Foreningsarbejdet i den danske Kirkegaardsinspektørforening, forskellige Gravstedsstørrelser og dis-

ses Pris, Fædrenes hellige Grifter (Kirkegaard), et forsømt Lovgivningsomraade, danske Kirkegaardsforhold og aktuelle Kirkegaardsproblemer i Danmark, hvorledes og efter hvilke Principper sker Planlægningen af Krematorier, og hvorledes ordnes Driften af disse; sluttelig blev de eksaminerede Gartneres Stilling indenfor Kirkegaardsarbejdet diskuteret. Beretningen slutter med Kopier af nogle Skrivelser adresseret til den svenske Konge og Medicinalbestyrelsen angaaende forskellige Kirkegaardsproblemer.

Alice Nissen.

Sven Green: Liljor. Nr. 17 i Gartnerforeningens Serie: Praktiske Haandbøger. Alm. dansk Gartnerforenings Forlag. 128 Sider. Kbh. 1945. Illustreret. Pris Kr. 4,65.

Med denne Bog har Alm. dansk Gartnerforening gjort et Skridt fremad i Retningen af et nordisk Samarbejde, idet Bogen er skrevet af en svensk Forfatter og paa Svensk, hvilket dog ikke maa afskrække eventuelle danske Købere eller Læsere, da de vanskelige Ord er opført i en dansk-svensk Ordliste bag i Bogen.

Efter en morfologisk Redegørelse omtales Liljens forskellige Formeringsmaader. Dernæst følger Afsnittet om Vækstplads, Jord og Gødning, hvor Forfatteren kommer ind paa det interessante Spørgsmaal om + eller ÷ Kalk. Et meget vigtigt Afsnit er Sygdomme og Skadedyr med Redegørelse for de forskellige Vira og deres Bekæmpelser. Det største af dette Afsnit omhandler Liljens Systematik med Omtale af Underslægter, Sektioner, Arter og Hybrideer, og man kan med Glæde konstatere, at de fleste Arter og Varieteter dyrkes eller kan dyrkes hos os. Yderligere findes der nogle smaa Afsnit om Drivning og Pottekultur foruden en Fortegnelse over Literatur om Liljer. Bogen slutter med et Register saavel for Teksten som for Illustrationerne.

Alice Nissen.

Johannes Tholle: Anlæg og Vedligeholdelse af Gravsteder, 8°, 100 S., 95 Bill. Alm. d. Gartnerf. Forlag, 2den Udg., Kbh. 1946.

Alm. dansk Gartnerforening har nu udsendt 2det Oplag af Gravstedsbogen, som her foreligger i en betydelig udvidet og forbedret Udgave; det er en Haandbog, som jeg kan give min bedste Anbefaling. Der er gjort et godt Arbejde for at føre Bogen a jour med det, der er sket i Tiden, siden 1ste Udgave udkom, navnlig i det første Parti af Bogen, og det spores stærkt, at Forfatteren har erhvervet sig stor Indsigt og Erfaring i Kirkegaardsforhold og Kirkegaardskultur gennem de mange Aar, hvor han har virket i denne Sags Tjeneste, og hvor han er kommet i intimt og nært Samarbejde med Menighedsraadene Landet over.

Det er en Bog, som ikke bør savnes i noget Menighedsraads Bibliotek eller af nogen anden, som har med Kirkegaarde at gøre. Bogen giver en udmærket Besked om alt vedrørende Gravstedsforhold paa en let forklarlig og grundig Maade, og Bogen er tillige udstyret med et rigt og smukt Billedmateriale, der i sig selv nok kan virke inspirerende.

Jens Gravesen.

Den danske Kirke under Besættelsen, under Red. af Harald Sandbæk og N. J. Rald. 268 S., 8°, Hirschsprung, Kbh. 1945, Kr. 8,50.

Det er meget fornøjelig Læsning — og opløftende og opmuntrende — ja »fornøjeligt« kan man naturligvis ikke kalde gode danske Mænds Skildringer af deres Tortur eller Ophold i Koncentrationslejr. Men det er opløftende at se, hvad der af Enkeltmand er ydet, og det er fornøjeligt at se paa Tryk, hvad man erfarer paa Besøg i Præstegaardene, nemlig at det var Præsterne, som reddede et stort Antal Faldskærmsfolk fra Gestapos Klør og fik dem til Sverige og videre, ved ikke at henvise dem til Sognefogederne, men at adlyde Instruktioner fra England; thi da »det, som kommer ovenfra«, normalt sorterer under Præsteskabet, var det ogsaa »naturligt«, at de tog sig af samme Sort, naar det var Mennesker (eller Vaaben), som kom ovenfra. Og i adskillige Præstegaarde gemmes der dyrebare Klenodier, saasom engelske Landkort over Danmark paa fineste Lærred, eller værdifulde Stykker Faldskærmsilke o. s. v. fra denne Tid. Eller at læse om »Præsternes officielle Forening«, der virkede fortrinligt med at »puffe« Tyskerne, saadan som Forkortelsen af dens Navn (Puf) betød det, — eller om »Kirkelig Hjælpfond af 1944«, der officielt skulde hjælpe Præster til »Indkøb af dyre Præstekjoler«, men aldrig naaede at faa hjulpet nogen paa denne Maade, og i Stedet for lærte Præstemænd at bruge ogsaa andet end Ordets Vaaben: Maskinpistoler, der var kommen ned ovenfra. — Jo, — der er meget fornøjeligt i dette Tidsdokument, — eet Punkt er dog noget mistrøstigt, nemlig Kirkeministeriets Stilling. Vi citerer: Men eet maa ganske vist ogsaa siges i Sandhedens Interesse. Den Indstilling i vor Kirke kom ikke ovenfra. Allermindst fra vort Kirkeministerium. Værre Skamstøtte skal man vist have svært ved at rejse, end de Forordninger, som uden nogen Form for Blufærdighed blev sendt ud derindefra.

Stephan Nyeland. Et Hundreedaarsminde 1845—1945. Udg. af Elevforeningen »Vilvordes Minde«. 8° 136 Sider, Kbh. 1945.

Med Forord af den nuv. Indehaver af Havebrugshøjskolen »Vilvorde«, Planteskoleejer Vald Jensen, har samme tilligemed Havearkitekt, Over-

gartner *Jens Østergaard* for Elevforeningen forfattet dette Mindeskrift, der skal staa som en Varde over den flittige, initiativrige og dygtige Gartner og Skolemand, *Stephan Nyeland*, der i forrige Aarhundrede var en af dansk Gartneris store Skikkelser. Bogen er delt i 2 Dele, af hvilke J. Ø. tager første Del og skriver Slægtshistorie samt om Uddannelse og Gerning, leverer Bibliografi m. m. — lidt tungt i Sproget, men værdifuldt i sin minutiøse Gennemgang. V. J. skriver derefter om Nyeland og hans Skole, livligt og usammenhængende som Forf.s Tale, men levendegørende Skikkelsen og dens Skæbne. Det har knebet med Korrekturlæsningen; en Sidehenvielse som »Se Side 00« (Pag. 68) er ikke meget værd, og paa Side 60 har Sætternissen øjensynligt leget Kispus med Skriftprøverne; at man i Kongerækken allerede er kommet til Chr. XI (Billedteksten Pag. 50) skyldes formentlig samme.

Johan Exner: Vore Kirkers Istandsættelse og Vedligeholdelse. 74 S., 8°, Schultz, Kbh. 1945, Kr. 7,75.

Forfatteren, der i de senere Aar har kastet sig ud i et og andet, fortæller i denne lille Bog mange fornuftige Ting om Kirkerestaureringer m. m., og det mærkes, at han har baade stor Kærlighed til og en vis Indleven i Opgaverne, — opnaaet ved embedsmæssigt Arbejde med Sagerne og godt Samarbejde med Arkitekter. Kirkegaarde berøres kun periferisk. Vi advarer imod et følge Forf.s Raad om at lade »Stenbræk eller andre Planter« anbringe i Stenbroen om Kirkebygning; thi hvis dette »andre Planter« bliver tydet som andre »Stenhøjsplanter«, saa har vi en skrækkelig Portion daarlig Havekunst a la Sildesalat, — saadan som man bl. a. har set det paa nogle fynske Kirkegaarde. Rart vilde det have været, om Forf. gjorde opmærksom paa de frygtelige Monstrer, der kan stikke ud paa Kirkegaarden, efter at der er blevet indlagt Centralfy. De kan være meget besværlige og vanskelige at skjule. Bemærkningerne om Bivirkninger af umagelige Bænke i Kirkerne er velgørende og opmuntrer til at anbefale Grundtvigs-Kirke-Stole i mange flere Kirker. — Men hvorfor skal denne meget lille Bog koste saa mange Penge, at Kirkeministeriet næsten maa undskylde, at den kan købes paa Kirkens Regning?

Dansk Tidsskrift-Index. Udg. af Statens Bibliotekstilsyn. 30. Aarg. 1944, 8°, 388 S., Arnold Busck, Kbh. 1945.

Dette nyttige Værk for enhver, der har Brug for Tidsskrift-Stof (og hvem har ikke det?) foreligger i 30. Aarg. Dets Paalidelighed er kendt. — Dog tror vi, at man passende kunde benytte »det runde Tal« til at revidere Fortegnelsen over de registrerede Tidsskrifter, — baade dem, der hid-

til har været optaget, deres Hyppighed m. m., som jo nok kan forandres, og dem, der burde findes i Fortegn. Der er noget, som tyder paa, at de Tidsskr., som er kommet igennem Besættelsens, Papirrestriktionernes og den økonomiske Omvæltningens Tid virkelig har Eksistensberettigelse, — og der er mange af dem, som ikke har faaet Optagelse i Indexet. Ogsaa for Indexet hører jo Papirrestriktionerne op engang.

Bibliografi for G. E. C. Gads Forlag 1931–1945. Lommehefte, 132 S., Kbh. 1945.

I Anledning af Forlagets 90-Aars-Dag er udsendt en nyttig Bibliografi, hvori det ses, hvad Forlaget har virket med, siden det forrige Katalog udsendtes (1930). Havebruget har Grund til at være Gad taknemmelig for Indsatsen paa dette Omraade: Nord. ill. Havebrugsleksikon, 4. og 5. Udgave, Kirkegaardshaandbog, Aktuelle Kirkegaardsspørgsmaal foreligger, Jacob E. Langes Bøger o. s. v.; for blot at nævne nogle faa Ting. Ogsaa Bibliografien er der Anledning til at takke for.

Alfred M. Danvig: Drivhusbygning. A. d. G. Forlag. 4°, 256 S., Kbh. 1945.

Manuskriptet til denne Bog er udarbejdet i Samraad med Udv. f. Den tekn. Gartnerkonsultation, som turde være det Sted, hvor den bedste faglige Viden findes. Den vil utvivsomt blive flittigt brugt af Gartnere og andre, der skal bygge Drivhuse. Ogsaa Kirkegaardsfolk kan lære noget af den.

Erik Lundberg: Arkitekturens formspråk; Nordisk Rotogravyr, 4°, 572 S., Stockholm 1945.

Det er et imponerende Værk, som den kendte svenske Arkitekt her har lagt paa Bordet, — og saa er det endda kun 1ste Del. Det er ifl. Titlen hans Redegørelse for Arkitekturen som kunstnerisk Udtryksmiddel, og da hans Redegørelse ikke mindst sker ved Hjælp af Billeder, udvalgt med sikker Smag for Virkningen og ofte tegnet til Værket, er blot en Gennembladning af det digre Bind en Anskuelsesundervisning af største Behag. Det vrimler med Billeder, og der er adskillige farvelagte Plancher; Forlaget har ikke sparet sig, saa lidt som Forfatteren. Kirkegaardsinteresserede finder mange Oldtidsgrave, Klippegrave fra den græske Broncealder, Urnegrave fra Etruskien, Ægyptens Pyramider og lykiske Klippegrave, og Planteelskere ser med Glæde, hvorledes den intime Samhørighed mellem Planternes Former og Arkitekturens dekorative Elementer, saasom Søjler. Dette første Bind handler, som man kan forstaa, om den antike og primitive Bygningskunst. For alle Interesserede er det et ypperligt Værk at fordybe sig i.

Tillæg til »Vore Kirkegaarde« Bind 15 Nr. 10

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

222. Korsør Kirkegaardsudvalg.
223. St. Mikkels Landsogns Menighedsraad, Slagelse.
224. Galten Menighedsraad.

Afdeling C.

837. Kirkeværgen, Ry St.s Kirkegaard.
838. Hr. Lærer H. Petersen, Rind, Rindsholm.

Afdeling D.

63. Hr. Joh. Kr. Johnson, Styrismannastig 6, Reykjavik, Island.
64. Hr. Kyrkogårdsföreståndare Helge Hilberts, Katrineborg, Nyköbing, Sverige.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 1/3 (Holbæk Amts Soc.-Dem.): Udvidelse af Tranebjerg Kgd.
2/3 (Randers Soc.-Dem.): De smukke Kgd. i Randers.
9/3 (Assens Amts Avis): Mindsten for syv amerikanske Flyvere paa Brahesborg Marker.
9/3 (Aarhus Stiftstid.): Aarhus gamle (Søndre) Kgd. skal hurtigst muligt nedlægges; der er lavet Gadeplan og er Købere til Grundene.
15/3 (Østsjæll. Folkebl.): Faxe Ladepl. Menighedsraad køber Jord til Kgd. af Kalkbrudet.
20/3 (Holbæk Amtstid.): Ønsker om en Regulering af Tveje-Merløse Kgd.
22/3 (Social-Dem.): Mindelunden i Ryvangen bliver ikke færdig til 5. Maj.
22/3 (Ekstrabl.): Hagekorset fjernet fra Tyskergravene.
23/3 (Demokraten): Det gamle Krematorium i Aarhus nedrives; der opføres Urnemur.
25/3 (Østsjæll. Folkebl.): Skal Klosterkgd. i Køge igen være Begr.pl?
25/3 (Aftenbl.): Billedhuggeren *Poul Søndergaard* udfører Monumentet for de faldne danske Soldater til Bispebj. Kgd.
27/3 (Fyns Soc.-Dem.): I Henh. til Besl. om Indstill. af Beredskabsarb. er Arb. med Paarup Kgd. standset (Havearkitekt *Johannes Tholle*; Entreprenør *F. Honnens & Co.*)
29/3 (Rosk. Dagbl.): Nationalmuseet ønsker ikke Graabrødre Kgdsmur i Rosk. flyttet.
30/3 (Social-Dem.): Prøvegraven i Mindelunden i Ryparken.

- 2/4 (Fyns Tid.): Arkitekt *Andreas Jensens* Forslag til Urnemur ved Svendborg Kgd. er vedtaget og koster ca. 50,000 Kr.
3/4 (Sydvestjyll.): Mindelund for de faldne Frihedskæmpere i Bramminge.
4/4 (Rosk. Soc.-Dem.): Ny Kgd. i Ballerup.
6/4 (Social-Dem.): Der pl. Lyng paa Gravene i Ryvangen.
9/4 (Berl. Tid.): Hærværk imod Krigergr. i Flensborg.
10/4 Mindelund for Modstandsfolk paa Randers Nordre Kgd.
12/4 (Berl. Aften): Overraskende Vidneudsagn om Krematorieförh. i Kolding m. fl. St.
13/4 (Berl. Tid.): Mindelund ved Jeanne d'Arc-Skolen paa Fr.berg?
14/4 (Jydske Tid.): Kan Menighedsraadet rydde Kgds-Bevoksningen (Kolding)?
15/4 (Fredericia Dagbl.): Urnhave paa Fredericia Nordre Kgd. (Kgdsinspektør *O. Raahauge-Askegaard*).
23/4 (Løgstør Avis): Vognsild Kgd. udvides (*Firm. Nielsen & Gamborg*).
27/4 (Sorø Amtstid.): *Niels P. Larsen* har været Graver ved Sorø i 40 Aar.
28/4 (Aarhus Stiftstid.): Kgd. bør ledes kirkeligt.
4/5 (Rosk. Tid.): Hedehusene køber Jord til Udv. af Kgd.
7/5 Holbæk Amts Venstrebl.): Store Kgds-Udgifter i Kalundborg.
8/5 (Holbæk Amts Avis): Ny Afdeling tages i Brug paa Holbæk ny Kgd.
9/5 (Fyns Tid.): Asperup Kgd. skal udvides.
13/5 (Sorø Amts Dagbl.): Sorø gl. Kgd.
19/5 (Venstrebl. f. sydl. Jyll.): Vejen Kgd. skal udvides.
20/5 (Fyns Tid.): I de dødes Have.
21/5 (Social-Dem.): Herlev Kgd. udvides (Anlægsgartner *Johs. Jørgensen*; Omkostn. 75,000 Kr.).
22/5 (Svendborg Amtstid.): Skal St. Jørgens Kgd. udvides?
23/5 (Rosk. Tid.): Det ny Kapel paa Rosk. ny Kgd. (Domarkitekt *Lønborg-Jensen*).
25/5 (Silkeborg Avis): Hammel Kgd. skal udvides.
30/5 (Kbh. Amts Avis): Vore Kirkegaarde.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

- 13/2 (Hamar Stiftstid.): 28,000 Kr. til Løten ny Kgd.
13/2 (Dagsavisen): Ny kgd. ved Sletta Kk. paa Nord-Frøya.
23/2 (Sarpsborg Arbeiderbl.): Et forslag til å lage penere kgd.

- 2/3 (Dagsavisen): Udv. af Hemme Kgd.
 7/3 (Arbeidet): Udv. av Loddefjord gravpl.
 22/3 (Porsgrunns Dagbl.): Udv. av kgd. i Ø. Porsgrunn.
 2/4 (Vårt Land): Oslos nye Kgd. i området Valle-Hovind.
 6/4 (Nidaros): Værnes kgd. skal forskjønnnes.
 6/4 (Arbeider-Avisen): Kirkegårdskultur og gravstell.
 15/4 (Aftenposten): Udv. af Grefsen gravlund.

FRA SVENSKKE KIRKEGAARDE

- 23/3 (Ölands Bladet): Kyrkogårdsfragan på Borgholm.
 4/4 (Östgöta Correspond.): Somme vil ha egen begravningsplats.
 11/4 (Karlskoga Kurn): Degerfors Kyrkogård.
 27/4 (Morgon-Tidningen): Krematorium vid Solna Kk. av Arkitekt *G. Schermann*.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Arkitekten, Maanedsh. 3: G. N. Brandt in memorandum (m. Bill. m. m. fra Mariebj. Kgd.).

Dansk Havebrug Nr. 5: Gravstedsejere i Aarhus danner Forening.

Gartner-Tidende Nr. 12: Stedsegrønne Gravsteds-hække. — Nr. 16: Spørgsmaal og Svar (om Menighedsraadens Rettigheder m. v.).

Ignis Nr. 3: Död och uppståndelse. Norr om kyrkan. Urnan. Föreningen Sveriges kyrkogårdsförestandare. — Nr. 4: Kring 1945 års eldbeg-ciffror. Krematoriet i Vetlanda 10 år. Eldbeg. indflytande på minnesvårdarna i England. — Nr. 5: Eldbeg. i Gävle 60 år. Eldbeg. på Island. Varför ligge vara kyrkor i öster og väster? Krigens år. Svensk gravrättspraxis.

Ingeniøren Nr. 6: Kirkegaarden og Byplanen (Beregning af Kirkegaardsareal).

Landsbygraveren Nr. 3: Stort og godt Møde i Grindsted. Lønsørgsmaalet. Kirkegaardene før og nu. Om Gravsteder. Landsbykirkegaarden m. m. — Nr. 4: Lidt fra Hovedbestyrelsen. Lønningsforhold. Klippe og beskære. Roser. Lidt Teori. Uniformen. Hortensier. En Graverrejse. — Nr. 5: Buketten. Kursus paa Lollands Højskole. Fast Løn til Graveren. Uniformen. Om Kirkegaardsklokker. Dersom vi havde Eneret.

Norsk Gartnerforenings Tidsskrift Nr. 10: Mariebjerg Kgd. — Nr. 21: Våren og Vår Frelsers gravlund.

Norsk Hagetidend Nr. 4—5: Kirkegård-Gravlund. — Nr. 8—9: Bedre kirkegårdskultur.

Præsteforeningens Blad Nr. 19: Præstekjoler i Kirkegaardskapeller.

BOGANMELDELSER

Nordisk Illustreret Havebrugsleksikon, 5. Udgave, Hæfte VI, *Kirkegaarde*. Stoffet er udvidet ganske betydeligt fra forrige Udg., nemlig fra 15 Sider til 25 Sider, hvilket for en stor Del skyldes, at man ogsaa indenfor Kirkegaarde har specialiseret sig og ladet seks kirkegaardskyndige udtale sig. Billedmaterialet er ogsaa udvidet ganske betydeligt, saaledes at der nu findes 45 Fotografier og Planer.

Havearkitekt *Johannes Tholle* giver i sin sædvanlige letlæselige og behagelige Form en Oversigt over alt vedrørende Kirkegaarde, og man forstaaer, at det ikke er saa lidt Viden og Kendskab, der samles ved at arbejde med Kirkegaardsproblemer i snart en hel Menneskealder. Efter at have omtalt almindelige Samfundskrav og historiske Bemærkninger tages man med ud paa en Rejse til de forskellige Landes Kirkegaarde og hører om deres Anlægsmaade og Skikke. Maa-ske vil visse Kredse af Æstetikere ikke være helt enige med Forfatteren i Omtalen af de engelske Kirkegaarde, hvorimod de belgiske og franske Kirkegaardes æstetiske Værdi sikkert ikke vil give nogen Anledning til Diskussion. Et særligt Afsnit er Soldaterkirkegaarde; Forf. er ikke blind for Faren ved, at ubefæstede Fagfolk imponeres ved deres veldisciplinerede Orden og kritikløst overfører den til de hjemlige Kirkegaarde. Forf. bruger en elskværdig svensk Udtalelse til at fremhæve dansk Kirkegaardsvæsens høje Stade. Om Pasning af Gravsteder som smaa isolerede Haver faktisk er Tegnet paa nogen høj kulturel og æstetisk Udvikling, faar staa hen; men snarere er det den lokale Kommunalpolitik (eller Menighedsraadet), der bestemmer Kirkegaardens Udseende. Forf. Gennemgang af de forskellige Funktioner paa Kirkegaarden giver værdifulde Oplysninger til Fagfolk, der vil benytte Havebrugsleksikonet som Haandbog.

Landsbykirkegaardene behandles meget pietetsfuldt af Kirkegaardsinspektør *Hans Ronø*, som de Kulturmindesmærker de er, og Forf. henstiller til, at man gaar meget forsigtigt frem mod den eksisterende Beplantning, ligesom man bør bevare gl. Hegn. Ogsaa den saa højt priste Regulering advarer Forf. meget imod at praktisere for haardhændet.

Større Bykirkegaarde er en Institution, der skal fungere praktisk og gnidningsløst. Inspektør *Chr. Beck Skydstrup* er uden Tvivl den rette til at udtale sig om Bykirkegaarde, idet hans ca. 40 Aars Erfaring fra københavnske Kirkegaarde har lært ham en Del. Og Forf. har netop i sin Rede-

gørelse trukket alle de Punkter frem, som er de rigtige. Alene saadan en Ting som forkert placerede Folkerum kan igennem Aarene koste en Kirkegaard mange Penge. Hvert enkelt Afsnit af Kirkegaardens Funktioner omtales klart og sagligt, saa man faar alle de nødvendige Oplysninger.

Siden forrige Udgave af Havebrugsleksikonet blev afsluttet har Ligbrændingen taget et stort Opsving her i Landet, og det er derfor kun naturligt, at man nu har skilt dette Emne ud for sig selv og ladet en Mand med friske og nye Ideer behandle dette Afsnit. Thi at den tiltagende Ligbrænding og dermed flg. Urnenedsættelser lidt efter lidt vil forandre vore Kirkegaardes Udseende, er der ikke Tvivl om. Kirkegaardsgartner *Sven Hansen* mener ikke, at Begyndelsen, der er gjort (Ned-fotografering af den alm. Kirkegaard til Miniaturekirkegaard), er æstetisk eller praktisk tilfredsstillende. Og Forf. undres med Rette over, hvorfor Folk er saa glade for de to Yderpunkter: den helt upersonlige Fællesgrav og den lille Miniaturehave. Forf. nærmer sig meget forsigtigt den landskabelige Begravelsesplads som en Løsning, men mon vi her i Landet endnu er modne nok til at forstaa en saadan æstetisk Værdi (tænk paa de røde Pelargonier)? Hvad Forf. mener med de ubestridte Fordele ved at sætte Urner i Columbarium, forstaaer Anmelderen ikke, thi den Dag, Pladslejen udløber, er man ikke kommet længere, saa skal Asken jo alligevel i Jorden.

Stiftsgartner *Eigil Qvist* har faaet overladt den vanskelige og utaknemmelige Opgave at beskrive Anlæg af Enkeltgravsteder. Og naar Forf. af egen Erfaring ved, hvor et enkelt Gravsted, der er anlagt efter nye Retningslinier, kan foraarsage en hel Række misforstaaede Uhyrligheder, forstaaer man godt, at han holder sig lidt tilbage for at give konkrete Forslag. Forf. skriver, at ingen Afdeling maa tages i Brug, før der er en 125 cm høj Ryghæk — gid det var saa vel! — det er det i hvert Fald ikke paa de gamle Kirkegaarde. Forfatteren slaar stærkt til Lyd for Græs paa Gravene, og hvis dette er for svært eller for dyrt at holde, saa at bruge en anden bunddækkende Plante. Formaålet med Graven maa vel ogsaa være, at den er 100 % grøn. Grus er der nok af paa Gangen. Der skelnes desværre stadigt stærkt mellem Renholdelse og Vedligeholdelse af Gravene. Alle Grave burde selvfølgelig vedligeholdes; kun det vil give fuldkommen Tilfredshed i det lange Løb.

Kirkegaardsinspektør *Hilding Claesson* fra Lund giver i sidste Afsnit en interessant Gennemgang af svenske Kirkegaarde. De nordlige Kirkegaarde, der har beholdt deres oprindelige svenske Præg, den græsklædte Grav, og store Bykirkegaarde,

der blev anlagt efter tyske og engelske Forbilleder, eftersom det nu var mest paa Mode, indtil *Asplund* i Skogskyrkogården ved Stockholm udformede sin egen selvstændige Stil. Paa Östra Kyrkogården ved Malmø ser man et typisk Eksempel paa, hvad en svensk Kirkegaardsleder kan gennemføre ved Hjælp af Servitutter. I det hele taget faar man gennem Forf. et godt Indtryk af, at de svenske Kirkegaardsfolk ikke staar tilbage for os i Anstrengelser for at gøre Kirkegaardene saa tiltalende som muligt ved Hjælp af gartnerisk Kunnen og Viden. *A. Falmer Nielsen.*

Dansk Ligbrændingsforening. Beretning for Aaret 1945. 8°, 80 S., København 1946.

Ligbrændingsbevægelsen gaar stadig frem; for hele Landet er Ligbrændingsprocenten for 1945 15,7. Det er Byerne med Krematorium, som fører, hvilket følgende Tal viser:

København 39,9 %, Aalborg 33,0 %, Svendborg 22,6 %, Næstved 20,4 %, Aarhus 15,3 %.

I Silkeborg er nyt Krematorium taget i Brug, saaledes at der nu i Danmark findes 20.

Under Omtalen af de enkelte Afdelinger i Landet fortælles, at en ny Urnehave er vedtaget i Fredericia, men der fortælles intet om, hvilken Kirkegaardsarkitekt, der har udarbejdet Planen.

Civilingeniør *S. Markussen* har en udmærket Artikel: »Nyt angaaende den danske Krematorie-ovn« med nogle meget instruktive Billeder.

Skolebestyrer *Magnus Lund* skriver: »Skal man lægge Vægt paa Urnehaller?«, og det synes Skolebestyreren desværre, at man skal. Beretningen er meget tynd i Aar, men det skyldes formentlig Papisituationen; alligevel kan jeg ikke lade være med at gentage mit Suk efter Urnehavplaner, udført af Fagfolk. *Eigil Qvist.*

Danmarks Haver II; Red. G. Andersen og Ø. Düh-ring. 8°, 48 S., Alfr. Jørgensens Forlag. København 1945.

De første 110 Sider er skrevet af Plantageejer, mag. sc. *Cornelius Olsen* og omhandler alt, hvad der kan have Betydning for Frugtdyrkning, lige fra Grundstammespørgsmaal til en Redegørelse for de forskellige Frugtsorter. Dernæst kommer der et Afsnit af Statskonsulent *A. Dalskov* om Køkkenhaven med en alfabetisk Omtale af de forskellige Køkkenurter og deres Dyrkning. Afsnittet om Drivbænke og Drivhuse er skrevet af Kontorchef *Alf. M. Danvig*, som paa en let og overskuelig Maade ved Tekst og Illustrationer fortæller om disse Huses og Bænkes Betydning og hvilke Kulturer, der kan dyrkes i dem. Botanisk Gartner *H. Nilaus Jensen* omtaler i et kort Afsnit forskellige Læge- og Krydderurter og Giftplanter, Forstander *Niels Klongart* Havefrøets Spire-

evne, Sundhedstilstand, Sorter og Stammer, Dr. agro. Cecil Treschow Champignons Dyrkning og Fuldmægtig E. Kieleerich Udvalg og Drivning af Løg- og Knoldvækster. Dernæst skriver Professor Hother Paludan et større Afsnit om Træer og Buske, hvor bl. a. Anvendelsen, Jorden og Næringen, Plantningen, Plantningstiden og Beskæringen omtales, og der gives et Udvalg af Træer og Buske.

Den slutter med Afsnittet: Haven i Aarets 12 Maaneder af Forstander A. Ronge.

De resterende Afsnit af Bogen omhandler: Biavl, Fjerkræ, Kaninavl, Havens Dyreliv, Beton-, Træ- og Malerarbejder i Haven, Huset i Haven og en Redegørelse for Kolonihaveforbundet for Danmark.

Alice Nissen.

Hother Paludan: Dyrkning af Champignon. Nr. 7, II Udgave i Gartnerforeningens Serie: Praktiske Haandbøger. Alm. d. G.s Forlag. 8°, 60 S., Kbh. 1946. Pris Kr. 3,35.

Denne nye Udgave er ændret betydeligt, der er flere Illustrationer, og grundet paa de mange Forskningsnyheder er Bogen meget værdifuld for enhver Champignondyrker. Forfatteren begynder med at omtale Champignonens Bygning og Kulturens Historie og gaar derefter over til selve Kulturens Røgt og Pleje, idet alt er medtaget, nemlig Dyrkningsrum, Dyrkningsmateriale, Gødningens Tilberedning, Bedenes Anlæg, Myceliets Lægning og Vækst, Jorddækningen, Rengøring og endelig Bænkekultur og Frilandskultur.

Bogen slutter med et Afsnit af Plantepatolog Olaf Nielsen om de vigtigste Champignonsygdomme og en glimrende Nøgle til Bestemmelse af de vigtigste Sygdomme og Skadedyr i Champignonkulturer.

Alice Nissen.

Johannes Tholle: Hyldebusken. Særtryk af »Danske Studier for Universitetsjubilæets danske Samfund«, Hefte 1—4; Kbh. 1946.

Paa 38 Sider faar man en fyldig Omtale af Hylden i kulturhistorisk Belysning, forsynet med talrige Kildehenvisninger, der vidner om Forfatterens grundige Studier i Emnet. Under Omtalen af Hylden i Litteraturen er citeret adskilligt Poesi, men ikke de to fineste Vers om Hylden i dansk Litteratur, Johs. V. Jensens: »Nu breder Hylden de svale Hænder mod Sommermaanen« samt Thøger Larsens: »Hyldene dufter i Stuen ind ude fra Danmarks Haver«.

Forfatteren bringer i Heftet den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse sin Tak for modtaget Støtte til Undersøgelsen.

Hans Røno.

Twenty-sixth annual Report of the Imperial War Graves Commission, 8°, 36 S., London 1946.

Som i sine andre Publikationer fra de seneste Aar rummer nærværende Rapport Oplysninger om Arbejdet saavel fra den første (the Late War) som den anden (the Present War) Verdenskrigs Grave. Størsteparten af de første, der fandtes rundt i Verden, og som havde været i Fjendehaand, var blevet genfundet før April 1945, og lykkeligvis er mange af dem fundet omhyggeligt plejet, bl. a. af Belgiere og Franskmænd. De mange Grave fra den sidste (anden) Verdenskrig er i Hovedsagen registreret: det samme gælder de Civile, der dræbtes af Fjenden. Heftet bringer en Illustration af det første, som indeholder Register over de mere end 60,000 Civile, som dræbtes indenfor United Kigdom i 1939—45, og det berettes, at dette Register er anbragt i St. Georgs Kapel (Westminster Abbey) tæt ved Tavlen for de 2 Millioner Døde fra 1914—18 (jævnf. Figur 194 i »V. K.«). Om de britiske Soldatergrave i Danmark siger Rapporten, at den har faaet Oplysning fra Udenrigstjenesten om den Hengivenhed og det Højsind, med hvilken den lokale Befolkning plejer Gravene fra begge Krigene. Man fortsætter med at rejse de samme *headstones* paa Gravene, som rejstes efter den første Krig. Rapporten er bilagt 8 Sider fortrinlige Billeder af færdige Soldatergrave, Gartnere i Arbejde i Frankrig og Belgien samt af Grave med midlertidige Trækors, — vidnende om en høj Grad af Kultur og en fin Følelse for Sammenspillet imellem Detailler og Helhed, Blomster og Sten. Endelig oplyses det, at Kommissionens havekyndige Medlem, Professor E. J. Saisbury, er blevet adlet, og at Arbejdet med Kirkegaardene i Cassel, Hamborg og Køln er i Gang.

Sven H. Linde: Rätt växt på rätt plats. I—II, 256 S., 8°, Alm. sv. trädgårdstidnings handböcker, Stockholm 1945.

En Bog, som det er godt at have ved Haanden, naar man skal lave Plantelister og finde ud af, hvad der nu er muligt at anbringe i dyb Skygge, paa Sandjord, blomstrer udenfor Ferietiden, opnaar den og den Højde eller i Farve kan staa til denne eller hin Blomst, — er fleraarig eller enaarig o. s. v. Ledsages af en Del gode Illustrationer. Opstillingen af Stoffet synes noget spredt; det forekommer Anm., at Willy F. Rosenthals tyske Bog om samme Emne er mere overskuelig og derfor lettere at benytte.

Huset i Byen. 100 S., 8°. Udg. af Akademisk Arkitektforenings Byggeudstilling, Kbh. 1945; Kr. 6,00.

Denne lille, oplysende Bog indeholder Afsnit om Købstadboligen, Etagehuset og Eenfamilie-

huset og siger overordentlig mange fornuftige Ting, saavel i Tekst som i Billeder. Prof. *Steen Eiler Rasmussens* Udredning af Fremkomsten af de store Gaardhaver og Boligparker er fornøjelig, ligesaa hans Paaepgning af, at Altanerne ikke er til for Blomsternes, men for Brandvæsenets Skyld.

Hother Paludan: Sommerblomster. Lommeformat, 132 S., J. E. Ohlsens Enkes Forlag, Kbh. 1945.

En pæn, lille Bog med mange instruktive Billeder, skrevet af en erfaren Mand, udsendt som Nr. 4 i Forlagets nyttige Publikationer. Kr. 1,75.

10. Aarsberetning fra J. E. Ohlsens Enkes plante-patologiske Laboratorium ved Paul Neergaard (1944—45), 24 S., 8°.

Bringer Oplysninger om Omlægning af Institutets Arbejdsaar, Oplysningstjenesten, Sundhedskontrollen, Forsøgsvirksomheden o. s. v. samt om de forløbne 10 Aars Arbejde paa Dansk og Engelsk; endvidere en General-Index.

Kirkelig Billed-Central, Katalog Nr. 2.

Bringer godt en Snes Aftryk af Clichéer, som kan lejes hos Centralen.

Svenska elsbegängelseföreningen Årsmeddelanden 1946. 72 Sider, 8°.

Bringer Oplysninger om Foreningens Afdelinger, dets Minnesfond, Aarsberetning etc. samt paa sidste Side en Fortegnelse over de ca. 80 Urnelunde, som findes i Sverige.

Krematorieföreningen i Finland, Skrifter Nr. IV: John Hägg-qist: Eldbegängelsen, dess uppkomst och betydelse, 44 S., 8°, Helsingfors 1946.

Bringer Oplysninger om Ligbrændingsforhold i Fortid og Nutid, i Udlandet og i Finland og fremhæver Ligbrændingens store økonomiske Betydning. Anslaaer Værdien af Helsingfors Kirkegaarde til 310 Mill. Finmark, eller 40 mk. pr. m².

KONKURRENCE

Der er udskrevet Konkurrence om Planer for Omlægning og Udvidelse af Kirkegaarden ved Grue Hovedkirke i Norge. Staar kun aaben for norske Havearkitekter.

RESOLUTIONER m. m.

(Fortsat fra Side 32).

Efter at man i Anledning heraf havde brev-vekslet med Stiftsøvrigheden, meddelte Ministeriet i Skrivelse af 22. Marts 1939, at man vilde være sindet at bifalde, at alle Anliggender vedrørende

Kirkegaards- og Begravelsesvæsenet i Aalborg udskilles fra Kirkens Bestyrelse og henlægges under en Bestyrelse, bestaaende af et Antal Medlemmer, valgte af Aalborg Byraad, et Medlem, valgt af Hasseris og Egholm Sogneraad i For-ening, og to Medlemmer, valgte af samtlige Menighedsraadsmedlemmer i Aalborg efter Reglerne for Forholdstalsvalg, men at man dog, forinden endelig Approbation meddeltes, maatte udbede sig Oplysning om, fra hvilket Tidspunkt Nyordningen skulde træde i Kraft, og hvor mange Medlemmer, valgte af Aalborg Byraad, der skulde indtræde som Medlemmer af Bestyrelsen for Kirkegaards- og Begravelsesvæsenet, hvorhos man tillige udbad sig Erklæringer fra Hasseris og Egholm Sogneraad.

Kirkeministeriets Skriv. (22/2 40) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aarhus Stift) ang. Udgifterne til Renholdelse og Vedligeholdelse af et til en ikke-selvejende Kirke skænket Lighus.

I et med Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdigheds Skrivelse af 26. Januar 1940 hertil indsendt Andragende har Kragelund Sogns Menighedsraad anholdt om Tilladelse til som Gave til Kragelund Kirke at maatte modtage et Ligkapel, der er opført umiddelbart udenfor Kirkegaarden paa et Stykke Fællesjord. Samtidig har Menighedsraadet med Henviisning til, at Kragelund Kirke ikke er selvejende, udbedt sig Oplysning om, af hvilken Kasse Udgifterne til Kapellet aarlige Vedligeholdelses- og Renholdelsesarbejder skal afholdes.

I Anledning heraf skal man efter stedfunden Brevveksling med den kgl. Bygningsinspektør tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet herved bifalder, at Menighedsraadet modtager det omhandlede Kapel som Gave til Kragelund Kirke, idet tilføjes, at de aarlige Udgifter til Kapellet Vedligeholdelse og Renholdelse vil kunne opføres paa Menighedsraadskassens Budget.

Kirkeministeriets Skriv. (26/3) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Fyens Stift) ang. Afhængelse af et Areal af en Kirkegaard, herunder forskellige Spørgsmaal vedrørende de paa Arealet værende Gravsteder.

I et med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 5. Februar 1940 hertil indsendt Andragende har Svendborg Kirkegaards Bestyrelse meddelt, at der fra Svendborg Byraads Side er fremsat Anmodning om en Forhandling med Kirkegaardsbestyrelsen angaaende Spørgsmaalet om, hvorvidt der eventuelt maatte kunne afstaas et Areal af Svendborg Kirkegaard til Svendborg By- og Amtssygehus.

Med Henviſning til, at alle Gravsteder paa det paagældende Areal er eller har været bortfæstede, har Kirkegaardſbeſtyrelſen derhos anholdt om, at der til Brug ved den ønskede Forhandling med Byraadet maa blive givet Beſtyrelſen Svar paa de nedenfor under Punkterne 1—4 anførte Spørgsmaal, der, forſaa vidt angaar Spørgsmaalene under Punkterne 1 og 2, er knyttet til de ligeledes angivne konkrete Eksempler:

1. Ved den ene Ægtefælles Død i 1940 erhverver den efterlevende Ægtefælle for et Tidsrum af 20 Aar (en Fredningsperiode) et Gravsted med 2 Gravpladser, ſaaledes at der er Plads til den efterlevende Ægtefælle i Gravstedet.

Har Kirkebeſtyrelſen i dette Tilfælde Ret til senere at meddele den paagældende, at Gravstedet inddrages fra Aar 1960, ſaaledes at han ikke kan blive begravet i dette Gravsted, men henviſes til et andet Gravsted paa Kirkegaarden?

2. Et Gravsted er af et Ægtepar købt i 1925 for en Periode af 80 Aar. Begge Ægtefæller er derefter begravet i Gravstedet, ſaaledes at den første Fredningsperiode efter den ſidſt foretagne Begravelse udløber i 1960.

Har Kirkebeſtyrelſen Ret til at inddrage dette Gravsted Aar 1960 mod at tilbagetale Slægten det ſaaledes for meget betalte Beløb med Renter, eller har Slægten Krav paa, at Gravstedet ſkal henligge urørt til 2005?

3. Har Kirkebeſtyrelſen Ret til at bortsælge et Stykke af Kirkegaarden fra et beſtemt Aar, uanſet, at der paa det paagældende Areal ligger et Antal Gravpladser, med Hensyn til hvilke Gravſtedsretten først udløber paa et senere Tidſpunkt, ſaaſremt der ſkabes Sikkerhed for, at diſſe Gravſteder fortsat henligger fredede Tiden ud med uhindret Adgang for de efterlevende?

4. Har Kirkebeſtyrelſen i Tilfælde af, at Salget ſkulde gaa i Orden, Ret til at anvende Salgsprovenuet til Afdrag paa den paa Kirkegaarden hvilende Gæld?

Ved Sagens Forelæggelse for Miniſteriet har Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed beſvaret de fremsatte Spørgsmaal ſaaledes:

ad 1. Hvis et Gravsted er erhvervet til Aar 1960, maa Kirkegaardſbeſtyrelſen formentlig fra dette Tidſpunkt kunne disponere over Gravstedet og nægte yderligere Fornylelse eller Begravelse i ſamme:

ad 2. Hvis et Gravsted er erhvervet til Aar 2005, har Slægten Krav paa Gravstedet i nævnte Tidsrum, og Kirkegaardſbeſtyrelſen kan da ikke inddrage Gravstedet mod Slægtens Ønske.

ad 3. I Henhold til § 24 i Anordningen angaaende Kirkegaarde af 10. December 1927 kan

Nedlæggelse ikke ske, før det Tidsrum, for hvilket der er ſolgt Gravsteder, er udløbet, medmindre Overenkomſt herom træffes med de paagældende Gravſtedſejere.

ad 4. Forſaa vidt der meddeles Approbation paa en eventuel Afſtaaelse af et Areal af Kirkegaarden, maa det anſes for meſt naturligt, at Afſtaaelsſummen anvendes til Afdrag paa Kirkegaardens Gæld.

Saaledes foranlediget ſkal man tjenſtligt meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelſe, at der overhovedet ikke vil kunne blive Spørgsmaal om Afhændelse af nogen Del af Kirkegaarden, paa hvilken der ligger Gravsteder, ſom er bortfæstede for et endnu ikke udløbet Tidsrum, eller for hvilke den faſtsatte Fredningſtid endnu ikke er udløbet, uden Samtykke fra de paagældende Gravſtedſejere.

Forſaa vidt angaar de enkelte af Kirkegaardſbeſtyrelſen ſtillede Spørgsmaal, bemærkes, at Miniſteriet kan tiltræde Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds Beſvarelſe af diſſe, dog at man med Hensyn til Punkt 1 henleder Opmærksomheden paa Beſtemmelſen i Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. af 30. Juni 1922 § 24, Stk. 1.

Kirkemiſteriets Skriv. (6/4) (til Kommune-lærerinde, Frk. N. N.) ang. en Beſværing over, at Kirkegaardſgartneren uden Gravſtedſejerens Vidende havde ladet foretage Beklipning af nogle ſtedſegrønne Træer paa Gravſtedet.

I et hertil indſendt Andragende af 3. August 1939 har De fremsat Klage over Akademiſgartner ved Sorø Akademi N. N. i hans Egenskab af Kirkegaardſgartner, idet De ſærlig har beſværet Dem over, at han uden Deres Vidende har ladet foretage Beklipning af nogle ſtedſegrønne Træer — to Tuja og to Chamæcyparis — paa det Dem tilhørende Gravſted II C. 34 paa Sorø nye Kirkegaard.

I Anledning heraf har Miniſteriet brevvekslet med Stiftſøvrigheden over Roskilde Stift, og af de i Sagen herigennem indhentede Oplyſninger fremgaar det, at den paagældende Beklipning, der er foretaget af Hensyn til Kirkegaardens Hække, er ſket, efter at der var rettet Henſtilling til den Gartner, ſom paſſer Deres Gravſted, om at foretage Beklipningen, men uden at der er ſket Henvendelse til Dem i denne Anledning.

Det fremgaar endvidere af Sagen, at i Henhold til Beſtemmelſerne i Kirkegaardſvedtægtens § 19 kan Plantninger paa Gravſteder fordres nedkappede eller helt fjernede, hvis de ved deres Højde eller Udbredelse ſkønnes at være til Ulempe for

andre Gravsteder eller de af Kirkegaarden udførte Beplantninger.

Saaledes foranlediget skal man meddele Dem, at Ministeriet D. D. overfor Stiftsøvrigheden har udtalt, at Beklipning og eventuel Fjernelse af de paa private Gravsteder værende Træer ikke bør foretages af Kirkegaardens Personale, forinden Kirkegaardsbestyrelsen efter foretagen Besigtigelse har rettet Henvendelse til Gravstedsejeren om at foretage det i saa Henseende fornødne, men at Ministeriet iøvrigt ikke finder Anledning til at foretage videre i Sagen.

Kirkeministeriets Skriv. (21/5) (til Socialministeriet) ang. Forstaaelsen af Bestemmelsen i Forsorgslovens § 57, Stk. 2, hvorefter der ved Begravelser, som sker for Kommunens Regning, ikke skal erlægges Betaling til Kirken.

Med Skrivelse af 16. September f. A. har Socialministeriet hertil til Erklæring oversendt det hoslagt tilbagefølgende Andragende, hvori Socialinspektøren i Slagelse Købstad har rejst Spørgsmaal om, hvorvidt Kommunen i Tilfælde, hvor en Begravelse sker for offentlig Regning, og hvor de Paarørende udtaler Ønske om Klokkringning, har Ret til at faa Ringning udført, uden at der af Kommunen skal udredes noget Vederlag til Ringeren eller Kirken.

Tidligere har derhos Menighedsraadet i Skive i et hertil rettet Andragende under Henvisning til Bestemmelsen i Lov om offentlig Forsorg af 30. Maj 1933 § 57, Stk. 2, hvorefter der ved Begravelser, som sker for Kommunens Regning, ikke skal erlægges Betaling til Kirken, forespurgt om den nærmere Forstaaelse af denne Bestemmelse, og lignende Forespørgsel har været fremsat af Kirkeværgen ved Rødby Kirke samt fra Egebjerg Menighedsraad. Der nævnes i de paagældende Forespørgsler bl. a. følgende Udgifter, som formenes at kunne være Genstand for Tvivl: Betaling for Belysning, Opvarmning, Rengøring og Pyntning af Kirke og Kapel, Afgift for Benyttelse af Kapel og Ligstue, Udgifter vedrørende Klokkringning, Udlæg af Gravsted, Afgift for Gravfæstebrev og Udgifter til Gravpæl og Gravkastning.

Socialministeriet har i en Paategning af 5. December 1934 paa Andragendet fra Skive Menighedsraad bemærket, at der ikke ved den ovenfor citerede Bestemmelse i Lov om offentlig Forsorg har været tilsigtet nogen Ændring i den hidtil ifølge Fattigloven af 9. April 1891 § 44, sidste Stk., tidligere gældende Ordning, og at Socialministeriet derfor kan henholde sig til, hvad der i sin Tid af Indenrigsministeriet i Skrivelse af 19. Januar 1916, jfr. Skrivelse af 30. Juli 1915, har

været udtalt overfor Kirke- og Undervisningsministeriet angaaende Forstaaelsen af nævnte Bestemmelse i Fattigloven. Af de citerede Skrivelser fra 1915 og 1916 fremgaar det, at det har været Indenrigsministeriets Opfattelse, at der i Tilfælde, hvor en Begravelse udførtes for Kommunens Regning, ikke kunde afkræves Kommunen nogen Betaling til Kirken for Brugen af Klokkerne eller til Graver eller Ringer for Klokkringning og Rengøring af Kapellet.

Der er iøvrigt i nævnte Skrivelse henvist til, at Spørgsmaalets endelige Afgørelse henhører under Domstolene.

I en anden Erklæring, som af Socialministeriet den 8. Juni 1935 er afgivet over det af Egebjerg Menighedsraad indgivne Andragende, har Socialministeriet yderligere udtalt, at der ikke burde afkræves Kommunen Betaling for Fornyelse af Gravsted, Gravpæl og Gravfæstebrev.

Nærværende Ministerium har herefter gennem Stiftsøvrighederne søgt tilvejebragt nærmere Oplysning om, hvorledes man paa det her omhandlede Omraade faktisk har forholdt sig ved de enkelte Kirker, og det fremgaar af de indkomne Indberetninger, at Praksis de forskellige Steder har været meget uensartede, saaledes at der ikke kan tales om nogen for hele Landet fælles Sædvane, dog med den Undtagelse, at der næsten overalt af Kommunen betales for Gravkastning. Det fremgaar derhos af Indberetningerne, at der ikke faa Steder gøres Forskel paa Afgifter til Kirkens Kasse og Vederlag, der udredes direkte til Kirkens Funktionærer, idet de førstnævnte ofte betragtes som bortfaldet i Henhold til Fattigloven og Forsorgsloven i Modsætning til Betalingen til Funktionærerne. Mangfoldige Steder synes det at være ret tilfældigt, hvad der betales af Kommunen, og hvad der ydes uden Vederlag.

I Anledning af det saaledes foreliggende skal man udtale, at nærværende Ministerium i Overensstemmelse med det Standpunkt, der under den foran citerede Korrespondance fra Aarene 1915—16 blev indtaget af Kirke- og Undervisningsministeriet maa finde det særdeles tvivlsomt, hvilke Ydelser der ved Begravelser for Kommunens Regning skal præsteres af Kirken uden Vederlag, idet Afgrænsningen, der alene er angivet ved Anvendelsen af Betegnelsen »Begravelser«, ikke er klar, og at man maatte anse det for overordentlig uheldigt, om positive Udgifter af den omhandlede Art, der ellers skønnes naturligt at maatte henføres under det kommunale Forsørgelsesvæsen, blev lagt over paa Kirken i videre Omfang, end det er en nødvendig Følge af Lovens Ord, og dermed alene faldt de til Fol-

kekirken hørende Borgere til Byrde. Man skal i saa Henseende ikke undlade at bemærke, at det efter nærværende Ministeriums Skøn ikke med Sikkerhed eller blot med Rimelighed kan antages, at der ved Anvendelsen af Betegnelsen Begravelse har været sigtet til mere end selve den højtidelige Begravelseshandling i Kirken og Kapellet, og ud fra denne Betragtning maatte det formentlig antages, at det alene har været Hensigten at paalægge Kirken at stille selve Kirkebygningen og eventuelt Kapellet med Tilbehør til Raadighed til Begravelseshandlingens Gennemførelse samt derhos ligeledes at stille de hertil nødvendige kirkelige Funktionærer til Raadighed i det Omfang, hvori dette kan ske, uden at disse ifølge gældende Bestemmelser har noget Krav paa særskilt Vederlag, jfr. f. Eks. Lov af 30. Juni 1922 om Sognebaandsløsning og Brugen af Kirkerne, § 21, eller det iøvrigt med Rimelighed og efter Skik og Brug kan ventes, at de paa-gældende Funktionærer skal være til Raadighed for det dem tillagte faste Vederlag.

Heraf skulde følge, at der intet Vederlag skulde kunne kræves af Kommunen for Benyttelsen af selve Kirken og Kapellet eller for Brugen af Kirkens Klokker, og at der — omend dette ikke synes ganske utvivlsomt — ejheller skulde kunne kræves Vederlag for ordinær Belysning, Opvarming og Rengøring.

Derimod vilde det efter nærværende Ministeriums Skøn ikke kunne kræves, at Kirken uden Vederlag skulde besørge Pyntning af Kirken, særlig Belysning eller lignende og i det hele taget udføre Foranstaltninger, som skyldes særlige Ønsker eller personlige Hensyn, ejheller besørge Ud- og Indbæring af Liget.

Endvidere maatte alt, hvad der vedrører Gravfæstelsen paa Kirkegaarden, falde udenfor den omhandlede Bestemmelse, saaledes at alene Bestemmelsen i Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. af 30. Juni 1922 § 25 her skulde komme til Anvendelse. Ifølge denne Bestemmelse skal der blot være Adgang for ubemidlede til at faa en sømmelig Gravplads udlagt uden Vederlag, og der skulde derfor i hvert Fald under ingen Omstændigheder være Hjemmel for Kommunen til f. Eks. at kræve Gravkastning udført uden Vederlag.

(6/6) Kirkeministeriets Approbation paa Ændringer i Reglement for Begravelsesvæsenet paa Frederiksberg, §§ 14, 15 og 25 (Takster).

Kirkeministeriets Cirk. (5/6) (til Biskopperne) ang. Forevisning af Skifteretsattest ved Begravelse af Perso-

ner, der er døde i Udlandet, men havde bevaret deres Bopæl her i Landet.)*

Da det er kommet til Kirkeministeriets Kundskab, at Bestemmelsen i Skifteloven af 30. November 1874 § 1, hvorefter Begravelse ikke maa finde Sted, forinden Attest om Dødsfaldets Anmeldelse til Stedets Skifteret har været forevist vedkommende Præst, er blevet tilsidesat i Tilfælde, hvor en her i Landet bosiddende dansk Statsborger var afgaaet ved Døden under et midlertidigt Ophold i Udlandet, skal man tjenstlig anmode Deres Højærværdighed om at ville paalægge Stiftets Præster at paase, at der foreligger Skifteretsattester ved Begravelser her i Landet, ogsaa forsaavidt angaar Personer, der er døde i Udlandet, men som havde bevaret deres Bopæl i Danmark.

Kirkeministeriets Skriv. (16/8) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Roskilde Stift) ang. Dækning af Begravelsesvæsenets Udgifter i en Købstad.

I et senest med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 29. Juni 1940 hertil indsendt Andragende har Holbæk Menighedsraad anholdt om Approbation paa forskellige Ændringer vedrørende Begravelsesvæsenet i Holbæk, bl. a. gaaende ud paa, Begravelsesvæsenets Regnskab udskilles fra Kirkens Regnskab, og at Holbæk Kommune fremtidig dækker hele Begravelsesvæsenets aarlige Under-skud i Stedet for, som hidtil, at yde et fast aarligt Tilskud hertil, samt at der gives en Repræsentant for Byraadet Lejlighed til at deltage i Menighedsraadets Kirkegaardsudvalgs Møder.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at der ikke haves Lovhjemmel til en Ordning som den ansøgte, idet Kirkegaardsvæsenet ifølge Loven *enten* maa bestyres af Menighedsraadet, saaledes at Indtægterne indgaar i Kirkens Kasse, og Kirkegaardens Udgifter ligeledes udredes af denne Kasse, jfr. Lov Nr. 281 af 30. Juni 1922 om Kirkers Bestyrelse m. m., § 7, eller eventuelt — i Købstæder, hvor der er flere Sogne — med Ministeriets Samtykke udskilles helt fra Kirkens Bestyrelse, saaledes at særlige Regler for Begravelsesvæsenets Bestyrelse gives i en af Ministeriet stadfæstet Vedtægt.

(Fortsættes i næste Nr.)

*) Min.-Tid. A. 1940 Nr. 190. For de anerkendte Trossamfunds Vedkommende udsendte Kirkeministeriet under samme Dato et med ovenstaaende Cirkulære til Biskopperne i Indhold overensstemmende Cirkulære til Amtmændene og Københavns Magistrat, se Min.-Tid. A. 1940 Nr. 189.

Tillæg til »Vore Kirkegaarde« Bind 15 Nr. 11

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

225. Paarup Menighedsraad.

Afdeling C.

839. Hr. Graver J. Eriksen, Humlebæk.
840. Hr. Graver Axel Hansen, Kirkegade 42, Struer.
841. Hr. Graver E. H. Johnsen, Svingelvej 80, Nakskov.
842. Hr. Graver Marius Johansen, Skørping.
843. Hr. Graver Larsen, Fredericia.

Afdeling D.

65. Hr. Kyrkogårdsf. K. E. Kullin, Kolonigatan 19, Arvika, Sverige.
66. Hr. Kyrkogårdsf. Lennart Gredin, Melinsgatan 11, Norrköping, Sverige.
67. Hr. Kyrkogårdsf. J. Gessemo, Drottningsgatan 40, Kungsör, Sverige.
68. Hr. Kyrkogårdsf. Gösta Malmqvist, Hollandaregt. 6, Hälsingborg, Sverige.
69. Hr. Kyrkogårdsf. Gust. E. Danielsson, Store-Tuna-Borlänge, Sverige.
70. Hr. Kyrkogårdsf. Gösta Lundgreen, Hovdestalund, Västerås, Sverige.
71. Hr. Kyrkogårdsf. G. Hagman, Beateborg, Kvi-berg, Göteborg, Sverige.
72. Hr. Kyrkogårdsf. R. Ekstedt, Sandgårdsgt. 12, Växjö, Sverige.
73. Hr. Stadstrgds. Ivar Andersson, Jönköping, Sverige.
74. Hr. Stadstrgds. C. Fredby, Karlskoga, Sverige.
75. Hr. Kirkegaardsgartner William Kristoffer- sen, Kristianssund, Norge.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 25/5 (Rosk. Avis): Herlev Kgd. skal udvides (An- lægsgt. *Johs. Jørgensen*).
28/5 (Demokraten): Det gl. Krematorium i Aar- hus nedrives.
1/6 (Horsens Folkebl.): Kun 50 Kremationer i Horsens i 1945.
4/6 (Folket): Dansk kyrkogård är god affär. Vestre Kg. ger 250000 Kr. pr. År.
12/6 (Licitationen): Hvidovre Kgd. udvides (Ar- kitekt *Sv. O. Rolloff-Nielsen* og Kgdsg. *Hansen*).
14/6 (Berl. Aften): Flyttes amerikanske Krigergr. til U. S. A.?

- 14/6 (Ny Tid): Træerne langs Gangene fældes paa Sindal ny Kgd.
15/6 (Ringsted Folketid.): Sorø gl. Kgd.
18/6 (Aarhus Amtstid.): Stor Udv. af Viby Kgd. (Kr. 30000).
20/6 (Loll.-F. Soc.-Dem.): Ny Kgd. i Nakskov til 10000 Grave.
22/6 (Næstved Tid.): Kirkeministeriet har kasse- ret Arealet til den ny Kgd. i Næstved.
25/6 (Randers Amts Avis): Vejen mell. Randers Kgd. omlægges.
25/6 (Kolding Soc.-Dem.): Forestaaende Udv. af Kolding ny Kgd.
28/6 (Politiken): Da *Arne Sørensen* købte Monu- ment til Mindelunden i Ryvangen.
28/6 (Sønderjyden): Skal de engelske Krigergr. flyttes til Esbjerg?
3/7 (Fyns Venstrebl.): Odenseanske Byraadsmedl. og Kirkegaardsudvalg paa Studietur i Sverige.
5/7 (Fr.-havns Avis): Der ønskes bygget .Kapel paa Volstrup Kgd.
8/7 (Vordingborg Dagbl.): Krematorium i Vor- dingborg?
11/7 (Langel. Avis): Bør Rudkøbing have Kre- matorium?
11/7 (Kristel. Dagbl.): Nu kommer Udsmykningen af Mindelunden i Ryvangen.
12/7 (Nordsj. Venstrebl.): Der købes Areal til Udv. af Fr.-sund Kgd.
15/7 (Vejle Amts Avis): Kgd. i Møhlholm ventes snart realiseret.
16/7 (Fyns Stiftstid.): Meget at lære for Odense paa svenske Kgd.
1/8 (Sønderjyden): Graasten Kgd. udvides.
5/8 (Berl. Aften): Gravkultur i vor Tid.
7/8 (Randers Amtstid.): Hobro Kgd. har faaet en Vandkumme.
13/8 (Fyns Tid.): Kirkegaardsinspektørerne til Jubilæumsmøde i Odense.
13/8 (Silkeborg Avis): Ans ny Kgd. indvies i Sep- tember.
17/8 (Fr.-borg Amts Avis): Kgd.spørgsm. i Ballerup til ny Forhandl.
20/8 (Berl. Aften): Liget af R.A.F.-Flyver fjernet af Englændere uden Tilladelse.
25/8 (Land og Folk): Engelsk Beklagelse af ukor- rekt Optræden ved Gravaabning i Mjels.
26/8 (Holbæk Amtstid.): Stadig ingen Regulering af Tveje-Merløse Kgd.
27/8 (Jydske Tid.): Undersøgelsen af de allierede Flyvergrave i Aabenraa afsluttet.
28/8 (Fredericia Dagbl.): Mindehøjtid. over R.A.F.- Grave i Skarrild.

- 29/8 (Langel. Avis): Bøstrup Kgdsudv. indviet i Gaar.
 29/8 (Demokraten): Ingen Pilgrimsrejser til de tyske Grave i Aarhus.
 29/8 (Hejmdal): Graasten Kgdsudv. (Havearkitekt *Johannes Tholle*. Entreprenør *Nic. Wolf*; Kr. 6000).
 30/8 (Berl. Tid.): Da den ukendte Kammerat fra Koncentrationslejrene fik sin Mindeplads ved Helligaandskirken i Kbh.
 8/9 (Pol. Mag.): St. Petri Urtegaard.
 9/9 (Fyns Stiftstid.): Paarup Kgd. indviedes i Gaar af Provst *Wellejus*. (Havearkitekt *Johannes Tholle*; Ingeniør *F. Honnens & Co.*; ca. Kr. 19000).

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

- 27/4 (Fr.-stad Blad): Stor Udv. af Hvaler Hovedkgd.
 10/5 (Dagsavisen): Stor Udv. af Værnes Kgd.
 15/5 (Dagsavisen): Kgd. i Trondheim er ingen Hæder for Byen.
 25/5 (Dagsavisen): Mange klager over forsømte Gravsteder.
 29/5 (Glamdalen): Grue vil ha vakker og tidsmæssig Kgd.
 31/5 (Nidaros): Kirkegaardskultur.
 14/6 (Hamar Stiftstid.): Mangel paa Urneplads ved Hamar Kgd.
 15/6 (Grennar): Ekspropr. af Jord til Østre Porsgrunn Kgd.
 25/6 (Arbeidet): Udv. af På Hosanger Kgd.
 1/7 (Morgenavisen): Gravplads-Spgsm. paa Stord.
 5/7 (Glamdalen): Vore Kgd.
 9/7 (Hadeland): Vor Gravkunst har ikke holdt Maal.
 13/7 (Tidens Krav): Vore Bygdekgd. i et Tidsskifte.
 16/7 (Adresseavisen): Orkdal Kgd.
 20/7 (Totenblad): Kgdsstevne i Østre Toten.
 24/7 (Dagbladet): Oslo og Aker trænger til Kgd.

FRA SVENSKKE KIRKEGAARDE

- 29/5 (Stockholms Forstads Bl.): Solna Krematoriefråga.
 1/6 (Göteborg Morgon Post): Kyrkan mer avancerad än kommunen.
 1/6 (Vestmanl. Tidn.): Karlskoga nya Kgd. och krematorium.
 12/6 (Norrl. Soc. Dem.): Klasskillnad på kgd.
 14/6 (Norrl. Soc. Dem.): Anser kritiken mot gravfält och gravskick vara berättigad.
 18/6 (Skarab. l. Tidn.): Skogskgd. högtidligen invigd. i Kyrkefalla.
 24/7 (Arbetet): Fyrtio ritar nya krematoriet i Lund.
 31/7 (Eskildstuna Kurieren): Samklang med Naturen viktigt för kgd.
 6/8 (Borås Tidn.): Kyrkogårdsf. årsmöte.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Arkitekten, Ugehefte Nr. 25: Gunnar Asplunds Grav.

Landsbygraveren Nr. 6: I Kjole og Hvidt. Gravstenen hælder. Vil Stiftsøvrigheden fremtvinge Betaling for Gravstederne? Egne Planter. I Naturen. Sten og Fliser. — Nr. 7: Meddelelse. Ryghække. Delegeretmødet i Aalborg. I denne Tid klipper vi Hække. — Nr. 8: Landsbygravernes Lønforhold m. m. *Begonia semperflorens*, *Knoldbegonia*. Kursus.

Stenhuggertidende Nr. 7: Stenhuggeren og Kirkegaarden. — Nr. 8: do. fortsat.

Norsk Hagetidend Nr. 8—9: Bedre kirkegårdskultur. — Nr. 10—11: Våra bygdekyrkjegardar i eit tidsskifte.

Norsk Gartnerforenings Tidsskrift Nr. 27: Kirkegårds-konkurransen i Grue. — Nr. 34: Omkring det store kirkegårdsstevne på Toten.

Ignis Nr. 6: Göteborg måste äntligen få ett nytt krematorium. Krematoriernas orglar. Porta san Paola: protestantiska kyrkogården i Rom. — Nr. 7: Krematoriet i Karlskoga. Kyrkogård och kapellkrematorium i Karlskoga; en organisk enhet. Tillkomsten av Östa kyrkogården och kapellkrematoriet i Karlskoga. Generalfältläkare Bauers tal till indvigningen av Karlskoga kapellkrematorium 2. Juni 1946. — Nr. 8: Överlämnandet av Malmö krematorium till den kyrkliga kommunen. Hur behandla de eldgegångnas aska? Den konstnärliga utsmyckningen i krematoriet i Karlskoga. En nordisk eldbegängelsekongress (i Helsingfors).

BOGANMELDELSER

Eiler Nyström: Frederiksberg Historie II, 8°, 254 S., Gyldendal, Kbh. 1946.

Paa sin egen levende Maade fortæller Dr. Nyström i dette 2. Bind om Slottet og Slotshaven, som i lange Perioder var Frederiksbergs levende Centrum; uden at hænge sig i Detailler giver Forfatteren den uden Tvivl bedste og mest omhyggelige Skildring af Slotshavens Tilblivelse, Omlægning og Vækst, hvortil naturligt knytter sig en Mangfoldighed af personallistoriske Oplysninger. Vi faar Beretning om Kirkegaardens Udviklinger og faar at vide, at disse har været forestaaet af Plantør *Hansen*, hvis Slægt lever stadigvæk. Et udmærket Noteapparat støtter Teksten. Man maa glæde sig over, at det oprindeligt som 2 Bind tænkte Værk vil blive til 3 Bind som bebudet.

Blomsterhandelns växter. Namnförteckning. 32 S., 8°, För. Blomsterförmedlingen, Stockholm 1946.

Mangelen paa danske (subs. svenske) Navne til Stueplanter er velkendt og kan berede saavel Brugerne (Dyrkerne) som de Handlende store Vanskeligheder. Her er gjort en Fortegnelse over brugte eller brugelige Navne i Svensk, hvor man (som i Danm.) ogsaa har den Vanskelighed, at der vel findes Navne, men de er forskellige i Landets forsk. Dele. Navnefortegnelsen vil sikkert kunne være en god Hjælp baade i Blomsterbutikkerne og i Hjemmene, — og mon en tilsvarende paa Dansk ikke kunde have sin Betydning?

Östra kyrkogården och kapellkrematoriet i Karlskoga, 72 S., 4°, Stockh. 1946.

I Anledning af Kapelkrematoriets Indvielse d. 2/6 1946 er udsendt dette udmærkede Hæfte, der paa pænt Papir med gode Illustrationer og passende Tekst redegør for Historie, Tilblivelse, Udsmykning og tekniske Detailler vedrørende saavel Krematorium som Kirkegaard. Sidstnævnte skildres af den unge, talentfulde Stadsträdgårdsmästare *Carl Fredby*, der bl. a. fortæller, at Kirkegaarden udlægges som en grøn Kirkegaard med Grave og Gange i Græs samt med rigelige Buskplantninger og romantiske og naturalistiske Motiver. Det hele er ret nyt, men lover godt.

Bekæmpelse af Haveplanternes Sygdomme. »Den grønne Bog«. Ved Weber og Stapel, 12. forøgede Udg., 208 S., Kbh. og Oslo 1946.

Med bestandig Ajourføring, Udvidelse og Forøgelse paa Grundlag af Forfatterens Erfaringer er denne praktiske Bog sikker paa at faa endnu flere Oplag og Udgaver. Virkelig uundværlig for enhver Plantedyrker.

Otto Croneborg: Svensk gravrättspraxis, 148 S., 8°, Svenska kyrkans diakonistyrelsesf., Stockh. 1945.

Som en Fortsættelse af den for faa Aar siden udgivne Bog om svensk Gravret foreligger her af samme erfarne Jurist en om dens Praxis, som det vil være uhyre praktisk at have ved Haanden for enhver svensk Kirkegaardsleder, Kirkeværgem. fl. — En tilsvarende Bog paa Dansk vilde være meget nyttig. Hvem skriver den?

Roskildebogen 1946. 166 S., 8°, Nyt nord. Forlag, Kbh. 1946.

Det er en noget pretentiøs Bogtitel, hvorunder man udsender en Bog om de gejstlige, kirkelige og folkelige Forhold i Roskilde Stift; hvad vilde man sige til, om Kbh. Stifts Aar bog kaldtes »Københavnsgbogen«?? Men der er meget godt Stof deri, f. Eks. Provst *Hee Andersens* Udredning af

de Unges Syn paa Kirken og Adjunkt *Hellners* Fortællen om det illegale og aktive Liv under Besættelsen (med Titel: Ved Livets yderste Grænse). Teksten er trykt paa svært Papir og Billederne paa krideret.

RESOLUTIONER m. m.

Kirkeministeriets Skriv. (28/9 40) (til Biskoppen over Fyens Stift) ang. Kirkebogstillførsel m. m. om Dødsfald blandt Personer, tilhørende de herværende tyske Besættelsestropper. *)

I et med Deres Højærværdigheds Skrivelse af 1. Maj d. A. hertil indsendt Andragende har Sognepræst i Nyborg Købstad N. N. rejst Spørgsmaal om, hvorledes der skal forholdes med Hensyn til Begravelse af Personer, der tilhører de for Tiden i Landet værende tyske Besættelsestropper, og som afgaar ved Døden i Nyborg, idet Sognepræsten særlig har forespurgt, om Dødsfaldet skal indføres i Ministerialbøgerne, og — i bekræftende Fald — om Indførelsen skal ske med eller uden Nummer, samt om Dødsattest i saadanne Tilfælde skal tilstilles Kredslægen.

I Anledning heraf skal man efter om Sagen at have brevvækslet med Justitsministeriet tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Dødsfald af den omhandlede Art bør indføres i Ministerialbøgerne med Nummer, jfr. §§ 3 og 10 i Instruktion Nr. 250 af 15. Dec. 1875, og at Dødsattesten skal medsendes til Embedslægen med de i Instruktionsens § 5 foreskrevne maanedlige Fremsendelser.

Efter den Anledning, Sagen dertil giver, tilføjes det, at der efter Justitsministeriets Formening under Hensyn til, at de tyske Tropper under deres Ophold her i Landet maa anses for at være eks-territoriale, ved Begravelse af tyske Soldater ikke bliver Spørgsmaal om at kræve Attest om Anmeldelse af Dødsfaldene til dansk Skifteret og ej heller om at kræve Dødsattest udstedt efter afholdt medico-legalt Ligsyn, hvorimod vedkommende Præst maa være berettiget til at kræve sig forelagt en af en Læge udstedt Dødsattest.

Kirkeministeriets Skriv. (14/10 40) (til Biskoppen over Roskilde Stift) om, at der ikke skulde ske Tillførsel til Kirkebøgerne paa det Sted, hvor Ligbrændingen foregik, naar ikke blot Dødsfaldet, men ogsaa Jordpaakastelsen og Urnenedsættelsen fandt Sted i et anden Pastorat, m. m.

I et med Deres Højærværdigheds Skrivelse af 4. Oktober 1939 hertil indsendt Andragende har Provsten for Merløse og Tudse Herreders Provsti paa dertil givne Anledning anmodet om Ministeriets Besvarelse af følgende Spørgsmaal:

*) Min.-Tid. A. 1940 Nr. 267.

1. Skal der ske Tilførsel til Kirkebøgerne i Holbæk, naar Ligbrændingen finder Sted i Holbæk Krematorium, naar ikke blot den paagældendes Dødsfald, men ogsaa Jordpaakastelsen og Urnenedsættelsen finder Sted i et andet Pastorat?

2. Skal der ske Tilførsel til Kirkebøgerne i det Sogn, hvor Urnenedsættelse finder Sted, naar saavel Dødsfald som Jordpaakastelse og Ligbrænding har fundet Sted i et andet Pastorat end det, hvor Urnenedsættelsen finder Sted?

Saaledes foranlediget skal man herved tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at begge de rejste Spørgsmaal maa besvares benægtende, idet der i førstnævnte Tilfælde ikke skal ske Tilførsel til Kirkebøgerne i Holbæk og i sidstnævnte Tilfælde Notering i Kirkegaardsprotokollen er tilstrækkelig, jfr. Skrivelse herfra af 10. Februar 1925 til Stiftsøvrigheden over Københavns Stift (Gejstlig Reskriptsamling 1925—26 pag. 71).

Kirkeministeriets Skriv. (14/10 40) (til Biskoppen over Roskilde Stift) ang. forskellige Spørgsmaal vedrørende Askeurners Nedsættelse paa en Kirkegaard, der er beliggende udenfor det Sogn, i hvilket Dødsfaldet har fundet Sted, m. m.

I et med Deres Højærværdigheds Skrivelse af 29. Februar d. A. hertil indsendt Andragende har Sognepræst for Gadstrup og Syv Menigheder N. N. med Henviisning til, at han fra Frederiksberg Begravelsesvæsen har modtaget Anmeldelse om en paa Søndermark Krematorium den 20. Februar 1940 foretaget Ligbrænding af en paa Diakonissestiftelsen, Frederiksberg, afdød Person med Oplysning om, at Afdødes Urne ønskes nedsat paa Gadstrup Kirkegaard, uden at Anmeldelsen var ledsaget af Duplikat af Dødsattesten, samt til at Frederiksberg Begravelsesvæsen i et tidligere lignende Tilfælde under Henviisning til Justitsministeriets Regulativ for Udførelse af Ligbrænding af 1. Juni 1937 § 7 har erklæret ikke at være pligtig til at fremsende Duplikat af Dødsattesten, forespurgt:

1. om der i et Tilfælde som det nævnte bør foreligge Duplikat af Dødsattesten fra Sognepræsten paa Begravelsesstedet,

2. om Indførelse i Begravelsesstedets Gravstedsprotokol i et saadant Tilfælde er tilstrækkelig, eller om der yderligere maa foretages Tilførsel til Ministerialbøgerne — og

3. om Frederiksberg (og Københavns) Begravelsesvæsen er pligtige til at fremskaffe de til Ministerialbøgenes Førelse fornødne Oplysninger om Afdødes Fødesogn, Ægtefælle, Forældre m. m.

Saaledes foranlediget skal man efter stedfunden

Brevveksling med Justitsministeriet tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse:

ad 1. Af § 7 i Justitsministeriets fornævnte Regulativ af 1. Juni 1937 for Udførelse af Ligbrænding, jfr. § 6, Stk. 4, i Justitsministeriets Bekendtgørelse af 25. Marts 1931 angaaende Dødsattester, maa det følge, at Begravelsesstedets Præst ikke kan forlange sig Dødsattest forelagt.

ad 2. Indførelse i Kirkegaardsprotokollen er i det foreliggende Tilfælde tilstrækkelig, jfr. nærværende Ministeriums Skrivelse af 10. Februar 1925 til Stiftsøvrigheden over Københavns Stift (Gejstlig Reskriptsamling 1925—26 pag. 71).

ad 3. Efter det anførte bliver der kun Spørgsmaal om Indførelse i Kirkegaardsprotokollen. De til denne Indførelse fornødne Oplysninger fremgaar af den Underretning, der i Henhold til § 17 i fornævnte Regulativ for Udførelse af Ligbrænding af 1. Juni 1937 af vedkommende Krematorium — i København og paa Frederiksberg af Begravelsesvæsenet — skal sendes til Sognepræsten paa det paatænkte Begravelsessted. Det bemærkes herved, at Justitsministeriet paa Foranledning af nærværende Sag i Cirkulærskrivelse af 18. September 1940 til Københavns og Frederiksberg Begravelsesvæsen og samtlige Krematorier har udtalt, at den omhandlede Underretning fra Krematoriet (Begravelsesvæsenet) bør indeholde, foruden Oplysning om Stedet og Tidspunktet for Brændingen, det paatænkte Anbringelsessted og eventuelt Navnet paa den Person, til hvem Udlevering af Asken er sket, tillige Oplysning om den afdødes Navn, Stilling, Dødsstedet, Fødsels- og Dødsdato, Brændingsdagen og endvidere, hvis Jordpaakastelsen har fundet Sted, Oplysning om Datoen for Jordpaakastelsen og den tjenstgørende Præsts Navn.

Kirkeministeriets Skriv. (15/10 40) (til Arbejds- og Socialministeriet) ang., hvorvidt der ved Begravelser, som sker for Kommunens Regning, skal erlægges Betaling fra Gravkastning, Klokkeringning m. m.

Med Skrivelse af 26. Juli 1940 har Arbejds- og Socialministeriet hertil til Erklæring oversendt de hoslagt tilbagefølgende to Andragender, hvori det sociale Udvalg i Ballerup-Maaløv Kommune med Henviisning til Bestemmelsen i § 57, Stk. 2, i Lov Nr. 181 af 20. Maj 1933 om offentlig Forsorg, hvorefter der ved Begravelser, der sker for Kommunens Regning, ingen Betaling erlægges til Kirken, har forespurgt, hvorvidt Udvalget med Hjemmel i nævnte Bestemmelse vil kunne nægte Betaling til Kirken af de nedennævnte Udgiftsposter, der af Ballerup Sogns Menighedsraad er afkrævet det sociale Udvalg i Anledning af en Begravelse, der for Kommunens Regning er foregaaet fra Ballerup Kirke og paa Ballerup Kirkegaard:

(Fortsættes).

Tillæg til »Vore Kirkegaard« Bind 15 Nr. 12

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

226. Sønder-Dalby Menighedsraad, Haslev.
227. Frederikskirkens Menighedsraad, Højby.
228. St. Peders Kirkegaardsudvalg, Slagelse.

Afdeling B.

45. Dansk Ligbrændingsforenings Afdeling for Skanderborg Amt.

Afdeling C.

844. Hr. Havearkitekt B. Rosenkilde Larsen, Eskerod, Løgten.
845. Hr. Graver K. Jensen, Nykøbing Sj.
846. Hr. Kirkegaardsinspektør P. Hasselstrøm, Thisted.
847. Hr. Stenhuggermester Edmund Sørensen, Maribo.
848. Hr. Graver Zichau Andersen, Østervang 16, Glostrup.
849. Hr. Kirkegaardsgartner Poul Boe, Durup St.
850. Hr. Graver Pallesen, Everdrup pr. Snesere.
851. Hr. Kirkegaardsgartner Kraft, Aabenraa.
852. Hr. Stenhuggerm. Laur. T. Fischer, Jyllands-gade 14, F.
853. Hr. Stenhuggerm. Chr. Glem & Søn, Algade 19, Roskilde.
854. Nykøbing Stenhuggeri, Nørrebros Runddel, Nykøbing F.
855. Hr. Stenhuggerm. Karl Sørensen, Maribo.
856. Hr. Stenhuggerm. Joh. Nielsen, Hadsundvej, Randers.
857. Hr. Stenhuggerm. Oluf Forsberg, Ribe.
858. Inspektør, Frk. Ruth Mortensen, Mosaik Vestre Kirkegaard, København V.
859. Hr. Anlægsgartner Thorvald Andersen, Lyngbyvej 158, København Ø.
860. Hr. Graver M. G. Poulsen, Kolind.
861. Hr. Stenhuggerm. William Ottesen, Annebergvej 80, Aalborg.
862. Hr. Stenhuggerm. Svend Aage Jensen, Vejgaard.

Afdeling D.

76. Kommunegartneren, Barum, Norge.
77. Cammermeyers bokhandel, Oslo, Norge.
78. Hr. Fylkesgartnerass. Olav Mohn, Galterud, Norge.

REGNSKAB

for Aaret 1. April 1945 til 31. Marts 1946.

Indtægter:

Kassebeholdning pr. $\frac{1}{4}$ 1945.....	Kr. 507,11
Kontingenter	— 3321,75
Tilskud.....	— 2600,00
Forlagsvirksomhed m. v.....	— 90,35
	<hr/>
	Kr. 6519,21

Udgifter:

Administration	Kr. 600,00
Tryksager, Porto etc.....	— 1173,45
»Vore Kirkegaard«.....	— 3175,44
Laan, Afdrag og Renter	— 539,78
Blomster, Kranse.....	— 44,50
Rejser, Møder i Aarhus m. v.....	— 765,05
Kassebeholdning pr. $\frac{31}{3}$ 1946	— 220,99
	<hr/>
	Kr. 6519,21

HANS RØNØ

Regnskabet er gennemgaaet og fundet i Overensstemmelse med de forelagte Bilag. Kassebeholdningen er til Stede.

A. FALMER-NIELSEN P. F. JENSEN

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 10/9 (Kolding Soc.-Dem.): Mere Ensartethed tiltrængt paa vore Kgd.
11/9 (Kolding Folkebl.): Ny Kgd. paa Dyrhavegaards Mark ved Kolding.
19/9 (Kr. Dagbl.): Graverkursus i Haderslev Stift.
20/9 (Sydsj. Venstrebl.): Udv. af Faxe Ladeplads Kgd. i Retten.
20/9 (Thisted Soc.-Dem.): P. Hasselstrøm bliver Kgd-inspektør i Thisted.
21/9 (Østsj. Avis): Taksterne forhøjes med 50 % i Store-Heddinge.
21/9 (Dannevirke): Gram Kgd. skal udvides mod Syd og Vest.
27/9 (B. T.): Britiske Soldatergrave med tyske Inskriptioner.
1/10 (Næstved Avis): Den ny Kgd. i Næstved (ved Jagtvejen?).
3/10 (Venstres Folkebl.): Krematorium i Ringsted.
4/10 (Berl. Aften): Skal Mindelunden i Ryvangen udvides med 100 Grave?
4/10 (Næstved Avis): Den ny Kgd. i Næstved bliver Nabo til Rønnebæksholm.
5/10 (Fyns Tid.): St. Jørgens Kgd. i Svendborg skal udvides.
6/10 (Aalborg Amtstid.): Ny Urnehave paa Aalborg gl. Kgd.

- 8/10 (Sydfyns Soc.-Dem.): Alle Problemer om Kgd. i Svendborg skal nu søges løst.
- 8/10 (Svendborg Avis): Skal Kommunen overtage Kgds. Drift?
- 11/10 (Thisted Amts Avis): Udv. af Boddum Kgd.
- 15/10 (Dannevirke): Rødding Kgd. skal udvides.
- 17/10 (Berl. Tid.): »En Søfolkenes Mindehave« i Bernstorff Slotspark?
- 18/10 (Aarhus Stiftstid.): Sidste Del af Søndre Kgd. i Aarhus nedlægges.
- 19/10 (Aarhus Amtstid.): Frederikskirkens Kgd. ved Aarhus er færdig.
- 24/10 (Østsjæll. Soc.-Dem.): Landsbygraverne ønsker Kgds-konsulent.
- 25/10 (Kr. Dagbl.): Herlev Kgd. udvides (Anlægsg. *Johs. Jørgensen*; Omkostninger Kr. 75,000).
- 27/10 (Jydske Tid.): En sønderjydsk Kgd. i Braisne (Frankrig).
- 29/10 (Berl. Tid.): En Seværdighed i Stockholm (Skogskyrkogården).
- 3/11 (Børsen): Skulpturer til Urnehaver.
- 4/11 (Venstres Folkebl.): Haslev Kgds. Udv. blev indviet i Gaar af Pastor *Bartholdy*, (Arkitekt *Rolloj-Nielsen*, Kirkegaardsgt. *Hansen* og Anlægsgartner *H. Hansen*).
- 6/11 (Himmerland): Nyordning for Hobro Kgd.
- 6/11 (Aarhus Stiftstid.): Loven beskytter ikke Gravfreden. (Aarhus Søndre Kgd.) (jævnf. »V.K.« S. 158—60).
- 6/11 (Holbæk Amtstid.): 11,500 tyske Flygtningebegravelser i Danmark.
- 7/11 (Kbh. Amts Avis): Ny Skulptur af *Olga Wagner* til Sorgenfri Kgd.
- 8/11 (Holstebro Soc.-Dem.): Udv. af Holstebro Kgd. koster 70—80,000 Kr.
- 8/11 (Hvetbok Herreds Avis): Jetsmark Kgd. skal udvides.
- 9/11 (Randers Dagbl.): Verdsliggørelsen af vore Kgd. breder sig.
- 10/11 (Fyns Tid.): Skal Kommunen overtage Svendborg Kgd.
- 15/11 (Kr. Dagbl.): Gravfreden maa forlænges.
- 18/11 (Østsj. Soc.-Dem.): Udvidelses-Formaliteterne for Kgd. i Faxe Ladeplads er i Orden.
- 20/11 (Politiken): Grelle Eksempler paa svigtende Grav-Pietet (jævnf. »V.K.« S. 158—60).
- 20/11 (Østsj. Avis): Klosterkgd. i Køge kan anvendes til Begravelser.
- 21/11 (Venstrebl. f. d. sydl. Jyll.): Brørup Kgd. skal udvides.
- 22/11 (Berl. Tid.): Mindelunden i Ryvangen skal udvides.
- 22/11 (Kr. Dagbl.): Axel Poulsens Monument faar alligevel sin Plads i Ryvangens Mindepark (jævnf. »V.K.« S. 164 fl.).
- 22/11 (Rosk. Dagbl.): Nu skal Kapel-Planerne paa den nye Kgd. i Roskilde realiseres.
- 23/11 (Ny Tid.): En Mindelund for Besættelsens Ofre i Aalborg.
- 26/11 (Soc.-Dem.): Skovlunde Kgd. skal udvides.
- 28/11 (Randers Amts Avis): Ny Folkebygning paa Randers Nordre Kgd.
- 30/11 (Østsj. Folkebl.): Omordning af Kgds-forholdene i Køge.
- 30/11 (Rosk. Dagbl.): Hedehusene Kgd. skal udvides.
- 30/11 (Skive Venstrebl.): Den ny Kgd. i Skive indviedes i Gaar af Provst *Koch*.
- 1/12 (Svendborg Amtstid.): Tyske Begravelser.
- 2/12 (Hobro Venstrebl.): Der er købt Jord til Udv. af Kgd. i Hobro.
- 2/12 (Kr. Dagbl.): Tyske Grave skal nu registreres.
- 4/12 (Sorø Amts Dagbl.): Kgds-Taksterne forhøjes 25 % i Ringsted.
- 5/12 (Loll.-F. Stifts-Tid.): Omfattende Forskønnelse paa Nykøbing Kgd.
- 7/12 (Ærø Folkebl.): Der ligger Tyskere paa alle Ærø Kgd. undtagen Ærøsk.
- 8/12 (Rosk. Soc.-Dem.): Krematorium paa Roskilde Kgd.?

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

- 2/8 (Drammens Tid.): Kortlægning af Nordre Eiker Kgd.
- 2/8 (Østlendingen): Forholdene på Vang Kgd.
- 9/8 (Fremtiden): Vår Frelsers gravlund i Hauge-sund skal udvides.
- 12/8 (Haugesund Dagbl.): Hvor længe skal den nedlagte kgd. på Hauge bli liggende som et villniss?
- 14/8 (Drammens Tid.): Årøs kgd. må udvides.
- 15/8 (Totens Bl.): Kgd. i Totenbygdene må bli vakrere og mer stilrene.
- 20/8 (Østlandsposten): Undersbo kgd.
- 21/8 (Fremtiden): Udv. av Solunsmoen kgd.
- 27/8 (Fremtiden): Ål kommune tag seg av kgd.
- 27/8 (Haugesunds Dagbl.): Park og minnelund på den gamle kgd.
- 16/9 (Dagsavisen): Udv. av Urnelunden på Tilfredshet.
- 17/9 (Aftenposten): Moderne kgds-anlæg i Bærum.
- 20/9 (Aftenposten): Udv. av Tanum kgd. (Kommunegt. *Bredo Morsbøl*).
- 2/10 (Dagsavisen): Hølunda kgd. reguleres.
- 3/10 (Porsgrunn Dagbl.): Borgestad kgd. udvides
- 9/10 (Haugaland Arbejderbl.): Nå må der gjøres noe med den gl. kgd. på Hauga.
- 21/10 (Lågendalsposten): Kgds-kultur efterlyses i Stortinget.
- 26/10 (Adresseavisen): Udv. av Egge kgtl.

FRA SVENSKA KIRKEGAARDE

- 18/9 (Hässleholms Dagbl.): Skogskgd. i Hässleholm.
- 23/9 (Vestmanl. Läns Tidn.): Billigera begravingar.

- 3/10 (Lunds Dagbl.): ca. 30 Konkurrenceforsl. til Kapel i Lund.
 5/10 (Varnamo Nyheter): Kyrkogårdskultur.
 2/11 (Smålands Dagbl.): Skogskgd. i Nässjö.
 6/11 (Morgon Tidn.): Dannemora invier ny kgd.
 13/11 (Sala-Posten): Omlægninger paa Kgd.
 17/11 (Göteborg Tidn.): Kgds-spörgsm. på Hönö.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Gartner-Tidende Nr. 41: En Skovkirkegaard.

Ignis Nr. 10: Eldbeg. kommunalekonom. betydelse. Linköping krematorium 10 år. Om balsamering och kylceller. Bygg icke krematorier på dem gl. kgd. Krematorium planeras i Emmaboda av tio-årsjubilerande förening. Invigning av Sveriges tjugoniende krematorium m. m. — Nr. 11: Kan en kristen vara eldbeg.-vän? Minnesstundarne i krematoriarne. Eldbeg.rörelsen i Karlskoga. Goders Greens krematorium i krig och fred. Kyrkogården, Tempelts förgård. — Nr. 12: Utlandet och vi. Elsberg.rörelsen i U. S. A. En hollandsk bok om eldbeg. Ett britisk eldbeg. möte (i Edinbourgh). Södra Londons krematorium m. m.

Landsbygraveren Nr. 9: 25 Kr. for Gravkastning m. m. — Nr. 10: Mødet i Hillerød. Kursus i Haderslev Stift. Fyns Stifts Kursus paa Høng Højskole m. m. — Nr. 11: Begravelser om Hverdage og Søndage. Kursus i Haslev. Lidt om Konkurrence. Verdsliggørelse af vore Kirkegaarde breder sig. — Nr. 12: Uddrag af minist. Cirkulære. Aarhus-Betænkningen. En Berigtigelse og en indtrængende Henstilling. Løn, Lønforhøjelse m. m.

Norsk Hagetidend Nr. 16: Danske kontra norske kirkegaardsforhold.

Præsteforen. Blad Nr. 40: Ingen Begravelser om Søndagen? — Nr. 44: Søndagsbegravelser. — Nr. 48: Cirkulære ang. begravede Udlændinge.

Stenhuggertidende Nr. 9: Landet over (om Frihedssten og Flyvergravmæler). Trøst (om Gravmælerne og Kirkegaardene). — Nr. 10: Stenhuggeren og Kirkegården. — Nr. 12: Stenhuggeren og Kirkegården.

BOGANMELDELSER

Paul Olsson: Trädgårdskonst i Finland, 190 S., 4°, Holger Schildts Förlag, Helsingfors 1946.

Finlands förende Havearkitekt, Planteskoleejeren Paul Olsson, fortæller i den Bog, som han har udsendt, at det længe har været hans Tanke at udgive en Bog med Billeder fra Finlands Haver; og nu har han altsaa realiseret denne Tanke, — realiseret den i en Periode, hvor Finland slaas økonomisk for Livet og har 2 blodige Krige lige bag sig. Man maa beundre, at noget saadant

kan realiseres, baade forfattermæssigt og forlagsmæssigt set. Og man maa være glad ved, at det sker; thi, som Forfatteren siger det: Under Krigene har de fleste Haver paa Grund af Mangel paa Arbejdskraft ikke kunnet vedligeholdes ordentligt, hvorfor de i stor Udstrækning er forfaldet, og der maa gaa mange Aar, før de kan komme i samme Skik som i 1939. Nu faar vi Billedet af de finske Haver med Motiver fra Tiden før deres Krigs-Forfald. Paul Olsson har tilegnet Bogen sin Fader, »den sanne trädgårdskonstnären«, Svante Olsson, som bl. a. har forestaaet Observatorieparks Anlæggelse i Helsingfors. Selv har han arvet meget af Faderens Skaberglæde, Virkelyst og Kærlighed til Planteverdenen, og han har i mere end 30 Aar udøvet en stedse stigende Virksomhed, skønt Svensk og svensk-talende. Han siger, at han i denne Virksomhed rundt i Landet har følt sig som en Pioner, der har indtaget Land, og han har rørt sig i et Naturrige, et af Kulturplanter uberørt Land. »Mine kolleger på kontinentens sletteland skulle såkært avundas mig, om de visste vilka möjligheter vid projekterendet av trädgårdsanläggningar det land bjuder, där jeg har lyckan att dagligen löse interessante problem«, — og deri har han utvivlsomt Ret. Især præges hans egne nyere Projekter og Haver af Naturen, mere end Ungdomsarbejderne, hvad der iøvrigt er ganske i Traad med den almindelige Udvikling indenfor finsk Havekunst. I Bogen findes ca. halvandet Hundrede Billeder fra Finlands forskellige Egne; Haveprospekter, Havedetailler, Haveelementer, Planter i rigtigt Milieu o. s. v. af hvilke formentlig den langt overvejende Del er Motiver fra Paul Olssons egne Arbejder, derunder Haven ved Præsidentens Sommerresidens og Forfatterens henrivende Bolig, hvoriblandt Forfatterens egen Have er en af de virkelige Træffere, — i Grankulla. Man faar et godt Indtryk af Finlands Havekunst, — og man længes til atter at se Landets Natur og Kultur.

Trädgården, Sommarrumet, under Redaktion af Ulla Molin, 168 S., 4°, Tidsskr. Hem i Sveriges Forlag, Stockh. 1946. Kr. 5,60 svenske.

I dette Hefte har en halv Snes svenske Havearkitekter og andre faaet optrykt ca. 35 Artikler, som har staaet i forskellige Numre af Tidsskriftet Hem i Sverige. Tilsammen danner de en nogenlunde afrundet Helhed, hvori Havens Tilblivelse, Indretning, Tilplantning og Vedligeholdelse skildres; Artiklerne er illustreret saavel af Planer, Opstalter, Perspektiver m. m. som af Foto-Reproduktioner. Det er tydeligt, at det navnlig er de i Sveriges nordlige Egne virkende Fagmænd, som har ytret sig, idet Bjerget, samt

Søen, Løvskov og Naaetræsskov har paa-virket dem betydeligt mere end om det var en Skåning, der havde skrevet det, — men selvom dette er Tilfældet, og selvom vi i Danmark kun har Bjergrund at tage Hensyn til paa Bornholm, Ærteholmene og Færøerne, saa er der dog mangen god Ting at finde i Hæftet, som ogsaa kan gælde for os i Danmark. Det er blevet et baade lærerigt og fornøjeligt Hefte, som danske Haveamatører godt kunde have Glæde af; og selvom der paa Dansk jo foreligger en Sværm af Havebøger for Amatører, vil ogsaa disse Læsere kunde hente noget af Hæftet.

Jørn Nissen-Petersen: Snitgrønt. A. d. G.s Praktiske Haandbøger Nr. 18, 48 S., Kbh. 1946.

En Bog om Snitgrønt maa have enhver Kirkegaardsleders Interesse, — ja mere end det, saasandt som Snitgrønt er en uundværlig Ting for Buketter, Dekorationer, Kranse m. m. Forfatteren er en til Sverige emigreret Dansk, som her har nedskrevet Erfaringer fra god Praksis; ikke mindst giver Billederne Læsere god Underretning om Emnet.

K. Skovgaard-Petersen: Korset i Kirken og Kunsten, 8°, 218 S., O. Lohses Forlag Efterf. Kbh. 1946.

I sin smukt udstyrede Bog udreder Domprovssten med megen Omhu og med megen Respekt overfor Emnet Korsets Problemer, — saasom hvad Form Kristi Kors havde, hvilken Træsart det var af, hvor højt det var o. s. v., og fra dette for den kristne Kirke fundamentale Kors gaar han over til Krucifixet, først Oltidskrucifixet, derefter det romantiske og gotiske, de symbolske Detailler samt Renaissance og Reformation. Udredningen vidner om en dyb Indlevelse i Emnet og en stærk personlig Opfattelse. Forfatteren mener, at i alt Fald omkring Aar 600 har Krucifixet sejret i den kristne Kunst, og han hævder, at det er Vareforfalskning, hvis Kristus paa Korset fremstilles, saa at han først og fremmest kalder paa den æstetiske Sans til Nydelse af Synet; Kristus skal kalde paa Samvittigheden. Værket er forsynet med over 100 Illustrationer, hvoriblandt man især glædes ved nogle Helsides-Farvebilleder samt nogle indklæbede mindre Litografier; der savnes Billedtekster ved saa godt som alle Billeder, og det virker trættende at skulle nøjes med en Sidehenviisning ved Figurbetegnelsen.

Sigvart Werner: Dyrehaven. 8°, 80 S., Schultz Forlag, Kbh. 1946.

Dette er Amatør-Fotografen, Grosserer Sigv. Werners 3. Dyrehavebog, — og den skal som de tidligere nok gaa af som varmt Brød. Den rummer mere end 60 fortrinlige Gengivelser af Foto-

Optagelser, af hvilke en stor Del er Portrætter af nogle af Dyrehavens mange Honoratiores iblandt Træernes Verden, ligefra Vaupells Eg og Ørnkulsegen til Oehlenschlägers Bøg og (de nu fældede) von Langens Naaetræer i Klampenborg-Området. Ogsaa en Del Stemningsbilleder er der, fint fanget i Morgen og Aften. Teksten udgør et fortrinligt Stykke: Mit Livs Dyrehave, — af H. C. Branner, hvor denne spinder en fin Ende ud fra den eventyrlige Flyvemaskine: Anders And, som Tyskerne opmuntrede os med i Krigsaarenes sidste Faser. Desuden: Rejsen til Dyrehaven, — af Vilh. Andersen, et lidt for docerende Stykke om Digterne i og om Dyrehaven. Vilh. A. paa viser det interessante, at i ældre Tid byggede Københavnerne Landsteder Vest og Nordvest for Byen, først i det 19. Aarhundrede »opdagedes« Øresundskysten og dermed Dyrehaven. — Godt at den ikke blev Flyveplads, saadan som Rygterne gik i Foraaret 1940. —

Københavns Stifts Aarbog 1945-46: 8°, 212 S., O. Lohses Forlag Eftf., Kbh. 1946.

Dette er den 3. Aarbog for Stiftet, som Forgængerne redigeret af Pastor Paul Nedergaard. Aarbogen for i Fjor var skrevet under Besættelsen, men udkom efter Befrielsen; først i den nye har man kunnet tale om Friheden og takke for den. Der bringes en Hyldest til Stiftets Biskop for god Indsats og Holdning under de 5 onde Aar, og med Hæder nævnes de Faldne: Tage Schack samt Schjorring Thyssen og Hustru. Af andre Døde faar den djærve Richard Thomsen fra Gladsaxe sit Mindeord. Og saa er der Hilser fra Grønland og Færøerne, og der er af Pastor Viggo Nielsen Skildringer af de frygtelige Dage paa Bornholm, hvor man der maatte døje mere Ondt efter Tyskernes Kapitulation, end det øvrige Land havde oplevet før denne og under Besættelsen, og hvor det er tydeligt for enhver, at det var gaaet haardt til. Og der er Afsnit om Kirke-Reklamen i Hvidovre, — og meget mere af Interesse for Beboere i og udenfor Stiftet.

Dansk Havekalender 1947. Udg. af Østifternes Have-selskab og Kolonihaveforbundet for Danmark, Lommeformat, 188 S., ill. Rasmus Navers Forlag, Kbh. 1946.

Baade Medarbejdernes Antal og Udgiverne er udvidet; det sidste ved at Kolonihaveforbundet ogsaa er med, det første ved at foruden Redaktøren ogsaa Forstander Bacher, Konsulent Bruun-Møller, Formand G. Andersen og Forretningsf. Ø. Dyhring medvirker, — begge Dele styrker sikkert den økonomiske saavel som den brugs-mæssige Basis. Og da den er fuld af gode Raad og fornøjelige Tegninger, faar Læsere meget for Pengene. Kr. 3,50.

RESOLUTIONER m. m.

(Fortsat fra Side 52)

Ringning ved Ligets Modtagelse i Kapellet	6 Kr.
Indbæring af Lig fra Kapellet til Kirken	6 —
Ringning umiddelbart før og efter Begravelsen	16 —
Gravning af Grav	35 —
Rengøring efter Begravelsen	5 —

I Anledning af det saaledes foreliggende skal man udtale, at Kommunen efter nærværende Ministeriums Skøn er pligtig at betale for Indbæring af Liget og for Gravkastning, men derimod ikke for Rengøring af Kirken, jfr. det tidligere i Skrivelse herfra af 21. Maj 1940 til Socialministeriet herom udtalte.

Det bemærkes derhos, at nærværende Ministerium er tilbøjeligt til at mene, at Kommunen ikke er pligtig at erlægge Betaling for Klokkeringningen, uden Hensyn til, om der er Spørgsmaal om Afgift for Brugen af Klokkerne eller for selve Ringningen. Forsaavidt angaar Ringningen ved Modtagelse af Liget, kan Fritagelsen for at erlægge Betaling dog kun være gældende under Forudsætning af, at saadan Ringning er en fast Skik paa Stedet som Led i Begravelseshøjtideligheden og ikke skyldes særlige Ønsker eller personlige Hensyn, jfr. herved ogsaa nærværende Ministeriums Skrivelse af 21. Maj 1940.

Kirkeministeriets Skriv. (30/10 40) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Viborg Stift) ang. Spørgsmaal om Inddragelse blandt Stiftsmidlerne bl. a. af Beløb, der af Gravstedsejere er indsat paa Sparekassebog til Vedligeholdelse af deres Gravsteder.

I Skrivelse af 14. August d. A. udbad Ministeriet sig i Anledning af Rødning Kirkes Overgang til Selveje nærmere Indberetning angaaende 6 Sparekassebøger, der ifølge det for Ministeriet oplyste skulde tilhøre Kirken og saaledes indrages blandt Stiftsmidlerne.

Man har herefter med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 14. Oktober d. A. modtaget Indberetning om, at en af de ommeldte Sparekassebøger, nemlig tilhører et af afdøde N. N. i Henhold til Testamente oprettet Legat til Rødning Kirkes Forskønnelse m. m., medens de øvrige fem Sparekassebøger til et samlet Paalydende af 750 Kr. hidrører fra Beløb, der er indbetalt i Rødning Sparekasse til Dækning af Udgifterne ved Vedligeholdelse af forskellige Gravsteder paa Rødning Kirkegaard.

Af Sagen fremgaar imidlertid, at Menighedsraadet er af den Opfattelse, at intet af de paa samtlige Sparekassebøger henstaaende Beløb vil kunne indbetales blandt Stiftsmidlerne, idet den paa Legatets Sparekassebog henstaaende Kapital i Henhold til Testamentets Bestemmelser skal

frugtbargøres i Bank eller Sparekasse, og de paa de øvrige fem Sparekassebøger henstaaende Beløb er hensat til Vedligeholdelse af Gravsteder og betinget uopsigelige i en Aarrække.

Saaledes foranlediget skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet med Hensyn til Beløbet paa Legatets Sparekassebog maa holde for, at dette Beløb, som skænket Kirken, vil være at inddrage blandt Stiftsmidlerne ganske som andre Kirken tilhørende Midler, hvilket ej heller ses at stride mod Testamentet, jfr. dettes Bestemmelse om, at saafremt Frugtbargørelse i Sparekasse eller Bank ikke kan ske — her altsaa paa Grund af Lovens Bestemmelser — vil Frugtbargørelse kunne ske »paa samme Maade og under samme Kontrol som Kirkens øvrige Midler«. Man skal derfor anmode Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed om at ville foranledige, at Beløbet indbetales til Særbestyrelse blandt Stiftsmidlerne.

Med Hensyn til de paa de øvrige fem Sparekassebøger henstaaende Beløb skal man udtale, at man med Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed maa være enig i, at disse Beløb, der ikke er indsat af Kirkens Bestyrelse, men af de Personer, som ønsker Gravstederne vedligeholdt, vel ikke kan forlanges inddraget blandt Stiftsmidlerne, men at en saadan Inddragelse paa den anden Side maa være en Betingelse for Kirkens fortsatte Vedligeholdelse af de ommeldte Gravsteder, hvorfor man skal anmode Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed om at ville tilkendegive de paagældende, at Kirken ikke kan paatage sig nogen Pligt til at vedligeholde de ommeldte Gravsteder for de fastsatte Aaremaal, forinden de hertil bestemte Kapitaler indbetales blandt Stiftsmidlerne, og der i Overensstemmelse med Bestemmelsen i kgl. Anordning angaaende Kirkegaarde af 10. December 1927 § 18, Stk. 1, oprettes en Overenskomst mellem Menighedsraadet og Gravstedsejerne, hvilken Overenskomst vil være at godkende af Stiftsøvrigheden, saafremt Vedligeholdelsespligten overtages for et længere Tidrum end een Fredningsperiode.

Kirkeministeriets Skriv. (31/10 40) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Københavns Stift) ang. Flytning af Askeurner fra en Kirkegaard til en anden.

I Anledning af det med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 25. Oktober 1940 hertil indsendte Andragende, hvori Enkefru A. M., Helsingør, anholder om Tilladelse til, at Urnen, som indeholder Asken af hendes afdøde Ægtefælle, N. M., og som blev nedsat paa Humlebæk Kirkegaard den 5. Maj 1939, maa blive opgravet og derefter nedsat

paa Helsingør Kirkegaard, skal man meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at der herfra intet imod det ansøgte findes at erindre.

Efter den Anledning, Provstiudvalgets Forespørgsel dertil giver, tilføjes, at Sager angaaende Urneflytning ogsaa fremtidig maa indsendes her til til Godkendelse.

Kirkeministeriets Skriv. (7/11 40) (til Biskoppen over Aarhus Stift) ang. Medbringelse af Faner ved Begravelser m. m.

I et med Deres Højærværdigheds Skrivelse af 5. Juli 1940 hertil indsendt Andragende har Sognepræst for Falslev og Vindblæs Menigheder N. N. forespurgt, hvorvidt det under de nuværende Forhold ved Begravelser er tilladt:

- 1) at fremmede Talere — ogsaa uden forud indhentet Tilladelse — taler ved Graven og — i bekræftende Fald — om Sognepræsten har Ansvaret for, hvad der ved saadanne Lejligheder bliver udtalt,
- 2) at have Faner fra politiske, faglige eller andre Foreninger staaende i Kirken omkring Kisten, samt
- 3) om disse Faner maa bæres efter Kisten enten fra Hjemmet til Kirken eller fra Kirken til Graven.

Saaledes foranlediget skal man efter stedfunden Brevveksling med Justitsministeriet, tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at der uanset Politibekendtgørelse af 12. April 1940 om Forbud mod offentlige Møder m. v., jfr. Bekendtgørelse af 12. Oktober 1940, intet er til Hinder for, at Begravelser foregaar med sædvanlig Ledsagelse af Faner og med Taler, for saa vidt disse ikke omhandler politiske eller lignende Emner, idet man iøvrigt med Hensyn til de gældende Regler, næst at henvise til Ministeriets Cirkulærer af 27. August 1891 og 17. Oktober 1911, skal henlede Opmærksomheden paa Lov om Sognebaandsløsning og Brugen af Kirkerne af 30. Juni 1922, hvori det i § 24 anføres, at det ved de i Kirken forefaldende Gudstjenester og kirkelige Handlinger m. v. er Stedets Præst eller den Præst, til hvem Kirken er overladt, der har Ansvaret for, at alt foregaar sømmeligt og med Orden, og at den Præst, der har Ansvaret, kan forlange, at ingen maa tage Ordet, som ikke før Forsamlingens Atholdelse har faaet Samtykke dertil.

Ministeriet skal endvidere henlede Opmærksomheden paa Lov af 19. April 1907 om forskellige Forhold vedrørende Begravelser, § 1, Stk. 2, og § 3, hvorefter den fungerende Præst paa Begæring af den, der har bestilt Begravelsen, kan tillade Lægmand at tale i Kirken eller i Kapel-

let eller ved Graven, naar saadan Begæring fremkommer forinden Handlingens Begyndelse, og hvorefter Tale og Sang, Medbringelse af Faner og anden Højtidelighed tillades ved borgerlige Begravelser paa Begæring af den, der har bestilt Begravelsen, dog at intet maa foretages, som strider imod den Orden og Sømmelighed, der bør iagttages.

Kirkeministeriets Skriv. (19/11 40) til Stiftamtmanden og Biskoppen over Viborg Stift) ang., at der ved Fornyelse af Gravstedsretten for en Fredningsperiode ad Gangen (successiv Fornyelse) ikke er Hjemmel til at fordoble Betalingen for hver følgende Periode.

I den med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds Skrivelse af 22. Oktober 1940 hertil tilbagefulgte Sag har N. N. af Holstebro beklaget sig over Størrelsen af det Beløb, som han skal erlægge for Fornyelse af et Gravsted paa Holstebro Kirkegaard, i hvilken hans Fader er begravet i 1939, saafremt Gravstedsretten nu skal fornyes ikke blot til Udløbet af den løbende Periode i 1959, men yderligere for Tiden indtil 1989.

Af det i Sagen oplyste fremgaar, at det drejer sig om et 60 Alen² stort Familiegravsted, der oprindeligt er erhvervet i 1869. Der har i Tidens Løb med Mellemrum været foretaget Begravelser i Gravstedet, senest i 1912, 1933 og 1939. Der foreligger ikke noget Gravstedsskøde.

Af § 2 i det af Stiftsøvrigheden den 23. November 1937 approberede Takstregulativ for Kirkegaarden (der paa dette Punkt svarer til det tidligere, den 31. Marts 1926, approbrede Regulativ), fremgaar, at der for Begravelse i Familiegravsteder betales 1 Kr. 25 Ø. pr. Alen² for første Fredningsperiode (20 Aar). For de næste 20 Aar betales efter samme Takst. Derefter fordobles Taksten for hver følgende Periode indtil 80 Aar. For Fornyelse udover 80 Aar betales der efter særlig Aftale med Kirkebestyrelsen i hvert enkelt Tilfælde, men Bestyrelsen har oplyst, at det har været Praxis gennem Aarene, at der ved Fornyelse udover 80 Aar er betalt 10 Kr. pr. Alen² for en Periode af 20 Aar eller dobbelt saa meget som for den foregaaende Periode fra 60 til 80 Aar.

I Overensstemmelse hermed har Stiftsøvrigheden i Skrivelse af 19. Juli 1940 til N. N. udtalt, at da Gravstedet sidst var fornyet i 1933 indtil 1953, maatte der ved Begravelsen i 1939 betales 180 Kr. for Fornyelse af Gravstedsretten fra 1953 til 1959, beregnet efter en Takst af 10 Kr. pr. Alen² for 20 Aar eller 50 Øre aarlig pr. Alen², og at der svarende hertil for Erhvervelse i yderligere 30 Aar for Tiden 1959—1989 maa betales ialt 900 Kr.

Saaledes foranlediget skal man meddele til

Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet maa formene, at det i Takstregulativet fulgte Princip, hvorefter Betalingen ved Fornyelse af Gravstedsretten udover det 40de Aar (2den Fredningsperiodes Udløb) *fordobles* for hver følgende Periode indtil 80 Aar og efter Praksis yderligere er fordoblet en Gang ved Fornyelser udover det 80de Aar, ikke lader sig opretholde.

Der er en væsentlig Forskel paa, om et Gravsted erhverves for flere Fredningsperioder paa een Gang, eller om det fornyes successivt efter hver enkelt Fredningsperiodes Udløb eller ved forefaldende Begravelser. Denne Forskel kommer ogsaa til Udtryk i den gældende Lovgivning. Medens Ønsket om Fornyelse af et Gravsted udover den i Vedtægten bestemte Fredningstid fra den længstlevendes Begravelse i Henhold til Bestemmelsen i § 25, Stk. 2, i Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. af 30. Juni 1922 skal imødekommes, maa det bero paa den enkelte Kirkegaardsbestyrelses Vedtagelse, om og i hvilket Omfang man vil sælge Gravsteder for flere end een Periode ad Gangen. Medens Betaling for en *enkelt* Periode ved første Erhvervelse eller ved senere Fornyelse indgaar i Kirkens (Kirkegaardens) Kasse, skal Betaling for Erhvervelse af Gravsteder paa een Gang for flere end een Periode ad Gangen oplægges blandt Kirkens Midler, jfr. Lovens § 25, Stk. 6, saaledes som Bestemmelsen er ændret ved Lov Nr. 112 af 29. Marts 1924.

Den anførte Forskel har sin Begrundelse deri, at der ved Erhvervelse af Gravstedsret paa een Gang for flere Perioder forud lægges Beslag paa Jorden for et længere Tidsrum, og det er da naturligt, at der kræves en særlig og højere Betaling for Perioderne end for den første, hvorimod der ved successiv Fornyelse af Gravstedsretten kun er Tale om Erhvervelse paany af et Gravsted, der ved Fredningstidens Udløb er blevet ledigt, og for hvilket der, hvis det afhændedes til en anden Køber end den hidtidige Indehaver, kun kunde kræves Betaling som for første Periode. Dette gælder særligt, naar der — som i det foreliggende Tilfælde — foretages nye Begravelser i Gravstedet. Lovgivningen indeholder da heller ingen særlig Hjemmel til at tage højere Betaling for en saadan successiv Fornyelse for en enkelt Periode ad Gangen end for Erhvervelse for første Fredningsperiode. I denne Forbindelse kan der ogsaa henvises til, at ved Bestemmelserne i §§ 12 og 13 i vedlagte paa Danmarks Provsteforenings Foranstaltning udgivne Normalvedtægt for Kirkegaarde er Betalingen for Erhvervelse og Fornyelse for en enkelt Fredningsperiode ad Gangen stillet lige.

Ministeriet skal derfor henstille, at der snarest belejligt gøres Skridt til Ændring af Bestemmelserne i §§ 1 og 2 i Holstebro Kirkegaardsregulativ i Overensstemmelse med det her anførte. I denne Forbindelse gøres tillige opmærksom paa, at det fremgaar af Kirkebestyrelsens Erklæring i Sagen af 6. Juni 1940, at man er betænkt paa at ændre den hidtil fulgte Praksis med Hensyn til Betaling for Erhvervelse udover 80 Aar.

Hvad særlig den foreliggende Besværing angaar, skal man henstille, at der søges opnaaet en Overenskomst med Hr. N. N. angaaende Størrelsen af den Betaling, der skal erlægges, hvis han fastholder Ønsket om at erhverve Gravstedsretten indtil 1989.

Ministeriet er opmærksomt paa, at det i saa Fald drejer sig om Fornyelse allerede nu af Retten efter 1959 for 1½ Fredningsperiode, men Ministeriet finder, at man ikke uden videre kan forkaste Andragerens Paastand om, at han — hvis han havde været klar over den meget betydelige Bekostning, der var forbundet med Genhvervelse af det ældre Gravsted — vilde have foretrukket at lade sin Fader begrave i et nyt Gravsted, hvortil yderligere kommer, at der efter det nugældende Regulativ er Hjemmel til at træffe særlig Aftale for hvert enkelt Tilfælde om Betalingen udover 80 Aar, hvilken Bestemmelse Ministeriet finder, der er Grund til at lade komme Andrageren til Gode, eventuelt paa Vilkaar, at Fornyelsestiden begrænses til en enkelt Periode, til 1979.

Arbejds- og Socialministeriets Skriv. (21/11 40) (til Kirkeministeriet) ang., i hvilket Omfang Forsorgslovens § 57, Stk. 2, jfr. § 278, fritager Kommunerne for at yde Betaling til Kirken for Udgifterne ved Begravelser, der foregaar for offentlig Regning.

I Skrivelse af 27. Maj 1940 har det sociale Udvalg i Slagelse forespurgt Arbejds- og Socialministeriet, hvorvidt Udvalget i Tilfælde, hvor en Begravelse foregaar for offentlig Regning, og hvor de paarørende udtaler Ønske om Klokkeringning ved Begravelsen, kan rekvirere Klokkeringning uden at yde Betaling for Klokkernes Afbenyttelse eller Vederlag til Ringeren.

Endvidere har det sociale Udvalg i Ballerup-Maaløv Kommune i en gennem Amtmanden over Københavns Amt hertil den 30. Maj 1940 indkommet Sag rejst Spørgsmaal om, hvorvidt Kommunen ved Begravelser, der foregaar fra Ballerup Kirke paa Ballerup Kirkegaard for Kommunens Regning i Henhold til Forsorgslovens § 278, er pligtig at yde Menighedsraadet Betaling for Ringning ved Ligets Modtagelse i Kapellet, Indbæring af Liget fra Kapellet til Kirken, Ringning umiddelbart før og efter Begrav-

velsen, Gravning af Grav og Rengøring af Kirken efter Begravelsen.

Paa den ved de nævnte Sager givne Anledning har Arbejds- og Socialministeriet herefter optaget til almindelig Overvejelse Spørgsmaalet om, i hvilket Omfang Forsorgslovens § 57, Stk. 2, jfr. § 278, fritager Kommunerne for at yde Betaling for Udgifterne ved Begravelser, der foregaar for offentlig Regning.

Paa Grundlag af de nævnte Sager og den med Kirkeministeriet stedfundne Brevveksling vedrørende disse Sager synes i den heromhandlede Henseende navnlig følgende Udgiftsposter at komme i Betragtning: Benyttelsen af Kirke og Kapel, almindelig Belysning, særlig Belysning, Opvarmning, Rengøring og Pyntning af Kirke og Kapel, Benyttelse af Klokkerne, Ringning med Klokkerne, Ind- og Udbæring af Lig, Udlæg af Gravsted, Gravfæstebrev samt Gravpæl og Gravkastning.

I de af Kirkeministeriet til Sagen afgivne Erklæringer af 21. Maj og 15. Oktober 1940 er det udtalt, at der efter Kirkeministeriets Skøn ikke skulde kunne afkræves Kommunen Betaling for Benyttelsen af selve Kirken og Kapellet, for Benyttelsen af Kirkens Klokker eller for Klokkeringningen uden Hensyn til, om der er Spørgsmaal om Afgift for Brugen af Klokkerne eller for selve Ringningen, dog, forsaavidt angaar Ringningen ved Modtagelse af Liget, kun under Forudsætning af, at saadan Ringning er en fast Skik paa Stedet som Led i Begravelseshøjtideligheden og ikke skyldes særlige Ønsker eller personlige Hensyn. Ej heller er Kommunen efter Kirkeministeriets Opfattelse pligtig at betale for ordinær Belysning, Opvarmning og Rengøring af Kirke og Kapel. Derimod mener Kirkeministeriet ikke, at Kommunen kan kræve Ligbæring udført uden Vederlag, ligesom det ikke vil kunne kræves, at Kirken uden Vederlag skal besørge Pyntning af Kirken eller sørge for særlig Belysning eller i det hele taget udføre Foranstaltninger, som skyldes særlige Ønsker eller personlige Hensyn. Endelig maa efter Kirkeministeriets Formening alt, hvad der vedrører Gravfæstelsen paa Kirkegaarden, falde udenfor Bestemmelsen i Forsorgslovens § 57, Stk. 2, saaledes at alene Bestemmelsen i Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. af 30. Juni 1922 § 25 her skulde komme til Anvendelse; ifølge denne Bestemmelse skal der blot være Adgang for ubemidlede til at faa en sømmelig Gravplads udlagt uden Vederlag, saaledes at der i alt Fald under

ingen Omstændigheder skulde være Hjemmel til f. Eks. at kræve Gravkastning udført uden Vederlag.

For enkelte af de omhandlede Forholds Vedkommende foreligger der tidligere Udtalelser fra Indenrigs- og Socialministeriet. Saaledes har Indenrigsministeriet i Skrivelser af 30. Juli 1915 og 19. Januar 1916 udtalt, at der ikke kan afkræves Kommunen Godtgørelse for den af vedkommende Kirke ydede Betaling for Udførelsen af Klokkeringningen og for den nødvendige Rengøring af Ligkapellet efter dettes Benyttelse, idet det samtidig er udtalt, at Benyttelsen af Ligkapel maa anses som en naturlig Bestanddel af Begravelsen. Endvidere har Socialministeriet i Skrivelse af 5. December 1934 udtalt, at der ikke vilde kunne afkræves Kommunen nogen Betaling af Udgifterne til Honorar til Ringeren eller til Opvarmning af Kirke og Kapel, og i Skrivelse af 8. Juni 1935, at en Kommune ikke havde været pligtig at betale Udgifterne til Fornylse af Gravsted, Gravpæl, Gravfæstebrev, Lys og Brug af Klokker. Endelig har Socialministeriet i Skrivelse af 28. Juli 1936 udtalt, at man maatte holde for, at det fortsat i Henhold til Lov Nr. 282 af 30. Juni 1922 § 25, Stk. 1, maatte paahvile Kirkerne at stille Frijord til Raadighed ved Begravelser, der foregaar for en Kommunes Regning.

Under Henvisning til foranstaaende skal man med Bemærkning, at det i Henhold til Forsorgslovens § 278, Stk. 2, ikke er tilladt at gøre en Begravelse, der foregaar for offentlig Regning, tarveligere, end det er almindeligt i den ubemidlede Befolkning paa Stedet, meddele, at Arbejds- og Socialministeriet med Kirkeministeriet er enigt i, at Kirken intet Vederlag kan kræve af Kommunen for Benyttelse af selve Kirken og Kapellet eller for Klokkeringningen, herunder Udgifterne til Honorar til Ringeren, og ej heller for ordinær Belysning, Opvarmning og Rengøring af Kirke og Kapel, ligesom Kirken maa stille Gravsted til Raadighed uden Vederlag. Arbejds- og Socialministeriet er derhos tilbøjeligt til at være enigt med Kirkeministeriet i, at Kommunen ikke kan kræve Ligbæring og Gravkastning udført uden Vederlag, ligesom det ikke vil kunne kræves, at Kirken uden Vederlag skal besørge Pyntning af Kirken eller sørge for særlig Belysning eller lignende. Endelig skal man, forsaavidt angaar Spørgsmaalet om Afgift for Gravfæstebrev og Udgift til Gravpæl, henholde sig til den tidligere herom afgivne Erklæring, jfr. fornævnte Skrivelse herfra af 8. Juni 1935.